НОВЫ

Булыка А.М.

СЛОЎНІК ІНШАМОЎНЫХ СЛОЎ

Булыка А.М.

СЛОЎНІК ІНШАМОЎНЫХ СЛОЎ

АКТУАЛЬНАЯ ЛЕКСІКА

УДК 808.26-3
ББК 81.2Бел-4
Б90

Аўтар-складальнік:
Булыка А. М., д-р філал. навук, праф.,
чл.-кар. НАН Беларусі

Рэцэнзент:
Л. П. Баршчэўскі, канд. філал. навук

Выданне падрыхтавана
пры дапамозе ПВУП «РАДЫЁЛА-плюс»

Булыка А. М.
Б90 Слоўнік іншамоўных слоў. Актуальная лексіка/Аўт.-склад. А. М. Булыка.— Мн.: ТАА «Харвест», 2005.— 336 с.
ISBN 985-13-2635-6.

Слоўнік змяшчае каля 4000 іншамоўных слоў, што сталі актуальнымі ў беларускай мове на працягу 2-х апошніх дзесяцігоддзяў. Аснову яго складаюць новыя лексічныя адзінкі, запазычаныя ў сувязі са зменамі ў грамадска-палітычнай, эканамічнай, культурнай і іншых сферах жыцця. З вядомых раней лексем прыводзяцца толькі тыя, якія набылі дадатковыя, пераважна пераносныя значэнні або шырокае ўжыванне ў сучасных сродках масавай інфармацыі.

Разлічаны на школьнікаў, навучэнцаў, абітурыентаў, студэнтаў, а таксама настаўнікаў і выкладчыкаў, усіх, хто цікавіцца пытаннямі роднай мовы.

УДК 808.26-3
ББК 81.2Бел-4

ISBN 985-13-2635-6

СТРУКТУРА СЛОЎНІКА

Слоўнік змяшчае каля 4000 іншамоўных слоў, што сталі актуальнымі ў беларускай мове на працягу двух апошніх дзесяцігоддзяў. Аснову яго складаюць новыя лексічныя адзінкі, запазычаныя ў сувязі са зменамі ў грамадска-палітычнай, эканамічнай, культурнай і іншых сферах жыцця. З вядомых раней лексем прыводзяцца толькі тыя, якія набылі дадатковыя, пераважна пераносныя значэнні або шырокае ўжыванне ў сучасных сродках масавай інфармацыі.

Усе гэтыя словы, з'яўляючыся загаловачнымі ў слоўнікавых артыкулах, размешчаны ў алфавітным парадку і надрукаваны тлустымі (чорнымі) літарамі. Націскныя галосныя ў іх, акрамя літары ё, забяспечаны знакам націску. У выпадках, калі слова мае дваякі націск, то фіксуюцца абодва (напр. **СТА́ТУ́Т**).

Калі загаловачнае слова мае два варыянты напісання, то абодва падаюцца праз коску і, акрамя таго, другі варыянт на сваім алфавітным месцы адсылаецца да слоўнікавага артыкула, які пачынаецца з першага варыянта: **КАЙФ, КЕЙФ...; КЕЙФ** гл. ***кайф.***

Загаловачныя словы-амонімы памячаюцца арабскімі лічбамі зверху справа: **ПО́МПА^1** і **ПО́МПА^2**.

Пасля загаловачных слоў у дужках даецца ўказанне на паходжанне слова (этымалогія). Прыводзіцца звычайна іншамоўная першакрыніца, а калі ёсць дастатковыя навуковыя падставы, то і звесткі аб мовах-пасрэдніках.

Калі змешчанае ў этымалагічнай даведцы іншамоўнае слова супадае ў значэнні з загаловачным, яно не тлумачыцца: **ПРЭ́СА** (*фр.* presse)... Пры розных значэннях загаловачнага слова і іншамоўнага слова, якое паслужыла крыніцай запазычвання, апошняе даецца з тлумачэннем: **СЭ́РВІС** (*англ.* service = служба)...

У лацінскіх і старажытнагрэчаскіх словах, калі аснова іх па назоўным склоне няясная, прыводзіцца побач форма роднага склону, якая выяўляе чыстую аснову слова: **РЭ́ГЕНТ** (*лац.* regens- -ntis = які кіруе)...; **ЭГІ́ДА** (*гр.* aigis, -gidos = шчыт Зеўса ў старажытнагрэчаскай міфалогіі)...

Паміж прыведзенымі ў дужках двума іншамоўнымі адпаведнікамі загаловачнага слова (словам-пасрэднікам і словам-крыніцай), а таксама калі ў этымалагічнай даведцы, акрамя іншамоўнага адпаведніка, прыводзіцца і яго этымон (зыходнае слова) або ёсць толькі этымон загаловачнага слова, звычайна ўжываецца прыназоўнік «ад»: **РЫ́ЗЫКА** (*польск.* ryzyka, ад *іт.* risico)...; **ТРЫ́ЛЕР** (*англ.* thriller, ад thrill = хваляваць)...; **ЭКУМЕНІ́ЗМ** (ад *гр.* oikumene = Сусвет)...

Часам паміж іншамоўнымі адпаведнікамі ставіцца знак <, каб пазбегнуць паўтарэння прыназоўніка «ад»: **ШПІТА́ЛЬ** (*польск.* szpital < *ням.* Spital, ад *лац.* hospitalis = гасцінны, ветлівы)...

Пры складаных словах, утвораных ад двух іншамоўных слоў, падаюцца абодва гэтыя словы са скарочанай назвай мовы і перакладам. Адсутнасць указання на мову перад другім іншамоўным словам сведчыць, што яно паходзіць з той жа крыніцы, што і папярэдняе: **ПСІХАТРЭ́НІНГ** (ад *гр.* psyche = душа + *англ.* training = трэнінг)...; **ФІЛАФАНІ́Я** (ад *гр.* phileo = люблю + phone = = гук)... Гэты ж прынцып захоўваецца і пры падачы складаных іншамоўных адпаведнікаў: **ТРАНСФО́РМЕР** (*англ.* transformer, ад *лац.* trans = праз, за + *англ.* former = складальнік)...; **ХА́Й-РЫНГ** (*англ.* highring, ад high = інтэнсіўны, галоўны + + ring = круг)...

Словы тлумачацца ў даступнай форме, але такім чынам, каб іх сэнс быў раскрыты поўна і дакладна. Розныя значэнні мнагазначных слоў вылучаюцца лічбамі з дужкай. Часта паўната інфармацыі аб слове дасягаецца адсылкай да іншых слоў шляхам выдзялення іх курсівам у тэксце тлумачэння. З гэтай жа мэтай выкарыстоўваюцца і стылістычныя паметы накшталт *геагр., іран., перан., філас., юр.* і інш:

РЭКАРДСМЕ́Н (*англ.* recordsman) — 1) спартсмен, які ўстанавіў *рэкорд*; 2) *перан.* чалавек, які дасягнуў найбольшых поспехаў у чым-н.

Калі загаловачнае слова паўтараецца ў тэксце артыкула ў нязменнай форме, то яно абазначаецца першай літарай гэтага слова з кропкай, а калі змяняецца граматычная форма, то назоўнікі ў гэтым выпадку даюцца поўнасцю, а прыметнікі абазначаюцца першай літарай і праз злучок даецца канчатак: прэтэнзія — п. на спадчыну, заявіць прэтэнзію; рэспектабельны — р. выгляд, р-ая фірма.

Пасля тлумачэнняў у неабходных выпадках даюцца ілюстрацыі ў выглядзе кароткіх свабодных або ўстойлівых выразаў, пры гэтым першыя прыводзяцца ў дужках, а другія выдзяляюцца курсівам і тлумачацца:

САРКАСТЫ́ЧНЫ (*гр.* sarkastikos) — які выражае *сарказм*, прасякнуты сарказмам (напр. с. тон).

ФІНТ (*ням.* Finte, ад *іт.* finta = прытворства, выдумка) — 1) *сп.* падманны рух, фальшывы выпад; 2) *пераи.* хітры выкрутас; *выкінуць фінт* — зрабіць што-н. хітрае, нечаканае.

Па магчымасці звязваюцца паміж сабой тэрміны, якія характарызуць адну і тую ж з'яву з розных бакоў або абазначаюць антанімічныя з'явы. У канцы слоўнікавага артыкула (або значэння) у дужках або пасля кропкі з коскай даецца спасылка на такі тэрмін пры дапамозе памет параўн., проціл.

СПІС СКАРАЧЭННЯЎ

анат. — анатомія
англ. — англійскі
ар. — арабскі
архіт. — архітэктура
астр. — астраномія
афр. — афрыканскі
біял. — біялогія
ваен. — ваенная справа
гал. — галандскі
геагр. — геаграфія
геал. — геалогія
гіст. — гістарызм
гл. — глядзі
гр. — старажытнагрэчаскі
груз. — грузінскі
дыпл. — дыпламатыя
жарг. — жарганізм
жарт. — жартаўлівы
і г. д. — і гэтак далей
і інш. — і іншыя
інд. — індыйскі
індз. — індзейскі
інф. — інфарматыка
іран. — іранічнае
ісп. — іспанскі
іт. — італьянскі
кам. — камерцыйная справа
кельц. — кельцкі
кіт. — кітайскі
лац. — лацінскі
лінгв. — лінгвістыка
літ. — літоўскі
літ. — літаратуразнаўства
літар. — літаральна
лог. — логіка
манг. — мангольскі
мат. — матэматыка
мед. — медыцына
мет. — металургія
метэар. — метэаралогія
мн. — множны лік
муз. — музыка
-н. — небудзь
напр. — напрыклад
нарв. — нарвежскі
н.-лац. — навукова-лацінскі
н. э. — нашай эры
ням. — нямецкі
паліг. — паліграфія
палінез. — палінезійскі
параўн. — параўнай
парт. — партугальскі
паэт. — паэтыка
перан. — пераноснае значэнне
перс. — персідскі
п.-лац. — познелацінскі
польск. — польскі
проціл. — проціледглы
псіх. — псіхалогія
разм. — размоўнае слова
рус. — рускі
санскр. — санскрыт
с.-в.-ням. — сярэдневерхненямецкі
с.-лац. — сярэднелацінскі
сп. — спорт
ст., стст. — стагоддзе, стагоддзі
ст.-яўр. — старажытнаяўрэйскі
тур. — турэцкі
тыбецк. — тыбецкі
тэатр. — тэатральны
уст. — устарэлы
фіз. — фізіка
філас. — філасофія
фін. — фінскі
фр. — французскі
хім. — хімія
цюрк. — цюркскі
чэш. — чэшскі
шв. — шведскі
экан. — эканоміка
эсп. — эсперанта
юр. — юрыспрудэнцыя
яп. — японскі
яўр. — яўрэйскі

БЕЛАРУСКІ АЛФАВІТ

А а	**Ё ё**	**О о**	**Ц ц**
Б б	**Ж ж**	**П п**	**Ч ч**
В в	**З з**	**Р р**	**Ш ш**
Г г	**І і**	**С с**	**Ы ы**
Д д	**Й й**	**Т т**	**Ь ь**
Дж дж	**К к**	**У у**	**Э э**
Дз дз	**Л л**	**Ў ў**	**Ю ю**
Е е	**М м**	**Ф ф**	**Я я**
	Н н	**Х х**	

Заўвага. Афрыкаты дж і дз пры размяшчэнні слоў у алфавітным парадку разглядаюцца кожная як дзве літары. Апостраф пад увагу не прымаецца.

А

АБА́ЗІЯ (*н.-лац.* abasia, ад *гр.* a- = не + basis = хада) — *мед.* страта здольнасці хадзіць у выніку захворвання нервовай сістэмы (параўн. *астазія*).

АБАЛІ́ЦЫЯ (*лац.* abolitio = знішчэнне, скасаванне) — 1) скасаванне закону, рашэння; 2) *юр.* прыпыненне крымінальный справы на стадыі, калі вінаватасць падследнага яшчэ не даказана.

АБАЛІЦЫЯНІ́ЗМ (*англ.* abolitionism, ад *лац.* abolitio = знішчэнне, скасаванне) — 1) грамадскі рух за адмену якога-н. закону; 2) *гіст.* рух за адмену рабства неграў у ЗША ў XVIII—XIX стст.

АБАНЕМЕ́НТ (*фр.* abonnement) — 1) права на карыстанне пэўны час чым-н. (напр. тэлефонам, месцам у тэатры, басейнам), а таксама дакумент, які забяспечвае гэта права; 2) аддзел бібліятэкі, дзе кнігі выдаюцца на дом.

АБАНЕ́НТ (*ням.* Abonnent, ад *фр.* abonné) — 1) асоба, якая карыстаецца *абанементам* 1; 2) асоба або ўстанова, якія маюць тэлефон (напр. а. не адказвае).

АБАРЫГЕ́НЫ (*фр.* aborigène < *лац.* aborigines, ад ab origine = ад пачатку) — 1) карэнныя жыхары якой-н. краіны, мясцовасці ў адрозненне ад пазнейшых перасяленцаў; 2) тое, што і *аўтахтоны* 1.

АБА́Т (*лац.* abbas, -atis) — настаяцель каталіцкага мужчынскага манастыра.

АБАТЫ́СА (*лац.* abbatissa) — настаяцельніца каталіцкага жаночага манастыра.

АБДУ́КТАР (*н.-лац.* abductor, ад *лац.* abducere = адводзіць) — *анат.* адводная мышца (параўн. *аддуктар*).

АБ'Е́КТ (*лац.* objectus = прадмет) — 1) *філас.* усё тое, што складае частку знешняга, матэрыяльнага свету, існуе незалежна ад нашай свядомасці; 2) з'ява, прадмет, на якія накіравана пэўная дзейнасць (напр. а. назірання); 3) прадпрыемства, будоўля, асобны ўчастак чаго-н. як месца чалавечай дзейнасці (напр. а. будаўніцтва, ваенны а.).

АБ'ЕКТЫ́Ў (*с.-лац.* objectivus = які адносіцца да прадмета) — частка аптычнага прыбора (напр. фотаапарата, тэлескопа), якая скадаецца з лінзы ці сістэмы лінз.

АБ'ЕКТЫ́ЎНЫ (*с.-лац.* objectivus = які адносіцца да прадмета) — 1) *філас.* незалежны ад чалавечай свядомасці (напр. а-ая рэальнасць); 2) бесстаронні, непрадузяты (проціл. *суб'ектыўны* 2).

АБЕРА́ЦЫЯ (*лац.* aberratio = адхіленне) — 1) *астр.* уяўнае адхіленне нябесных свяціл ад іх сапраўднага месцазнаходжання, якое выклікаецца рухам Зямлі вакол Сонца; 2) *фіз.* скажэнне або недастатковая выразнасць паказанняў аптычных прыбораў (напр. сферычная а., храматычная а.); 3) *біял.* адхіленне ад нормы ў будове арганізма або ў функцыі асобных органаў; 4) *перан.* памылка, адхіленне ад ісціны.

АБЗА́Ц (*ням.* Absatz) — 1) водступ управа (чырвоны радок) у пачатку тэксту або яго часткі; 2) адносна закончаная ў сэнсавых адносінах частка тэксту ад аднаго чырвонага радка да наступнага.

АБІТУРЫЕ́НТ (*ням.* Abiturient, ад *с.-лац.* abituriens, -ntis = гатовы пайсці, пакінуць) — асоба, якая паступае ў вышэйшую або сярэднюю спецыяльную навучальную ўстанову.

АБЛІ́ГА (*іт.* obligo, ад *лац.* obligo = абавязваю) — 1) сума запазычанасці па *вэксалях*; 2) банкаўская кніга асабістых рахункаў, у якой улічваецца запазычанасць па вэксалях.

АБЛІГА́ТНЫ (*лац.* obligatus) — абавязковы (напр. а-ая ўмова).

АБЛІГА́ЦЫЯ (*лац.* obligatio = абавязацельства) — каштоўная папера, якая дае яе трымальніку даход у выглядзе працэнтаў ад яе намінальнай вартасці або выйгрышу.

АБО́РТ (*лац.* abortus = выкінуты) — 1) дачаснае самаадвольнае або наўмыснае спыненне цяжарнасці; 2) *інф.* спыненне работы праграмы на ЭВМ у выніку якіх-н. парушэнняў зададзенага рэжыму.

АБРАГА́ЦЫЯ (*лац.* abrogatio) — 1) скасаванне ўстарэлага закону; 2) скасаванне або змена ранейшай дамоўленасці.

АБРАКАДА́БРА (*п.-лац.* abracadabra, ад *гр.* abrakos = абазначэнне бажаства + *ст.-яўр.* dabar = слова) — 1) магічная формула, таямнічае слова, якому прыпісваецца цудадзейная сіла; 2) *перан.* бяссэнсавы, незразумелы набор слоў.

АБРЫ́С (*ням.* Abriß) — 1) лінія, якая ачэрчвае знешнюю форму прадмета; контур; 2) *перан.* агульная характарыстыка, беглы агляд чаго-н.

АБРЭВІЯТУ́РА (*іт.* abbreviatura, ад *лац.* abbreviare = скарачаць) — слова, утворанае з пачатковых частак, пачатковых літар або гукаў некалькіх слоў, напр. *лясгас* (лясная гаспадарка), *ЦУМ* (Цэнтральны універсальны магазін).

АБРЭЖЭ́ (*фр.* abrégé, ад abréger = скарачаць) — выпіс з твора, скарочаны пераказ.

АБСАЛЮ́Т (*лац.* absolutus = неабмежаваны, самастойны) — 1) тое, што ні ад чаго не залежыць; 2) вечная, нязменная першааснова свету (дух, бог, ідэя) у ідэалістычнай філасофіі і рэлігіі.

АБСАЛЮ́ТНЫ (*лац.* absolutus = неабмежаваны, самастойны) — 1) безадносны, узяты без параўнання з чым-н. (напр. а. прырост насельніцтва); 2) неабмежаваны, поўны (напр. а-ая цішыня); *а-ая большасць* — амаль усе; *а-ая велічыня* — лік, узяты без знака плюс або мінус; *а-ая ісціна* — вычарпальнае веданне аб'ектыўнай рэальнасці; *а. нуль* — самая нізкая магчымая тэмпература (−273,16°C); *а. слых* — здольнасць дакладна вызначаць на слых любую ноту; *а. чэмпіён* — спартсмен, які набраў найбольшую колькасць ачкоў у мнагабор'і.

АБСАЛЮТЫ́ЗМ (*фр.* absolutisme, ад *лац.* absolutus = поўны, неабмежаваны) — форма дзяржаўнага кіравання, пры якой вярхоўная ўлада належыць адной асобе; неабмежаваная манархія, самадзяржаўе.

АБСА́НС (*фр.* absence = адсутнасць) — раптоўны кароткачасовы несвядомы стан, які ўзнікае пры некаторых формах *эпілепсіі.*

АБСЕНТЭІ́ЗМ (*фр.* absentéisme, ад *лац.* absens, -ntis = які адсутнічае) — ухіленне ад выканання грамадскіх абавязкаў, напр. ад удзелу ў выбарах, сходах.

АБСЕРВАТО́РЫЯ (*н.-лац.* observatorium, ад *лац.* observare = назіраць) — навуковая ўстанова, у якой з дапамогай спецыяльных прыбораў вядуцца астранамічныя, геафізічныя, метэаралагічныя назіранні.

АБСЕ́СІІ (*с.-лац.* obsessio) — міжвольныя думкі, успаміны, сумненні, якія суправаджаюцца ўсведамленнем іх хваравітасці і цяжкім пачуццём неадольнасці.

АБСКУРАНТЫ́ЗМ (*ням.* Obskurantismus, ад *лац.* obscurans, -ntis = які зацямняе) — крайне варожыя адносіны да асветы, навукі, прагрэсу, да ўсяго новага і перадавога; цемрашальства.

АБСТРА́КТНЫ (*лац.* abstractus) — адцягнены, неканкрэтны (проціл. *канкрэтны*).

АБСТРА́КЦЫЯ (*лац.* abstractio) — 1) адцягненне ў думках ад неістотных уласцівасцей, якасцей, сувязей прадметаў ці з'яў з мэтай выдзеліць іх найбольш істотныя прыкметы; 2) адцягненае паняцце, тэарэтычнае абагульненне.

АБСТРАКЦЫЯНІ́ЗМ (*фр.* abstractionnisme, ад *лац.* abstractus = адцягнены) — напрамак у выяўленчым мастацтве, прадастаўнікі якога адлюстроўваюць рэальны свет у выглядзе спалучэнняў ліній, мазкоў, плям.

АБСТРУ́КЦЫЯ (*лац.* obstructio = перашкода) — метад барацьбы, звычайна парламенцкай, які выражаецца ў наўмысным зацягванні або зрыве пасяджэнняў, непажаданых рашэнняў шляхам выкрыкаў, выступленняў з доўгімі прамовамі і інш.

АБСТРУКЦЫЯНІ́ЗМ (*фр.* obstructionnisme, ад *лац.* obstructio = перашкода) — сістэма палітычнай барацьбы шляхам *абструкцый.*

АБСТЫНЕ́НТ (*лац.* abstinens, -ntis = які ўстрымліваецца) — асоба, якая ўстрымліваецца ад чаго-н., пераважна ад ужывання спіртных напіткаў.

АБСУ́РД (*фр.* absurde, ад *лац.* absurdus = недарэчны) — недарэчнасць, бязглуздзіца.

АБСЦЭ́С (*лац.* abscessus) — *мед.* гнойны нарыў; збіранне гною ў органах або тканках, выкліканае запаленчым працэсам (напр. а. лёгкага).

АБУЛІ́Я (*гр.* abulia = нерашучасць) — *псіх.* расслабленне або страта волі, выкліканыя нервовым захворваннем або launch ператамленнем; бязволле.

АБ'ЮРА́ЦЫЯ (*лац.* abjuratio) — публічнае адрачэнне ад веры або ад сваіх перакананняў.

АВА́Л (*фр.* ovale, ад *лац.* ovum = яйцо) — абрыс чаго-н. у выглядзе круга, які нагадвае па форме яйцо ў падоўжаным разрэзе.

АВА́ЛЬ (*фр.* aval) — вэксальнае паручыцельства, зробленае трэцяй асобай у выглядзе гарантыйнага запісу.

АВАНГА́РД (*фр.* avant-garde, ад avant = наперадзе + garde = ахова) — 1) частка войска (або флоту), якая знаходзіцца наперадзе галоўных сіл у паходзе і пры наступленні (проціл. *ар'ергард*); 2) *перан.* передавая частка якой-н. грамадскай групы, класа.

АВАНГАРДЫ́ЗМ (*фр.* avant-gardisme) — 1) імкненне якой-н. грамадскай групы мець вяршэнства ў чым-н.; 2) агульная назва мастацкіх плыней, якім уласцівы разрыў з традыцыяй рэалістычнага мастацкага вобраза, пошукі новых сродкаў выяўлення і фармальнай структуры твора (у сваіх крайніх формах змыкаецца з *дэкадэнцтвам, мадэрнізмам, абстракцыянізмам*).

АВАНЗА́ЛА (*фр.* avant-salle, ад avant = наперадзе + salle = зала) — памяшканне перад галоўнай залай у грамадскіх будынках, палацах.

АВА́НС (*фр.* avance) — 1) грашовая сума, якая выдаецца папярэдне ў лік будучых плацяжоў; 2) *перан.* абяцанне, якое неабходна пацвердзіць у будучым.

АВАНСЦЭ́НА (*фр.* avant-scène, ад avant = наперадзе + scène = сцэна) — *тэатр.* пярэдняя частка *сцэны* 1, паміж заслонай і *рампай* (проціл. *ар'ерсцэна*).

АВАНТУ́РА (*фр.* aventure = прыгода) — рызыкоўная падазроная справа, распачатая ў разліку на выпадковы поспех.

АВАНТЫ́ТУЛ (ад *фр.* avant = наперадзе + *лац.* titulus = надпіс) — першая старонка кнігі, якая папярэднічае *тытулу* 3.

АВА́РЫЯ (*іт.* avaria, ад *ар.* 'avar = пашкоджанне, шкода) — 1) моцнае пашкоджанне якога-н. механізма, машыны ў час работы, руху; 2) *перан.* няўдача, правал якой-н. справы.

АВА́ЦЫЯ (*лац.* ovatio = радасць, весялосць) — бурныя, працяглыя *апладысменты*, якія суправаджаюцца радаснымі воклічамі, з выпадку адабрэння чаго-н. або прывітання каго-н.

АВЕНЮ́ (*фр.* avenue, ад *лац.* advenire = прыязджаць) — шырокая вуліца, абсаджаная з абодвух бакоў дрэвамі (у Францыі, Англіі, ЗША).

АВЕРБО́Т (*англ.* overbought) — рэзкае павышэнне рыначных цэн на які-н. тавар у выніку значнага росту попыту на яго (параўн. *аверсолд*).

АВЕРДРÁФТ (*англ.* overdraft) — выдзяленне банкам кліенту кароткатэрміновага *крэдыту*, які перавышае сродкі на рахунку кліента.

АВÉРС (*фр.* avers, ад *лац.* adversus = павернуты тварам) — правы (галоўны) бок манеты, медаля (параўн. *рэверс* 2).

АВЕРСÓЛД (*англ.* oversold) — сітуацыя рэзкага зніжэння цэн на які-н. тавар у выніку паступлення яго ў вялікай колькасці на рынак (параўн. *авербот*).

АВЕРТÁЙМ (*англ.* overtime, ад over = звыш + time = час) — *сп.* дадатковы час (у хакеі, футболе), які назначаецца пасля асноўнага часу гульні ў выпадку, калі неабходна выявіць каманду-пераможцу.

АВÍЗА (*іт.* avviso) — паведамленне аб зменах ва ўзаемных разліках, аб пераводзе грошай, адпраўцы тавараў, якое пасылаецца адным *контрагентам* другому.

АВÍСТА (*іт.* a vista = пасля прад'яўлення) — надпіс на *вэксалі*, які сведчыць, што гэты дакумент можа быць аплачаны пасля прад'яўлення або праз пэўны тэрмін.

АВІТАМІНÓЗ (*фр.* avitaminose, ад *гр.* а- = не, без + *лац.* vita = жыццё) — хвароба, якая развіваецца пры адсутнасці або недахопе вітамінаў у ежы.

АВІЯЦЫЯ (*фр.* aviation, ад *лац.* avis = птушка) — 1) тэорыя і практыка перамяшчэння ў паветры на лятальных апаратах (самалётах, верталётах, планёрах); 2) сукупнасць ваенных або грамадзянскіх лятальных апаратаў, паветраны флот.

АВІЯШÓУ (ад *лац.* avis = птушка + *англ.* show = відовішча, паказ) — святочнае відовішча з удзелам спартыўных самалётаў.

АВУÁРЫ (*фр.* avoirs, ад avoir = мець, валодаць) — 1) грашовыя сродкі, *чэкі, вэксалі, акрэдытывы*, якімі правадзяць плацяжы; 2) сродкі банка ў каштоўных паперах і *валюце* на яго рахунках у замежных банках; 3) уклады прыватных асоб і арганізацый у банках.

АГАНІЗАВÁЦЬ (*фр.* agoniser, ад *с.-лац.* agonia = агонія < *гр.* agonia = трывога) — быць у стане *агоніі*, канаць.

АГАРАФÓБІЯ (ад *гр.* agora = плошча + phobos = страх) — *мед.* паталагічная боязь адкрытай прасторы; страх, які ўзнікае пры пераходзе праз шырокія плошчы, вуліцы.

АГЕ́НДА (*англ.* agenda = парадак дня) — пералік пытанняў, якія належыць абмеркаваць на нарадзе, дзелавой сустрэчы.

АГЕ́НТ (*ням.* Agent, ад *лац.* agens, -ntis = які дзейнічае) — 1) асоба, упаўнаважаная ўстановай, прадпрыемствам, арганізацыяй для выканання службовых даручэнняў (напр. страхавы а.); 2) чый-н. стаўленік, прыслужнік; 3) супрацоўнік вышукной або разведвальнай службы; 4) прычына, якая выклікае тыя або іншыя з'явы (у прыродзе, арганізме і інш.).

АГЕНТУ́РА (*ням.* Agentur, ад *лац.* agens, -ntis = які дзейнічае) — 1) сукупнасць *агентаў* якой-н. установы, прадпрыемства або арганізацыі; 2) сетка агентаў, якая ствараецца разведвальнай службай для збірання сакрэтных звестак і правядзення падрыўной работы.

АГЕ́НЦТВА (ад *ням.* Agent < *лац.* agens, -ntis = які дзейнічае) — 1) прадстаўніцтва, аддзяленне якой-н. установы ці прадпрыемства (напр. транспартнае а.); 2) установа інфармацыйнага, пасрэдніцкага характару (напр. а. «Інтэрфакс»).

АГІТА́ЦЫЯ (*ням.* Agitation, ад *лац.* agitatio = прывядзенне ў рух) — 1) палітычная дзейнасць, звязаная з уздзеяннем на свядомасць і настрой мас шляхам распаўсюджання (вусна і праз друк) праграмных ідэй, лозунгаў; 2) *перан.* пераконванне ў чым-н., угаворванне з мэтай схіліць да чаго-н.

АГЛАМЕРА́Т (*лац.* agglomeratus = назапашаны) — 1) рыхлае скапленне абломкаў горных парод і мінералаў; 2) *мет.* спечаная ў кавалкі дробная або пылападобная руда; 3) гарадская структура, якая ўтварылася ў выніку зліцця некалькіх дробных населеных пунктаў.

АГЛАМЕРА́ЦЫЯ (*лац.* agglomeratio = злучэнне) — 1) *мет.* атрыманне вялікіх кавалкаў з рыхлых дробных руд, пылападобных матэрыялаў шляхам спякання; 2) утварэнне скапленняў мікраарганізмаў у вадкасці; 3) зліццё гарадоў і іншых населеных пунктаў у адно гарадское пасяленне.

АГНАСТЫЦЫ́ЗМ (*англ.* agnosticism, ад *гр.* agnostos = непазнавальны) — філасофскае вучэнне, якое адмаўляе магчымасць пазнання аб'ектыўнага свету і яго заканамернасцей (параўн. *скептыцызм* 1).

АГНО́ЗІЯ (*гр.* agnosia = няведанне) — *мед.* парушэнне працэсаў распазнавання прадметаў, з'яў у выніку паражэння кары галаўнога мозгу.

АГНО́СТЫК (*англ.* agnostic, ад *гр.* agnostos = непазнавальны) — паслядоўнік *агнастыцызму*.

АГО́НІЯ (*с.-лац.* agonia, ад *гр.* agonia = трывога) — 1) перадсмяротны стан арганізма; перадсмяротныя мукі; 2) *перан.* заняпад, дажыванне чаго-н. (напр. а. злачыннай дыктатуры).

АГРАБІ́ЗНЕС (ад *лац.* ager = поле + *англ.* business = бізнес) — сектар рыначнай эканомікі, звязаны з працэсамі сельскагаспадарчай вытворчасці, захоўвання, размеркавання і апрацоўкі яе прадуктаў.

АГРАВА́ЦЫЯ (*лац.* aggrovatio = абцяжарванне) — *мед.* перабольшванне хворым сімптомаў захворвання.

АГРАКУЛЬТУ́РА (ад *лац.* ager = поле + cultura = культура) — сукупнасць мерапрэмстваў, накіраваных на паляпшэнне культуры земляробства.

АГРАМА́НТ (*фр.* agrément = аздоба) — аздабленне штор, мяккай мэблі, зробленае з плеценага шнура.

АГРАМАТЫ́ЗМ (ад *гр.* agrammatos = неразборлівы) — парушэнне моўнай дзейнасці ў выніку паражэння пэўных зон кары галаўнога мозгу.

АГРА́РНЫ (*лац.* agrarius = зямельны) — 1) звязаны з уладаннем зямлёй і землекарыстаннем (напр. а-ая рэформа); 2) які характарызуецца перавагай сельскагаспадарчай вытворчасці (напр. а. раён).

АГРА́РЫЙ (*лац.* agrarius = зямельны) — 1) буйны землеўладальнік; 2) спецыяліст па сельскай гаспадарцы; 3) член аграрнай палітычнай партыі.

АГРАФІ́РМА (ад *лац.* ager = поле + *ням.* Firma = фірма) — прадпрыемства па вытворчасці і рэалізацыі сельскагаспадарчай прадукцыі.

АГРА́ФІЯ (ад *гр.* а- = не + grapho = пішу) — *мед.* страта здольнасці пісаць у сувязі з паражэннем пэўных аддзелаў галаўнога мозгу (параўн. *алексія*).

АГРЭГА́Т (*фр.* agrégat, ад *лац.* aggregatus = злучаны, сабраны) — 1) спалучэнне securelyрознатыповых машын, апаратаў у адну канструкцыю для сумеснай работы (напр. трубапракатны а.); 2) асобная, вузлавая частка складанай машы-

ны, напр. рухавік аўтамабіля; 3) *геал.* сукупнасць мінералаў, якія складаюць горную пароду.

АГРЭМА́Н (*фр.* agrément = згода) — *дыпл.* папярэдняя згода ўрада дзяржавы прыняць асобу, прапанаваную іншай дзяржавай у якасці яе дыпламатычнага прадстаўніка.

АГРЭ́САР (*лац.* aggressor) — той, хто ажыццяўляе *агрэсію*; захопнік.

АГРЭ́СІЯ (*лац.* aggressio = напад) — 1) узброены напад адной ці некалькіх дзяржаў на іншыя з мэтай захопу іх тэрыторый і гвалтоўнага падпарадкавання сваёй уладзе; 2) актыўныя варожыя паводзіны аднаго чалавека ў адносінах да другіх.

АДАПТА́ЦЫЯ (*лац.* adaptatio = прыстасаванне) — 1) прыстасаванне арганізма, органаў пачуццяў да змен у навакольным асяроддзі, напр. прызвычаенне вачэй да цемнаты; 2) спрашчэнне тэксту, часцей за ўсё іншамоўнага, для малападрыхтаваных чытачоў.

АДА́ПТЭР (*англ.* adapter, ад *лац.* adaptare = прыстасоўваць) — устройства для ўзнаўлення гукавога запісу праз узмацняльнік; 2) дадатковая *касета* да фотаапарата, якая дае магчымасць выкарыстоўваць нестандартныя святлоадчувальныя матэрыялы.

АДАРА́НТЫ (*лац.* odorans, -ntis = пахучы) — пахучыя рэчывы, якія выкарыстоўваюцца для *адарызацыі.*

АДАРЫЗА́ЦЫЯ (ад *лац.* odorare = рабіць пахучым) — 1) дадаванне да газу пахучых рэчываў, якія б сігналізавалі пра яго выцяканне з газаправода або пасудзіны; 2) распыленне ў паветры памяшкання рэчываў з прыемным пахам.

АДА́Т (*ар.* adat) — няпісаны закон, звычай у народаў, якія вызнаюць *іслам* (лічыцца дадаткам да *шарыяту*).

АДВАКА́Т (*лац.* advocatus) — 1) юрыст, які абараняе на судзе інтарэсы абвінавачанага; абаронца; 2) *перан.* той, хто заступаецца за каго-н.

АДДУ́КТАР (*н.-лац.* adductor, ад *лац.* adducere = прыводзіць) — *анат.* прыводная мышца (параўн. *абдуктар*).

А ДЖО́РНА (*іт.* a giorno) — штучнае асвятленне, якое імітуе дзённае святло.

АДЗЮЛЬТЭ́Р (*фр.* adultère, ад *лац.* adulterium = здрада) — сямейная нявернасць, здрада.

АДМІНІСТРА́ТАР (*лац.* administrator = распарадчык, кіраўнік) — 1) службовая асоба, якія кіруе прадпрыемствам, установай, арганізацыяй (напр. а. гасцініцы); 2) адказны распарадчык (напр. а. выстаўкі).

АДМІНІСТРА́ЦЫЯ (*лац.* administratio = кіраванне) — 1) кіроўны орган прадпрыемства, установы, арганізацыі, які нясе адказнасць за іх дзейнасць; 2) органы выканаўчай улады дзяржавы; урадавы апарат; 3) адказныя распарадчыкі (напр. а. выстаўкі).

А́ДРАС (*фр.* adresse) — 1) месцажыхарства асобы або месцазнаходжанне прадпрыемства, установы, арганізацыі; 2) надпіс на паштовым адпраўленні з указаннем атрымальніка і месца назначэння; 3) пісьмовае прывітанне каму-н. з выпадку юбілею або іншай урачыстай падзеі; 4) код, які вызначае месцазнаходжанне інфармацыі ў памяці *камп'ютэра.*

АДРАСА́НТ (*ням.* Adressant, ад *фр.* adresser = пасылаць, накіроўваць) — той, хто пасылае каму-н. паштовае або тэлеграфнае адпраўленне (пісьмо, пасылку, тэлеграму і г. д.); адпраўнік.

АДРАСА́Т (*ням.* Adressat, ад *фр.* adresser = пасылаць, накіроўваць) — той, каму адрасавана паштовае або тэлеграфнае адпраўленне (пісьмо, пасылка, тэлеграма і г. д.); атрымальнік.

АДРЭНАЛІ́Н (*фр.* adrénaline, ад *лац.* ad = пры + renalis = нырачны) — гармон, які выдзяляецца наднырачнымі залозамі або вырабляецца сінтэтычна; служыць лекавым сродкам.

АДСТРА́Т (*лац.* adstratum = напластаванне) — з'явы ў мове карэннага насельніцтва, якія ўзніклі пад уплывам мовы прышэльцаў, а таксама сама мова прышэльцаў (параўн. *субстрат* 2).

АДУКА́ЦЫЯ (*лац.* oducatio) — 1) працэс набыцця сістэматызаваных ведаў; навучанне (напр. права на адукацыю); 2) аб'ём ведаў, набытых у выніку навучання (напр. вышэйшая а.).

АДЫЁЗНЫ (*лац.* odiosus = ненавісны, агідны) — крайне непрыемны, які выклікае рэзка адмоўныя адносіны да сябе (напр. а-ая асоба).

АДЫНАМІ́Я (*гр.* adynamia = бяссілле) — *мед.* амаль поўнае або поўнае спыненне рухальнай актыўнасці чалавека ў выніку галадання, парушэнняў нервовамышачнага апарата; крайні выпадак *гіпадынаміі.*

АДЫСЕ́Я (*гр.* Odysseia = героіка-эпічная паэма, аўтарам якой лічаць Гамера) — багатае падзеямі, прыгодамі падарожжа.

АДЭКВА́ТНЫ (*лац.* adaequatus = прыраўнаваны) — які поўнасцю супадае, роўны чаму-н. (напр. а-ыя паняцці).

АДЭ́НДУМ (*лац.* addendum = тое, што павінна быць дададзена) — дапаўненне да дагавора, якое змяняе або ўдакладняе тыя ці іншыя яго ўмовы.

АДЭНО́ІДЫ (ад *гр.* aden = залоза + eidos = выгляд) — *мед.* пухлінападобныя разрастанні лімфатычных утварэнняў насаглоткі.

АДЭНО́МА [ад *гр.* aden = залоза + (onk)oma = пухліна] — *мед.* дабраякасная пухліна, якая можа развівацца ў залозістых органах (малочнай, шчытападобнай і іншых залозах).

АДЭ́ПТ (*лац.* adeptus = які дасягнуў) — 1) заўзяты паслядоўнік, прыхільнік якога-н. вучэння, ідэі; 2) *уст.* той, хто адкрыў вышэйшыя тайны навукі і мастацтва.

АД'ЮНКТУ́РА (*ням.* Adjunktur, ад *лац.* adjunctus = далучаны) — *аспірантура* ў вышэйшых ваенных навучальных установах.

АЖЫЯТА́Ж (*фр.* agiotage) — 1) штучна выкліканае хваляванне, узбуджэнне з мэтай прыцягнення ўвагі да чаго-н.; 2) штучнае павышэнне ці паніжэнне курсу біржавых папер або цэн на тавары з мэтай атрымання прыбытку.

АЗА́РТ (*фр.* hasard = выпадак, выпадковасць; рызыка, ад *ар.* az-zahr = іральная костка) — моцнае захапленне, заўзятасць, запал (напр. спартыўны а.).

А́ЗІМУТ (*фр.* azimut, ад *ар.* as-samt = дарога) — 1) *астр.* вугал паміж плоскасцю мерыдыяна дадзенага пункта і вертыкальнай плоскасцю, якая праходзіць праз гэты пункт і аб'ект назірання; 2) вугал паміж напрамкам руху і напрамкам на поўнач (параўн. *пеленг* 1).

АЗО́Н (*гр.* ozon = які пахне) — відазмяненне кіслароду, газ прыемнага паху, які ўтвараецца ў атмасферы пры электрычных разрадах у час навальніцы або пад дзеяннем уль-

трафіялетавых прамянёў (мае моцныя ачышчальныя ўласцівасці).

АЗО́Т (*фр.* azote, ад *гр.* a- = не, без + zotikos = які дае жыццё) — газ без колеру і паху, які складае асноўную частку паветра, уваходзіць у склад бялкоў і іншых арганічных рэчываў.

АЙ-БІ-Э́М [*англ.* IBM, ад I(nternational) B(usiness) M(ashines) = Міжнародная тэхнічная карпарацыя] — 1) буйная карпарацыя вылічальнай тэхнікі са штаб-кватэрай у ЗША; 2) *камп'ютэр* гэтай карпарацыі.

АЙКІДО́ (*яп.* ajkido = *літар.* шлях спасціжэння гармоніі) — від усходняга адзінаборства, заснаваны на абарончай тактыцы; самаабарона без зброі.

АЙКУМЕ́НА (*гр.* oikumene = уся зямля, ад oikeo = насяляю) — *геагр.* тэрыторыя зямнога шара, населеная людзьмі.

АЙ-К'Ю́ [*англ.* IQ, ад I(ntelligence) Q(uotient) = каэфіцыент разумовага развіцця] — каэфіцыент разумовага развіцця асобы (вызначаецца шляхам тэсціравання).

А́ЙСІНГ (*англ.* icing) — *сп.* пракід шайбы праз усе зоны пры гульні ў *хакей*.

АЙС-РЭВЮ́ (*англ.* ice revue, ад ice = лёд + revue = відовішча) — балет на лёдзе.

АКАДЭ́МІК (*лац.* academicus = акадэмічны) — вучонае званне правадзейнага члена *акадэміі*, а таксама асоба, якая мае гэта званне.

АКАДЭ́МІЯ (*лац.* academia, ад *гр.* Akademeia = назва філасофскай школы, заснаванай у IV ст. да н. э. Платонам паблізу Афін) — 1) вышэйшая навуковая або мастацкая ўстанова (напр. Нацыянальная а. навук Беларусі); 2) назва некаторых вышэйшых навучальных устаноў (напр. Ваенна-медыцынская а.).

АКА́ЗІЯ (*лац.* occasio = выпадак, падстава) — 1) зручны выпадак для якой-н. справы; 2) непрадбачанае здарэнне.

АКАМАДА́ЦЫЯ (*лац.* accomodatio) — прыстасаванне да пэўных умоў, з'яў, абставін (напр. а. вока).

АКАМПАНЕМЕ́НТ (*фр.* accompagnement) — 1) музычнае суправаджэнне спеваў, дэкламацыі; 2) *перан.* падзеі, з'явы, якія ствараюць гукавы фон чаму-н. (напр. драмаць пад а. дажджу).

АКВААЭРО́БІКА (*англ.* aquaaerobics, ад *лац.* aqua = вада + *гр.* aer = паветра + bios = жыццё) — аздараўленчая рытмічная гімнастыка, якая выконваецца ў вадзе.

АКВАЛА́НГ (*англ.* aqualung, ад *лац.* aqua = вада + *англ.* lung = лёгкія) — апарат для дыхання чалавека пад вадой.

АКВАНА́ЎТ (ад *лац.* aqua = вада + *гр.* nautes = мараплавец) — даследчык мора, які ў спецыяльным гідракасцюме або ў падводным апараце працуе на глыбінях, недаступных вадалазу.

АКВА́РЫУМ (*лац.* aquarium = вадаём) — штучны вадаём або шкляная пасудзіна з вадой для трымання рыб, водных жывёл і раслін.

АКВАТО́РЫЯ [*лац.* aquatorium, ад aqua = вада + (terri)torium = тэрыторыя] — участак воднай паверхні мора, вадасховішча або порта ў пэўных межах.

АКВЕДУ́К (*лац.* aquaeductus = вадаправод, ад aqua = вада + duco = вяду) — збудаванне ў выглядзе моста для правядзення водаправодных труб цераз глыбокі яр, раку, чыгунку.

АКІНЕ́ЗІЯ (*гр.* akinesia = нерухомасць) — *мед.* страта здольнасці да актыўных рухаў у выніку паралічу, болю, пры некаторых псіхічных захворваннях.

АКЛАМА́ЦЫЯ (*лац.* acclamatio = крык) — прынядце або адхіленне сходам якой-н. прапановы без падліку галасоў, на падставе рэакцыі ўдзельнікаў сходу, што выяўляецца ў выгуках, розных рэпліках.

АКЛІМАТЫЗА́ЦЫЯ [*ням.* Akklimatisation, ад *лац.* ad = да + *гр.* klima, -atos = нахіл (сонечных прамянёў)] — 1) прыстасаванне арганізмаў (раслін, жывёл, чалавека) да жыцця ў новых геаграфічных, пераважна кліматычных, умовах; 2) *перан.* прыстасаванне чалавека да жыцця, працы ў новым асяроддзі.

А-КО́НТА (*іт.* a conto = у рахунак) — плацёж, які ажыццяўляецца ў якасці папярэдняга разліку.

АКО́РД (*іт.* accordo = згода, сугучнасць) — 1) спалучэнне некалькіх музычнных гукаў рознай вышыні, якое ўспрымаецца як гукавое адзінства; 2) набор струн для смычковага або шчыпковага музычнага інструмента; 3) *перан.* дзеянне, якім што-н. завяршаецца (напр. заключны а.).

АКРАБА́ТЫКА (*фр.* acrobatique, ад *гр.* akrobatikos = які лазіць угары) — від спартыўнай або цыркавой гімнастыкі, які ўключае скачкі, стойкі, перавароты, піраміды і іншыя фізічныя практыкаванні.

АКРЭДЫТА́ЦЫЯ (*фр.* accréditation, ад *лац.* accredere = даваяраць) — афіцыйнае прызначэнне каго-н. прадстаўніком пры замежным урадзе, пасольстве, прэс-цэнтры або іншай міжнароднай арганізацыі.

АКРЭДЫТЫ́Ў (*фр.* accréditif, ад *лац.* accreditivus = даверны) — 1) дакумент на права атрымання кім-н. пэўнай сумы грошай у банку; 2) від банкаўскага рахунку, паводле якога ажыццяўляюцца безнаяўныя разлікі.

АКСЕЛЕРА́ЦЫЯ (*лац.* acceleratio = паскарэнне) — 1) паскоранае фарміраванне арганізма або асобных органаў; 2) імклівы рост, паскарэнне якога-н. працэсу (напр. каэфіцыент акселерацыі эканомікі).

АКСЕСУА́РЫ (*фр.* accessoires, ад *лац.* accessorium = дабаўленне) — 1) *тэатр.* дробныя рэчы, прадметы сцэнічнага абсталявання; 2) *перан.* прыватнасці, другарадныя дэталі (у жывапісе, скульптуры, літаратуры); 3) дробныя прыналежнасці чаго-н. (напр. а. дамскага туалету).

АКСІГЕНАТЭРАПІ́Я (ад *лац.* oxygenum = кісларод + *гр.* therapeia = лячэнне) — штучнае ўвядзенне кіслароду ў арганізм чалавека з лячэбнай мэтай.

АКСІ́ДЫ (*фр.* oxydes, ад *гр.* oksys = кіслы) — злучэнні хімічных элементаў з кіслародам; вокіслы.

АКСІЁМА (*гр.* aksioma) — 1) палажэнне, якое не патрабуе доказу і прымаецца ў якасці зыходнага прынцыпу якой-н. тэорыі; 2) *перан.* відавочная, агульнавядомая ісціна.

АКТ (*лац.* actus) — 1) аднаразовае праяўленне якой-н. дзейнасці, учынак, падзея (напр. тэрарыстычны а.); 2) афіцыйны дакумент, які пацвярджае што-н. (напр. заканадаўчы а., а. экспертызы); 3) закончаная частка драматычнага твора, спектакля (напр. другі а. п'есы).

АКТА́ВА (*лац.* octava = восьмая) — 1) *муз.* восьмая ступень *гамы* 1; інтэрвал, які ахоплівае восем ступеней гукарада; 2) *літ.* васьмірадковая страфа, у якой першыя шэсць радкоў аб'яднаны дзвюма перакрыжаванымі рыфмамі, два апошнія — сумежнай рыфмай.

АКТУА́ЛЬНЫ (*лац.* actualis) — 1) важны для гэтага моманту, наспелы, надзённы (напр. а-ая тэма); 2) які сапраўды існуе, праяўляецца ў рэчаіснасці (проціл. *патэнцыяльны*).

АКТЫВІЗА́ЦЫЯ (*польск.* aktywizacja, ад *лац.* activus = дзейны) — 1) ажыўленне, узмацненне чыёй-н. дзейнасці, актыўнасці; 2) развіццё інтэнсіўных тэктанічных і магматычных працэсаў у стабілізаваных раёнах зямной кары.

АКТЫ́Ў (*лац.* activus = дзейны) — 1) найбольш дзейная, ініцыятыўная частка арганізацыі, калектыву; 2) вартасць наяўнай і даўгавой маёмасці, што належыць прадпрыемству (проціл. *пасіў* 2); 3) перавышэнне грашовых даходаў краіны, атрыманых з-за мяжы, над яе замежнымі расходамі (проціл. *пасіў* 3); 4) *перан.* поспехі, дасягненні, перавагі каго-н.

АКТЫ́ЎНЫ (*лац.* activus) — 1) дзейны, энергічны (напр а. удзельнік самадзейнасці); 2) які хутка развіваецца (напр. а. працэс у лёгкіх).

АКУЛЬТУРА́ЦЫЯ (*англ.* acculturation, ад *лац.* ad = да + cultura = асвета, развіццё) — працэс узаемаўплыву культур, успрымання адным народам культуры іншага народа.

АКУЛЬТЫ́ЗМ (*фр.* occultisme, ад *лац.* occultus = тайны, схаваны) — агульная назва містычных вучэнняў, якія прызнаюць існаванне таямнічных, звышнатуральных сіл і магчымасць непасрэдных зносін з імі пры дапамозе *магіі*.

АКУМУЛЯ́ТАР (*лац.* accumulator = збіральнік) — прыбор для назапашвання энергіі з мэтай далейшага як выкарыстання (напр. электрычны а., гідраўлічны а.).

АКУМУЛЯ́ЦЫЯ (*лац.* accumulatio) — збіранне, назапашванне, канцэнтраванне чаго-н., напр. энергіі, капіталу.

АКУПА́ЦЫЯ (*лац.* occupatio) — гвалтоўны захоп войскамі якой-н дзяржавы чужой тэрыторыі.

АКУПУНКТУ́РА (*н.-лац.* acupunctura, ад *лац.* acus = іголка + punctura = укол) — метад лячэння іголкаўколваннем; іголкатэрапія.

АКУ́СТЫКА (*гр.* akustikos = слыхавы) — 1) раздзел фізікі, які вывучае гукавыя з'явы; 2) чутнасць гукаў (музыкі, гутаркі і інш.) у якім-н. памяшканні (напр. а. канцэртнай залы).

АКЦЁР (*фр.* acteur, ад *лац.* actor = выканаўца) — *артыст*, які выконвае ролі ў тэатры і кіно.

АКЦЫЗ (*фр.* accise, ад *лац.* accidere = абразаць) — ускосны падатак на тавары шырокага спажывання, які ўключаецца ў іх цану і, такім чынам, перакладаецца на пакупнікоў.

АКЦЫЯ[1] (*лац.* actio = дзеянне) — дзеянне, накіраванае на дасягненне якой-н. мэты (напр. дыпламатычная а., палітычная а.).

АКЦЫЯ[2] (*фр.* action, ад *лац.* actio = дзеянне) — каштоўная папера, якая сведчыць аб унясенні пэўнага паю ў прадпрыемства і дае права яе ўладальніку на ўдзел у справах і прыбытках гэтага прадпрыемства.

АКЦЫЯНЕР (*фр.* actionnaire, ад *лац.* actio = дзеянне) — удзельнік прадпрыемства, заснаванага на *акцыях*[2], уладальнік акцый.

АКЦЫЯНЕРНЫ (ад *фр.* actionnaire = акцыянер) — заснаваны на *акцыях*[2] (напр. а-ае таварыства).

АКЦЭНТ (*лац.* accentus) — 1) асаблівасці вымаўлення, уласцівыя чалавеку, які гаворыць не на роднай мове; 2) *лінгв.* націск у слове, а таксама знак націску; 3) *перан.* падкрэсліванне асобных думак, слоў пры гаворцы (напр. зрабіць а. на чым-н.).

АКЦЭПТ (*лац.* acceptus = прыняты) — 1) *юр.* згода на заключэнне дагавору на прапанаваных умовах; 2) форма безнаяўнага разліку паміж гаспадарчымі арганізацыямі, а таксама згода аплаціць грашовыя дакументы (рахункі, чэкі, вэксалі).

АКЦЭПТАНТ (*лац.* acceptans, -ntis = які прымае) — асоба, якая прыняла грашовы дакумент (вэксаль, рахунак, чэк) да аплаты.

АКЦЭСІЙНЫ (ад *лац.* accessio = далучэнне) — які далучаецца); *а. дагавор* — дагавор, падпісваючы які, дзяржава далучаецца да дагавору, заключанага раней паміж іншымі дзяржавамі.

АКЦЭСОРНЫ (ад *лац.* accessorius = дадатковы, другарадны); *а. дагавор* — дадатковы дагавор, які далучаецца да асноўнага дагавору.

АЛАГІЗМ (*фр.* alogisme, ад *гр.* a- = не, без + logos = слова) — 1) што-н. нелагічнае, несумяшчальнае з лагічным мыслен-

нем; бяссэнсіца; 2) філасофскі погляд, які адмаўляе логіку як сродак навуковага пазнання; 3) стылістычны прыём, наўмыснае парушэнне ў мове лагічных сувязей з мэтай надання камізму, іроніі і інш.

АЛАПА́ТЫЯ (*гр.* allopatheia, ад allos = іншы + pathos = хвароба) — звычайная (традыцыйная) сістэма лячэння (процілл. *гамеапатыя*).

АЛАРМІ́ЗМ (*фр.* alarmisme, ад alarme = трывога) — плынь у заходняй навуцы і грамадскай думцы, прадстаўнікі якой сцвярджаюць пра фатальны, катастрафічны характар уздзеяння чалавека на прыроду, падкрэсліваюць яго асаблівую небяспеку для далейшага развіцця чалавецтва.

АЛАРМІ́СТ (*фр.* alarmiste, ад alarme = трывога) — 1) асоба, схільная да панікі, якая распаўсюджвае неправераныя, неабгрунтаваныя чуткі, выклікаючы трывожны настрой; 2) прадстаўнік *алармізму*.

АЛА́Х (*ар.* Allah) — назва Бога ў *ісламе*.

АЛАХТО́НЫ (ад *гр.* allos = іншы + chthon = зямля) — жывёлы або расліны, якія насяляюць пэўную мясцовасць, але ўзніклі ў працэсе эвалюцыі ў іншым месцы (параўн. *аўтахтоны* 1).

АЛГАРЫ́ТМ (*с.-лац.* algorithmus, ад *ар.* al-Chwârizmi = імя матэматыка) — 1) *мат.* сукупнасць правіл, якія дазваляюць чыста механічна рашыць любую задачу з класа аднатыповых задач; 2) *перан.* сукупнасць паслядоўных дзеянняў, якія прыводзяць да пэўнага выніку (напр. а. пошуку).

АЛГО́Л [*англ.* algol, ад algo(rithmic) l(anguage) = алгарытмічная мова] — *інф.* адна з моў *праграміравання.*

АЛЕАТО́РНЫ (ад *лац.* aleator = гулец у косці) — рызыкоўны, звязаны са здзелкамі, біржавымі аперацыямі, латарэямі.

АЛЕГО́РЫЯ (*гр.* allegoria) — 1) іншасказанне (напр. гаварыць алегорыямі); 2) выражэнне адцягненага паняцця пры дапамозе канкрэтнага вобраза ў творы літаратуры ці мастацтва (напр. вясна — маладая жанчына з кветкамі, правасуддзе — жанчына з вагамі).

АЛЕКСІ́Я (*н.-лац.* alexia, ад *гр.* а- = не + leksis = слова) — *мед.* страта здольнасці чытаць з прычыны ачаговага паражэння галаўнога мозгу; часта спалучаецца з *аграфіяй* і *афазіяй.*

АЛЕРГІ́Я (*н.-лац.* allergia, ад *гр.* allos = іншы + ergon = = дзеянне) — 1) ненармальная, хваравітая рэакцыя арганізма (насмарк, кашаль, астма і інш.) на некаторыя рэчывы; 2) *перан.* адмоўныя адносіны, нецярпімасць да каго-н., чаго-н. (напр. а. да палітыкі).

АЛЁЯ (*фр.* allée) — дарога ў парках, садах, абсаджаная з абодвух бакоў дрэвамі, кустамі, кветкамі.

А́ЛІБІ (*лац.* alibi = у іншым месцы) — *юр.* доказ невінаватасці абвінавачанага, заснаваны на тым, што ён у момант, калі адбывалася злачынства, знаходзіўся ў іншым месцы.

АЛІГАКРА́ТЫЯ (ад *гр.* oligos = нешматлікі, нязначны + + kratos = улада) — улада невялікай групы людзей.

АЛІГАПО́ЛІЯ (ад *гр.* oligos = нешматлікі, нязначны + poleo = прадаю) — 1) панаванне некалькіх кампаній (*трэстаў, канцэрнаў*) у некаторых галінах прамысловасці; 2) сітуацыя на рынку, пры якой невялікая колькасць прадаўцоў, што кантралюе цэнаўтварэнне, гандлюе з вялікай колькасцю пакупнікоў.

АЛІГАПСО́НІЯ (*англ.* oligopsonia, ад *гр.* oligos = нешматлікі, нязначны + opsonia = закупка прадуктаў) — сітуацыя на рынку, пры якой даволі абмежаванай колькасці пакупнікоў процістаіць вялікая колькасць прадаўцоў (вытворцаў).

АЛІГА́РХ (*гр.* oligarches, ад oligos = нямногі + arche = улада) — 1) правіцель *алігархіі* 1; 2) прадстаўнік *алігархіі* 2.

АЛІГА́РХІЯ (*гр.* oligarchia = улада нямногіх) — 1) *гіст.* дзяржава, заснаваная на панаванні арыстакратычных вярхоў; 2) палітычнае і эканамічнае панаванне ў краіне невялікай групы прадстаўнікоў буйнога манапалістычнага капіталу; сама гэта група (напр. фінансавая а.).

АЛІГАФРЭНІ́Я (*фр.* oligophrénie, ад *гр.* oligos = нешматлікі, нязначны + phren = розум) — *мед.* прыроджанае або набытае ў раннім узросце недаразвіццё разумовых здольнасцей; прыдуркаватасць (параўн. *дэменцыя*).

АЛІГЕМІ́Я (ад *гр.* oligos = нешматлікі, нязначны + haima = кроў) — *мед.* змяншэнне агульнай колькасці крыві ў арганізме (пры крывацёках, згусанні крыві і інш.).

АЛІГУРЫ́Я (ад *гр.* oligos = нешматлікі, нязначны + uron = = мача) — *мед.* змяншэнне колькасці мачы, што выдзяляецца ныркамі.

АЛІМПІЯ́ДА (*фр.* olympiade, ад *гр.* Olympias, -ados) — 1) міжнародныя спартыўныя спаборніцтвы, якія праводзяцца раз у чатыры гады па ўзору старажытнагрэчаскіх алімпійскіх гульняў; 2) спаборніцтвы ў спартыўным, тэатральным, інтэлектуальным майстэрстве (напр. гарадская спартыўная а., а. калектываў мастацкай самадзейнасці, а. па матэматыцы).

АЛКАГАЛІ́ЗМ (*фр.* alcoholisme, ад alcohol < *ар.* al-kuhl = далікатны парашок) — хранічная хвароба, якая ўзнікае ад празмернага і частага ўжывання спіртных напіткаў (*алкаголю* 2).

АЛКАГО́ЛЬ (*фр.* alcohol, ад *ар.* al-kuhl = далікатны парашок) — арганічнае злучэнне, у склад малекул якога ўваходзіць група атамаў кіслароду і вадароду; 2) спіртныя напіткі.

АЛЬБІНІ́ЗМ (*фр.* albinisme, ад *лац.* albus = белы) — адсутнасць пігментнай афарбоўкі скуры, валасоў, радужнай абалонкі вачэй у чалавека і жывёл.

АЛЬБІНО́С (*фр.* albinos, ад *лац.* albus = белы) — чалавек або жывёла з адзнакамі *альбінізму*.

АЛЬБО́М (*фр.* album, ад *лац.* albus = белы) — 1) кніга або сшытак для малюнкаў, фотакартак, вершаў (напр. сямейны а.); 2) збор рэпрадукцый, фотакартак, чарцяжоў, выдадзеных у выглядзе кнігі; 3) набор грампласцінак, якія належаць аднаму выканаўцу, калектыву або аб'яднаны тэматычна.

АЛЬВЕО́ЛА (*лац.* alveolus = паглыбленне, пузырок) — 1) паглыбленне ў скіўіцы, у якім змяшчаецца корань зуба; 2) маленькі лёгачны пузырок (на канцы кожнай бронхі), куды пранікае паветра пры дыханні.

А́ЛЬМА-МА́ТЭР (*лац.* alma mater = *літар.* маці-карміцелька) — студэнцкая назва універсітэта (ужываецца як ласкальная або жартоўная).

АЛЬМАНА́Х (*с.-лац.* almanachus, ад *ар.* al-manakh = каляндар) — неперыядычны зборнік літаратурных твораў розных аўтараў.

АЛЬПА́РЫ (*іт.* al pari = нароўні) — адпаведнасць біржавага (рыначнага) курсу валюты, каштоўных папер іх намінальнай вартасці.

АЛЬПІНА́РЫЙ (*н.-лац.* alpinarium, ад *лац.* alpinus = альпійскі) — участак саду або парку ў выглядзе каменістай горкі, засаджаны высакагорнай раслiннасцю.

АЛЬПІНІ́ЗМ (*фр.* alpinisme, ад *лац.* alpinus = альпійскі) — узыходжанне на цяжкадаступныя горныя вяршыні са спартыўнай або пазнавальнай мэтай; высакагорны турызм.

АЛЬТРУІ́ЗМ (*фр.* altruisme, ад *лац.* alter = іншы) — бескарыслівае служэнне людзям, гатоўнасць ахвяраваць для іх сваімі асабістымі інтарэсамі (процiл. *эгаізм*).

АЛЬТРУІ́СТ (*фр.* altruiste, ад *лац.* alter = іншы) — той, хто ў сваёй дзейнасці кiруецца пачуццямi *альтруізму* (процiл. *эгаіст*).

АЛЬТЭРНАТЫ́ВА (*фр.* alternative, ад *лац.* alternare = чаргаваць) — 1) неабходнасць выбару паміж дзвюма або некалькімі магчымасцямі, якія выключаюць адна другую; 2) кожная з такіх магчымасцей.

А́ЛЬФА (*гр.* alpha) — першая літара грэчаскага алфавіта; ***а. і амега*** — пачатак і канец, аснова ўсяго.

АЛЬЯ́НС (*фр.* alliance) — саюз, аб'яднанне дзяржаў або арганізацый на аснове дагаворных абавязацельстваў (напр. міжнародны кааператыўны а.).

АЛЮ́ЗІЯ (*фр.* allusion, ад *лац.* allusio = жарт, намёк) — стылістычны прыём, калі падзея, якая апісваецца або адбываецца, суадносіцца намёкам з вядомым гістарычным, міфалагічным, літаратурным фактам (напр. цяжкія да знясілення, але марныя намаганні каго-н. характарызуюцца выразам «Сізіфава праца»).

АЛЯФУРШЭ́Т (*фр.* a la fourchette = з дапамогаю відэльца) — арганізаваны па прынцыпу самаабслугоўвання прыём, на якім ядуць і п'юць стоячы.

АМАРА́ЛЬНЫ (*фр.* amoral, ад *гр.* a- = не, без + *лац.* moralis = які датычыць звычаяў) — пазбаўлены *маралі*, несумяшчальны з прынятымі нормамі паводзін.

АМАРТЫЗА́ЦЫЯ (*с.-лац.* amortisatio = аслабленне) — 1) паступовае зношванне машын, абсталявання, збудаванняў і перанясенне іх вартасці на прадукцыю; 2) паступовае пагашэнне доўгу асобай або арганізацыяй перыядычнымі ўзносамі; 3) змякчэнне штуршкоў, udараў пры руху ма-

шын, пасадцы самалётаў з дапамогай спецыяльных прыстасаванняў.

АМА́ТАР (*лац.* amator) — чалавек, які ў вольны час займаецца чым-н. не для заробку, а па ахвоце, па схільнасці; любіцель (параўн. *прафесіянал*).

АМБІ́ЦЫЯ (*лац.* ambitio) — абвостранае самалюбства, празмернае пачуццё асабістай годнасці.

АМБУЛАТО́РЫЯ (*ням.* Ambulatorium, ад *лац.* ambulatorius = рухомы) — лячэбная ўстанова для прыхадных хворых (гл. таксама *паліклініка*).

АМЕ́ГА (*гр.* o mega) — апошняя літара грэчаскага алфавіта; *альфа і а.* — пачатак і канец, аснова ўсяго.

АМІКАШО́НСТВА (ад *фр.* ami = сябра + cochon = свіння) — бесцырымоннасць, панібрацтва, фамільярнасць.

АМІМІ́Я (ад *гр.* a- = не, без + mimos = пераймальны) — аслабленне або поўная адсутнасць *мімікі* ў выніку паражэння нервовай сістэмы.

АМНЕЗІ́Я (*гр.* amnesia = бяспамяцтва) — *мед.* парушэнне памяці, пры якім немагчыма ўзнавіць сфарміраваныя раней паняцці, уяўленні; прагал у прыпамінанні (параўн. *парамнезія*).

АМНІ́СТЫЯ (*гр.* amnestia = дараванне) — адмена ці змякчэнне судовага пакарання па рашэнню вярхоўнай улады.

АМО́РФНЫ (*гр.* amorphos = бясформенны) — 1) які не мае крышталічнай будовы (напр. а-ае рэчыва); 2) *перан.* бясформенны, расплывісты (напр. а-ыя ўражанні).

АМПЛІТУ́ДА (*лац.* amplitudo = велічыня) — 1) размах ваганняў, найбольшае адхіленне цела пры ваганні ад стану раўнавагі (напр. а. ваганняў маятніка); 2) розніца межаў, паміж якімі змяняецца якая-н. велічыня (напр. а. гадавой тэмпературы); 3) *перан.* размах, шырыня (напр. а. ацэнак).

АМПЛУА́ (*фр.* emploi = прымяненне) — 1) блізкае па характару кола роляў, якія адпавядаюць сцэнічным здольнасцям артыста (напр. а. коміка); 2) *перан.* кола заняткаў, інтарэсаў каго-н. (напр. а. кнігалюба).

А́МПУЛА (*лац.* ampulla) — 1) герметычна запаяная шкляная пасудзіна невялікіх памераў, у якой у стэрыльным выглядзе захоўваецца пэўная доза лякарства, раствору,

крыві і інш.; 2) *анат.* расшыраная частка полага органа, які мае трубчатую будову (напр. а. слёзнага канала).

АМПУТА́ЦЫЯ (*лац.* amputatio = адсячэнне) — адняцце хірургічным шляхам канечнасці або іншай часткі цела.

АМУЛЕ́Т (*лац.* amuletum) — невялікі прадмет, што носяць на целе як магічны сродак, нібыта здольны засцерагчы ад няшчасця (параўн. *талісман*).

АМФІ́БІЯ (*гр.* amphibion) — 1) земнаводная жывёліна (напр. жаба, трытон), лічынкі якой дыхаюць жабрамі, а дарослыя асобіны лёгкімі; 2) транспартная або баявая машына (аўтамабіль, танк, бронетранспарцёр), здольная рухацца па сушы і па вадзе; 3) самалёт, прыстасаваны для ўзлёту і пасадкі на вадзе.

АМФІТЭА́ТР (*гр.* amphitheatron, ад amphi = па абодва бакі + theatron = відовішча) — 1) антычнае збудаванне для масавых відовішчаў, у якім месцы для гледачоў узвышаліся паўкругам; 2) месцы ў глядзельнай зале: у тэатры — за партэрам, у цырку — уступамі.

АНАБІЁЗ (*фр.* anabiose, ад *гр.* anabiosis = ажыўленне) — 1) *біял.* прыпыненне жыццёвых працэсаў у арганізме з наступным аднаўленнем іх пры спрыяльных умовах; назіраецца пераважна ў беспазваночных (насякомых, круглых чарвей і інш.); 2) *перан.* запавольванне, прыпыненне сваёй дзейнасці ў якой-н. галіне.

АНА́ЛАГ (*гр.* analogos = адпаведны) — тое, што з'яўляецца адпаведнасцю з чым-н., падабенствам чаго-н.

АНАЛАГІ́ЧНЫ (*гр.* analogikos) — які ўяўляе сабой *аналогію* з чым-н.; падобны (напр. а. выпадак).

АНА́ЛІЗ (*гр.* analysis = раскладанне) — 1) навуковае даследаванне шляхам расчлянення цэлага на састаўныя часткі (параўн. *сінтэз* 1); 2) вызначэнне саставу рэчыва (напр. а. крыві).

АНАЛІТЫ́ЧНЫ (*гр.* analytikos) — 1) заснаваны на прымяненні *аналізу* (напр. а. метад даследавання); 2) здольны рабіць аналіз (напр. а. розум); 3) які служыць для аналізу (напр. а-ыя вагі).

АНАЛО́ГІЯ (*гр.* analogia = адпаведнасць) — падабенства ў якіх-н. адносінах паміж прадметамі, з'явамі, паняццямі (напр. шукаць аналогію).

АНА́ЛЫ (*лац.* annales) — 1) запісы гістарычных падзей у храналагічным парадку; 2) *перан.* наогул запісы.

АНАМА́ЛІЯ (*гр.* anomalia = няроўнасць) — адхіленне ад нормы, ад агульнай заканамернасці; няправільнасць (напр. а. развіцця, магнітная а.).

АНАМА́СТЫКА (*гр.* onomastikos = звязаны з імем) — 1) сукупнасць уласных імён у мове; 2) раздзел мовазнаўства, які вывучае ўласныя імёны.

АНАМІ́Я (*фр.* anomie = адсутнасць закону, арганізацыі) — маральна-псіхалагічны стан індывідуальнай і грамадскай свядомасці, які характарызуецца разлажэннем сістэмы маральных, сацыяльных каштоўнасцей і выражаецца ў апатыі, расчараванні ў жыцці, злачыннасці.

АНАНІ́МНЫ (*гр.* anonymos = безыменны) — без прозвішча аўтара, без указання імя (напр. а-ая літаратура, а-ае пісьмо).

АНАРХІ́ЗМ (*фр.* anarchisme, ад *гр.* anarchia = безуладдзе) — 1) грамадска-палітычная плынь, якая адмаўляе ўсякую дзяржаўную ўладу і прапаведуе неабмежаваную свабоду асобы; 2) *перан.* непрызнанне аўтарытэту, парадку, дысцыпліны.

АНА́РХІЯ (*гр.* anarchia = безуладдзе) — 1) адсутнасць кіраўніцтва, безуладдзе; 2) *перан.* адсутнасць арганізаванасці, бясспланавасць, стыхійнасць (напр. а. вытворчасці).

АНАТАЦЫ́ЗМ (*гр.* anatokismos) — налічэнне працэнтаў не толькі з пачатковай сумы, але і з працэнтаў, якія набеглі за час укладу.

АНАТА́ЦЫЯ (*лац.* annotatio = заўвага) — кароткі выклад зместу кнігі, артыкула з агульнай іх характарыстыкай.

АНА́ФЕМА (*гр.* anathema) — 1) адлучэнне ад царквы, праклён як самая суровая кара ў хрысціянстве; 2) *перан.* асуджэнне, звязанае з разрывам адносін.

АНАХРАНІ́ЗМ (*гр.* anachronismos, ад ana- = назад, супраць + chronos = час) — 1) парушэнне храналагічнай дакладнасці, якое прыводзіць да неапраўданага ўнясення ў апісанне якой-н. эпохі рыс, характэрных для іншага часу; 2) устарэлы погляд, падыход, звычай; перажытак мінулага.

АНАША́ (*цюрк.* anaša = каноплі) — асобы від дзікіх канапель, якія змяшчаюць у лісцях, суквеццях і пылку моцны наркотык, а таксама сам гэты наркотык.

АНГАЖЫ́РАВАНЫ (*фр.* engagé, ад engager = запрашаць) — які актыўна прытрымліваецца той або іншай палітычнай арыентацыі або звязаны з той ці іншай грамадскай плынню; завербаваны (напр. а-ая прэса).

АНГАЖЫ́РАВАЦЬ (*фр.* engager) — 1) *уст.* запрашаць артыстаў для ўдзелу ў спектаклях або канцэртах на пэўны тэрмін; 2) прыцягваць каго-н. да актыўнага ўдзелу ў якой-н. справе.

АНГІЁМА [ад *гр.* angeion = сасуд + (onk)oma = пухліна] — *мед.* дабраякасная пухліна, якая складаецца з крывяносных і лімфатычных сасудаў.

АНГІ́НА (*лац.* angina, ад angere = душыць) — запаленне слізістай абалонкі зева, міндалін.

АНГЛІКА́НСТВА (ад *англ.* Anglican = англіканскі) — дзяржаўная царква ў Англіі, адна з пратэстанцкіх цэркваў, што ўзнікла ў XVI ст. у час *Рэфармацыі.*

АНДРАГІ́НІЯ (ад *гр.* androgynos = двухполы) — наяўнасць у асобіны аднаго полу прымет другога полу (прыватны выпадак андрагініі — *гермафрадытызм*).

АНДРАФО́БІЯ (ад *гр.* aner, andros = мужчына + phobos = страх) — нянавісць да мужчын, страх перад мужчынамі.

АНДЭРГРА́УНД (*англ.* underground = падполле) — 1) афіцыйна не прызнанае мастацтва; 2) нелегальны рух у палітыцы.

АНДЭРРА́ЙТЫНГ (*англ.* underwriting) — 1) размяшчэнне каштоўных папер па публічнай падпісцы праз пасрэднікаў, функцыі якіх звычайна выконваюць інвестыцыйныя банкі; 2) падпіска на *акцыі*; 3) прыём нерухомасці на страхаванне.

АНДЭРРА́ЙТЭР (*англ.* underwriter) — асоба, якая прымае на сябе абавязацельства па размяшчэнню, рэалізацыі каштоўных папер (*акцый*) на рынку.

АНЕКДО́Т (*фр.* anecdote, ад *гр.* anekdotos = нявыдадзены) — кароткае, звычайна выдуманае гумарыстычнае апавяданне з нечаканай развязкай.

АНЕ́КСІЯ (*фр.* annexion, ад *лац.* annexio = далучэнне) — гвалтоўнае далучэнне краіны або яе часткі да другой краіны.

АНЕКСІЯНІ́ЗМ (*фр.* annexionisme, ад *лац.* annexio = далучэнне) — палітыка *анексіі*, захопніцкая палітыка.

АНЕМІ́Я (*гр.* anaimia, ад a- = не, без + haima = кроў) — хваравіты стан, які характарызуецца памяншэннем колькасці эрытрацытаў і гемаглабіну ў крыві; малакроўе.

АНЕСТЭЗІ́Я (*гр.* anaisthesia = неадчувальнасць) — *мед.* 1) аслабленне або страта адчувальнасці; 2) абязбольванне пры дапамозе *анестэтыкаў*.

АНЕСТЭ́ТЫКІ (ад *гр.* anesthetos = неадчувальны) — сродкі для абязбольвання.

АНІМІ́ЗМ (*фр.* animisme, ад *лац.* anima = душа) — уяўленне аб існаванні душы ў кожнай рэчы; надзяленне прадметаў і з'яў прыроды ўласцівасцямі жывых істот.

АНКАЛО́ГІЯ (*ням.* Onkologie, ад *гр.* onkos = уздутасць + + logos = навука) — раздзел медыцыны, які вывучае пухліны і распрацоўвае метады іх лячэння.

АНКЕ́ТА (*фр.* enquête) — апытальны ліст для атрымання якіх-н. звестак аб тым, хто яго запаўняе, або адказаў на пытанні, складзеныя па пэўнай праграме.

АНКЛА́Ў (*фр.* enclave) — тэрыторыя або частка тэрыторыі адной дзяржавы, поўнасцю акружаная тэрыторыяй іншай дзяржавы.

АНКО́ЛЬ (*англ.* on call = па патрабаванні) — кароткатэрміновая пазыка, якая павінна пагашацца па першым патрабаванні крэдытора.

АНО́Д (*гр.* anodos = пад'ём, узыходжанне) — *фіз.* электрод з дадатным зарадам (проціл. *катод*).

АНО́НС (*фр.* annonce) — папярэдняя аб'ява, паведамленне аб чым-н., напр. аб маючых адбыцца гастролях, канцэрце, спектаклі.

АНСА́МБЛЬ (*фр.* ensemble = сукупнасць) — 1) стройнае спалучэнне частак у адно цэлае (напр. архітэктурны а.); 2) група выканаўцаў, якія выступаюць як адзіны мастацкі калектыў (напр. а. песні і танца).

АНТАМБЛЕМЕ́НТ (*фр.* entablement) — *архіт.* верхняя гарызантальная частка будынка, якая апіраецца на калоны і складаецца з *карніза, фрыза* і *архітрава.*

АНТАГАНІ́ЗМ (*фр.* antagonisme, ад *гр.* antagonisma = спрэчка, барацьба) — непрымірымая супярэчнасць, варожасць (напр. сацыяльны а.).

АНТАЛО́ГІЯ (*гр.* anthologia = *літар.* букет кветак) — зборнік выбраных мастацкіх твораў розных аўтараў (напр. а. беларускай паэзіі).

АНТА́РКТЫКА (*гр.* antarktikos = які знаходзіцца насупраць поўначы) — паўднёвая палярная вобласць зямнога шара (параўн. *Арктыка*).

АНТРА́КТ (*фр.* entracte, ад entre = паміж + acte = дзеянне) — 1) кароткі перапынак паміж актамі спектакля або аддзяленнямі канцэрта; 2) *перан.* перапынак у якім-н. дзеянні, працэсе.

АНТРАПАГЕ́Н (ад *гр.* anthropos = чалавек + genos = нараджэнне) — *геал.* сучасны перыяд геалагічнай гісторыі Зямлі, які налічвае каля мільёна гадоў і звязаны з узнікненнем чалавека.

АНТРАПАГЕ́Я (ад *гр.* anthropos = чалавек + ge = Зямля) — сукупнасць экасістэм, якія ствараюцца ў выніку творчай або разбуральнай дзейнасці чалавека.

АНТРАПАЛО́ГІЯ (ад *гр.* anthropos = чалавек + logos = навука) — навука аб паходжанні і эвалюцыі чалавека і ўтварэнні чалавечых рас.

АНТРАПАФА́ГІЯ (*гр.* anthropophagia, ад anthropos = чалавек + phagein = есці, паядаць) — тое, што і *канібалізм* 1.

АНТРАПАФО́БІЯ (ад *гр.* anthropos = чалавек + phobos = = страх) — хваравіта-псіхічны стан, які характарызуецца страхам перад людзьмі.

АНТРАПАЦЭНТРЫ́ЗМ (*фр.* anthropocentrisme, ад *гр.* anthropos = чалавек + *лац.* centrum < *гр.* kentron = цэнтр) — рэлігійна-ідэалістычны погляд, паводле якога чалавек з'яўляецца цэнтрам і канчатковай мэтай Сусвету.

АНТРАША́ (*фр.* entrechat) — лёгкі скачок уверх у балетным танцы, у час якога танцор ударае некалькі разоў нагой аб нагу.

АНТРЭ́ (*фр.* entrée) — 1) клоунскі нумар у цырку; 2) выхад аднаго або некалькіх выканаўцаў у балеце.

АНТРЭПРЭНЁР (*фр.* entrepreneur) — 1) *уст.* прадпрымальнік, агент па гандлю; 2) прыватны тэатральны прадпрымальнік.

АНТРЭСО́ЛЬ (*фр.* entresol, ад entre = паміж + sol = зямля) — 1) верхні паўпаверх дома; 2) верхні паўярус у струк-

туры зальнага памяшкання, звычайна ў выглядзе галерэі; 3) паліца пад столлю кватэры для розных рэчаў.

АНТУРА́Ж (*фр.* entourage) — 1) навакольнае асяроддзе, акружэнне; 2) *перан.* фон (у мастацкім творы, спектаклі).

АНТЫБІЁТЫКІ (ад *гр.* anti = супраць + bios = жыццё) — рэчывы біялагічнага паходжання, здольныя падаўляць жыццядзейнасць хваробатворных мікраарганізмаў.

АНТЫДО́ТЫ (*гр.* antidoton = проціяддзе) — лекавыя сродкі для лячэння атручванняў; проціяддзі.

АНТЫКВА́Р (*лац.* antiquarius) — збіральнік і прадавец прадметаў старадаўняга мастацтва, рэдкіх кніг і інш.

АНТЫКВАРЫЯ́Т (*ням.* Antiquariat, ад *лац.* antiquarius = = антыквар) —старадаўнія прадметы (кнігі, карціны, упрыгожанні і інш.), а таксама гандаль такімі прадметамі.

АНТЫПА́ТЫЯ (*гр.* antipatheia) — пачуццё непрыязнасці, недружалюбнасці, агіды (проціл. *сімпатыя*).

АНТЫПО́ДЫ (*гр.* antipodes = размешчаныя нагамі да ног) — 1) насельнікі двух дыяметральна процілеглых пунктаў зямнога шара; 2) людзі з процілеглымі поглядамі, густамі, рысамі характару.

АНТЫСЕМІТЫ́ЗМ (*фр.* antisémitisme) — адна з форм нацыянальнай і рэлігійнай нецярпімасці, якая выражаецца ў варожых адносінах да яўрэяў.

АНТЫЦЫКЛО́Н (ад *гр.* anti = супраць + kyklon = які верціцца) — зона з высокім атмасферным ціскам, якая характарызуецца ясным, сонечным надвор'ем (параўн. *цыклон*).

АНУЛЯВА́ЦЬ (*лац.* annulare = знішчаць) — аб'яўляць несапраўдным, касаваць які-н. акт, дакумент (напр. а. дагавор).

АНФА́С (*фр.* en face) — тварам да таго, хто глядзіць; спераду (напр. сфатаграфавацца а.).

АНФІЛА́ДА (*фр.* enfilade) — доўгі рад пакояў з размешчанымі па адной прамой лініі дзвярамі (часта ў палацах, старадаўніх будынках).

АНШЛА́Г (*ням.* Anschlag) — 1) аб'ява аб тым, што ўсе білеты (на спектакль, канцэрт і г. д.) прададзены; 2) буйны загаловак у газеце (напр. а. на ўсю паласу).

АО́РТА (*н.-лац.* aorta, ад *гр.* aorte) — галоўная артэрыя крывяноснай сістэмы, якая ідзе ад сэрца і забяспечвае ўсе органы цела крывёю.

АПАГЕ́Й (*гр.* apogeion, ад apo = ад + ge = Зямля) — 1) *астр.* пункт *арбіты* Месяца або штучнага спадарожніка, найбольш аддалены ад цэнтра Зямлі (проціл. *перыгей*); 2) *перан.* самая высокая ступень развіцця, росквіт чаго-н. (напр. у апагеі славы).

АПАЗІ́ЦЫЯ (*лац.* oppositio = супрацьпастаўленне) — 1) супрацьпастаўленне сваіх поглядаў, палітыкі іншым поглядам, палітыцы; 2) група ўнутры дзяржаўнага органа, партыі, арганізацыі, якая выступае супраць большасці.

АПАЗІЦЫЯНЕ́Р (*фр.* oppositionnaire, ад *лац.* oppositio = супрацьпастаўленне) — той, хто належыць да *апазіцыі.*

АПАКА́ЛІПСІС (*гр.* apokalypsis = адкрыццё) — 1) частка Бібліі, адна з кніг Новага Запавету, якая змяшчае прароцтвы пра канец свету; 2) *перан.* нешта катастрафічнае для свету, для цывілізацыі (напр. а. ядзернай вайны).

АПАЛАГЕ́Т (*гр.* apologetes = прыхільнік, абаронца) — актыўны абаронца якой-н. ідэі, вучэння, парадкаў.

АПАЛІТЫ́ЗМ (*фр.* apolitisme, ад *гр.* a- = не, без + politismos = удзел у дзяржаўных або грамадскіх справах) — абыякавыя адносіны да *палітыкі*, ухіленне ад удзелу ў грамадска-палітычным жыцці.

АПАЛО́ГІЯ (*гр.* apologia) — празмернае ўсхваленне, абарона каго-н. або чаго-н.

АПАНЕ́НТ (*лац.* opponens, -ntis = які пярэчыць) — 1) праціўнік у спрэчцы, палеміцы; 2) той, каму даручана ацэнка *дысертацыі* і выступленне на яе публічнай абароне.

АПАНТА́НЫ (*польск.* opętany) — ахоплены крайнім душэўным узрушэннем, безразважны, шалёны.

АПАПЛЕ́КСІЯ (*гр.* apopleksia) — *мед.* раптоўнае кровазліццё ў які-н. орган (гл. *інсульт*).

АПАРА́Т (*лац.* apparatus = падрыхтаваны) — 1) прыбор, прыстасаванне для якой-н. пэўнай работы (напр. тэлефонны а., фатаграфічны а.); 2) сукупнасць органаў, якія выконваюць якую-н. асобную функцыю ў арганізме (напр. зрокавы а., страваваальны а.); 3) органы кіравання (напр. дзяржаўны а.); 4) сукупнасць работнікаў установы, арганізацыі (напр. а. міністэрства, гандлёвы а.); 5) заўвагі, паказальнікі і іншы дапаможны матэрыял для навуковай працы, выдання (напр. даведачны а.).

АПАРАТЎРА (*ням.* Apparatur, ад *лац.* apparatus = падрыхтаваны) —сукупнасць апаратаў для якой-н. работы; абсталяванне лабараторыі, цэха (напр. медыцынская а.).

АП-ÁРТ [*англ.* op-art, ад op(tical) art = аптычнае мастацтва] — напрамак сучаснага выяўленчага мастацтва, паслядоўнікі якога выкарыстоўваюць аптычныя колеравыя эфекты і ствараюць формы, далёкія ад рэчаіснасці.

АПАРТАМЕ́НТЫ (*фр.* appartement = кватэра) — 1) вялікае раскошнае памяшканне, пакоі; 2) *іран.* кватэра, пакой.

АПАРТУНІ́ЗМ (*фр.* opportunisme, ад *лац.* opportunus = = зручны) — прыстасавальніцтва, згодніцтва, беспрынцыповасць (напр. а. у дэмакратычным руху).

АПАРТЭІ́Д (*англ.* apartheid, ад афрыкаанс apartheid = = раздзельнае пражыванне) — палітыка прымусовага размежавання насельніцтва ў краіне, заснаванай на расавай дыскрымінацыі.

АПАСТЭРЫЁРЫ (*лац.* a posteriori = з наступнага) — на падставе вопыту, вопытных дадзеных (проціл. *апрыёры*).

АПАТРЫ́ДЫ (*гр.* apatris, -idos = які не мае айчыны) — *юр.* асобы без грамадзянства.

АПА́ТЫЯ (*гр.* apatheia) — поўная абыякавасць да ўсяго; раўнадушнасць, вяласць.

АПАФЕ́ГМА (*гр.* apophthegma) — *літ.* кароткае дасціпнае павучальнае выслоўе.

АПАФЕО́З (*гр.* apotheosis = абагатварэнне) — 1) праслаўленне, узвелічэнне якой-н. асобы, з'явы, падзеі; 2) урачыстая заключная сцэна ў некаторых спектаклях з удзелам усіх выканаўцаў.

АПЕЛЯ́ЦЫЯ (*лац.* appellatio) — 1) *юр.* абскарджанне рашэння суда ў больш высокай судовай інстанцыі з мэтай перагляду справы (параўн. *касацыя* 1); 2) зварот з просьбай, з заклікам аб чым-н. (напр. а. да грамадскай думкі).

АПЕ́НДЫКС (*лац.* appendix = прыдатак) — *анат.* чэрвепадобны адростак сляпой кішкі.

АПЕНДЫЦЫ́Т (*фр.* appendicite, ад *лац.* appendix = прыдатак) — *мед.* запаленне *апендыкса* (параўн. *тыфліт*).

АПЕПСІ́Я (ад *гр.* a- = не + pepsis = страваванне) — *мед.* нястраўнасць у сувязі з невыдзяленнем страўнікавага соку.

АПЕРА́ТАР (*лац.* operator = выканаўца) — 1) спецыяліст, які кіруе работай якога-н. механізма або ўстаноўкі; 2) тое, што

і *кінаaператар*; 3) *інф.* каманда або група каманд *праграмы* 5, складзенай на якой-н. мове *праграміравання.*

АПЕРАТЫ́ЎНЫ (*лац.* operativus = дзейсны) — 1) здольны хутка і правільна выканаць практычныя задачы, дзейсны (напр. а. работнік); 2) звязаны з ажыццяўленнем пэўнай аперацыі (напр. а. прастор, а-ая група).

АПЕРА́ЦЫЯ (*лац.* operatio = дзеянне) — 1) лячэнне, звязанае з хірургічным умяшаннем (напр. а. на сэрцы); 2) сукупнасць баявых дзеянняў буйной вайсковай групіроўкі, аб'яднаных адной мэтай (напр. наступальная а.); 3) асобнае дзеянне ў шэрагу іншых падобных дзеянняў, з якіх складаецца работа ўсяго прадпрыемства, установы (напр. паштовыя аперацыі, фінансавая а.); 4) перапрацоўка інфармацыі ЭВМ па адной камандзе.

АПЕРКО́Т (*англ.* uppercut, ад upper = верхні + cut = удар) — *сп.* удар знізу ў тулава або падбародак праціўніка пры гульні ў бокс.

АПЕРЫ́РАВАЦЬ (*лац.* operre) — 1) рабіць хірургічную аперацыю (напр. а. ныркі); 2) выконваць якія-н. дзеянні, дзейнічаць (напр. а. каштоўнымі паперамі); 3) карыстацца чым-н. (напр. а. лічбамі, а. фактамі).

АПЕРЫТЫ́Ў (*фр.* apéritif) — слабы спіртны напітак для ўзбуджэння апетыту.

АПЕРЭ́ТА (*іт.* operetta) — 1) жанр музычна-камедыйнага мастацтва, які спалучае інструментальную і вакальную музыку, танец і размоўны дыялог; 2) твор такога жанру.

АПЕТЫ́Т (*лац.* appetitus = жаданне) —1) жаданне есці; 2) *перан.* жаданне наогул, імкненне да чаго-н. (напр. уласніцкі а.).

АПІТЭРАПІ́Я (ад *лац.* apis = пчала + *гр.* therapeia = лячэнне) — *мед.* выкарыстанне пчалінага яду на лекавыя мэты.

АПЛАДЫСМЕ́НТЫ (*фр.* applaudissements) — пляскание ў далоні на знак прывітання ці адабрэння.

АПЛО́МБ (*фр.* aplomb = *літар.* раўнавага) — празмерная саманадзейнасць, самаўпэўненасць у паводзінах, у абыходжанні з кім-н. (напр. гаварыць з апломбам).

АПРАБА́ЦЫЯ (*лац.* approbatio) — афіцыйнае адабрэнне, вынесенае на падставе праверкі, выпрабавання, шырокага абмеркавання (напр. а. новага метада).

АПРЫЁРЫ (*лац.* a priori = з папярэдняга) — незалежна ад вопыту, без уліку фактаў (проціл. *апастэрыёры*).

АПТА́ЙП (*англ.* optype) — *палігр.* аўтаматычная машына для фотанабору радкоў, якія аказаліся прапушчанымі наборнапішучай машынай.

АПТА́НТ (*лац.* optans, -ntis = які выбірае) — *юр.* асоба, якая мае права выбраць грамадзянства.

АПТА́ЦЫЯ (*лац.* optatio = жаданне, выбар) — добраахвотны выбар грамадзянства, які звычайна дазваляецца зрабіць насельніцтву тэрыторыі, што перайшла ад адной дзяржавы да другой.

АПТЫМА́ЛЬНЫ (*п.-лац.* optimalis, ад *лац.* optimus = найлепшы) — самы спрыяльны, найбольш адпаведны пэўным умовам і задачам (напр. а. варыянт).

АПТЫМІЗА́ЦЫЯ (*фр.* optimisation, ад *лац.* optimus = найлепшы) — выбар *аптымальнага* варыянта з некалькіх магчымых (напр. а. працэсу кіравання).

АПТЫМІ́ЗМ (*фр.* optimisme, ад *лац.* optimus = найлепшы) — бадзёры, жыццярадасны настрой, пры якім чалавек верыць у лепшае будучае, у поспех; схільнасць бачыць ва ўсім светлыя бакі (проціл. *песімізм*).

АПТЫМІ́СТ (*фр.* optimiste, ад *лац.* optimus = найлепшы) — чалавек, схільны да *аптымізму* (проціл. *песіміст*).

АПТЫ́ЧНЫ (*гр.* optikos) — 1) звязаны з *оптыкай*[2] (напр. а. прыбор, а-ае шкло); 2) светлавы, звязаны з адбіццём і праламленнем прамянёў святла (напр. а-ыя з'явы).

АПЦЫЁН (*ням.* Option, ад *лац.* optio, -onis = выбар) — 1) прадастаўленне кампаніямі сваім служачым права купляць акцыі па цвёрдай цане; 2) папярэдняя дамоўленасць аб заключэнні дагавору ў будучым у тэрміны, абумоўленыя бакамі.

АРА́КУЛ (*лац.* oraculum = прароцтва) — 1) жрэц у старажытных грэкаў і рымлян, што прарочыў быццам ад бога, а таксама месца такіх прароцтваў; 2) *перан., іран.* асоба, чые меркаванні прызнаюцца бясспрэчнай ісцінай.

АРАНДА́ТАР (*с.-лац.* arrendator) — той, хто бярэ што-н. у *арэнду*.

АРАНЖАРЭ́Я (*фр.* orangerie, ад orange = апельсін) — цёплае зашклёнае памяшканне для вырошчвання раслін або для несезоннага атрымання пладоў, агародніны і кветак.

АРА́ТАР (*лац.* orator) — 1) асоба, якая выступае з прамовай; 2) той, хто валодае майстэрствам слова, красамоўствам.

АРАТО́РЫЯ (*іт.* oratorio) — буйны музычны твор для хору, салістаў і аркестра, напісаны на драматычны сюжэт.

АРБІ́ТА (*лац.* orbita = каляіна, дарога) — 1) *астр.* шлях, па якім нябеснае цела ці касмічны апарат рухаецца ў прасторы адносна другога нябеснага цела; 2) *перан.* сфера дзеяння, пашырэння чаго-н. (напр. а. ўплыву).

АРБІ́ТР (*лац.* arbiter) — 1) пасрэднік у спрэчках несудовага характару, трацейскі суддзя; 2) суддзя ў некаторых відах спартыўных спаборніцтваў (напр. футбольны а.).

АРБІТРА́Ж (*фр.* arbitrage) — 1) вырашэнне спрэчных пытанняў *арбітрамі*, трацейскім судом; 2) орган па вырашэнню гаспадарчых спрэчак; 3) камерцыйная дзейнасць, звязаная з выкарыстаннем розніцы цэн аднолькавых біржавых аб'ектаў (каштоўных папер, тавараў) на розных рынках, каб атрымаць прыбытак.

АРГАНА́ЙЗЕР (*англ.* organizer) — блакнот-дзённік для дзелавых і асабістых запісаў.

АРГАНІЗА́ТАР (*фр.* organisateur) — 1) той, хто арганізуе што-н., з'яўляецца ініцыятарам чаго-н.; 2) той, хто мае здольнасці да арганізацыйнай работы.

АРГАНІЗА́ЦЫЯ (*фр.* organisation, ад *с.-лац.* organisatio) — 1) грамадскае аб'яднанне або дзяржаўная ўстанова (напр. прафсаюзная а., рамонтная а.); 2) будова, склад чаго-н. (напр. унутраная а. прадпрыемства); 3) арганізаванасць (напр. дакладная а. у рабоце).

АРГАНІ́ЗМ (*фр.* organisme, ад *с.-лац.* organismus) — 1) усякая жывая істота або расліна (напр. жывы а., працейшыя арганізмы); 2) сукупнасць фізічных і духоўных уласцівасцей чалавека (напр. моцны а.); 3) *перан.* тое, што ўяўляе сабой складанае арганізаванае адзінства (напр. дзяржаўны а.).

АРГАНІ́ЧНЫ (*гр.* organikos) — 1) які належыць да жывёльнага або расліннага свету (напр. а-ая прырода); 2) які ўтварыўся ў выніку разлажэння жывёльных і раслінных арганізмаў (напр. а-ыя рэчывы); 3) абумоўлены самой сутнасцю чаго-н. (напр. а-ае адзінства тэорыі і практыкі);

4) *перан.* унутрана ўласцівы каму-н. (напр. а-ая патрэбнасць).

АРГУМЕ́НТ (*лац.* argumentum = доказ) — 1) факт, які прыводзіцца для пацвярджэння, абгрунтавання чаго-н.; доказ, довад (напр. пераканаўчы а.); 2) *мат.* незалежная пераменная велічыня, ад змянення якой залежыць змяненне другой велічыні (*функцыі* 3).

АРГУМЕНТА́ЦЫЯ (*лац.* argumentatio) — 1) прывядзенне доказаў, *аргументаў* (напр. палажэнне патрабуе аргументацыі); 2) сукупнасць аргументаў на карысць чаго-н. (напр. лагічная а.).

АРДЫНА́РНЫ (*лац.* ordinarius = звычайны) — 1) які нічым асаблівым не вызначаецца, звычайны (напр. а. выпадак); 2) *уст.* штатны (напр. а. прафесар); параўн. *экстраардынарны* 2.

АРДЫНАТУ́РА (ад *лац.* ordinatus = упарадкаваны) — форма павышэння кваліфікацыі ўрачоў у вышэйшых навучальных і навукова-даследчых установах.

АР'ЕРГА́РД (*фр.* arriére-garde, ад arriére = задні + garde = ахова) — частка войска (або флоту), якая знаходзіцца ззаду галоўных сіл у паходзе і забяспечвае надзейнасць тылу (проціл. *авангард* 1).

АР'ЕРСЦЭ́НА (ад *фр.* arriére = задні + scéne = сцэна) — *тэатр.* задняя частка *сцэны* 1, якая з'яўляецца рэзервовым памяшканнем для ўстанаўлення дэкарацый (проціл. *авансцэна*).

А́РКА (*іт.* arco, ад *лац.* arcus = дуга) — 1) перакрыцце ў форме дугі паміж дзвюма апорамі збудавання (напр. а. моста); 2) збудаванне ў выглядзе варот з дугападобным перакрыццем (напр. трыумфальная а.).

АРКА́ДА (*фр.* arcade) — рад аднолькавых *арак*, якія складаюць архітэктурнае цэлае.

АРКЕ́СТР (*фр.* orchestre, ад *гр.* orchestra = пляцоўка перад сцэнай для хору) — 1) група музыкантаў, аб'яднаных для сумеснага выканання на розных інструментах музычных твораў, а таксама сукупнасць музычных інструментаў для гэтага; 2) месца ў тэатры перад сцэнай, дзе размяшчаюцца музыканты.

А́РКТЫКА (*гр.* arktikos = паўночны) — паўночная палярная вобласць зямнога шара (параўн. *Антарктыка*).

А́РКУШ (*польск.* arkusz, ад *лац.* arcus = дуга) — 1) стандартны ліст паперы, кардону, фанеры, бляхі; 2) адзінка вымярэння аб'ёму кнігі, роўная шаснаццаці старонкам друкаванага тэксту.

АРМАГЕДО́Н (*англ.* Armageddon < *гр.* Armagedon, ад *ст.-яўр.* har Megiddo = гара Мегідо, дзе, паводле Апакаліпсіса, павінна адбыцца заключная бітва паміж сіламі дабра і зла) — 1) усеагульная катастрофа, канец свету; 2) знішчэнне жыцця на Зямлі ў выніку атамнай вайны.

АРМАТУ́РА (*лац.* armatura = узбраенне) — 1) сукупнасць прыбораў і прыстасаванняў для якога-н. апарата, машыны; 2) металічная аснова, каркас жалезабетоннага збудавання.

АРМРЭ́СТЛІНГ (*англ.* arm-wrestling, ад arm = рука + + wrestling = барацьба) — від барацьбы, пераадоленне намаганняў рукі партнёра сваёй рукой (з апорай локцямі на стол).

АРНА́МЕНТ (*лац.* ornamentum = упрыгожанне) — жывапісны ўзор з рытмічна размешчаных геаметрычных, раслінных і жывёльных элементаў.

АРСЕНА́Л (*фр.* arsenal, ад *ар.* darassina'ah = майстэрня зброі) — 1) склад зброі і ваеннай амуніцыі; 2) *перан.* вялікі запас якіх-н. сродкаў, магчымасцей (напр. а. ведаў).

АРТАДАКСА́ЛЬНЫ (ад *гр.* orthodoksos = прававерны) — які няўхільна прытрымліваецца прынцыпаў пэўнага вучэння, светапогляду; паслядоўны (напр. а-ыя погляды).

АРТАДО́КС (*гр.* orthodoksos = прававерны) — той, хто прытрымліваецца *артадаксальных* поглядаў.

АРТАПЕ́ДЫЯ (ад *гр.* orthos = прамы, правільны + + paideia = выхаванне) — раздзел медыцыны, які займаецца вывучэннем, лячэннем і прафілактыкай стойкіх дэфармацый пазваночніка і канечнасцей.

АРТ-ДЫРЭ́КТАР (*англ.* art-director, ад *лац.* ars, artis = = мастацтва + director = кіраўнік) — мастацкі кіраўнік рэкламнага агенцтва.

АРТРО́З (*н.-лац.* arthrosis, ад *гр.* arthron = сустаў) — *мед.* хранічнае захворванне суставаў, звязанае з парушэннем абмену рэчываў.

АРТ-РО́К (*англ.* art rock, ад art = мастацтва + rock = гайдацца) — напрамак *рок-музыкі*, які спалучае класічныя

формы музычных твораў з джазавымі меладычнымі акцэнтамі.

АРТРЫ́Т (*фр.* arthrite, ад *гр.* arthron = сустаў) — *мед.* запаленне суставаў інфекцыйнага паходжання.

АРТ-ХА́ЎС (*англ.* art house) — малабюджэтнае моднае элітарнае кіно.

АРТ-ШО́У (*англ.* art show, ад art = мастацтва + show = відовішча, паказ) — яркае артыстычнае прадстаўленне.

АРТЫ́КУЛ (*лац.* articulus) — 1) навуковы або публіцыстычны твор невялікага памеру ў часопісе, зборніку, газеце; 2) раздзел, параграф у афіцыйным дакуменце (напр. а. канстытуцыі); 3) тып вырабу, тавару (напр. а. тканіны).

АРТЫКУЛЯ́ЦЫЯ (*лац.* articulatio) — *лінгв.* работа органаў маўлення (губ, языка, мяккага паднябення, галасавых звязак) пры вымаўленні гукаў.

АРТЫ́СТ (*фр.* artiste, ад *лац.* ars, artis = мастацтва) — 1) прафесійны выканаўца ў галіне сцэнічнага мастацтва, цырка, кіно (акцёр, спявак, музыкант і інш.); 2) *перан.* вялікі ўмелец, віртуоз у якой-н. справе.

АРТЭ́РЫЯ (*гр.* arteria) — 1) крывяносны сасуд, які нясе кроў ад сэрца ва ўсе часткі цела (параўн. *вена*); 2) *перан.* важны шлях зносін (напр. водныя артэрыі).

АРУЭЛІ́ЗМ (*англ.* orwellizm, ад D.Orwell = прозвішча англійскага пісьменніка, аўтара рамана-утопіі «1984») — маніпуляцыя фактамі або іх скажэнне, падача праўды ў ілжывым святле ў мэтах прапаганды (тэрмін выкарыстоўваецца ў адносінах да грамадства, якое цалкам кантралюецца ўладамі).

АРФАГРА́ФІЯ (ад *гр.* orthos = правільны + grapho = пішу) — сістэма правіл напісання слоў пэўнай мовы; правапіс.

АРФАЭ́ПІЯ (ад *гр.* orthos = правільны + epos = маўленне) — правілы літаратурнага вымаўлення.

АРХІЕПІ́СКАП (*гр.* archiepiskopos) — духоўнае званне ў праваслаўнай царкве, сярэдняе паміж *епіскапам* і *мітрапалітам.*

АРХІМАНДРЫ́Т (*гр.* archimandrites, ад archi = галоўны + + mandra = манастыр; загон, стойла) — старшы манах, звычайна *ігумен* праваслаўнага манастыра.

АРХІРЭЙ (*гр.* archiereos) — асоба, якая належыць да вышэйшых свяшчэннаслужыцеляў у праваслаўі (*епіскап, архіепіскап, мітрапаліт*).

АРХІТРАЎ (*фр.* architrave, ад *гр.* archi = галоўны + + trabs = бэлька) — *архіт.* галоўная бэлька, ніжняя частка *антамблемента*.

АРХІТЭКТАР (*п.-лац.* architector, ад *гр.* architekton = будаўнік) — спецыяліст у галіне *архітэктуры*.

АРХІТЭКТОНІКА [*гр.* architektonike (techne) = будаўнічае мастацтва] — 1) мастацкае выражэнне структуры, узаемасувязі частак у архітэктуры і мастацтве; 2) агульны малюнак геалагічнай будовы, асаблівасцей залягання горных парод у пэўнай мясцовасці.

АРХІТЭКТУРА (*лац.* architectura, ад *гр.* architekton = будаўнік) — 1) мастацтва праектаваць, будаваць і прыгожа афармляць будынкі; 2) характар, стыль будынка (напр. дом гатычнай архітэктуры); 3) *перан.* будова, кампазіцыя чаго-н. (напр. а. рамана).

АРХІЎ (*лац.* archivum, ад *гр.* archaios = старажытны) — 1) установа, дзе захоўваюцца і сістэматызуюцца пісьмовыя помнікі мінулага, старыя дакументы; 2) аддзел установы, дзе захоўваюцца старыя дакументы, скончаныя справы і інш.; 3) збор пісем, рукапісаў, фатаграфій, якія маюць адносіны да дзейнасці якой-н. арганізацыі, установы, асобы (напр. а. інстытута, а. Якуба Коласа).

АРЫГАМІ (*яп.* origami, ад ori = складваць, згінаць + gami = папера) — майстэрства прыгатавання мастацкіх вырабаў з паперы шляхам складвання яе ў розных напрамках, а таксама мастацкі выраб, атрыманы такім спосабам.

АРЫГІНАЛ (*лац.* originalis = першапачатковы) — 1) твор ці дакумент у сваёй сапраўднай, першапачатковай форме (у адрозненне ад перакладу або копіі); 2) *перан.* чалавек са своеасаблівымі схільнасцямі, звычкамі, поглядамі.

АРЫЕНТАЦЫЯ (*фр.* orientation, ад *лац.* oriens, -ntis = = усход) — 1) вызначэнне свайго месцазнаходжання (напр. а. на мясцовасці); 2) *перан.* уменне разабрацца ў якіх-н. пытаннях, у навакольнай абстаноўцы (напр. добрая а. у новай літаратуры); 3) *перан.* накіраванасць дзейнасці ў інтарэсах каго-н., чаго-н. (напр. а. на масавага чытача).

АРЫЕНЦІ́Р (*ням.* Orientier, ад *лац.* oriens, -ntis = усход) — 1) добра бачны на мясцовасці прадмет або элемент рэльефу, па якім можна вызначыць сваё месцазнаходжанне, знайсці пэўны аб'ект; 2) *перан.* кірунак дзейнасці, мэта, устаноўка (напр. выбраць надзейны а.).

АРЫСТАКРАТЫ́ЗМ (*фр.* aristocratisme, ад *гр.* aristokratia = арыстакратыя) — знешняя вытанчанасць паводзін.

АРЫТМІ́Я (*гр.* arrhythmia) — *мед.* парушэнне нармальнага рытму сардэчных скарачэнняў.

А́РЫШТ (*польск.* areszt, ад *с.-лац.* arrestum) — 1) узяцце пад варту, пазбаўленне волі; 2) забарона судовымі органамі распараджацца якой-н. маёмасцю або грашовымі сродкамі (напр. накласці а. на тавары).

А́РЫЯ (*іт.* aria = песня) — *муз.* вакальны твор для аднаго голасу (звычайна частка *оперы, араторыі* ці *кантаты*).

АРЭА́Л (*ням.* Areal, ад *лац.* area = месца, прастора) — тэрыторыя распаўсюджання на зямной паверхні якой-н. з'явы, віду жывёл, раслін, карысных выкапняў, моў і г. д. (напр. а. еўрапеоіднай расы, лінгвістычны а.).

АРЭ́НА (*лац.* arena = *літар.* пясок) — 1) круглая пляцоўка ў цырку для выступленняў; 2) *перан.* поле дзейнасці (напр. літаратурная а., палітычная а.).

АРЭ́НДА (*польск.* arenda, ад *с.-лац.* arrenda) — 1) наём маёмасці (зямлі, памяшкання і інш.) за пэўную плату на пэўны тэрмін; 2) плата за карыстанне такой маёмасцю.

АРЭО́Л (*фр.* auréole, ад *лац.* aureolus = пазалочаны) — 1) светлы круг, ззянне вакол ярка асветленага прадмета, а таксама на фатаграфіі такога прадмета; 2) *перан.* атмасфера гонару, павагі, якая акружае каго-н.

АС (*фр.* as = майстар сваёй справы) — 1) лётчык, які валодае лётным і баявым майстэрствам; 2) *перан.* дасканалы майстар сваёй справы (напр. хакейны ас).

АСАМБЛЕ́Я (*фр.* assemblée = сход) — агульны сход якой-н. міжнароднай арганізацыі дыпламатычнага, палітычнага або навуковага характару.

АСАРТЫМЕ́НТ (*фр.* assortiment) — падбор розных відаў тавараў у магазіне або вырабаў на вытворчым прадпрыемстве; падбор аднародных прадметаў розных сартоў (напр. багаты а. тканін, а. ручак).

АСАРЦІ́ (*фр.* assorti = добра падабраны) — спецыяльна падабраная сумесь чаго-н., пераважна аднароднага (напр. шакаладнае а.).

АСАЦЫЯ́ЦЫЯ (*с.-лац.* associatio = злучэнне) — 1) аб'яднанне асоб або ўстаноў, арганізацый аднаго роду дзейнасці (напр. а. медыцынскіх работнікаў, сацыялагічная а.); 2) група, спалучэнне, злучэнне чаго-н. (напр. а. малекул, зорная а.); 3) *псіх.* сувязь паміж асобнымі ўяўленнямі, калі адно ўяўленне выклікае другое (проціл. *дысацыяцыя* 2).

АСЕ́МБЛЕР (*англ.* assembler) — *інф.* дапаможная *праграма* 5 для аўтаматычнага пераводу зыходнай праграмы з *аўтакода* на машынную мову.

АСЕНІЗА́ЦЫЯ (*ням.* Assänisation, ад *фр.* assainissement = = аздараўленне) — санітарныя мерапрыемствы па ачышчэнню мясцовасці ад нечыстот і адкідаў.

АСІГНАВА́ЦЬ (*лац.* assignare = выдзяляць) — выдзяляць пэўныя грашовыя сродкі на якія-н. расходы.

АСІМІЛЯ́ЦЫЯ (*лац.* assimilatio) —1) *біял.* утварэнне складаных арганічных рэчываў з больш простых у працэсе жыццядзейнасці раслінных і жывёльных арганізмаў (проціл. *дысіміляцыя* 1); 2) зліццё аднаго народа з другім у выніку засваення ім чужой мовы і культуры і паступовай страты самабытнасці; 3) *лінгв.* прыпадабненне гукаў пры вымаўленні (проціл. *дысіміляцыя* 2).

АСІСТЭ́НТ (*лац.* assistens, -ntis = які прысутнічае, дапамагае) — 1) асоба, якая дапамагае спецыялісту пры выкананні асноўнай работы, напр. памочнік урача пры аперацыі, прафесара ў час чытання лекцыі і інш.; 2) асоба, якая займае малодшую выкладчыцкую пасаду ў вышэйшай навучальнай установе.

АСКЕ́Т (*гр.* asketes) — 1) рэлігійны падзвіжнік, які знясільвае сябе постам і доўгай малітвай; 2) *перан.* чалавек, які адмаўляецца ад жыццёвых задавальненняў, абмяжоўваецца самым неабходным і вядзе строгі спосаб жыцця.

АСКЕТЫ́ЗМ (*фр.* ascétisme, ад *гр.* asketes = аскет) — 1) рэлігійна-філасофскае вучэнне, якое прапаведуе падаўленне пачуццёвых жаданняў для дасягнення маральнай дасканаласці; 2) *перан.* крайняе ўстрыманне, адмаўленне ад жыццёвых даброт.

АСПЕ́КТ (*лац.* aspectus = погляд) — пункт гледжання, з якога ацэньваецца прадмет, з'ява, паняцце (напр. навуковы а., практычны а.).

АСПІРАНТУ́РА (*ням.* Aspirantur, ад *лац.* aspirans, -ntis = = які імкнецца) — форма падрыхтоўкі кадраў для вышэйшых навучальных і навукова-даследчых устаноў.

АСТА́ЗІЯ (*н.-лац.* astasia, ад *гр.* a- = не + stasis = стаянне) — *мед.* страта здольнасці стаяць у выніку захворвання нервовай сістэмы (параўн. *абазія*).

А́СТМА (*гр.* asthma) — прыступы задышкі пры захворванні сэрца або лёгкіх (напр. бранхіяльная а.).

АСТРАКІ́ЗМ (*гр.* ostrakismos) — 1) *гіст.* выгнанне небяспечных для дзяржавы грамадзян у Старажытнай Грэцыі, якое вырашалася шляхам тайнага галасавання чарапкамі, дзе пісаліся імёны выгнаннікаў; 2) *перан.* выгнанне, ганенне (напр. падвергнуць астракізму).

АСТРАЛО́ГІЯ (*гр.* astrologia, ад astron = зорка + logos = = вучэнне) — вучэнне аб сувязі зямных падзей з размяшчэннем нябесных свяціл, а таксама аб магчымасці прадказання на аснове такой сувязі чалавечых лёсаў.

АСТРА́ЛЬНЫ (*лац.* astralis) — 1) зорны (напр. а. свет); 2) нематэрыяльны, містычны, які адносіцца да надзорнага свету і адчуваецца толькі *экстрасэнсамі.*

АСТРАНА́ЎТ (*англ.* astronaut, ад *гр.* astron = зорка + nautes = мараплавец) — тое, што і *касманаўт.*

АСТРАНА́ЎТЫКА (*англ.* astronautics, ад *гр.* astron = зорка + nautike = караблеваджэнне) — тое, што і *касманаўтыка.*

АСТРАНО́М (*лац.* astronomus, ад *гр.* astronomos = звязаны з назіраннямі над зоркамі) — спецыяліст у галіне *астраноміі.*

АСТРАНО́МІЯ (*гр.* astronomia, ад astron = зорка + nomos = = закон) — навука пра нябесныя целы, пра Сусвет.

АСТРО́ЛАГ (*лац.* astrologus, ад *гр.* astron = зорка + logos = = вучэнне) — той, хто займаецца *астралогіяй*, варожыць па зорках.

АСТЭАХАНДРО́З (ад *гр.* osteon = косць + chondros = храсток) — хвароба падхрастковага аддзела доўгіх трубчатых касцей шкілета; характарызуецца болямі, абмежаваннем рухаў у суставах.

АСТЭНІ́Я (*гр.* astheneia = слабасць) — *мед.* стан агульнай слабасці арганізма; бяссілле.

АСТЭРО́ІД (*гр.* asteroeides = зоркападобны) — адна з малых планет, якія кружаць вакол Сонца, галоўным чынам паміж арбітамі Марса і Юпітэра.

АТАВІ́ЗМ (*фр.* atavisme, ад *лац.* atavus = продак) — 1) з'яўленне ў асобных арганізмаў прымет, уласцівых іх далёкім продкам, напр. развіццё ў чалавека хваставога прыдатка; 2) *перан.* перажытак наогул, вяртанне да чаго-н. крайне ўстарэлага.

АТАНІ́Я (*гр.* atonia = расслабленасць, вяласць) — аслабленне пругкасці і эластычнасці тканак арганізма, вяласць мускулаў.

АТАШЭ́ (*фр.* attaché) — спецыяліст-кансультант у якой-н. галіне пры пасольстве (напр. ваенны а., гандлёвы а.).

АТЛЕ́ТЫКА [*гр.* athletike (techne) = спартыўнае (майстэрства)] — сістэма спартыўных практыкаванняў, якія развіваюць сілу, спрыт, вынослівасць; *лёгкая а.* — бег, хадзьба, скачкі, кіданне кап'я, дыска, штурханне ядра і інш.; *цяжкая а.* — бокс, барацьба, падняцце штангі.

АТМАСФЕ́РА (ад *гр.* atmos = дыханне + sphaire = сфера, шар) — 1) газападобная абалонка вакол Зямлі і некаторых іншых планет; 2) *перан.* настрой і ўзаемаадносіны ў калектыве (напр. таварыская а.); 3) *фіз.* адзінка вымярэння ціску газаў (напр. ціск у пяць атмасфер).

АТРАКЦЫЁН (*фр.* attraction) — 1) эфектны цыркавы або эстрадны нумар; 2) устройства для забаў у месцах масавых гулянняў (карусель, арэлі і інш.).

АТРАФІ́Я (*гр.* atrophia = завяданне) — 1) страта жыццяздольнасці якога-н. органа, часткі арганізма (напр. а. мышцы); 2) *перан.* прытупленне, аслабленне якой-н. уласцівасці, якасці, здольнасці (напр. а. сумлення).

АТРЫБУ́Т (*лац.* attributum = уласцівасць, прыналежнасць) — 1) неад'емная, пастаянная прымета, прыналежнасць чаго-н. (напр. атрыбуты ўлады, атрыбуты паляўнічага); 2) *філас.* неабходная, неад'емная ўласцівасць аб'екта (напр. рух — а. матэрыі).

АТЫ́Т (ад *гр.* us, otos = вуха) — *мед.* запаленне слізістай абалонкі вуха.

АТЭЇЗМ (*фр.* athéisme, ад *гр.* а- = не + theos = бог) — нявер'е ў існаванне Бога, адмаўленне рэлігіі.

АТЭ́ЛЬ, ГАТЭ́ЛЬ (*фр.* hôtel, ад hôle = госць) — гасцініца (звычайна ў замежных краінах).

АТЭЛЬЕ́ (*фр.* atelier) — 1) майстэрня для пашыву адзення, абутку, рамонту бытавой тэхнікі (напр. а. мод, тэлевізійнае а.); 2) майстэрня мастака, скульптара, фатографа.

АТЭРАСКЛЕРО́З (ад *гр.* athere = кашка + sklerosis = зацвярджэнне) — захворванне сардэчна-сасудзістай сістэмы, пры якім у артэрыях адкладваецца *халестэрын* і разрастаецца злучальная тканка, што пагаршае забеспячэнне крывёй органаў.

АТЭСТА́Т (*ням.* Attestat, ад *лац.* attestari = сведчыць) — 1) афіцыйны дакумент аб заканчэнні сярэдняй навучальный установы, аб прысваенні вучонага звання і інш. (напр. а. сталасці, а. прафесара); 2) дакумент на права атрымання ваеннаслужачым грашовага, харчовага і іншага забеспячэння ў час камандзіровак, пераездаў.

АТЭСТА́ЦЫЯ (*лац.* attestatio = сведчанне) — 1) вызначэнне афіцыйнай камісіяй кваліфікацыі, службовай адпаведнасці работніка пасадзе, якую ён займае, якасці прадукцыі і інш.; 2) водгук, характарыстыка, ацэнка, якая даецца каму-н. або чаму-н.

АЎДЫЕ́НЦЫЯ (*лац.* audientia = слуханне) — афіцыйны прыём у высокапастаўленай асобы.

АЎДЫЁАЛЬБО́М (ад *лац.* audio = слухаю + album = белая табліца) — некалькі песень, музычных кампазіцый, аб'яднаных на храналагічнай або канцэптуальнай аснове і запісаных на пласцінцы, *аўдыёкасеце, кампакт-дыску*.

АЎДЫЁВІЗУА́ЛЬНЫ (ад *лац.* audio = слухаю + visualis = = зрокавы) — заснаваны на адначасовым успрыманні слыхам і зрокам (напр. а-ыя сродкі навучання).

АЎДЫЁКАСЕ́ТА (ад *лац.* audio = слухаю + *англ.* cassette = касета) — плоская пластыкавая каробка, якая змяшчае магнітную стужку для запісу гуку.

АЎДЫЁПЛЕ́ЕР (ад *лац.* audio = слухаю + *англ.* player = = плеер) — кампактны пераносны апарат для ўзнаўлення гуку з магнітнага запісу.

АЎДЫ́Т (*англ.* audit, ад *лац.* auditus = слуханне) — праверка фінансавай дзейнасці камерцыйнага прадпрыемства, якая праводзіцца *аўдытарам* 3.

АЎДЫ́ТАР (*лац.* auditor = слухач) — 1) вучань у некаторых навучальных установах (напр. у духоўных вучылішчах), прызначаны настаўнікам выслухваць урокі іншых вучняў; 2) *гіст.* член царкоўнага суда ў Вялікім княстве Літоўскім; 3) асоба або фірма, якая правярае стан фінансава-гаспадарчай дзейнасці акцыянернай кампаніі.

АЎДЫТО́РЫЯ (*лац.* auditorium) — 1) памяшканне, прызначанае для чытання лекцый; 2) слухачы лекцыі, даклада.

АЎКЦЫЁН (*лац.* auctio, -onis = павелічэнне) — публічны продаж маёмасці, пры якім пакупніком становіцца той, хто дае за рэч найбольшую суму.

А́ЎРА (*гр.* aura = подых ветру) — 1) асаблівая атмасфера, настрой, клімат, якія ўтвараюцца вакол біялагічных арганізмаў, нібыта выпраменьваючыся імі; 2) стан, які папярэднічае прыпадкам *эпілепсіі, істэрыі, мігрэні.*

АЎРА́Л (*англ.* over all = усе наверх) — 1) тэрміновая работа на судне, у якой удзельнічае ўся каманда; 2) *перан.* вельмі спешная работа ўсяго калектыву, выкліканая адсутнасцю планамернасці ў працы.

АЎТ (*англ.* out = па-за) — 1) становішча ў спартыўных гульнях, калі мяч або шайба выходзіць за межы гульневага поля, пляцоўкі; 2) каманда суддзі на рынгу, якая азначае, што баксёр у *накаўце.*

АЎТАБА́Н (*ням.* Autobahn, ад auto = аўтамабільны + + Bahn = дарога, шлях) — шырокая *магістраль* для скораснага руху аўтамабіляў.

АЎТАГЕ́ННЫ (*н.-лац.* autogenus, ад *гр.* autos = сам + genos = род) — які заключаецца ў выкарыстанні самаўнушэння пры рэгуляванні свайго фізічнага і псіхічнага стану (напр. а-ая трэніроўка).

АЎТАДЫЗА́ЙН (*англ.* autodesign, ад *гр.* autos = сам + *англ.* design = праектаваць, канструяваць) — мастацкае канструяванне ў галіне машынабудавання.

АЎТАКЕФА́ЛІЯ (ад *гр.* autos = сам + kephale = галава) — незалежная, самакіравальная праваслаўная царква.

АЎТАКО́Д (ад *гр.* autos = сам + *фр.* code = код) — мова *праграміравання,* арыентаваная на канкрэтную ЭВМ.

АЎТАКРА́Т (*гр.* autokrates, ад autos = сам + kratos = улада) — правіцель з неабмежаванай і бескантрольнай вярхоўнай уладай, самадзержац.

АЎТАКРА́ТЫЯ (*гр.* autokrateia, ад autos = сам + kratos = улада) — форма кіравання, пры якой адной асобе належыць неабмежаваная ўлада ў дзяржаве; самадзяржаўе.

АЎТАМАБІЛІ́ЗМ (*фр.* automobilisme, ад *гр.* autos = сам + + *лац.* mobilis = рухомы) — аўтамабільная справа; аўтамабільны спорт.

АЎТАМАТРЫ́СА (*фр.* automotrice, ад *гр.* autos = сам + *фр.* motrice = маторны вагон) — чыгуначны пасажырскі або службовы вагон з уласным рухавіком.

АЎТАМАТЫЗА́ЦЫЯ (*фр.* automatisation, ад *гр.* automatos = самарухомы) — прымяненне тэхнічных сродкаў, аўтаматычных сістэм кіравання ў мэтах павышэння эфектыўнасці тэхналагічных працэсаў.

АЎТАМАТЫ́ЗМ (*фр.* automatisme, ад *гр.* automatismos = = самачынны) — механічнасць, міжвольнасць дзеянняў або рухаў.

АЎТАМА́ТЫКА (*фр.* automatique, ад *гр.* automatos = самарухомы) — 1) сукупнасць механізмаў і прыстасаванняў, якія дзейнічаюць без непасрэднага ўдзелу чалавека; 2) галіна навукі і тэхнікі, якая распрацоўвае метады і сродкі *аўтаматызацыі* вытворчых працэсаў.

АЎТАМАТЫ́ЧНЫ (*фр.* automatique, ад *гр.* automatos = самарухомы) — 1) які дзейнічае без непасрэднага ўдзелу чалавека; 2) *перан.* міжвольны, машынальны.

АЎТАНІ́М (ад *гр.* autos = сам + onyma = імя) — сапраўднае імя аўтара, які піша пад *псеўданімам.*

АЎТАНО́МІЯ (*гр.* autonomia, ад autos = сам + nomos = закон) — 1) права насельніцтва якой-н. часткі дзяржавы самастойна вырашаць справы ўнутранага кіравання; самакіраванне; 2) здольнасць асобы прымаць самастойныя рашэнні.

АЎТАПІЛО́Т (*англ.* autopilot, ад *гр.* autos = сам + *фр.* pilote = пілот) — устройства для аўтаматычнага кіравання лятальным апаратам.

АЎТАПСІ́Я (ад *гр.* autos = сам + opsis = бачанне) — *мед.* ускрыццё трупа для вызначэння прычыны смерці.

А́ЎТАР (*лац.* auctor) — стваральнік літаратурнага або мастацкага твора, навуковай працы, праекта, вынаходства, камп'ютэрнай праграмы і інш.

АЎТАРАДЭ́О (*англ.* autorodeo, ад *гр.* autos = сам + *англ.* rodeo = радэо) — тэатралізаванае відовішча, якое складаецца з трукаў, што дэманструюць магчымасці чалавека ў кіраванні аўтамабілем.

АЎТАРА́ЛІ (ад *гр.* autos = сам + *англ.* raily = збор) — тое, што і *ралі.*

АЎТАРКІ́Я (*гр.* autarkeia = самазадаволенасць) — палітыка эканамічнага адасабленная краіны або асобных рэгіёнаў ад эканомікі іншых дзяржаў ці астатніх рэгіёнаў з мэтай стварэння замкнутай гаспадаркі.

АЎТАРЫЗА́ЦЫЯ (*фр.* autorisation = дазвол) — 1) выражэнне аўтарам згоды на пераклад, інсцэніроўку ці экранізацыю свайго твора; 2) выдача дазволу, *ліцэнзіі*; 3) зацвярджэнне асігнаванняў, *інвестыцый.*

АЎТАРЫТА́РНЫ (*фр.* autoritaire = уладны, ад *лац.* auctoritas = улада, уплыў) — 1) заснаваны на безагаворачным падпарадкаванні ўладзе, дыктатуры (напр. а. рэжым); 2) які імкнецца навязаць свой аўтарытэт.

АЎТАРЫТАРЫ́ЗМ (*фр.* autoritarisme, ад *лац.* auctoritas = = улада, уплыў) — сістэма кіравання, якая заснавана на неабмежаванай асабістай уладзе і абапіраецца на дыктатарскі рэжым (проціл. *дэмакратыя* 1).

АЎТАРЫТЭ́Т (*ням.* Autorität, ад *лац.* auctoritas = уплыў, значнасць) — 1) агульнапрызнанае значэнне, уплыў, якімі карыстаецца якая-н. асоба дзякуючы плённай дзейнасці ў пэўнай галіне (у навуцы, мастацтве, палітыцы і г. д.); 2) асоба, якая карыстаецца ўсеагульнай павагай, прызнаннем, мае ўплыў.

АЎТАРЭФЕРА́Т (*ням.* Autoreferat, ад Autor = аўтар + Referat = рэферат) — кароткі выклад аўтарам сваёй навуковай працы (напр. а. дысертацыі).

АЎТАСТРА́ДА (*іт.* autostrada, ад auto = аўтамабіль + strada = дарога) — дарога для аўтамабільнага руху без папярочных наземных пераездаў.

АЎТАСЭ́РВІС (ад *гр.* autos = сам + *англ.* service = служба, паслуга, дапамога) — тэхнічнае абслугоўванне аўтамабіляў індывідуальнага карыстання.

АЎТАТРЭ́НІНГ (*англ.* autotraining, ад auto = сама- + training = трэніроўка) — *аўтагенная* трэніроўка, комплекс

метадаў уздзеяння на ўласны фізічны і псіхічны стан; саматрэніроўка.

АЎТАХТО́НЫ (*фр.* autochtone, ад *гр.* autochthon = мясцовы, карэнны) — 1) жывёлы або расліны, якія жывуць у той жа мясцовасці, у якой узніклі ў працэсе эвалюцыі (параўн. *алахтоны*); 2) тое, што і *абарыгены* 1.

АЎТО́ГРАФ (*фр.* autographe, ад *гр.* autos = сам + grapho = = пішу) — 1) уласнаручны, звычайна памятны, надпіс ці подпіс (напр. узяць у пісьменніка а.); 2) аўтарскі рукапісны тэкст (напр. а. верша М.Багдановіча).

АЎТРА́ЙТ (*англ.* outright = прамы, поўны) — простая тэрміновая валютная здзелка, якая прадугледжвае плацяжы па форвардным курсе ў строга вызначаны тэрмін.

АЎТСА́ЙД (*англ.* outside = знешні бок) — крайні гулец лініі нападзення ў футбольнай і хакейнай камандзе.

АЎТСА́ЙДЭР (*англ.* outsider) — 1) каманда або спартсмен, якія займаюць апошняе месца ў спаборніцтве (проціл. *лідэр* 2); 2) дробнае або сярэдняе прадпрыемства, якое не ўваходзіць у манапалістычнае аб'яднанне.

АЎТЫ́ЗМ (*н.-лац.* autismus, ад *гр.* autos = сам) — хваравіты стан псіхікі чалавека, які характарызуецца паглыбленнем у асабістыя ўнутраныя перажыванні і поўным адасабленнем ад знешняга свету.

АЎТЭНТЫ́ЧНЫ (*гр.* authentikos) — дакладны, сапраўдны, адпаведны арыгіналу (напр. а. тэкст, а. пераклад).

АФА́ЗІЯ (*гр.* aphasia) — поўная ці частковая страта мовы ў выніку пашкоджання моўных цэнтраў галаўнога мозгу.

АФАРЫ́ЗМ (*гр.* aphorismos) — коратка выказаная глыбокая па зместу думка.

АФЕ́КТ (*лац.* affectus = душэўнае хваляванне, страсць) — кароткачасовы стан моцнага нервовага ўзрушэння і запальчывасці (адчаю, лютасці, жаху і г. д.), які суправаджаецца рэзкімі рухамі, крыкам, плачам.

АФЕКТА́ЦЫЯ (*лац.* affectatio) — штучная ўзрушанасць, перабольшанае і падкрэсленае выражэнне якога-н. пачуцця, настрою (напр. дэкламаваць з афектацыяй).

АФЕ́РА (*фр.* affaire = справа) — нядобрасумленнае, махлярскае прадпрымальніцтва з мэтай нажывы; сумніўная здзелка.

АФЕ́РТА (*с.-лац.* offerta = ахвяра) — прапанова адной асобы другой асобе заключыць здзелку з дакладным пералікам усіх яе ўмоў.

АФЕРЫ́СТ (*фр.* affairiste) — чалавек, які займаецца *аферамі*, нядобрасумленны дзялок.

АФЕРЭ́НТ (*лац.* offerens, -ntis = які ахвяруе) — асоба, якая выступае з *афертай*.

АФІЛІЯ́ЦЫЯ (ад *англ.* affiliate = далучацца, устанаўліваць сувязь) — *псіх.* імкненне чалавека быць сярод людзей; павялічваецца ў час небяспекі.

АФІЦЫЁЗНЫ (*лац.* officiosus = паслужлівы) — 1) які фармальна не звязаны з урадам, але на справе праводзіць яго погляды (напр. а-ая газета); 2) прасякнуты прапагандай пануючай ідэалогіі (напр. а-ая інфармацыя).

АФІ́ША (*фр.* affiche) — аб'ява аб спектаклі, канцэрце, лекцыі, якая вывешваецца на відным месцы.

АФІШЫ́РАВАЦЬ (*фр.* afficher) — выстаўляць напаказ, падкрэсліваць што-н. сваімі паводзінамі (напр. а. сваю адзіноту).

АФСА́ЙД (*англ.* off side = па-за гульнёй) — становішча па-за гульнёй у футболе, хакеі.

АФШО́Р (*англ.* off shore = *літар.* удалечыні ад берага) — *экан.* цэнтр сумеснага прадпрымальніцтва, які прадастаўляе льготны рэжым толькі для фінансава-крэдытных аперацый з замежнымі партнёрамі і ў замежнай валюце.

АХЛАКРА́ТЫЯ (*гр.* ochlokratia, ад ochlos = натоўп + kratos = улада) — улада натоўпу.

АЭРАНА́ЎТЫКА (ад *гр.* aer = паветра + nautike = караблеваджэнне) — тэорыя і практыка перамяшчэння ў паветры на лятальных апаратах; лётная справа.

АЭРАПО́НІКА (ад *гр.* aer = паветра + ponikos = працоўны, працавіты) — вырошчванне раслін без глебы ў вільготным паветры з дапамогай пажыўных раствораў (параўн. *гідрапоніка*).

АЭРА́РЫЙ (ад *гр.* aer = паветра) — пляцоўка для прыняцця паветраных ванн, абароненая ад пападання прамых сонечных прамянёў (параўн. *салярый*).

АЭРО́БІКА (*англ.* aerobics, ад *гр.* aer = паветра + bios = жыццё) — аздараўленчая рытмічная гімнастыка, якая выконваецца пад музыку ў параўнальна хуткім тэмпе.

Б

БАА́ (*фр.* boa, ад *лац.* boa = змяя) — 1) змяя сямейства ўдававых, якая водзіцца ў лясах трапічнай Амерыкі; 2) доўгі і вузкі жаночы шаль з футра або пёраў (напр. страусавае б.).

БАГА́Ж (*фр.* bagage) — 1) рэчы пасажыра, якія знаходзяцца пры ім або перавозяцца асобна; 2) *перан.* запас ведаў, вопыту ў каго-н. (напр. навуковы б.).

БАГЕ́МА (*фр.* bohéme) — асяроддзе матэрыяльна незабяспечанай інтэлігенцыі (мастакоў, артыстаў, музыкантаў, пісьменнікаў) з іх бязладным, легкадумным спосабам жыцця, а таксама бязладны быт такога асяроддзя.

БАГЕ́Т (*фр.* baguette = палачка) — разьбяная, па-мастацку аздобленая або пафарбаваная драўляная планка, з якой робяць рамкі, карнізы.

БА́ГІ (*англ.* buggy) — адна- або двухмесны спартыўны аўтамабіль са здымным адкрытым кузавам і цвёрдай рамай, прызначаны для спаборніцтваў на перасечанай мясцовасці.

БА́ГІНГ (*англ.* bugging, ад bug = насякомае, жук) — 1) падслухоўванне з дапамогай сучасных электронных сродкаў; 2) устройства мініяцюрных памераў, якое тайна манціруецца ў жыллі або адзенні, «жучок».

БАДМІНТО́Н (*англ.* badminton, ад Badminton = назва горада ў Англіі) — спартыўная гульня, у якой з дапамогай ракетак перакідваецца валан цераз сетку ад аднаго гульца да другога.

БА́ЗА (*фр.* base, ад *гр.* basis = аснова, фундамент) — 1) *архіт.* апорная частка калоны, збудавання; 2) аснова, тое галоўнае, на чым грунтуецца, ствараецца што-н. (напр. матэрыяльная б., тэарэтычная б.); 3) апорны пункт, месца, дзе засяроджаны якія-н. запасы, ёсць спецыяльныя збудаванні і прыстасаванні для абслугоўвання чаго-н. (напр. ваенная б., турысцкая б.); 4) склад, месца для захоўвання тавараў, матэрыялаў; 5) *інф.* сукупнасць дадзеных, арганізаваных у памяці *камп'ютэра* па пэўных правілах.

БА́ЗІС (*гр.* basis) — 1) аснова чаго-н.; 2) эканамічны лад грамадства ў пэўны перыяд яго развіцця.

БА́ЙК (*англ.* bike) — *жарг.* матацыкл (звычайна дарагі, замежнай вытворчасці).

БА́ЙКЕР (*англ.* biker) — прадстаўнік нефармальнага маладзёжнага руху, удзельнікі якога раз'язджаюць на матацыклах на вялікай хуткасці па гарадскіх вуліцах.

БАЙКО́Т [*англ.* boycott, ад C. Boycott = прозвішча адміністратара маёнтка (1832—1897)] — 1) спосаб палітычнай і эканамічнай барацьбы, калі спыняюцца адносіны з якой-н. асобай, арганізацыяй, дзяржавай (напр. аб'явіць б.); 2) *перан.* разрыў адносін з кім-н. як знак незадавальнення яго паводзінамі.

БАЙК-ШО́У (ад *англ.* bike = матацыкл + show = відовішча, паказ) — *шоу* з удзелам *байкераў.*

БАЙНЭ́Т (*англ.* Bynet, ад By = інтэрнацыянальны сімвал, які абазначае Беларусь + net = сетка) — беларуская частка *Інтэрнэта.*

БАЙРА́М (*тур.* bairam) — мусульманскае свята пасля заканчэння саракадзённага посту (*рамазана*).

БАЙСКА́УТ (*англ.* boy-scout, ад boy = хлопчык + scout = = разведчык) — хлопчык, член скаўцкай (гл. *скаутызм*) арганізацыі (параўн. *гёрлскаут*).

БАЙТ (*англ.* byte) — *інф.* адзінка інфармацыі або памяці ў *камп'ютэры*, роўная 8 *бітам.*

БАКАЛА́ЎР (*с.-лац.* baccalaureus) — першая вучоная ступень, якая прысвойваецца выпускнікам вышэйшай навучальнай установы пасля заканчэння *бакалаўрыята*, а таксама асоба, якая мае гэту ступень.

БАКАЛАЎРЫЯ́Т (*лац.* baccalaureatus = упрыгожаны лаўрамі) — дадатковая праграма навучання для асоб, якія заканчваюць ВНУ і жадаюць атрымаць ступень *бакалаўра.*

БАКАЛЕ́Я (*тур.* bakalie, ад *ар.* bak kal = гандляр харчовымі таварамі) — сухія харчовыя тавары (чай, цукар, кофе, мука, крупы, сушаныя фрукты і інш.).

БА́КСЫ (*англ.* bucks) — *разм.* долары.

БАКТЭ́РЫІ (*гр.* bakteria = палачка) — мікраскапічныя аднаклетачныя арганізмы, від *мікробаў* (маюць палачкападобную, шарападобную або звілістую форму).

БАЛ (*фр.* balle = шар) — 1) адзінка вымярэння сілы або ступені якой-н. прыроднай з'явы напр. ветру, землетрасення; 2) лічбавая ацэнка поспехаў (у школе, у спорце).

БАЛАГА́Н (*перс.* balahana = балкон) — 1) часовы будынак з дошак, фанеры, парусіны для выступлення самадзейных артыстаў, кірмашовага гандлю; 2) старадаўні народны вандроўны тэатр; 3) *перан.* што-н. несур'ёзнае, штукарскае, шумнае.

БАЛА́НС (*фр.* balance = *літар.* вагі) — 1) суадносіны ўзаемазвязаных паказчыкаў якой-н. дзейнасці, працэсу, напр. вытворчасці і спажывання, увозу і вывазу тавараў, прыходу і расходу вады; 2) параўнальны вынік прыходу і расходу пры завяршэнні разлікаў, а таксама зводная ведамасць разлікаў (напр. квартальны б., падвесці б.).

БАЛАНСАВА́ЦЬ (*фр.* balancer) — 1) захоўваць раўнавагу пры дапамозе рухаў цела (напр. б. на канаце); 2) ураўнаважваць суадносіны звязаных паміж сабой бакоў дзейнасці (напр. б. увоз з вывазам); 3) падводзіць бухгалтарскі баланс.

БАЛА́СТ (*англ.* ballast) — 1) спецыяльны груз для забеспячэння правільнай асадкі і ўстойлівасці судна, для рэгулявання вышыні палёту аэрастата; 2) шчэбень або пясок, якім засыпаюць чыгуначнае палатно; 3) *перан.* тое, што з'яўляецца лішнім, непатрэбным.

БАЛАЦІ́РАВАЦЦА (*ням.* ballotieren < *фр.* balloter, ад ballotte = невялікі шар) — выстаўляць сваю кандыдатуру на выбарах, выступаць у якасці прэтэндэнта на якую-н. выбарную пасаду (напр. б. у дэпутаты).

БАЛЕРЫ́НА (*іт.* ballerina) — артыстка *балета*, танцоўшчыца.

БАЛЕ́Т (*фр.* ballet < *іт.* balletto, ад ballo = баль) — 1) від тэатральнага мастацтва, змест якога раскрываецца ў танцавальна-музычных вобразах (напр. класічны б.); 2) спектакль з танцаў і мімічных рухаў, якія суправаджаюцца музыкай (напр. б. Чайкоўскага «Лебядзінае возера»).

БАЛЕТМА́ЙСТАР (*ням.* Balletmeister) — пастаноўшчык танцаў у *балеце*.

БАЛКО́Н (*фр.* balcon) — 1) пляцоўка з парэнчамі на знешнім баку сцяны дома, злучаная дзвярамі з унутраным памяшканнем на ўзроўні другога паверха і вышэй; 2) верхні або сярэдні ярус у тэатры.

БАЛЫ́К (*цюрк.* balyk = рыба) — прасоленая і правяленая або правэнджаная хрыбтовая частка асятровых і ласасёвых рыб.

БАЛЬ (*фр.* bal) — 1) вялікі танцавальны вечар (напр. выпускны б.); 2) багаты званы абед, застольнае ўрачыстае гулянне (напр. справіць б.).

БАЛЬЗА́М (*лац.* balsamum, ад *гр.* balsamon) — 1) густы пахучы сок некаторых раслін, які мае ў сваім складзе смолы і эфірны алей; 2) пахучая настойка на лекавых травах; 3) *перан.* тое, што прыносіць суцяшэнне, заспакаенне.

БАЛЬЗАМІ́РАВАЦЬ (*ням.* balsamieren, ад *лац.* balsamum < *гр.* balsamon = бальзам) — насычаць труп спецыяльнымі рэчывамі, каб прадухіліць ад гніення і захаваць на доўгі час.

БАЛЬНЕАТЭРАПІ́Я (ад *лац.* balneum = лазня + *гр.* therapeia = лячэнне) —*мед.* лячэнне мінеральнымі водамі і гразямі.

БАЛЮСТРА́ДА (*фр.* balustrade) — парэнчы з фігурнымі слупкамі на лесвіцах, тэрасах, балконах.

БАМО́НД (*фр.* beau monde) — 1) *уст.* вышэйшы свет, арыстакратычныя колы; 2) *іран.* «выбраныя» колы, фанабэрыстыя «новыя рускія».

БАНА́ЛЬНЫ (*фр.* banal) — шаблонны, збіты, пазбаўлены арыгінальнасці ў сувязі з частым ужываннем (напр. б-ая фраза).

БАНДА́Ж (*фр.* bandage) — 1) спецыяльны пругкі пояс для падтрымання сценак жывата або іншых частак цела ў патрэбным становішчы; 2) металічны вобад на колах паравозаў, частках машын для павелічэння іх трываласці.

БАНДАКРА́ТЫЯ (ад *іт.* banda = атрад + *гр.* kratos = улада) — 1) панаванне ў грамадстве крымінальных, мафіёзных элементаў, якія выкарыстоўваюць уладу ў карыслівых мэтах; 2) мафіёзная група, якая карыстаецца неабмежаванай уладай.

БАНДЭРО́ЛЬ (*фр.* banderole) — 1) невялікае паштовае адпраўленне (кнігі, газеты, часопісы і інш.) у папяровай абгортцы; 2) ярлык на тавары, які сведчыць, што пошлінныя зборы за гэты тавар заплачаны.

БА́НЕР (*англ.* banner) —графічная рэкламная аб'ява, размешчаная на *сайце* ў *Інтэрнэце*.

БАНК (*фр.* banque, ад *іт.* banco = лаўка) — 1) фінансавая ўстанова, дзе ажыццяўляюцца грашовыя аперацыі, апе-

рацыі з золатам, замежнай валютай і іншыя функцыі; 2) сістэматызаваны збор чаго-н. у якім-н цэнтры для даследчых або практычных мэт (напр. б. дадзеных, генны б.); 3) сума грошай, пастаўленая на кон, у картачных гульнях.

БА́НКА (*іт.* banco = лаўка) — курс, па якім банк прадае і купляе каштоўныя паперы.

БАНКАМА́Т [ад *англ.* bank = банк + *гр.* (auto)matos = самарухомы) — электронны апарат, які выдае па крэдытных магнітных картках наяўныя грошы.

БАНКЕ́Т (*фр.* banquet, ад *іт.* banchetto) — публічны ўрачысты абед або вячэра з нагоды чаго-н. або ў гонар чаго-н.

БАНКЕ́ТКА (*фр.* banquette) — невялікая лавачка без спінкі з мяккім сядзеннем.

БА́НКІНГ (*англ.* banking) — фінансавая аперацыя, якая прыносіць прыбытак *банку* 1.

БАНКІ́Р (*фр.* banquier, ад *іт.* banchiere) — буйны *акцыянер* або ўладальнік *банка* 1.

БАНКНО́ТЫ (*англ.* banknotes, ад bank = банк + note = запіс) — папяровыя грашовыя знакі, якія выпускаюцца банкам і павінны забяспечвацца золатам і іншымі каштоўнымі металамі.

БАНКРУ́Т (*фр.* banqueroute < *іт.* bancarotta, ад banca = = банк + rotta = разбіты) — 1) збяднелы, неплацежаздольны даўжнік (з прычыны разарэння); 2) *перан.* чалавек, які пацярпеў крах у сваёй дзейнасці або поўную няўдачу ў асабістым жыцці.

БАНСА́Й (*яп.* bonsaj) — 1) карлікавае дрэва, вырашчанае ў гаршку; 2) майстэрства вырошчваць такія дрэвы (узнікла ў Японіі і пашырылася па ўсім свеце).

БАПТЫ́ЗМ (*англ.* baptism, ад *гр.* baptizo = хрышчу) — сектанцкая плынь у хрысціянстве, якая прапаведуе хрышчэнне ў сталым узросце і адмаўляе некаторыя абрады і догматы царквы.

БАПТЫ́СТ (*англ.* baptist < *лац.* baptista, ад *гр.* baptistes = хрысціцель) — паслядоўнік *баптызму.*

БАР (*англ.* bar) — 1) невялікі рэстаран, дзе наведвальнікаў абслугоўваюць за стойкай; 2) спецыяльнае аддзяленне ў серванце, шафе для він.

БАРАКÁМЕРА (ад *гр.* baros = цяжар + *лац.* camera = камера) — герметычная камера, у якой штучна зменьваецца ціск паветра, што дазваляе праводзіць выпрабаванні метэаралагічных прыбораў і правяраць уплыў атмасферных змен на арганізм чалавека.

БАРАТЭРАПІ́Я (ад *гр.* baros = цяжар + therapeia = лячэнне) — *мед.* выкарыстанне з лячэбнай мэтай паніжанага і павышанага атмасфернага ціску.

БАРД (*фр.* barde, ад *кельц.* bardes = спявак) — 1) паэт-спявак у старажытных кельтаў; 2) паэт і музыкант, выканаўца ўласных песень.

БАРДЗЮ́Р (*фр.* bordure, ад bord = край, мяжа) — 1) шляк, які абрамляе край тканіны, шпалераў і інш.; 2) паласа дэкаратыўных раслін узбоч плошчы, пляцоўкі, тратуара.

БАР'Е́Р (*фр.* barriére) — 1) невысокая перагародка, якая закрывае свабодны праход куды-н.; 2) перашкода, якую трэба пераадолець пры спаборніцтве ў бегу, скачках і інш.; 3) наогул перашкода для чаго-н. (напр. гукавы б., цеплавы б.); 4) *перан.* тое, што перашкаджае дзейнасці (напр. ведамасны б., псіхалагічны б.).

БÁРМЕН (*англ.* barman) — уладальнік ці служачы *бара*, які падае спіртныя напіткі за стойкай.

БАРÓМЕТР (ад *гр.* baros = цяжар + metreo = вымяраю) — 1) прыбор для вымярэння атмасфернага ціску, прадказання надвор'я; 2) *перан.* паказчык якіх-н. змен, стану чаго-н. (напр б. грамадскай думкі).

БÁРТЭР (*англ.* barter) — натуральны абмен аднаго тавару або паслугі на іншы тавар або паслугу; абменны гандаль.

БАРЫТÓН (*іт.* baritone) — 1) мужчынскі голас, сярэдні паміж *басам* і *тэнарам*, а таксама спявак з такім голасам; 2) духавы або струнны музычны інструмент сярэдняга рэгістра і тэмбру.

БАРЫ́Ш (*цюрк.* baryš) — 1) пачастунак пасля куплі-продажу, заключэння здзелкі; 2) прыбытак, выгада ад якой-н. гандлёвай здзелкі.

БÁРЭЛЬ (*англ.* barrel = *літар.* бочка) — мера ёмістасці і аб'ёму сыпкіх і вадкіх рэчываў у ЗША, Англіі і некаторых іншых краінах, роўная для сыпкіх рэчываў 163,65 л, для вадкіх рэчываў 159 л.

БАРЭЛЬЕ́Ф (*фр.* bas-relief = *літар.* нізкі рэльеф) — скульптурны відарыс, які выступае на плоскай паверхні менш чым на палавіну сваёй таўшчыні (параўн. *гарэльеф*).

БАС (*іт.* basso) — 1) самы нізкі мужчынскі голас, а таксама спявак з такім голасам; 2) духавы або струнны музычны інструмент нізкага рэгістра і тэмбру.

БАСЕ́ЙН (*фр.* bassin) — 1) спецыяльна збудаваны штучны вадаём для плавання, купання; 2) тэрыторыя, якая ахоплівае мора, возера, раку разам з прытокамі (напр. б. Нёмана); 3) месца залягання горных парод (напр. каменнавугольны б.).

БАСКЕТБО́Л (*англ.* basket-ball, ад basket = кошык + ball = = мяч) — спартыўная камандная гульня з мячом, які закідваюць рукамі ў падвешанае кольца з сеткай.

БАСТАВА́ЦЬ (ад *іт.* basta = даволі) — арганізавана спыняць работу, патрабуючы ад прадпрымальнікаў або ўрада задавальнення эканамічных ці палітычных патрабаванняў.

БАТАРЭ́Я (*фр.* batterie) — 1) артылерыйскае падраздзяленне з некалькіх гармат, мінамётаў або ракетных установак; 2) злучэнне некалькіх аднатыпных прыбораў, крыніц энергіі ў адну сістэму (напр. б. паравога ацяплення, сонечная б.).

БАТУЛІ́ЗМ (*н.-лац.* botulismus, ад *лац.* botulus = каўбаса) — вострая інфекцыйная хвароба ў выніку атручвання прадуктамі (каўбасой, вяндлінай, рыбай, кансервамі), заражанымі *бактэрыямі*.

БАТЫСКА́Ф (*фр.* bathyscaphe, ад *гр.* bathys = глыбокі + + skaphos = судна) — самаходны апарат для глыбакаводных даследаванняў.

БАТЭРФЛЯ́Й (*англ.* butterfly = матылёк) — стыль спартыўнага плавання на грудзях, пры якім абедзве рукі адначасова выносяцца на паверхню вады (параўн. *брас, кроль*).

БАЎ́Л (*іт.* baule) — прадаўгаваты падарожны куфэрак з выпуклай накрыўкай.

БА́ФТЫНГ (*англ.* buffeting) — трасенне самалёта пры аднясенні паветраных віхроў ад крыла на хваставое апярэнне.

БАЦЫ́ЛЫ (*лац.* bacillum = палачка) — палачкападобныя *бактэрыі*, сярод якіх большасць з'яўляецца ўзбуджальнікамі інфекцыйных хвароб (напр. туберкулёзныя б.).

БЕДЛА́М (*англ.* bedlam, ад Bethlehem = назва лонданскай псіхіятрычнай бальніцы) — неразбярыха, шум, вэрхал.

БЕЗЭ́ (*фр.* baiser = пацалунак) — піражнае з узбітых яечных бялкоў і цукру.

БЕЙСБО́Л (*англ.* baseball, ад base = нізавы + ball = мяч) — спартыўная камандная гульня з мячом і бітой, якая нагадвае лапту.

БЕЛЕТРЫ́СТЫКА (ад *фр.* belles lettres = прыгожая славеснасць) — 1) мастацкая проза; 2) апавядальная літаратура займальнага характару.

БЕЛЬВЕДЭ́Р (*іт.* belvedere = *літар.* прыгожы від) — невялікая вежа над будынкам або асобная альтанка на ўзвышаным месцы, адкуль адкрываецца від на ваколіцу.

БЕЛЬЭТА́Ж (*фр.* bel-étage, ад bel = прыгожы + + étage = паверх) — 1) другі паверх у дамах-асабняках; 2) ярус у тэатры непасрэдна над *партэрам* або амфітэатрам.

БЕНЕФІ́С (*фр.* bénéfice = прыбытак, карысць) — спектакль у гонар або на карысць аднаго з яго ўдзельнікаў.

БЕНУА́Р (*фр.* baignoire) — ніжні рад ложаў у тэатры, які размешчаны на ўзроўні *партэра*.

БЕРМУ́ДЫ (*англ.* bermudes, ад Bermudes = Бермудскія астравы) — штаны да калена, свабодныя, з загладжанай складкай, звычайна з адваротамі.

БЕРЭ́ЙТАР (*ням.* Bereiter) — 1) спецыяліст, які аб'язджае коней, вучыць верхавой яздзе; 2) памочнік дрэсіроўшчыка коней у цырку.

БЕ́СА (*фр.* baisse) — *экан.* паніжэнне курсу біржавых папер.

БЕСТСЕ́ЛЕР (*англ.* bestseller, ад best = лепшы, большы + + sell = прадавацца) — ходкая, выдадзеная вялікім тыражом кніга на сенсацыйную тэму.

БІ́БЛІЯ (*лац.* biblia, ад *гр.* biblion = кніга) — гістарычны помнік пісьменнасці, зборнік твораў іудзейскай і хрысціянскай (Стары і Новы Запаветы) рэлігій, дзе выкладзены асновы веравучэння.

БІБЛІЯГРА́ФІЯ (ад *гр.* biblion = кніга + grapho = пішу) — 1) навуковае, сістэматызаванае апісанне кніг і іншых выданняў, зробленае па якой-н. прыкмеце; 2) спіс кніг, артыкулаў па якім-н. пытанні (напр. б. па гісторыі); 3) ад-

дзел у перыядычных выданнях, прысвечаны кароткаму агляду кніг, што выйшлі з друку.

БІБЛІЯТЭ́КА (*лац.* bibliotheca < *гр.* bibliotheke, ад biblion = кніга + theke = сховішча) — 1) установа, якая збірае, захоўвае і выдае кнігі чытачам, а таксама будынак, дзе гэта ўстанова знаходзіцца; 2) набор кніг, прызначаных для пэўнай групы чытачоў (напр. б. агранома, б. настаўніка); 3) збор кніг, якія знаходзяцца ў чыім-н. прыватным карыстанні (напр. у яго вялікая б.).

БІБЛІЯФІ́Л (ад *гр.* biblion = кніга + phileo = люблю) — аматар, знаўца, збіральнік рэдкіх выданняў кніг.

БІГ-БІ́ЗНЕС (*англ.* big business) — вялікая камерцыйная справа, маштабная гандлёвая здзелка, буйное прадпрымальніцтва.

БІГМА́К [*англ.* big Mac, ад big = вялікі + Mac(donalds) = назва амерыканскай гастранамічнай фірмы] — фірменны бутэрброд з катлетай і агароднінай.

БІДЭ́ (*фр.* bidet) — невялікая спецыяльная ракавіна для падмывання.

БІЕНА́ЛЕ (*іт.* biennale) — міжнародная культурна-мастацкая выстаўка, якая адбываецца раз у два гады.

БІЁНІКА [*англ.* bionics, ад *гр.* bios = жыццё + *англ.* (electr)onics = электроніка] — раздзел *кібернетыкі*, які вывучае структуру і жыццядзейнасць арганізмаў з мэтай выкарыстання атрыманых вынікаў пры рашэнні інжынерных задач.

БІЖУТЭ́РЫЯ (*фр.* bijouterie) — жаночыя ўпрыгожанні (брошкі, пацеркі, пярсцёнкі і інш.) з некаштоўных камянёў і металаў (у адрозненне ад ювелірных вырабаў).

БІ́ЗНЕС (*англ.* business) — 1) камерцыйная, біржавая або прадпрымальніцкая дзейнасць, накіраваная на атрыманне прыбытку; 2) дзелавое жыццё, эканамічная дзейнасць наогул у адрозненне ад іншых сфер жыццядзейнасці.

БІ́ЗНЕС-ВУ́МЕН (*англ.* business woman, ад business = бізнес + woman = жанчына) — жанчына, якая працуе ў сферы *бізнесу*; дзелавая жанчына.

БІ́ЗНЕС-ЛЭДЗІ (*англ.* business lady, ад business = бізнес + + lady = лэдзі) — тое, што і *бізнес-вумен.*

БІЗНЕСМЕ́Н (*англ.* businessman, ад business = справа + + man = чалавек) — той, хто займаецца *бізнесам*, камерсант, прадпрымальнік.

БІКІ́НІ (*англ.* bikini, ад Bikini = назва каралавага вострава ў Ціхім акіяне) — вельмі адкрыты купальны жаночы касцюм.

БІЛБО́РД (*англ.* billboard, ад bill = аб'яўляць у афішах + + board = дошка) — рэкламны шчыт (на гарадской вуліцы, на дарозе і інш.).

БІЛЕ́Т (*фр.* billet) — 1) дакумент на права праезду, уваходу, карыстання чым-н. (напр. б. у кіно, праязны б.); 2) дакумент, які сведчыць аб прыналежнасці да якой-н. арганізацыі або пра адносіны да якіх-н. абавязкаў (напр. прафсаюзны б., ваенны б.); 3) папяровы грашовы знак (напр. крэдытны б.); 4) картка з пытаннямі на экзаменах.

БІЛІНГВІ́ЗМ (*фр.* bilinguisme, ад *лац.* bilinguis = двухмоўны) — *лінгв.* валоданне і папераменнае карыстанне асобай або калектывам дзвюма мовамі.

БІЛЬ (*англ.* bill) — законапраект, які ўносіцца на разгляд заканадаўчых органаў у ЗША, Англіі і некаторых іншых краінах.

БІНА́РНЫ (*лац.* binarius = двайны) — які складаецца з дзвюх частак, з двух кампанентаў (напр. б-ыя сплавы, б-ная сістэма злічэння).

БІПАТРЫ́ДЫ (ад *лац.* bis = двойчы + *гр.* patris, -idos = бацькаўшчына) — асобы, якія адначасова маюць грамадзянства дзвюх або больш дзяржаў.

БІ́РЖА (*ням.* Börse, ад *фр.* bourse = кашалёк) — установа, дзе заключаюцца буйныя фінансавыя і камерцыйныя здзелкі (напр. валютная б., таварная б.).

БІС (*фр.* bis, ад *лац.* bis = двойчы) — выгук (у тэатры, на канцэрце), якім просяць артыста паўтарыць толькі што выкананы ім нумар праграмы.

БІСЕКСУАЛІ́ЗМ (ад *лац.* bis = двойчы + sexualis = палавы) — 1) палавая цяга да асоб як процілеглага, так і свайго полу (параўн. *гетэрасексуалізм, гомасексуалізм*); 2) тое, што і *андрагінія.*

БІСКВІ́Т (*фр.* biscuit) — 1) пульхнае салодкае печыва з цеста, у якое пакладзена многа жаўткоў і бялковай пены; 2) не пакрыты палівай фарфор.

БІСТРО́ (*фр.* bistro, ад *рус.* быстро = хутка) — закусачная, дзе можна хутка паабедаць, звычайна за сталамі-стойкамі.

БІТ¹ [*англ.* bit, ад bi(nary) (digi)t = дваісты знак] — *інф.* адзінка вымярэння колькасці інфармацыі ў дваічнай сістэме злічэння; адпавядае інфармацыі, якую атрымліваюць пры ажыццяўленні адной з дзвюх роўнаверагодных падзей.

БІТ² (*англ.* beat) — *поп-музыка* з рэгулярным строга арганізаваным метрарытмам.

БІТЛ (*англ.* beatle, ад beat = рытм) — удзельнік *бітлза.*

БІТЛЗ (*англ.* beatles, ад beat = рытм) — англійскі маладзёжны вакальна-інструментальны квартэт 60-х гадоў XX ст., а таксама ўтвораны на яго ўзор ансамбль у Заходняй Еўропе і Амерыцы.

БІ́ТНІК (*англ.* beatnik, ад beat = біць, разбіваць) — прадстаўнік заходняга руху моладзі 50—60-х гадоў XX ст., якая выражала пратэст супраць традыцыйнай маралі парушэннем норм супольнага жыцця.

БІФАКА́ЛЬНЫ (*англ.* bifocal, ад *лац.* bi = двух + focus = = ачаг) — які мае два фокусы, дазваляе бачыць і далёкія, і блізкія прадметы (напр. б-ыя акуляры, б-ыя лінзы).

БІ́ЦЭПС (*лац.* biceps = двухгаловы) — мышца паміж плячом і локцем, якая згінае руку ў локцевым суставе.

БІЯСФЕ́РА (ад *гр.* bios = жыццё + sphaira = шар) — вобласць распаўсюджання жыцця на зямным шары, якая ахоплівае верхнюю частку *літасферы, гідрасферу* і *трапасферу.*

БІЯТЛО́Н (*англ.* biathlon, ад *лац.* bis = двойчы + *гр.* athlon = змаганне, барацьба) — спартыўнае спаборніцтва, дзе лыжная гонка спалучаецца са стральбой з вінтоўкі на некалькіх агнявых рубяжах.

БЛАКА́ДА (*англ.* blockade) — 1) акружэнне войск праціўніка (горада, крэпасці) для знішчэння ці паланення; 2) эканамічная і фінансавая ізаляцыя якой-н. дзяржавы, каб прымусіць яе выканаць пэўныя ўмовы, патрабаванні; 3) выключэнне функцыі якога-н. органа або сістэмы ў арганізме.

БЛАКНО́Т (*фр.* bloc-notes = *літар.* блок запісаў) — сшытак з адрыўнымі лістамі для нататак.

БЛАНК (*фр.* blanc = белы) — ліст паперы з друкаваным загалоўкам установы, прадпрыемства або з часткова надрукаваным тэкстам, астатняя частка якога запаўняецца пры неабходнасці.

БЛЕ́ЙЗЕР (*англ.* blazer, ад blaze = ззяць, блішчаць) — прыталены пінжак спартыўнага крою (звычайна яркай расфарбоўкі).

БЛЕ́НДЕР (*англ.* blender) — апарат для змешвання прадуктаў з электрапрыводам у ніжняй частцы корпуса.

БЛЕФ (*англ.* bluff) — выдумка, падман з мэтай запалохаць або стварыць перабольшанае ўяўленне аб сваіх магчымасцях.

БЛІЦ (*ням.* Blitz = бліскавіца) — 1) лямпа для імгненнай моцнай успышкі святла пры фатаграфаванні; 2) праведзеная ў тэмпе партыя шахматнай гульні.

БЛІЦТУРНІ́Р (*ням.* Blitzturnier, ад Blitz = бліскавіца + Turnier = турнір) — шахматны турнір, у якім на кожную партыю даецца максімальна абмежаваны час.

БЛОК¹ (*англ.* block) — 1) прыстасаванне для пад'ёму грузаў у выглядзе кола з выемкай па акружнасці і перакінутым цераз яго канатам; 2) вузел машыны з некалькіх аднолькавых элементаў; 3) штучна зробленая з бетоннай сумесі будаўнічая пліта; 4) комплекс будынкаў аднолькавага прызначэння, а таксама частка якой-н. пабудовы.

БЛОК² (*фр.* bloc) — аб'яднанне дзяржаў, партый, груповак для дасягнення агульнай мэты.

БЛОКБА́СТЭР (*англ.* blockbuster, ад block = група, блок + buster = нешта незвычайнае) — фільм, які карыстаецца поспехам у пракаце і атрымлівае вялікія касавыя зборы.

БЛЮЗ (*англ.* blues, ад blue delvis = меланхолія, журба) — 1) песня або танец амерыканскіх неграў, якія выконваюцца ў павольным тэмпе; 2) форма джазавай музыкі ў рытме і манеры выканання гэтай песні (танца).

БОБ (*англ.* bob) — спартыўныя суцэльнаметалічныя сані з рулявым кіраваннем для скараснога спуску з гор па спецыяльна падрыхтаванай трасе.

БО́БСЛЕЙ (*англ.* bobsleigh, ад bob = боб + sleigh = катацца на санях) — *сп.* скарасны спуск з гор па ледзяным жолабе з віражамі на *бобе*.

БО́ДЗІ (*англ.* body = цела) — модная жаночая бялізна ў выглядзе майкі з трусамі, што аблягаюць фігуру.

БО́ДЗІ-А́РТ (*англ.* body art, ад body = цела + + art = мастацтва) — крайняя плынь авангардызму ў выяўленчым мастацтве, якая характарызуецца выкарыстаннем цела чалавека, у тым ліку і ўласнага, у якасці матэрыялу для стварэння твораў мастацтва, напр. татуіроўкі.

БОДЗІБІ́ЛДЫНГ (*англ.* bodybuilding, ад body = цела + building = будова) — тое, што і *культурызм*.

БО́ІНГ (*англ.* boeing) — шматмесны пасажырскі або транспартны самалёт амерыканскай самалётабудаўнічай кампаніі «Боінг».

БО́ЙЛЕР (*англ.* boiler = кацёл) — устройства для падагравання вады ў сістэме забеспячэння цяплом і гарачай вадой.

БОЙ-ФРЭ́НД (*англ.* boy-friend, ад boy = хлопчык + friend = = сябар) — хлопец-сябар, палюбоўнік.

БОКС (*англ.* box = *літар.* удар) — від спорту, кулачны бой па асобых правілах у спецыяльных мяккіх пальчатках.

БО́НЗА (*яп.* bond-zu = *літар.* добры настаўнік) — 1) будыйскі святар, манах у краінах Азіі; 2) *перан.* надзьмуты, ганарысты чыноўнік.

БО́НУС (*лац.* bonus = добры) — 1) дадатковая ўзнагарода, прэмія; 2) дадатковая скідка, якую робіць прадавец пакупніку ў адпаведнасці з умовамі здзелкі.

БО́НЫ (*фр.* bon) — 1) крэдытныя дакументы, якія даюць уладальніку права на атрыманне паказанай сумы ў пэўны час ад пэўнай установы; 2) папяровыя грашовыя знакі, што выйшлі з ужытку і сталі прадметам калекцыяніравання.

БОС (*англ.* boss) — 1) кіраўнік фірмы, прадпрыемства, установы; 2) асоба, якая ўзначальвае апарат якой-н. партыі, прафсаюза і г. д.

БО́ЎЛІНГ (*англ.* bowling) — спартыўная разнавіднасць *кегляў* 1.

БРА (*фр.* bras = *літар.* рука) — насценны свяцільнік.

БРА́ВА (*іт.* bravo) — вокліч, які выражае захапленне, пахвалу, адабрэнне.

БРАВА́ДА (*фр.* bravade) — паказная легкадумная зухаватасць, дзёрзкая бязмэтная выхадка.

БРАВІ́РАВАЦЬ (*фр.* braver) — 1) пагарджаць чым-н. дзеля паказной храбрасці; 2) рысавацца, выхваляцца чым-н. (напр. б. сваёй вучонасцю).

БРАВУ́РНЫ (*фр.* bravoure = храбрасць) — 1) *муз.* шумны, бадзёры, ажыўлены (напр. б. марш); 2) прасякнуты паказной бадзёрасцю, неабгрунтаваным аптымізмам (напр. б-ая прамова).

БРА́ВЫ (*фр.* brave) — мужны з выгляду, удалы, малайцаваты (напр. б. мужчына).

БРАК (*польск.* brak, ад *ням.* Brack) — 1) недабраякасны, з заганай выраб, тавар, а таксама сама загана ў вырабе, тавары (напр. дапусціць б.); 2) нястача, недахоп чаго-н. (напр. б. сілы).

БРАКАВА́ЦЬ (*польск.* brakować, ад *ням.* Brack = брак) — 1) прызнаваць што-н. непрыгодным, недабраякасным (напр. б. тавар); 2) быць у недастатковай колькасці, не хапаць (напр. б. ведаў).

БРАКАНЬ'ЕР (*фр.* braconnier) — той, хто займаецца паляваннем або рыбнай лоўляй у недазволеным месцы, у забароненыя тэрміны ці забароненымі спосабамі.

БРАКЕРА́Ж (*англ.* brakerage) — праверка адпаведнасці якасці тавару і яго афармлення ўмовам здзелкі або прынятым стандартам.

БРАНЗАЛЕ́Т (*польск.* bransoleta, ад *фр.* bracelet) — упрыгожанне ў выглядзе вялікага кольца з металу, косці, якое носяць на руцэ вышэй кісці.

БРАНХІ́Т (*н.-лац.* bronchitis, ад *гр.* bronchos = горла) — запаленне слізістай абалонкі *бронхаў*.

БРАС (*фр.* brasse) — стыль спартыўнага плавання на грудзях, пры якім рукі рухаюцца пад вадой (параўн. *батэрфляй, кроль*).

БРА́ЎЗЕР (*англ.* browser) — сістэмная камп'ютэрная праграма, якая дазваляе ў групе вызначаных вокнаў праглядзець тэкставую падачу іншых праграм ці дадзеных.

БРАШУ́РА (*фр.* brochure) — невялікая кніжка з мяккай вокладкай (не больш за 48 старонак).

БРО́ЙЛЕР (*англ.* broiler, ад broil = смажыць, пячы) — кураня ва ўзросце да 70 сутак, якое гадуецца на мяса.

БРО́КЕР (*англ.* broker) — пасрэднік пры заключэнні здзелак на біржы, пры куплі-продажы каштоўных папер, тавараў.

БРО́НХІ (*гр.* bronchos = горла) — адгалінаванні дыхальнага горла ў лёгкіх.

БРУ́ТА (*іт.* brutto = *літар.* грубы) — 1) вага тавару разам з *тарай* (параўн. *нета* 1); 2) цана тавару, даход без выліку скідак, расходаў (параўн. *нета* 2).

БРУТА́ЛЬНЫ (*фр.* brutal, ад *лац.* brutalis) — грубы, жорсткі (напр. б-ая выхадка).

БРЫГА́ДА (*фр.* brigade, ад *іт.* brigata = таварыства) — 1) вайсковае злучэнне з некалькіх батальёнаў (дывізіёнаў) або палкоў; 2) тактычнае злучэнне з некалькіх аднатыпных ваенных караблёў; 3) асабовы склад, які абслугоўвае поезд; 4) група работнікаў, якая сумесна выконвае вытворчае заданне (напр. б. слесараў, будаўнічая б.).

БРЫ́ФІНГ (*англ.* briefing = інструктаж, ад brief = кароткі, сціслы) — кароткая *прэс-канферэнцыя*, на якой паведамляецца пазіцыя ўрада па пэўным пытанні або даецца інфармацыя аб ходзе міжнародных перагавораў.

БРЭЙК (*англ.* break) — энергічны танец з элементамі пантамімы і акрабатыкі, які зарадзіўся ў 80-я гады XX ст. у негрыцянскіх кварталах гарадоў ЗША.

БРЭЙК-ДА́НС (*англ.* break-dance) — тое, што і *брэйк*.

БРЭЙН-ДРЭ́ЙН (*англ.* brain-drain, ад brain = мозг + drain = = уцечка) — адток спецыялістаў, вучоных, інтэлектуалаў з краін, дзе адносна нізкі ўзровень жыцця, у краіны з больш высокім узроўнем.

БРЭЙН-РЫ́НГ (*англ.* brain ring, ад brain = мозг + ring = арэна барацьбы) — тэлевізійная барацьба-спаборніцтва, пераможцам у якой становіцца чалавек або каманда, якія выяўляюць больш шырокую эрудыцыю і хуткасць рэакцыі ў адказах на пытанні вядучага.

БУ́ГІ-ВУ́ГІ (*англ.* boogie-woogie) — 1) амерыканскі парны танец свабоднай кампазіцыі, які выконваецца ва ўмерана хуткім тэмпе; 2) стыль джазавай музыкі, у якім паўтараецца на фартэпіяна музычная фігура ў басавым ключы.

БУДЫ́ЗМ (*англ.* buddhism, ад *санскр.* buddha = прасвятленне) — адна з трох (побач з *хрысціянствам* і *ісламам*) сусветных рэлігій, якая ўзнікла ў VI ст. да н. э. у Індыі і пашырылася ў Кітаі, Японіі, Манголіі, Індакітаі, Бірме.

БУ́ЕР (*гал.* boeier) — лёгкая лодка або платформа з парусам, устаноўленая на вузкіх стальных палазках для катання на лёдзе.

БУКЕ́Т (*фр.* bouquet) — 1) прыгожа складзеныя ў пучок кветкі (напр. б. цюльпанаў); 2) сукупнасць пахавых і смакавых уласцівасцей чаго-н. (напр. б. чаю, б. віна).

БУКІНІ́СТ (*фр.* bouquiniste, ад bouquin = старадаўняя кніга) — спецыяліст кніжнага гандлю, які займаецца купляй і продажам рэдкіх і старых кніг.

БУКЛЕ́Т (*фр.* bouclette) — рэкламнае, даведачнае або дзіцячае выданне, надрукаванае на адным аркушы паперы і складзенае ў выглядзе гармоніка.

БУКМЕ́КЕР (*англ.* book-maker, ад book = запісваць + maker = агент) — асоба, якая збірае і запісвае грашовыя стаўкі на конных скачках.

БУКО́ЛІКА (*гр.* bukolikos = пастухоўскі) — жанр літаратурных твораў (першапачаткова ў антычнай паэзіі), у якіх ідэалізуецца побыт пастухоў і вясковае жыццё на ўлонкі прыроды (гл. таксама *ідылія, пастараль*).

БУЛЬВА́Р (*фр.* boulevard) — шырокая *алея* пасярэдзіне гарадской вуліцы або ўздоўж набярэжнай.

БУЛЬВА́РНЫ (ад *фр.* boulevard = бульвар) — 1) які мае адносіны да бульвара; 2) *перан.* разлічаны на абывацельскі, мяшчанскі густ; пошлы (напр. б-ая літаратура, б-ая прэса).

БУЛЬДО́ЗЕР (*англ.* bulldozer) — трактар з абвалам, прызначаны для зразання, перасоўвання і разраўноўвання грунту.

БУМ[1] (*англ.* boom) — 1) кароткачасовы ўздым, рэзкае ажыўленне ў прамысловасці, гандлі і іншых сферах гаспадаркі (напр. біржавы б., кніжны б.); 2) *перан.* штучна ўзнятая шуміха, ажыятаж вакол чаго-н. (напр. газетны б., перадвыбарны б.).

БУМ[2] (*шв.* bom = брус) — гімнастычны снарад для практыкаванняў у раўнавазе ў выглядзе гарызантальнага бруса на дзвюх стойках.

БУНДЭСВЕ́Р (*ням.* Bundeswehr, ад Bund = саюз + + Wehr = абарона) — узброеныя сілы Германіі.

БУ́РГЕР [*англ.* burger, ад (ham)burger = гамбургер] — катлета з мяснога фаршу з дробна нарэзанай зелянінай.

БУТАФО́РЫЯ (ад *іт.* buttafuori = памочнік рэжысёра) — 1) абсталяванне для спектакля (мэбля, пасуда, зброя і інш.), а таксама штучныя прадметы, якія выстаўляюцца на вітрынах магазінаў замест сапраўдных; 2) *перан.* падман, фальш, разлічаныя на знешні эфект.

БУТЭРБРО́Д (*ням.* Butterbrot = хлеб з маслам) — скібка хлеба з маслам, сырам, каўбасой і інш.

БЎФАНА́ДА (*іт.* buffonata) — 1) сцэнічнае прадстаўленне або манера акцёрскай ігры з камічным перабольшаннем; 2) *перан.* недарэчнае, недасціпнае, грубае штукарства.

БЎФЕР (*англ.* buffer) — 1) прыстасаванне ў паравозе, вагоне, аўтамабілі і інш. для паслаблення сілы ўдару, штуршка пры сутыкненні; 2) *перан.* тое, што паслабляе сутыкненне, канфлікт паміж процідзейнымі бакамі; 3) *інф.* галіна памяці *камп'ютэра*, прызначаная для часовага захавання дадзеных пры іх перадачы паміж устройствамі з рознай хуткасцю.

БУФЕ́Т (*фр.* buffet) — 1) месца для продажу закусак, напіткаў ва ўстановах, у тэатрах, на вакзалах, а таксама асобная стойка ў сталовых, рэстаранах; 2) шафа для пасуды, сталовай бялізны, закусак, напіткаў.

БУХГА́ЛТАР (*ням.* Buchhalter, ад Buch = кніга + Halter = = прымальнік) — спецыяліст па грашовых разліках ва ўстанове, на прадпрыемстве.

БУХГАЛТЭ́РЫЯ (*ням.* Buchhalterei, ад Buchhalter = бухгалтар) — 1) тэорыя і практыка вядзення ўліку фінансава-гаспадарчай дзейнасці; 2) падліковы аддзел ва ўстанове, на прадпрыемстве.

БЎЦІК (*фр.* boutique) — невялікі магазін, у асартыменце якога дарагія модныя тавары (адзенне, абутак, галантарэя).

БЎЦЫ (*англ.* boots) — чаравікі з шыпамі на падэшвах для гульні ў футбол (параўн. *кеды*).

БЎШАЛЬ (*англ.* bushel) — мера ёмістасці вадкіх і сыпкіх рэчываў у Англіі, ЗША і некаторых іншых краінах (каля 36 л).

БЭДЖ (*англ.* badge) — нагрудны значок з указаннем прозвішча і пасады.

БЭЙСІК [*англ.* basic, ад b(eginnes) a(llpurpose) s(ymbolic) i(nstruction) c(ode) = універсальны вучэбны код для тых, хто пачынае] — *інф.* самая простая мова праграміравання, створаная спецыяльна для навучання рабоце на ЭВМ; у пашыранай версіі стала адной з найбольш распаўсюджаных у свеце.

БЭЙСІК-І́НГЛІШ (*англ.* basic English = базавая англійская мова) — спрошчаная англійская мова, якая складаецца з 850 слоў, а таксама некалькіх граматычных правіл; была створана для місіянерскіх мэт як міжнародная дапаможная мова.

БЭК-ВАКА́Л (*англ.* back vocal, ад back = задні + *фр.* vocal, ад *лац.* vocalis = галасавы) — спевакі, якія падпяваюць салісту.

БЭКВАРДЭ́ЙШН (*англ.* backwardation) — сітуацыя, пры якой цэны на наяўны тавар вышэйшыя, чым каціроўкі па здзелках на тэрмін, а цэны на тавар з бліжэйшым тэрмінам пастаўкі вышэйшыя, чым на тавар з аддаленымі тэрмінамі пастаўкі (проціл. *кантанга*).

БЭ́КХЭНД (*англ.* back-hand, ад back = ззаду + hand = = рука) — удар злева пры гульні ў *тэніс, бадмінтон.*

БЮВА́Р (*фр.* buvard) — папка для захоўвання паштовай паперы, канвертаў, карэспандэнцыі і інш.

БЮВЕ́Т (*фр.* buvette) — збудаванне над мінеральнай крыніцай, адкуль непасрэдна бяруць ваду для піцця.

БЮДЖЭ́Т (*фр.* budget) — разлік прыходаў і расходаў дзяржавы, прадпрыемства, установы, сям'і на пэўны тэрмін (напр. гадавы б., сямейны б.).

БЮЛЕТЭ́НЬ (*фр.* bulletin, ал *іт.* bulletino = запіска, лісток) — 1) кароткае паведамленне ў друку аб якой-н. важнай грамадскай падзеі (напр. б. з'езда); 2) перыядычнае выданне якой-н. установы (напр. Б. ВАКа); 3) лісток для галасавання (напр. выбарчы б.); 4) лісток часовай непрацаздольнасці па хваробе (напр. быць на бюлетэні).

БЮРАКРА́Т (*фр.* bureaucrate, ад bureau = бюро + *гр.* kratos = улада) — 1) прадстаўнік *бюракратыі* 2; 2) службовая асоба, якая пры выкананні сваіх абавязкаў асноўнае значэнне надае форме, а не сутнасці справы; фармаліст.

БЮРАКРАТЫ́ЗМ (*фр.* bureaucratisme, ад bureau = бюро + + *гр.* kratos = улада) — 1) канцыляршчына, папяровая валакіта, фармальныя адносіны да справы; 2) тое, што і *бюракратыя* 1.

БЮРАКРА́ТЫЯ (*фр.* bureaucratie, ад bureau = бюро + *гр.* kratos = улада) — 1) сістэма кіравання, пры якой асноўную ролю выконвае адміністрацыйны апарат, далёкі ад інтарэсаў грамадства; 2) чыноўніцтва.

БЮРО́ (*фр.* bureau) — 1) кіроўная або распарадчая частка некаторых органаў, устаноў, арганізацый, а таксама пасяджэнне яе складу (напр. б. прэзідыума НАН Беларусі); 2) назва некаторых устаноў, кантор (напр. Б. даведак, Б. надвор'я).

В

ВА-БА́НК (*фр.* va banque) — адкрыта, рызыкуючы ўсім (напр. ісці ва-банк).

ВАДЭВІ́ЛЬ (*фр.* vaudeville) — кароткая камічная п'еса, у якой дыялог чаргуецца са спевамі.

ВА́ЗА (*фр.* vase, ад *лац.* vas = пасудзіна) — пасудзіна з рознага матэрыялу (керамічная, шкляная, металічная) і рознай формы для кветак, садавіны, цукерак або проста дэкаратыўнага прызначэння.

ВАЗЕЛІ́Н [*фр.* vaseline, ад *ням.* Was(ser) = вада + *гр.* elaion = алей] — мазь, якую атрымліваюць з нафтавага масла і вуглевадародаў (выкарыстоўваецца ў медыцыне, касметыцы, тэхніцы).

ВАЗО́Н (*польск.* wazon < *іт.* vaso, ад *лац.* vas = пасудзіна) — 1) дэкаратыўная пакаёвая расліна; 2) пасудзіна разам з дэкаратыўнай пакаёвай раслінай.

ВАКА́ЛЬНЫ (*лац.* vocalis = галасавы) — які адносіцца да выканання голасам, прызначаны для спеваў; галасавы, пеўчы (напр. в-ае мастацтва).

ВАКА́НСІЯ (*фр.* vacance, ад *лац.* vacans = які пустуе, незаняты) — незанятая пасада ва ўстанове.

ВАКА́НТНЫ (*фр.* vacant, ад *лац.* vacans, -ntis = які пустуе, незаняты) — свабодны, нікім не заняты (напр. в-ая пасада).

ВАКЗА́Л (*англ.* Vauxhall = забаўляльная ўстанова каля Лондана ў XVII ст.) — будынак для пасажыраў і службовага персаналу на чыгуначнай станцыі, на прыстані і інш.

ВА́КСІНГ (*англ.* waxing) — пазбаўленне ад валасоў на целе з дапамогай воску.

ВА́КУУМ (*лац.* vacuum = пустата) — 1) разрэджаны стан газаў у закрытым прыборы або пасудзіне; пустата; 2) *перан.* поўная адсутнасць, востры недахоп чаго-н. (напр. духоўны в.).

ВАКХАНА́ЛІЯ (*лац.* bacchanalia, ад *гр.* Bakchos = Вакх) — 1) свята ў гонар Вакха, бога вінаградарства і вінаробства ў Старажытнай Грэцыі і Старажытным Рыме; 2) *перан.* разгульнае баляванне, дзікі разгул.

ВА̀КЦЫ́НА (*фр.* vaccine, ад *лац.* vaccines = каровін) — прэпарат для прафілактычных і лячэбных прывівак супраць заразных хвароб (напр. супрацьтыфозная в.).

ВАЛА́Н (*фр.* volant) — 1) шарык з апярэннем для гульні ў *бадмінтон*; 2) прышыўная палоска тканіны ў выглядзе брыжоў на сукенцы, спадніцы, блузцы.

ВАЛАНЦЁР (*фр.* volontaire) — 1) асоба, якая добраахвотна паступіла на вайсковую службу (у Англіі, Францыі, Італіі і некаторых іншых краінах); 2) той, хто добраахвотна ўдзельнічае ў якой-н. справе (звычайна новай, цяжкай).

ВАЛАРЫЗА́ЦЫЯ (*фр.* valorisation) — 1) павышэнне цаны тавару або курсу папяровых грошай пры дапамозе дзяржаўных мерапрыемстваў; 2) тое, што і *рэвальвацыя.*

ВАЛЕЙБО́Л (*англ.* volley-ball, ад volley = адбіваць на ляту + ball = мяч) — спартыўная гульня ў мяч, які перакідваецца цераз сетку ад адной каманды да другой.

ВАЛІДО́Л (ад *лац.* validus = моцны + oleum = алей) — лекавы прэпарат, здольны расшыраць сасуды; прымяняецца пры болях у сэрцы.

ВАЛЬВА́ЦЫЯ (*англ.* valuation) — вызначэнне вартасці іншаземнай валюты ў нацыянальных грашовых адзінках.

ВАЛЬЕ́РА (*фр.* volière) — абгароджаная пляцоўка для ўтрыма̀ння птушак або звяроў (у заапарку, запаведніку і інш.).

ВАЛЮНТАРЫ́ЗМ (*ням.* Voluntarismus, ад *лац.* voluntarius = валявы) — 1) напрамак у філасофіі, які аб'яўляе волю вышэйшым прынцыпам быцця, першаасновай усяго іншага; 2) суб'ектывісцкія, самавольныя рашэнні без уліку аб'ектыўных умоў грамадскага жыцця.

ВАЛЮ́ТА (*іт.* valuta = кошт, цана) — 1) грашовая сістэма дадзенай краіны, а таксама грашовыя адзінкі гэтай сістэмы; 2) грашовыя знакі замежных краін, якімі карыстаюцца ў міжнародных разліках.

ВАМП [*англ.* vamp, ад vamp(ir) = вампір] — тып жанчыны дэманічнай прыгажосці, якая спакушае мужчын з карыслівымі мэтамі.

ВАМПІ́Р (*фр.* vampire) — 1) казачны пярэварацень, мярцвяк, які нібыта выходзіць ноччу з магілы і смокча кроў жывых; 2) *перан.* жорсткі чалавек, крывасмок; 3) *перан.* чалавек, які жыве за кошт энергіі, жыццёвых сіл іншых людзей.

ВАНДАЛІ́ЗМ (*фр.* vandalisme, ад *лац.* vandali = старажытнагерманскія плямёны, якія ў 455 г. разрабавалі Рым) — няшчаднае разбурэнне, знішчэнне помнікаў культуры і мастацтва.

ВАНДРАВА́ЦЬ (*польск.* wędrować, ад *ням.* wandern) — 1) часта мяняць месца жыхарства, весці неаседлы спосаб жыцця; 2) падарожнічаць; 3) пераходзіць ад аднаго ўладальніка да другога на працягу доўгага часу (аб прадметах).

ВАНДЭ́Я (*фр.* Vandée = дэпартамент у Францыі, які ў час Французскай рэвалюцыі 1789—1794 гг. быў цэнтрам контррэвалюцыі) —сімвал контррэвалюцыі.

ВА́ННА (*ням.* Wanne) — 1) вялікая прадаўгаватая пасудзіна для купання; 2) працэс купання ў такой пасудзіне (напр. прыняць ванну); 3) *перан.* лячэбна-прафілактычная працэдура (напр. сонечныя ванны).

ВАР'ЕТЭ́ (*фр.* variété = *літар.* разнастайнасць) — эстрадны тэатр лёгкага жанру, у якім аб'яднаны забаўляльныя элементы камедыйнага, цыркавога, музычнага мастацтва.

ВАР'І́РАВАЦЬ (*фр.* varier, ад *лац.* variare) — відазмяняць, даваць новыя варыянты, перайначваць (напр. в. тэму, в. колер).

ВА́РТА (*польск.* warta, ад *ням.* Warte) — 1) ахова, каравул (напр. паставіць варту); 2) вартаванне, абавязкі па ахове чаго-н. (напр. заступіць на варту).

ВАРЫЯ́НТ (*фр.* variante, ад *лац.* varians, -ntis = які змяняецца) — 1) відазмяненне, разнавіднасць, адна з магчымых камбінацый (напр. в. праекта); 2) адна з некалькіх рэдакцый твора, афіцыйнага дакумента (напр. новы в. песні).

ВАРЫЯ́ЦЫЯ (*лац.* variatio = змяненне) — 1) відазмяненне другарадных элементаў чаго-н. пры захаванні асноўнага; 2) музычны твор, танец, заснаваныя на відазмяненні ў распрацоўцы галоўнай тэмы ў мелодыі, рытме і г. д.

ВАР'Я́Т (*польск.* wariat, ад *лац.* variatus = зменены) — 1) псіхічна хворы чалавек; 2) *перан.* той, хто дзейнічае безразважна; дзівак.

ВАСА́Л (*фр.* vassal, ад *лац.* vassus = слуга) — 1) *гіст.* феадал у сярэдневяковай Заходняй Еўропе, які залежаў ад *сюзерэна*; 2) *перан.* падпарадкаваная або залежная асоба ці дзяржава.

ВАТЭРПО́ЛА (*англ.* water-polo, ад water = вада + polo = пола) — спартыўная камандная гульня ў мяч на вадзе; воднае пола.

ВА́ЎЧАР (*англ.* voucher, ад vouch = пацвярджаць) — 1) каштоўная папера, якая дае ўладальніку права на долю ў дзяржаўнай уласнасці; прыватызацыйны чэк; 2) дакумент, які служыць дадаткам да замежнай турыстычнай пуцёўкі і дае права на атрыманне на працягу паездкі пэўных паслуг.

ВА́ХТА (*польск.* wachta, ад *ням.* Wacht) — 1) від дзяжурства на караблі, а таксама частка экіпажа, якая нясе гэта дзяжурства; 2) *перан.* самаадданая праца ў гонар важнай падзеі (напр. працоўная в.).

ВАЦІ́РАВАЦЬ (*ням.* votieren, ад *с.-лац.* votare) — вырашаць што-н. галасаваннем (у парламенце, на сходзе).

ВАЯ́Ж (*фр.* voyage) — *іран.* падарожжа, паездка (звычайна дзелавая, афіцыйная).

ВЕГЕТАРЫЯ́НСТВА (*англ.* vegetarian, ад *с.-лац.* vegetarius = раслінны) — сістэма харчавання, якая дапускае ўжыванне толькі расліннай і малочнай ежы (без мяса).

ВЕ́КТАР (*лац.* vector = які нясе) — 1) *мат.* прамалінейны адрэзак, які мае пачатковы і канечны пункты і характарызуецца лікавым значэннем і напрамкам; 2) *перан.* асноўны напрамак развіцця якога-н. працэсу, з'явы, дзейнасці (напр. в. развіцця эканомікі).

ВЕЛАБО́Л (ад *лац.* velox = хуткі + *англ.* ball = мяч) — спартыўная камандная гульня з мячом на веласіпедах.

ВЕЛАДРО́М (ад *лац.* velox = хуткі + *гр.* dromos = месца для бегу) — спецыяльна абсталяванае збудаванне для трэніровак і спаборніцтваў па веласіпедным спорце.

ВЕ́НА (*лац.* vena) — крывяносны сасуд, які нясе кроў ад органаў і тканак да сэрца (параўн. *артэрыя* 1).

ВЕНЕПЎНКЦЫЯ (ад *лац.* vena = вена + punctio = укол) — пракол вены полай іголкай для пералівання крыві, увядзення лекавых раствораў і інш. (параўн. *венесекцыя*).

ВЕНЕРАЛО́ГІЯ (ад *лац.* Venus, -neris = імя старажытнарымскай багіні кахання + *гр.* logos = вучэнне) — раздзел медыцыны, які займаецца вывучэннем і лячэннем венерычных хвароб.

ВЕНЕСЕ́КЦЫЯ (ад *лац.* vena = вена + sectio = рассячэнне) — ускрыццё вены для пералівання крыві, увядзення лекавых раствораў, калі немагчыма зрабіць *венепункцыю.*

ВЕ́НЗЕЛЬ (*польск.* węzeł = вузел) — узор, утвораны зграбна пераплеценымі пачатковымі літарамі ўласных імён (імя і прозвішча або імя і імя па бацьку).

ВЕ́НТЫЛЬ (*ням.* Ventil) — 1) клапан для рэгулявання расходу вадкасці, пары, газу ў некаторых тэхнічных устройствах, а таксама паветра ў духавых музычных інструментах; 2) электронны прыбор, які забяспечвае працяканне току толькі ў адным напрамку.

ВЕНТЫЛЯ́ТАР (*лац.* ventilator = які праветрывае) — устройства для праветрывання памяшканняў, ахаладжэння частак машын і інш.

ВЕНТЫЛЯ́ЦЫЯ (*лац.* ventilation = праветрыванне) — 1) паветраабмен у памяшканнях, які рэгулюецца; 2) сістэма ўстройстваў, якія ствараюць такі паветраабмен.

ВЕ́НЧУРНЫ (ад *англ.* venture = рызыкаваць) — звязаны з рызыкай, рызыкоўны, асабліва ў гандлі і банкаўскай справе (напр. в. бізнес, в-ая фінансавая аперацыя).

ВЕРА́НДА (*англ.* veranda, ад *інд.* varanda) — адкрытая або зашклёная прыбудоўка ўздоўж сцяны дома.

ВЕРБАВА́ЦЬ (*польск.* werbować, ад *ням.* werben = шукаць, дамагацца) — набіраць, наймаць на работу, прыцягваць у якую-н. арганізацыю, да якой-н. справы (напр. в. рабочую сілу).

ВЕРДЫ́КТ (*англ.* verdict, ад *лац.* vere dictum = *літар.* дакладна сказанае) — рашэнне аб вінаватасці або невінаватасці падсуднага, вынесенае на судовым працэсе прысяжнымі засядацелямі.

ВЕРНІСА́Ж (*фр.* vernissage = *літар.* пакрыццё лакам) — 1) урачыстае адкрыццё мастацкай выстаўкі (звычайна з запрашэннем ганаровых гасцей для сустрэчы з аўтарам); 2) выстаўка-продаж мастацкіх вырабаў.

ВЕ́РСІЯ (*фр.* version, ад *лац.* vertere = паварочваць, змяняць) — адзін з некалькіх *варыянтаў* выкладу або тлумачэння чаго-н. (напр. апошняя в., следчая в.).

ВЕРТЫКА́ЛЬ (*лац.* verticalis = стромы) — 1) *вертыкальная* прамая лінія (проціл. *гарызанталь*); 2) іерархія органаў улады, кіравання.

ВЕРТЫКА́ЛЬНЫ (*лац.* verticalis) — адвесны, перпендыкулярны лініі *гарызонта* (проціл. *гарызантальны*).

ВЕРЫФІКА́ЦЫЯ (*фр.* vérification, ад *лац.* veris = сапраўдны + facere = рабіць) — 1) праверка сапраўднасці тэарэтычных палажэнняў вопытным шляхам; 2) пацвярджэнне сапраўднасці чаго-н. (напр. в. вынікаў галасавання).

ВЕСТ (*ням.* West) — 1) захад, заходні напрамак; 2) заходні вецер.

ВЕСТЫБЮ́ЛЬ (*фр.* vestibule, ад *лац.* vestibulum = сені, уваход) — вялікае памяшканне перад уваходам ва ўнутраныя часткі будынка грамадскага прызначэння (палаца, музея, тэатра, клуба і інш.).

ВЕ́СТЭРН (*англ.* western = заходні) — прыгодніцкі фільм з жыцця першых пасяленцаў амерыканскага Захаду.

ВЕ́ТА (*лац.* veto = забараняю) — забарона, якая накладваецца на якое-н. рашэнне ўпаўнаважаным на гэта дзяржаўным органам або асобай (напр. мець права в., в. у міжнародным праве).

ВЕТЭРА́Н (*лац.* veteranus = стары, дасведчаны) — 1) бывалы, вопытны воін; удзельнік вайны ў мінулым (напр. в. палка, в. вайны); 2) стары, заслужаны работнік, дзеяч у якой-н. галіне (напр. в. працы, в. сцэны).

ВІ-АЙ-ПІ́ [*англ.* VIP, ад v(ery) i(mportant) p(erson) = надта важная асоба] — славутасць; аўтарытэтная, уплывовая і прывілеяваная асоба.

ВІБРА́ЦЫЯ (*лац.* vibratio) — 1) механічныя ваганні пругкіх цел, механізмаў, збудаванняў; 2) ваганні вышыні тону якога-н. гуку (голасу, струны і інш.).

ВІДЭААДА́ПТЭР (*англ.* videoadapter, ад *лац.* video = бачу + adaptare = прыстасоўваць) — устройства *камп'ютэра*, якое забяспечвае перадачу інфармацыі на *дысплей*.

ВІДЭАБІ́ЗНЕС (*англ.* videobusiness, ад *лац.* video = бачу + + *англ.* business = бізнес) — прыватная прадпрымальніцкая дзейнасць, звязаная са стварэннем і пракатам *відэафільмаў*.

ВІДЭАКАСЕ́ТА (*англ.* videocassette, ад *лац.* video = бачу + *англ.* cassette = касета) — касета, прызначаная для

запісу і ўзнаўлення *аўдыёвізуальнай* інфармацыі на экране тэлевізара.

ВІДЭАКЛІ́П (*англ.* videoclip, ад *лац.* video = бачу + *англ.* clip = стрыгчы, рабіць выразкі) — устаўны нумар у тэлеперадачы, які ўяўляе сабой эстрадную песню на фоне дэкарацый, пейзажаў і інш.

ВІДЭАМАГНІТАФО́Н (ад *лац.* video = бачу + *гр.* magnetis = магніт + phone = гук) — апарат для запісу на магнітную стужку візуальнага адлюстравання і яго гукавога суправаджэння з далейшым іх узнаўленнем на тэлеэкране.

ВІДЭАПЛЕ́ЕР (*англ.* videoplayer, ад *лац.* video = бачу + + *англ.* player = плеер) — апарат, прызначаны для ўзнаўлення гатовых *відэафільмаў* з *відэакасет.*

ВІДЭАТЭ́КА (ад *лац.* video = бачу + theke = сховішча) — збор відэакасет, а таксама месца іх захоўвання.

ВІДЭАТЭЛЕФО́Н (ад *лац.* video = бачу + *гр.* tele = далёка + phone = гук) — від сувязі, які дазваляе, размаўляючы па тэлефоне, бачыць субяседніка на экране свайго апарата.

ВІДЭАФІ́ЛЬМ (*англ.* videofilm, ад *лац.* video = бачу + *англ.* film = фільм) — фільм, зняты на відэастужку.

ВІ́ЗА (*фр.* visa, ад *лац.* visus = прагледжаны) — 1) дазвол на ўезд у краіну, выезд ці праезд праз яе, а таксама паметка ў пашпарце ў знак такога дазволу (напр. атрымаць візу); 2) паметка службовай асобы на дакуменце, якая сведчыць пра яго сапраўднасць або надае яму законную сілу (напр. паставіць візу).

ВІЗАВІ́ (*фр.* vis-a-vis) — 1) твар у твар, адзін насупраць другога (напр. сядзець в.); 2) той, хто знаходзіцца насупраць (за сталом, пры гульні і г. д.).

ВІЗАЖЫ́СТ (*фр.* visagiste, ад visage = твар) — спецыяліст па касметыцы твару.

ВІЗІ́Т (*фр.* visite) — наведванне, пераважна афіцыйнае або ўрачыстае (напр. в. ветлівасці, нанесці в.).

ВІЗЦЁР (*фр.* visiteur) — асоба, якая робіць *візіт*; наведвальнік.

ВІЗУА́ЛЬНЫ (*лац.* visualis = зрокавы) — які праводзіцца простым вокам або пры дапамозе аптычных прылад (напр. в-ыя назіранні).

ВІКТАРЫ́НА (ад *лац.* victoria = перамога) — гульня ў адказы на пытанні, звычайна аб'яднаныя агульнай тэмай (напр. літаратурная в.).

ВІ́ЛА (*лац.* villa) — багаты загарадны дом з садам, паркам.

ВІНДСЁРФІНГ (*англ.* windsurfing, ад wind = вецер + surfing = слізганне па хвалях) — від воднага спорту, звязаны са слізганнем па хвалях, стоячы на коркавай або пенапластавай дошцы з рухомым парусам.

ВІНДЫКА́ЦЫЯ (*лац.* vindicatio = абарона, ахова) — *юр.* патрабаванне ўласніка вярнуць яму маёмасць судовым парадкам з чужога незаконнага валодання.

ВІНЧЭ́СТЭР (*англ.* winchester, ад Winchester = назва горада ў Англіі) — устройства памяці *камп'ютэра* ў выглядзе цвёрдага магнітнага дыска (параўн. *дыскета*).

ВІНШАВА́ЦЬ (*польск.* winszować, ад *ням.* wünschen) — вітаць каго-н. з выпадку чаго-н. прыемнага, радаснага (напр. в. са святам, в. з юбілеем).

ВІНЬЁТКА (*фр.* vignette, ад vigne = вінаград) — упрыгожанне ў выглядзе невялікага малюнка ў пачатку або ў канцы кнігі, раздзела, у альбоме, на лістку паштовай паперы і інш.

ВІ́РА (*іт.* vira = паварочвай) — каманднае слова са значэннем «падымай уверх!», уласцівае мове партовых грузчыкаў, будаўнікоў (проціл. *майна*).

ВІРА́Ж (*фр.* virage) — 1) паварот самалёта з крэнам па крузе або паварот па крывой аўтамабіля, веласіпеда, матацыкла (напр. крутыя віражы); 2) паварот спартыўнай дарожкі з ухілам унутр.

ВІРТУА́ЛЬНЫ (*с.-лац.* virtualis) — 1) магчымы; такі, які можа або павінен праявіцца пры пэўных умовах (напр. в-ая тэмпература); 2) *інф.* які ствараецца сродкамі камп'ютэрнай графікі (напр. в-ыя гульні).

ВІРТУО́З (*іт.* virtuoso, ад *лац.* virtus = талент) — чалавек, які дасканала валодае тэхнікай свайго мастацтва, сваёй справы (напр. скрыпач-в.).

ВІ́РУС (*лац.* virus = яд) — 1) найдрабнейшы мікраарганізм, узбуджальнік інфекцыйных хвароб (напр. в. грыпу); 2) *пераи.* узбуджальнік якіх-н. непажаданых сацыяльных, псіхалагічных і іншых з'яў (напр. в. індывідуалізму); 3) *інф.* праграма, здольная далучацца да іншых праграм *камп'ютэра* і выклікаць збоі ў іх працы.

ВІ́СКІ (*англ.* whisky) — моцны алкагольны напітак, які атрымліваюць перагонкай збраджанага сусла, прыгата-

ванага са збожжавай сыравіны; першапачаткова вырабляўся ў Англіі і ЗША.

ВІТАЛІ́ЗМ (*фр.* vitalisme, ад *лац.* vitalis = жыццёвы) — плынь у біялогіі, якая дапускае наяўнасць у жывых арганізмах асобай нематэрыяльнай жыццёвай сілы.

ВІТА́ЛЬНЫ (*лац.* vitalis) — *біял., мед.* жыццёвы, які мае адносіны да жыццёвых з'яў (проціл *летальны*).

ВІТАМІ́НЫ (*фр.* vitamine, ад *лац.* vita = жыццё) — арганічныя рэчывы, неабходныя для нармальнай жыццядзейнасці арганізмаў, а таксама прэпараты, якія ўтрымліваюць такія рэчывы.

ВІТРА́Ж (*фр.* vitrage, ад *лац.* vitrum = шкло) — малюнак або ўзор з каляровага шкла ў вокнах, дзвярах.

ВІТРЫ́НА (*фр.* vitrine, ад *лац.* vitrum = шкло) —месца за акном магазіна або зашклёная шафа, скрынка для паказу розных прадметаў, тавараў.

ВІЯДУ́К (*фр.* viaduc, ад *лац.* via = дарога + duco = вяду) — мост над ярам, цяснінай або цераз дарогу, чыгунку.

ВО́ДАР (*лац.* odor = пах) — прыемны пах, духмянасць (напр. в. кветак).

ВОЛЕ́НС-НО́ЛЕНС (ад *лац.* volens = які жадае + nolens = які не жадае) — воляй-няволяй, незалежна ад жадання, па неабходнасці.

ВО́ТУМ (*лац.* votum = жаданне) — рашэнне, прынятае галасаваннем (напр. в. давер'я, в. недавер'я).

ВУАЛІ́РАВАЦЬ (*фр.* voiler) — наўмысна рабіць што-н. не зусім ясным, выразным (напр. в. сапраўдныя намеры).

ВУЛЬГА́РНЫ (*лац.* vulgaris = просты, звычайны) — 1) грубы, непрыстойны (напр. в. выраз, в-ыя манеры); 2) спрошчаны да скажэння (напр. в. выклад вучэння).

ВУЛЬГАРЫЗА́ЦЫЯ (*фр.* vulgarisation, ад *лац.* vulgaris = = просты, звычайны) — грубае спрашчэнне якога-н. пытання, поглядаў, вучэння, падача яго ў скажоным выглядзе (напр. в. гісторыі).

ВУНДЭРКІ́НД (*ням.* Wunderkind = *літар.* цуда-дзіця) — дзіця з надзвычайнымі здольнасцямі (часам іранічна).

ВЭБ-ДЫЗА́ЙН (*англ.* web design, ад web = павуціна + design = праектаваць, канструяваць) — мастацкае афармленне *сайтаў* у Інтэрнэце.

ВЭБ-МА́ЙСТАР (*англ.* web master, ад web = павуціна + *ням.* Meister, ад *лац.* magister = кіраўнік, настаўнік) — спецыяліст па стварэнню *сайтаў* у Інтэрнэце.

ВЭ́КСАЛЬ (*ням.* Wechsel = *літар.* абмен) — пісьмовае абавязацельства заплаціць каму-н. пэўную суму грошай ва ўстаноўлены тэрмін.

ВЯНО́ЗНЫ (*лац.* venosus) — які мае адносіны да *вены* або знаходзіцца ў ёй (напр. в-ая кроў).

Г

ГАБАРЫ́Т (*фр.* gabarit) — гранічны знешні абрыс прадмета (збудавання, машыны і інш.), а таксама памер, велічыня чаго-н. (напр. г. вагона, пакой малых габарытаў).

ГАБЕЛЕ́Н (*фр.* gobelin, ад G. Gobelin = прозвішча французскага фарбавальшчыка і ткача, які жыў у XVII ст.) — 1) насценны дыван ручной работы з вытканай карцінай, узорам; 2) шчыльная абівачная дэкаратыўная тканіна.

ГА́ЕР (*фр.* gaillard = весялун) — 1) *уст.* балаганны шут; 2) *перан.* той, хто крыўляецца, блазнуе на пацеху іншым.

ГАЗАВА́Т (*ар.* gazavat) — завешчаная Каранам «свяшчэнная вайна» мусульман супраць іншаверцаў.

ГАЗЕ́ТА (*іт.* gazzetta) — перыядычнае, звычайна штодзённае друкаванае выданне ў выглядзе вялікіх лістоў, у якім змяшчаюцца матэрыялы пра бягучыя падзеі.

ГАЗО́Н (*фр.* gazon) — пляцоўка ў садзе, скверы, засеяная травой.

ГА́ЛА́ (*фр.* gala) — урачыстае відовішча з удзелам афіцыйных асоб.

ГАЛАГРА́МА (ад *гр.* holos = увесь + grama = літара, запіс) — аб'ёмнае адлюстраванне прадмета, атрыманае метадам *галаграфіі.*

ГАЛАГРА́ФІЯ (ад *гр.* holos = увесь + grapho = пішу) — спосаб атрымання аб'ёмнага відарыса прадмета, заснаваны на *інтэрферэнцыі* двух прамянёў святла, адзін з якіх ідзе непасрэдна ад *лазера,* а другі асвятляе прадмет, адбіўшыся ад люстэрка.

ГА́ЛА́-КАНЦЭ́РТ (ад *фр.* gala = урачыстасць + *іт.* concerto = = канцэрт) — вялікі святочны канцэрт.

ГАЛА́КТЫКА (*гр.* galaktikos = малочны) — зорная сістэма (напр. наша Г.).

ГАЛАНТАРЭ́Я (*фр.* galanterie = ветлівасць) — гандлёвая назва дробных прыналежнасцей убору (гальштукі, пальчаткі, стужкі, запінкі, гузікі і інш.).

ГАЛА́НТНЫ (*фр.* gallant) — вельмі ветлівы, далікатны, добра выхаваны (напр. г. чалавек).

ГАЛГО́ФА (*гр.* Golgotha = узгорак паблізу Іерусаліма, дзе, паводле біблейскіх паданняў, праводзілася пакаранне і дзе быў распяты Хрыстос) — *перан.* месца пакарання, сімвал падзвіжніцтва і маральных пакут.

ГАЛЕРЫ́СТ (ад *фр.* galerie = галерэя) — прадпрымальнік, які экспануе і прадае творы мастацтва ў *галерэі* 4.

ГАЛЕРЭ́Я (*фр.* galerie) — 1) вузкі крыты праход, які злучае часткі будынка, а таксама доўгі балкон уздоўж сцяны дома; 2) падземны ход у ваенных збудаваннях або шахтах; 3) верхні ярус у тэатры, цырку; 4) спецыяльна прыстасаванае памяшканне для выстаўкі твораў мастацтва (напр. карцінная г.); 5) *перан.* рад, шэраг (напр. г. літаратурных вобразаў).

ГАЛЕ́ТА (*фр.* galette) —прэснае пячэнне звычайна слаістай структуры, якое здольна замяняць хлеб і доўга захоўваць свае якасці; выкарыстоўваецца ў паходных умовах.

ГАЛКІ́ПЕР (*англ.* goalkeeper, ад goal = гол + keeper = стораж) — варатар у *футболе, хакеі, рэгбі, ватэрпола.*

ГАЛО́Н (*англ.* gallon) — мера ёмістасці вадкіх і сыпкіх рэчываў у Англіі, ЗША і некаторых іншых краінах, роўная 1/8 *бушаля.*

ГАЛУ́Н (*фр.* gallon) — тое, што і *пазумент.*

ГАЛЬВАНІЗА́ЦЫЯ (*фр.* galvanisation, ад *ім.* I. Galvani = = прозвішча італьянскага фізіка) — выкарыстанне пастаяннага электрычнага току для медыцынскіх або тэхнічных мэт.

ГА́ЛЬШТУК (*ням.* Halstuch, ад Hals = шыя + Tuch = хустка) — прадмет убору ў выглядзе палоскі тканіны, якая завязваецца пад каўняром сарочкі вузлом або бантам.

ГАЛЮЦЫНА́ЦЫЯ (*лац.* hallucinatio = трызненне) — з'ява падману зроку, слыху або нюху ў выніку псіхічнага расстройства; уяўнае адчуванне таго, чаго ў сапраўднасці няма.

ГА́МА (*фр.* gamme, ад *гр.* gamma = трэцяя літара грэчаскага алфавіта) — 1) паслядоўны рад музычных гукаў, які павышаецца або паніжаецца ў межах *актавы* (напр. мажорная г., мінорная г.); 2) *перан.* характар суадносін аднародных, але разнастайных па зменлівасці з'яў, якасцей (напр. г. фарбаў, г. пачуццяў).

ГАМА́К (*фр.* hamac, ад *ісп.* hamaca) — падвесная сетка для адпачынку, сну на свежым паветры.

ГАМБІ́Т (*фр.* gambit) — пачатак шахматнай або шашачнай партыі, у якой ахвяруюць фігуру ці пешку для забеспячэння пазіцыйнай і тактычный перавагі (параўн. *дэбют²*, *мітэльшпіль, эндшпіль*).

ГА́МБУРГЕР (*англ.* hamburger, ад *ням.* Hamburg = назва горада ў Германіі) — разрэзаная папалам мяккая булачка, у сярэдзіну якой укладзена гарачая катлета з прыправамі.

ГАМЕАПА́ТЫЯ (ад *гр.* homoios = падобны + pathos = хвароба) — сістэма лячэння хвароб малымі дозамі тых лякарстваў, якія ў вялікіх дозах выклікаюць у здаровага чалавека з'явы, падобныя на сімптомы самой хваробы (проціл. *алапатыя*).

ГАНАРА́Р (*лац.* honorarium = узнагароджанне, ганаровы дар) — грашовае ўзнагароджанне, якое па дагавору атрымліваюць аўтары за свае творы.

ГА́НГСТЭР (*англ.* gangster, ад gang = банда) — член бандыцкай арганізацыі, які робіць бізнес незаконнымі сродкамі — забойствамі, грабяжом, подкупам, запалохваннем.

ГА́НДАЛЬ (*польск.* handel, ад *ням.* Handel) — гаспадарчая дзейнасць па куплі і продажы тавараў (напр. дзяржаўны г., прыватны г.).

ГАНДБО́Л (*англ.* handball, ад hand = рука + ball = мяч) — спартыўная камандная гульня, у якой гульцы імкнуцца рукамі закінуць мяч у вароты праціўніка; ручны мяч.

ГАНДЛЯ́Р (*польск.* handlarz, ад *ням.* Handler) — 1) той, хто займаецца *гандлем*; 2) *перан.* беспрынцыповы чалавек, які гандлюе сваім сумленнем, талентам, перакананнямі.

ГАНТЭ́ЛЬ (*ням.* Hantel) — ручны гімнастычны снарад у выглядзе двух металічных шароў, злучаных кароткай ручкай.

ГАРА́Ж (*фр.* garage) — памяшканне для стаянкі і рамонту аўтатранспарту.

ГАРА́НТ (*фр.* garant) — дзяржава, арганізацыя або асоба, якая дае *гарантыю* ў чым-н.; паручыцель.

ГАРА́НТЫЯ (*фр.* garantie) — 1) парука, запэўненне ў чым-н. (напр. тэлевізар з гарантыяй); 2) умова, якая забяспечвае поспех чаго-н. (напр. загартоўка арганізма — г. здароўя).

ГАРАСКО́П (*гр.* horoskopos, ад hora = час + skopeo = гляджу, назіраю) — табліца размяшчэння планет і зорак у пэўны момант часу, якая служыць астролагам для прадказання лёсу чалавека або выніку якой-н. падзеі; само такое прадказанне.

ГАРДЭРО́Б (*фр.* garderobe) — 1) памяшканне ў грамадскім будынку для захоўвання верхняга адзення наведвальнікаў; 2) шафа для адзення; 3) увесь набор адзення аднаго чалавека (напр. г. артысткі).

ГАРЖЭ́ТКА (*фр.* gargette) — прадмет жаночага туалету ў выглядзе палоскі футра ці цэлай шкуркі звярка, якую носяць замест каўняра.

ГАРМО́НІЯ (*лац.* harmonia, ад *гр.* harmonia = сувязь, сугучнасць, зладжанасць) — 1) мілагучнасць, зладжанасць, прыемнасць гучання (напр. г. гукаў); 2) суразмернасць, узаемная адпаведнасць у спалучэнні чаго-н. (напр. г. інтарэсаў, г. формы і зместу).

ГАРМО́НЫ (*фр.* hormone, ад *гр.* hormao = рухаю) — біялагічна актыўныя рэчывы, якія выдзяляюць у кроў залозы ўнутранай сакрэцыі; удзельнічаюць у рэгуляцыі функцый арганізма.

ГАРНІТУ́Р (*фр.* garniture) — поўны набор, камплект прадметаў пэўнага прызначэння (напр. г. мэблі, спальны г.).

ГАРСЭ́Т (*польск.* gorset, ад *фр.* corset) — 1) шырокі пругкі пояс, які носяць пад сукенкай для надання стройнасці фігуры; 2) частка беларускага народнага жаночага касцюма ў выглядзе безрукаўкі; 3) *бандаж*, які носяць на верхняй частцы тулава пры скрыўленні пазваночніка.

ГАРЫЗАНТА́ЛЬ (*фр.* horizontale, ад *гр.* horizon, -ntos = які абмяжоўвае) — *гарызантальная* прамая лінія (проціл. *вертыкаль* 1).

ГАРЫЗАНТА́ЛЬНЫ (*фр.* horizontal, ад ад *гр.* horizon, -ntos = які абмяжоўвае) — паралельны лініі *гарызонта* (проціл. *вертыкальны*).

ГАРЫЗО́НТ (*гр.* horizon, -ntos = які абмяжоўвае) — 1) лінія ўяўнага судакранання неба з зямной або воднай паверхняй, а таксама прастора неба над гэтай лініяй; 2) уся бачная навокал зямная паверхня, далягляд; 3) *перан.* круг магчымасцей, перспектыва (напр. адкрыліся новыя гарызонты ў навуцы); 4) *перан.* сума ведаў, кругагляд чалавека (напр. чалавек з шырокім гарызонтам).

ГАРЭЛЬЕ́Ф (*фр.* haut-relief = *літар.* высокі рэльеф) — скульптурны відарыс, які выступае на плоскай паверхні больш чым на палавіну сваёй таўшчыні (параўн. *барэльеф*).

ГАСТАРБА́ЙТЭР (*ням.* Gastarbeiter, ад Gast = госць + Arbeiter = рабочы) — наёмны рабочы-эмігрант у краінах Заходняй Еўропы.

ГАСТРАЛЁР (ад *ням.* Gastrolle = гастролі) — 1) артыст, які прыехаў на гастролі; 2) *перан.* чалавек, які часта мяняе месца работы.

ГАСТРАНО́М (*фр.* gastronome, ад *гр.* gaster, -tros = страўнік + nomos = закон) — 1) прадуктовы магазін; 2) тое, што і *гурман.*

ГАСТРАНО́МІЯ (*фр.* gastronomie, ад *гр.* gaster, -tros = = страўнік + nomos = закон) — 1) харчовыя прадукты, пераважна закусачныя; 2) тонкае веданне кулінарнага майстэрства.

ГАСТРО́ЛІ (*ням.* Gastrolle, ад Gast = госць + Rolle = роля) — выступленне артыста або мастацкага калектыву (тэатра, ансамбля, аркестра, хору і інш.) у іншым горадзе, краіне.

ГАСТРЫ́Т (*н.-лац.* gastritis, ад *гр.* gaster, -tros = страўнік) — запаленне слізістай абалонкі страўніка (напр. востры г., хранічны г.).

ГАТУ́НАК (*польск.* gatunek, ад *ням.* Gattung) — 1) разрад, катэгорыя якога-н. тавару па якасці (напр. мука першага гатунку); 2) разнавіднасць якога-н. тавару (напр. цукеркі розных гатункаў).

ГАТЭ́ЛЬ гл. *атэль.*

ГАФРЫРАВА́ЦЬ (*фр.* gaufrer = выціскаць узор) — рабіць на якім-н. матэрыяле (тканіне, паперы, блясе і інш.) рады паралельных складак.

ГАФТАВА́ЦЬ (*польск.* haftować, ад *ням.* heften) — вышываць ажурныя ўзоры на тканіне.

ГАШЫ́Ш (*ар.* hašiš) — наркатычны сродак, які атрымліваюць з індыйскіх канапель.

ГЕАПАЛІ́ТЫКА [ад *гр.* ge = Зямля + politike (techne) = = уменне кіраваць дзяржавай] — палітычная канцэпцыя, паводле якой палітыка дзяржаў (галоўным чынам знешняя) вызначаецца геаграфічнымі фактарамі (тэрытарыяльным становішчам краіны, прыроднымі рэсурсамі, кліматам і г. д.).

ГЕАСТРАТЭ́ГІЯ (ад *гр.* ge = Зямля + strategia = стратэгія) — разгляд значэння прыроднага асяроддзя ў дачыненні да праблемы экалагічнага, эканоміка-палітычныга дабрабыту, пераважна ў міжнародным маштабе.

ГЕАЭНЕРГЕ́ТЫКА (ад *гр.* ge = Зямля + energetikos = які датычыць энергіі) — галіна *энергетыкі*, звязаная з выкарыстаннем глыбіннага цяпла зямной кары.

ГЕГЕМО́НІЯ (*гр.* hegemonia = кіраўніцтва) — кіроўная роля, першынство якога-н. класа, дзяржавы ў адносінах да іншых класаў, дзяржаў (напр. палітычная г., фінансавая г.).

ГЕ́ЙМ (*англ.* game = гульня) — частка партыі ў некаторых спартыўных гульнях, напр. у *тэнісе* (шостая частка *сэта*).

ГЕ́ЙША (*яп.* gejsha) — прафесійная танцоўшчыца і спявачка ў Японіі, якая запрашаецца для ўвесялення гасцей на прыёмах, банкетах.

ГЕЛІЯТЭРАПІ́Я (ад *гр.* helios = Сонца + therapeia = лячэнне) — лячэнне сонечным апраменьваннем.

ГЕЛІЯЭНЕРГЕ́ТЫКА (ад *гр.* helios = Сонца + energetikos = які датычыць энергіі) — галіна *энергетыкі*, якая распрацоўвае метады эксплуатацыі энергіі сонечнага выпраменьвання для прамысловых і бытавых патрэб.

ГЕЛЬ (*фр.* gel, ад *лац.* gelare = застываць) — студзяністае рэчыва (напр. жэлацінавы студзень, сталярны клей, некаторыя касметычныя сродкі), здольнае пры высушванні захоўваць трываласць, пластычнасць, пругкасць.

ГЕМАГЛАБІ́Н (ад *гр.* haima = кроў + *лац.* globus = шар) — бялковае рэчыва ў саставе крыві, якое надае ёй чырвоны колер і служыць пераносчыкам кіслароду ва ўсе тканкі арганізма.

ГЕМАТАГЕ́Н (ад *гр.* haima, -atos = кроў + genes = які нараджае, народжаны) — лякарства ад малакроўя і заняпаду сіл, у склад якога ўваходзіць *гемаглабін*.

ГЕН (*гр.* genos = род, паходжанне) — 1) адзінка спадчыннай інфармацыі; 2) *перан.* зародак, зачатак, зараджэнне (напр. г. узаемаразумення).

ГЕНАТЫ́П (ад *гр.* genos = род + typos = адбітак, вобраз) — спадчынная канстытуцыя арганізма, сукупнасць усіх яго *генаў*.

ГЕНАФО́НД (ад *гр.* genos = род + *лац.* fundus = аснова) — 1) сукупнасць генаў адной папуляцыі арганізмаў; 2) сукупнасць якіх-н. якасцей, уласцівасцей грамадскай групы, грамадства (напр. інтэлектуальны г. нацыі).

ГЕНАЦЫ́Д (*фр.* génocide, ад *гр.* genos = род + *лац.* caedere = забіваць) — знішчэнне асобных груп насельніцтва па расавых, нацыянальных або рэлігійных матывах (параўн. *халакост*).

ГЕ́НДЭРНЫ (ад *англ.* gender = род, пол) — звязаны з адрозненнямі людзей па полу (напр. г-ая лінгвістыка).

ГЕНЕАЛО́ГІЯ (*гр.* genealogia, ад genos = род + logos = слова) — 1) дапаможная гістарычная дысцыпліна, якая вывучае паходжанне і сваяцкія сувязі гістарычных асоб, родаў; 2) гісторыя чыйго-н. роду, радаслоўе (напр. г. сям'і).

ГЕ́НЕЗІС (*гр.* genesis) — паходжанне, працэс узнікнення і развіцця якой-н. з'явы.

ГЕНЕРА́ЛЬНЫ (*лац.* generalis = агульны, галоўны) — 1) галоўны, асноўны, вядучы (напр. г. план); 2) усеагульны, грунтоўны (напр. г-ая ўборка); 3) які ўзначальвае якую-н. галіну, сістэму ўстаноў, арганізацый (напр. г. дырэктар).

ГЕНЕРА́ЦЫЯ (*лац.* generatio = нараджэнне) — 1) члены аднаго роду або аднаго віду жывёл, раслін, аднолькава аддаленых у роднасных адносінах ад агульных продкаў; пакаленне; 2) *перан.* сукупнасць людзей, аб'яднаных агульнай сферай дзейнасці, што ажыццяўляецца ў адпаведнасці з патрабаваннямі часу (напр. г. новых палітыкаў).

ГЕНЕ́ТЫКА (*англ.* genetics, ад *гр.* genetikos = звязаны з нараджэннем, паходжаннем) — навука аб законах спадчыннасці і зменлівасці арганізмаў.

ГЕ́НІЙ (*лац.* genius) — 1) самая высокая ступень творчай адоранасці, таленавітасці чалавека ў якой-н. галіне дзейнасці (напр. паэтычны г. Пушкіна); 2) чалавек, надзелены такой адоранасцю.

ГЕРАЇН (*фр.* héroïne) — *наркотык* моцнага дзеяння, які атрымліваюць з опійнага маку; прыгнечвае цэнтральную нервовую сістэму.

ГЕРА́ЛЬДЫКА (*фр.* heraldique, ад *с.-лац.* heraldus = вяшчальнік) — дапаможная гістарычная дысцыпліна, якая займаецца вывучэннем гербаў; гербазнаўства.

ГЕРАНТАЛО́ГІЯ (ад *гр.* heron, -ntos = стары + logos = вучэнне) — навука, якая займаецца вывучэннем працэсаў старэння арганізмаў.

ГЕРБ (*польск.* herb, ад *ням.* Erbe = спадчына) — распазнавальны знак дзяржавы, горада, дваранскага роду, які змяшчаецца на флагах, манетах, пячатках, некаторых дакументах.

ГЕРБАЛА́ЙФ (*англ.* herbalife, ад *лац.* herba = трава + *англ.* life = жыццё) — розныя прэпараты замежных фірм, заснаваныя на натуральнай сыравіне, якія служаць для карэкцыі вагі цела і для абароны арганізма ад шкодных уздзеянняў навакольнага асяроддзя.

ГЕРБІЦЫ́ДЫ (ад *лац.* herba = трава + caedere = забіваць) — хімічныя рэчывы для барацьбы з пустазеллем.

ГЕРМАФРАДЫТЫ́ЗМ (*фр.* hermaphroditisme, ад *гр.* Hermaphroditos = імя сына Гермеса і Афрадыты) — разнавіднасць *андрагініі*, наяўнасць прымет мужчынскага і жаночага полу ў аднаго арганізма; двухполасць.

ГЕРМЕТЫ́ЧНЫ (*с.-лац.* hermeticus, ад Hermes = імя легендарнага егіпецкага мудраца, якому прыпісвалі ўменне закрываць пасуду) — які шчыльна закрыты і не прапускае вадкасці і паветра (напр. г-ая пасуда, г-ая печ).

ГЕТЭРАСЕКСУАЛІ́ЗМ (ад *гр.* heteros = другі, іншы + *лац.* sexualis = палавы) — палавая цяга да асоб процілеглага полу (параўн. *бісексуалізм, гомасексуалізм*).

ГЁРЛС (*англ.* girls = дзяўчаты) — група дзяўчат, якая выступае з танцавальнымі нумарамі на эстрадзе, галоўным чынам у *мюзік-холе, кабарэ.*

ГЁРЛСКА́УТ (*англ.* girl-scout, ад girl = дзяўчынка + + scout = разведчык) — дзяўчынка, член скаўцкай (гл. *скаутызм*) арганізацыі (параўн. *байскаут*).

ГІБРЫ́Д (*лац.* hibrida, ад *гр.* hybris, -idos = кровазмяшэнне) — жывёліна або расліна, выведзеныя шляхам скрыжавання розных парод, сартоў, відаў.

ГІГАБА́ЙТ (*англ.* gigabyte, ад *гр.* gigas = гіганцкі + *англ.* byte = байт) — адзінка вымярэння аб'ёму памяці *камп'ютэра*, роўная 10^9 *байт*.

ГІГА́НТ (*гр.* gigas, -antos = магутны) — 1) істота, расліна або прыродны аб'ект вялізных памераў (напр. слон-г., дуб-г., зорка-г.); 2) вялікае па размаху і значэнню прадпрыемства (напр. завод-г.); 3) *перан.* чалавек, які вызначаецца значнымі дасягненнямі ў якой-н. галіне (напр. г. мастацтва, г. думкі).

ГІГІЕ́НА (*гр.* hygieinos = здаровы; лекавы) — 1) раздзел медыцыны, які вывучае ўплыў умоў жыцця і працы на здароўе чалавека і распрацоўвае меры прафілактыкі захворванняў; 2) практычныя мерапрыемствы, якія садзейнічаюць захаванню здароўя (напр. г. працы, асабістая г.).

ГІД (*фр.* guide) — экскурсавод-праваднік пры групе турыстаў, які знаёміць іх з выдатнымі мясцінамі горада, краю.

ГІДРААЭРО́БІКА (*англ.* hydroaerobics, ад *гр.* hydor = вада + aer = паветра + bios = жыццё) — тое, што і *аквааэробіка*.

ГІДРАБІЁНІКА (ад *гр.* hydor = вада + *англ.* bionics = біёніка) — раздзел *біёнікі*, які вывучае асаблівасці жывёл, што жывуць у вадзе, каб ствараць тэхнічныя прыстасаванні для работы ў водным асяроддзі.

ГІДРАЛО́ГІЯ (ад *гр.* hydor = вада + logos = вучэнне) — навука, якая вывучае *гідрасферу* Зямлі, а таксама працэсы, што адбываюцца ў ёй.

ГІДРАМАСА́Ж (ад *гр.* hydor = вада + *фр.* massage = масаж) — масаж пад вадой з лячэбнай або прафілактычнай мэтай.

ГІДРАНА́ЎТ (ад *гр.* hydor = вада + nautes = мараплавец) — тое, што і *акванаўт*.

ГІДРАПО́НІКА (ад *гр.* hydor = вада + ponikos = працоўны, працавіты) — вырошчванне раслін без глебы ў вадзе з дапамогай пажыўных рэчываў (параўн. *аэрапоніка*).

ГІДРАСФЕ́РА (ад *гр.* hydor = вада + sphaira = сфера, шар) — водная абалонка зямнога шара, сукупнасць вод Зямлі (акіяны, моры, азёры, рэкі, падземныя воды, леднікі).

ГІДРАТЭРАПІ́Я (ад *гр.* hydor = вада + therapeia = лячэнне) — прымяненне вады з лячэбнай мэтай у выглядзе ваннаў, душаў, абліванняў; водалячэнне.

ГІМН (*лац.* hymnus, ад *гр.* hymnos) — 1) урачыстая песня як сімвал дзяржавы; 2) увогуле хвалебная песня або музычны твор у гонар каго-н., чаго-н. (напр. г. чалавеку працы, г. жыццю).

ГІМНА́ЗІЯ (*польск.* gimnazjum < *лац.* gymnasium, ад *гр.* gymnasion = месца для гімнастчных практыкаванняў) — агульнаадукацыйная сярэдняя навучальная ўстанова з паглыбленым вывучэннем рада прадметаў звычайна гуманітарнага цыклу.

ГІМНА́СТЫКА (*гр.* gymnastike) — 1) комплекс фізічных практыкаванняў, якія садзейнічаюць агульнаму развіццю арганізма; 2) від спорту, які ўключае складаныя фізічныя і некаторыя іншыя практыкаванні (напр. спартыўная г., мастацкая г.); 3) від цыркавога мастацтва, дэманстрацыя складаных практыкаванняў на спецыяльных снарадах (напр. паветраная г.).

ГІПАДЫНАМІ́Я (ад *гр.* hypo = пад, унізе + dynamis = сіла) — аслабленне мышачнай дзейнасці арганізма, выкліканае малой рухомасцю (параўн. *гіпердынамія*).

ГІПАТАНІ́Я (ад *гр.* hypo = пад, унізе + tonos = напружанне) — 1) паніжэнне крывянога ціску (проціл. *гіпертанія* 1); 2) стан чалавека з такім ціскам.

ГІПЕРДЫНАМІ́Я (ад *гр.* hyper = над, звыш + dynamis = сіла) — самае высокае напружанне арганізма (параўн. *гіпадынамія*).

ГІПЕРІНФЛЯ́ЦЫЯ (*англ.* hyperinflation, ад *гр.* hyper = над, звыш + *англ.* inflation = інфляцыя) — вельмі высокі ўзровень *інфляцыі*, які пагражае эканамічным крахам.

ГІПЕРМА́РКЕТ (*англ.* hypermarket, ад *гр.* hyper = над, звыш + *англ.* market = рынак) — буйны магазін па гандлю таварамі паўсядзённага попыту, на гандлёвых плошчах якога таксама размешчана пэўная колькасць вузкаспецыялізаваных магазінаў.

ГІПЕРТАНІ́Я (ад *гр.* hyper = над, звыш + tonos = напружанне) — 1) павышэнне крывянога ціску (проціл. *гіпатанія* 1); 2) хвароба, якая выражаецца ў павышэнні крывянога ціску ў артэрыяльных сасудах.

ГІПНО́З (*фр.* hypnose, ад *гр.* hypnos = сон) — 1) стан, падобны на сон, які выклікаецца ўнушэннем і суправаджаецца падпарадкаваннем волі спячага таму, хто ўсыпляе; 2) *пе-*

ран. сіла ўплыву, уздзеяння, уласцівая каму-н., чаму-н. (напр. паддацца гіпнозу яго таленту).

ГІПО́ТЭЗА (*гр.* hypothesis = меркаванне) — 1) навуковае меркаванне, пэўнасць якога яшчэ не даказана доследным шляхам; 2) усякае меркаванне, дапушчэнне, здагадка.

ГЛАБА́ЛЬНЫ (*фр.* global, ад *лац.* globus = шар) — 1) які ахоплівае тэрыторыю або насельніцтва ўсяго зямнога шара; сусветны, усеагульны (напр. г-ае тэлебачанне, г-ая камп'ютэрная сетка); 2) усебаковы, усеабдымны (напр. г. аналіз эканамічнай сітуацыі); 3) галоўны, вызначальны (напр. г-ыя праблемы аховы здароўя); 4) выдатны, фундаментальны (напр. г-ае рашэнне).

ГЛІКЕМІ́Я (ад *гр.* glykys = салодкі + haima = кроў) — *мед.* наяўнасць цукру ў крыві.

ГЛІНТВЕ́ЙН (*ням.* Glihwein, ад glihender Wein = гарачае віно) — гарачы напітак з чырвонага віна з цукрам і вострымі прыправамі.

ГЛІ́СЕР (*фр.* glisseur) — пласкадоннае быстраходнае марское судна, якое лёгка слізгаціць па воднай паверхні.

ГОЛ (*англ.* goal) — ачко, якое залічваецца камандзе за забітыя ў чужыя вароты мяч або шайбу (у футболе, гандболе, хакеі).

ГОЛЬФ (*англ.* golf) — 1) гульня ў мяч, які клюшкамі стараюцца заганяць у ямкі-лункі, пераадольваючы рад штучных перашкод; 2) *мн.* кароткія штаны з манжэтамі, якія зашпіляюцца пад каленам.

ГОМАСЕКСУАЛІ́ЗМ (*англ.* homosexualism, ад *гр.* homos = = аднолькавы + *лац.* sexualis = палавы) — палавая цяга да асоб свайго полу (параўн. *бісексуалізм, гетэрасексуалізм*).

ГО́НАР (*польск.* honor, ад *лац.* honor) — 1) пачуццё грамадскай або асабістай годнасці, тое, што выклікае ўсеагульную павагу (напр. справа гонару); 2) перавялічанае ўяўленне аб сваёй годнасці; фанабэрыстасць (напр. збіць гонар).

ГОФМА́КЛЕР (*ням.* Hofmakler) — галоўны *маклер* на фондавай або таварнай біржы.

ГРАВІРАВА́ЦЬ (*ням.* gravieren, ад *фр.* graver = вырэзваць) — рабіць малюнак або надпіс, выразаючы іх на цвёрдым матэрыяле (метале, дрэве, шкле і інш.).

ГРАВІТА́ЦЫЯ (*фр.* gravitation, ад *лац.* gravitas, -atis = цяжар) — *фіз.* сусветнае прыцяжэнне; уласцівасць узаемапрыцяжэння цел.

ГРАВЮ́РА (*фр.* gravure) — малюнак, выразаны на цвёрдым матэрыяле (метале, дрэве, шкле), а таксама адбітак такога малюнка на паперы.

ГРАДА́ЦЫЯ (*лац.* gradation = паступовае павышэнне, узмацненне) — 1) паслядоўнасць, паступовасць пераходу ад аднаго да другога, размеркаванне аднародных прадметаў, паняццяў па ступені якасці або па колькасці; 2) *літ.* стылістычная фігура, якая заключаецца ў размяшчэнні рада слоў у парадку нарастання або аслаблення іх сэнсавага або эмацыянальнага зместу.

ГРАН (*лац.* granum = зерне) — 1) адзінка аптэкарскай вагі, роўная 0,062 грама; 2) *перан.* мізэрная велічыня.

ГРАНД-АТЭ́ЛЬ (ад *фр.* grand = вялікі + hotel = атэль) — атэль, гасцініца вышэйшага разраду.

ГРАНДЫЁЗНЫ (*іт.* grandioso, ад *лац.* grandis = вялікі, важны) — 1) велізарны, велічны (напр. г. палац, г-ае відовішча); 2) незвычайны па сваіх маштабах, размаху (напр. г-ае будаўніцтва, г-ыя задумы).

ГРАН-ПРЫ́ (*фр.* grand prix = *літар.* вялікі прыз) — самая высокая ўзнагарода на некаторых музычных конкурсах, кінафестывалях, выстаўках.

ГРАНТ (*англ.* grant = падарунак, ахвяраванне) — форма дадатковага фінансавання са спецыяльнага фонду для правядзення навуковых, даследчых і іншых работ у залежнасці ад іх актуальнасці ў выглядзе пэўных датацый, субсідый, стыпендый, якія вызначаюцца на конкурснай аснове.

ГРАТЫФІКА́ЦЫЯ (*лац.* gratificatio = паслуга) — грашовае ўзнагароджанне, заахвочванне; у гандлёвым абароце стымулюе выкананне агентамі, брокерамі пэўных дзеянняў або ўскладзеных на іх абавязкаў.

ГРАТЭ́СК (*фр.* grotesque) — мастацкі прыём, заснаваны на паказе чаго-н. у празмерна фантастычным, пачварна-камічным выглядзе.

ГРАФА́ (*гр.* graphe = рыса, лінія) — 1) паласа або слупок паміж дзвюма вертыкальнымі лініямі ў табліцах, канторскіх кнігах, класных журналах і інш.; 2) тое, што і *рубрыка* 2.

ГРАФАЛО́ГІЯ (ад *гр.* grapho = пішу + logos = вучэнне) — даследаванне почырку з пункту гледжання адлюстравання ў ім характару і псіхічнага стану таго, хто піша.

ГРАФАМА́НІЯ (ад *гр.* grapho = пішу + mania = цяга, захапленне) — цяга да пісання літаратурных твораў у асоб, пазбаўленых таленту.

ГРА́ФІК (*гр.* graphikos = начэрчаны) — 1) схема, якая пры дапамозе крывых ліній паказвае стан, развіццё чаго-н. (напр. г. змен атмасфернага ціску); 2) план работ з дакладнымі паказчыкамі норм і тэрмінаў выканання (напр. г. выпуску прадукцыі).

ГРОГ (*англ.* grog) — гарачы напітак з рому, каньяку або гарэлкі, змешаных з вадой і цукрам.

ГРОСМА́ЙСТАР (*ням.* Großmeister) — вышэйшае спартыўнае званне шахматнага (шашачнага) майстра.

ГРУНТ (*польск.* grunt, ад *ням.* Grund) — 1) верхні пласт зямлі, глеба; зямная паверхня наогул (напр. пясчаны г.); 2) дно вадаёма (напр. донны г.); 3) ніжні слой фарбы, які наносіцца на палатно будучай карціны для надання паверхні гладкасці, патрэбнага колеру і інш.; 4) *перан.* тое галоўнае, на чым засноўваецца што-н. (напр. траціць г. пад нагамі).

ГРЫЛЬ (*англ.* grill = смажыць) — спецыяльная печка з газавым або электрычным генератарам для засмажвання кавалкаў мяса, птушыных тушак на рашотках або ражнах.

ГРЫЛЬ-БА́Р (*англ.* grill = смажыць + bar = бар) — закусачная, у якой мясныя блюды засмажваюцца ў *грылях*.

ГРЫМА́СА (*фр.* grimace) — 1) наўмыснае або мімвольнае скрыўленне рыс твару (выклікане якім-н. пачуццём); 2) *перан.* выродлівае праяўленне чаго-н (напр. грымасы жыцця).

ГРЫН (*англ.* green = зялёны) — *жарг.* долар.

ГРЫ́НПІС (*англ.* Greenpeace, ад green = зялёны + peace = = свет) — арганізацыя абаронцаў навакольнага асяроддзя ў Заходняй Еўропе і Амерыцы, заснаваная ў 1971 г. у Канадзе.

ГРЫП (*фр.* grippe) — вострая вірусная хвароба эпідэмічнага характару, галоўнымі рысамі якой з'яўляюцца запаленне дыхальных шляхоў і гарачка.

ГРЫФ (*фр.* griffe) — афіцыйны надпіс або штамп на дакуменце, бланку, які вызначае спецыфіку іх выкарыстання (напр. бланк з грыфам установы, дакумент з грыфам «Сакрэтна»).

ГРЭЙДЭР (*англ.* grader) — спецыяльная машына для выраўноўвання палатна грунтавых дарог, планіроўкі адхонаў, капання каналаў і інш.

ГУБЕРНА́ТАР (*лац.* gubernator = правіцель) — начальнік асноўнай адміністрацыйна-тэрытарыяльнай адзінкі, напр. губерні ў Расіі да 1917 г., штата ў ЗША, вобласці ў Расійскай Федэрацыі.

ГУДРО́Н (*фр.* goudron) — чорная смалістая маса, астатак ад перагонкі нафты; выкарыстоўваецца ў будаўніцтве і пры рамонце дарог.

ГУМАНІ́ЗМ (*фр.* humanisme, ад *лац.* humanus = чалавечны) — 1) чалавечнасць у грамадскай дзейнасці, у адносінах да людзей; 2) прагрэсіўны рух эпохі Адраджэння ў імя вызвалення асобы чалавека ад ідэйнага застою часоў феадалізму і каталіцызму.

ГУМАНІТА́РНЫ (ад *лац.* humanitas = чалавечая прырода, адукаванасць) — 1) які адносіцца да асобы чалавека, да яго правоў і інтарэсаў (напр. г-ая дапамога); 2) звязаны з грамадскімі навукамі, якія вывучаюць культуру і гісторыю чалавецтва, у адрозненне ад прыродазнаўчых і тэхнічных навук (напр. г-ая адукацыя).

ГУМА́ННЫ (*лац.* humanus) — чулы, дабрачынны, чалавечны, прасякнуты павагай да людзей (напр. г-ыя адносіны).

ГУМАНО́ІД (*англ.* humanoide, ад *лац.* humanus = чалавечы + *гр.* eidos = выгляд) — гіпатэтычная чалавекападобная істота, якая жыве на Зямлі або іншых планетах.

ГУ́МАР (*польск.* humor, ад *лац.* humor = вільгаць як адна з арганічных сіл, што паводле даўнейшых уяўленняў вызначае характар, тэмперамент чалавека) — 1) дабрадушна-жартаўлівыя адносіны да чаго-н. (напр. пачуццё гумару); 2) прыём у творах літаратуры і мастацтва, заснаваны на паказе чаго-н. у смешным, камічным выглядзе.

ГУРМА́Н (*фр.* gourmand) — аматар і знаток далікатных страў.

ГУСТ (*польск.* gust, ад *лац.* gustus) — 1) адчуванне і разуменне прыгожага (напр. мастацкі г., літаратурны г.); 2) манера, стыль (напр. гэта не ў маім гусце).

Д

ДАГМАТЫ́ЗМ (*фр.* dogmatisme, ад *гр.* dogma, -atos = думка, вучэнне) — некрытычнае мысленне, якое апіраецца на *догмы*.

ДАЗІ́МЕТР (ад *гр.* dosis = порцыя + metreo = вымяраю) — прыбор для вызначэння *дозы* радыеактыўнага выпрамянення.

ДА́ЙВІНГ (*англ.* diving) — *сп.* падводнае плаванне з *аквалангам.*

ДА́ЙДЖЭСТ (*англ.* diggest = кароткі выклад) — 1) перыядычнае выданне, якое перадрукоўвае (часта скарочана) матэрыялы з іншых выданняў; 2) выданне, якое змяшчае адаптаваны выклад мастацкага твора; 3) тэле- або радыёперадача, якая паўтарае найбольш цікавыя запісы з агульнай тэматыкай.

ДАКТРЫ́НА (*фр.* doctrine, ад *лац.* doctrina = вучэнне) — сістэматызаванае вучэнне (звычайна філасофскае, палітычнае, ідэалагічнае), звязная канцэпцыя, сукупнасць тэарэтычных ці палітычных прынцыпаў (напр. дзяржаўная д., ваенная д.).

ДАКТРЫНЁР (*фр.* doctrinaire, ад *лац.* doctrina = вучэнне) — той, хто слепа, некрытычна прытрымліваецца якой-н. *дактрыны*, догмы, завучаных формул і правіл; схаласт, начотчык.

ДАКТЫЛАГРА́МА (ад *гр.* daktylos = палец + gramma = запіс) — адбітак, утвораны прыцісканнем пальцаў рук, пакрытых адпаведным рэчывам, да паверхні паперы з мэтай устанаўлення асобы.

ДАКТЫЛАСКА́ПІЯ (ад *гр.* daktylos = палец + skopeo = назіраю) — метад устанаўлення асобы па адбітках пальцаў.

ДАКУМЕ́НТ (*лац.* dicumentum = доказ, сведчанне) — 1) дзелавая папера, якая пацвярджае права на што-н., служаць доказам чаго-н. (напр. д. аб адукацыі, праязны д.); 2) пасведачанне асобы (пашпарт і інш.); 3) пісьмовы акт, твор, грамата, малюнак, здымак, якія маюць значэнне гістарычнага сведчання (напр. архіўныя дакументы).

ДАКУМЕНТА́ЦЫЯ (*ням.* Dokumentation, ад *лац.* dicumentum = доказ, сведчанне) — 1) сукупнасць дакументаў, прысвечаных якому-н. пытанню (напр. тэхнічная д.); 2) аб-

грунтаванне чаго-н. пры дапамозе дакументаў (напр. дакладная д. падзей).

ДАЛА́Й-ЛА́МА [*манг.* dalai-lama, ад dalai = мора (мудрасці) + lama = лама < *тыбецк.* blama = вышэйшы] — вярхоўная ўрадавая і духоўная асоба ў Тыбеце (гл. *ламаізм*).

ДАЛІКА́ТНЫ (*фр.* délicat) — 1) ветлівы ў абыходжанні з людзьмі, ласкавы, уважлівы (напр. д. чалавек); 2) які патрабуе тактоўных адносін (напр. д-ае пытанне); 3) кволы, выпеставаны (напр. д-ыя пальцы); 4) тонкі, мяккі, прыемны навобмацак (напр. д-ая тканіна); 5) *перан.* прыемны на пах, смак, гучанне (напр. д-ыя духі, д-ыя стравы, д-ая мелодыя).

ДАЛІКАТЭ́С (*фр.* délicatesse) — вытанчаная, прыемная на смак, пах страва.

ДАМІНАВА́ЦЬ (*лац.* dominari) — 1) пераважаць, панаваць, быць асноўным (напр. у карціне дамінуе чалавечая фігура); 2) узвышацца над навакольнай мясцовасцю (напр. гара дамінавала над горадам).

ДАМІНА́НТА (*фр.* dominante, ад *лац.* dominans, -ntis = пануючы) — 1) галоўная ідэя, асноўная прымета або важнейшая састаўная частка чаго-н.; 2) тое, што з'яўляецца найбольш істотным у дадзены момант, у пэўнай сітуацыі (напр. даміnanты грамадскага жыцця).

ДАМКРА́Т (*ням.* Daumkraft, ад *гал.* dommekracht) — механізм для пад'ёму грузаў (аўтамабіляў, вагонаў, паравозаў і інш.) на невялікую вышыню.

ДАМНІФІКА́ЦЫЯ (ад *лац.* damnum = шкода + facere = рабіць) — пацярпенне шкоды, страта маёмасці.

ДАМП (*англ.* dump) — *інф.* дадзеныя, атрыманыя пры разгрузцы памяці *камп'ютэра* або пераведзеныя з аднаго запамінальнага ўстройства ў другое.

ДА́МПІНГ (*англ.* dumping = скідванне) — пахаванне адходаў прамысловай вытворчасці.

ДА́НСІНГ (*англ.* dancing) — спецыяльнае месца для танцаў у рэстаране або кавярні.

ДА́НСІНГ-ХОЛ (*англ.* dancing hall) — танцавальная зала.

ДАНТЫ́СТ (*фр.* dentiste, ад *лац.* dens, -ntis = зуб) — зубны ўрач з сярэдняй адукацыяй; зубны тэхнік (параўн. *стаматолаг*).

ДАРТС (*англ.* darts) — спартыўная гульня, спаборніцтва па кіданню стрэл рукой у спецыяльную мішэнь.

ДАСЬЕ́ (*фр.* dossier) — сукупнасць дакументаў, матэрыялаў, якія адносяцца да якой-н. справы, асобы, а таксама папка з такімі дакументамі.

ДАТА́ЦЫЯ (*фр.* dotation, ад *с.-лац.* dotatio = дар) — дзяржаўная грашовая дапамога прадпрыемствам, установам для пакрыцця якіх-н. выдаткаў.

ДАЦЭ́НТ (*лац.* docens,-ntis = той, хто вучыць) — вучонае званне выкладчыка вышэйшай навучальнай установы (ніжэйшае за прафесара), а таксама асоба, якая мае гэта званне.

ДЖАЗ (*англ.* jazz) — 1) від прафесійнай, пераважна танцавальнай музыкі з характэрнай для яе калектыўнай імправізацыйнасцю, што зарадзіўся на мяжы XIX—XX стст. у ЗША на аснове сінтэзу еўрапейскай і афрыканскай музычных культур; 2) аркестр з духавых, ударных і шумавых інструментаў для выканання такой музыкі.

ДЖА́З-БА́НД (*англ.* jazz-band, ад jazz = джаз + band = = група, аркестр) — тое, што і *джаз* 2.

ДЖАЗМЕ́Н (*англ.* jazz-man, ад jazz = джаз + man = чалавек) — музыкант, які іграе ў *джазе* 2.

ДЖАЗ-РО́К (*англ.* jazz-rock, ад jazz = джаз + rock = рок) — адзін з напрамкаў *джаза*, які вылучыўся ў канцы 1960-х гадоў у выніку спалучэння некаторых форм сучаснага джаза і джазавых аранжыровак рокавай рытмікі і інструментоўкі.

ДЖАКУ́ЗІ (*англ.* jacuzzi, ад *іт.* «Jacuzzi» = назва прадпрымальніцкай фірмы) — ванна з гідрамасажам.

ДЖАНГЛ (*англ.* jungle) — напрамак у тэхнамузыцы канца XX ст., асноўнымі рысамі якога з'яўляюцца хуткі тэмп і імітаванне галасоў жывёл і чалавека з дапамогай рытму.

ДЖО́БЕР (*англ.* jobber) — біржавы *маклер*, які ажыццяўляе аперацыі з іншымі біржавымі пасрэднікамі.

ДЖО́ГІНГ (*англ.* jogging) — павольны бег, бег для здароўя.

ДЖО́ЙСТЫК (*англ.* joystick, ад joy = задавальненне + stick = палка) — *інф.* устройства для ручнога кіравання рухам *курсора* на экране *дысплея* пры ўводзе дадзеных у *камп'ютэр*.

ДЖЫНГЛ (*англ.* jingle = звон) — кароткая музычная ўстаўка, якая аддзяляе адну радыёперадачу ад другой.

ДЖЫ́НСЫ (*англ.* jeans) — штаны з моцнай баваўнянай тканіны, прашытыя каляровымі ніткамі.

ДЖЫП (*англ.* jeep) — марка легкавых і грузапасажырскіх аўтамабіляў павышанай праходнасці (выпускаюцца ў ЗША з 1963 г.).

ДЖЫ́У-ДЖЫ́ЦУ (*яп.* jujutsu, ад ju = мяккі + juts = = майстэрства) — спартыўная барацьба, заснаваная на выкарыстанні розных прыёмаў абароны і нападу без зброі.

ДЖЫХА́Д (*ар.* džihad = вайна за веру) — тое, што і *газават.*

ДЖЭК-ПО́Т (*англ.* jack-pot, ад jack = валет + pot = сукупнасць ставак) — самы буйны выйгрыш у латарэі за кошт далучэння сумы, не выйгранай у папярэднім тыражы.

ДЖЭМ-СЭЙШН (*англ.* jam session, ад jam = лаўка + session = пасяджэнне) — сустрэча джазавых музыкантаў з мэтай сумесных музычных імправізацый.

ДЖЭНТЛЬМЕ́Н (*англ.* gentleman, ад gentle = высакародны + man = чалавек) — чалавек, які вызначаецца сваёй выхаванасцю ў паводзінах, ветлівасцю ў адносінах з другімі, далікатнасцю і зграбнасцю адзення.

ДЗЮДО́ (*яп.* dziudo = майстэрства спрыту) — від спартыўнай барацьбы, заснаванай на мадэрнізацыі прыёмаў *джыу-джыцу.*

ДО́ГМА (*гр.* dogma = думка, вучэнне) — палажэнне, якое прымаецца на веру як непахісная ісціна, нязменная пры ўсіх абставінах.

ДО́ГМАТ (*гр.* dogma, -atos = думка, вучэнне) — 1) асноўнае палажэнне ў рэлігійным веравучэнні, у пануючай ідэалогіі, якое прымаецца на веру і не падлягае крытыцы; 2) тое, што і *догма.*

ДО́ЗА (*фр.* dose, ад *гр.* dosis = порцыя, прыём) — 1) дакладна адмераная колькасць, норма чаго-н. (напр. д. лякарства, д. радыеактыўнага выпрамянення); 2) *перан.* некаторая частка чаго-н. (напр. д. іроніі).

ДО́ЙЛІД (літ. dailide) — тое, што і *архітэктар.*

ДО́КТАР (*лац.* doctor) — 1) вышэйшая вучоная ступень, а таксама асоба, якая мае гэту ступень (напр. д. філалагічных навук); 2) урач.

ДО́ЛАР (*англ.* dollar, ад *ням.* Taler = талер) — грашовая адзінка ЗША, Канады, Аўстраліі і некаторых іншых краін, роўная 100 *цэнтам.*

ДО́НАР (*англ.* donor, ад *лац.* donare = дарыць, ахвяраваць) — чалавек, у якога бяруць кроў для пералівання або які-н. орган для перасадкі раненаму, хвораму.

ДО́ПІНГ (*англ.* doping, ад dope = даваць наркотыкі) — сродкі, якія штучна ўзбадзёрваюць арганізм, стымулююць на кароткі час фізічную і нервовую дзейнасць (выкарыстоўваюцца ў ветэрынарыі, а часам і ў спорце, што забаронена міжнароднымі спартыўнымі правіламі).

ДРАЖЭ́ (*фр.* dragée) — 1) дробныя цукеркі круглай формы (напр. шакаладнае д.); 2) лякарства, вітаміны ў форме такіх цукерак.

ДРА́ІЦЬ (*гал.* draaien) — чысціць, мыць, націраць да бляску (напр. д. палубу, д. чаравікі).

ДРАЙВ (*англ.* drive) — 1) *сп.* моцны і нізкі адбіўны ўдар па мячу пры гульні ў *тэніс*; 2) энергічная манера выканання ў джазе, пры якой дасягаецца эфект нарастаючага паскарэння тэмпу, актыўнай накіраванасці руху; 3) сістэма рэстаранаў, якія абслугоўваюць кліентаў на машынах.

ДРА́ЙВЕР (*англ.* driver) — *інф.* праграма, якая кіруе работай перыферыйнага абсталявання *камп'ютэра* (*прынтэра, сканера*).

ДРА́МА (*гр.* drama = дзеянне) — 1) адзін з трох родаў мастацкай літаратуры (побач з *лірыкай* і *эпасам*); 2) творы, напісаныя ў дыялагічнай форме без аўтарскай мовы і прызначаныя для выканання акцёрамі на сцэне (напр. беларуская д. XX ст.); 3) літаратурны твор гэтага роду з сур'ёзным, але не гераічным зместам (у адрозненне ад *камедыі* і *трагедыі*); 4) *перан.* цяжкая падзея, перажыванне, якое прыносіць маральныя пакуты (напр. душэўная д.).

ДРАМАТУРГІ́Я (*гр.* dramaturgia) — 1) тэорыя пабудовы драматычных твораў (напр. законы драматургіі); 2) сукупнасць драматычных твораў якога-н. пісьменніка, народа, эпохі (напр. д. К. Крапівы, беларуская д. XX ст.).

ДРАМАТЫ́ЗМ (*фр.* dramatisme, ад *гр.* drama = дзеянне) — 1) напружанасць дзеяння, вастрыня канфлікту ў літаратурным творы; 2) *перан.* крайняя напружанасць становішча, якой-н. сітуацыі, падзеі.

ДРАПІРАВА́ЦЬ (*ням.* drapieren, ад *фр.* draper) — абівацъ, упрыгожваць што-н. тканінай, сабранай у складкі (напр. д. сцены салона).

ДРУК (*польск.* druk, ад *ням.* Druck) — 1) друкаванне кніг; выдавецкая справа (напр. кніга яшчэ ў друку, органы друку); 2) знешні выгляд друкаванага тэксту (напр. уборысты д.); 3) сукупнасць друкаваных твораў (напр. перыядычны д.).

ДРУКА́Р (*польск.* drukarz, ад *ням.* Druck = друк) — работнік друкарні.

ДРУКА́РНЯ (*польск.* drukarnia, ад *ням.* Druck = друк) — прадпрыемства, у якім друкуюцца кнігі, газеты і іншыя выданні.

ДРЫ́БЛІНГ (*англ.* dribbling) — *сп.* вядзенне мяча або шайбы гульцом (у *футболе, баскетболе, хакеі*).

ДРЭНА́Ж (*англ.* drainage, ад drain = труба) — 1) асушэнне грунту з дапамогай сістэмы каналаў, труб; 2) *мед.* вывядзенне з раны гною, вадкасці з дапамогай спецыяльнай трубкі.

ДУАЁН (*фр.* doyen = старшыня) — асоба, якая ўзначальвае дыпламатычны корпус у якой-н. краіне.

ДУАЛІ́ЗМ (*фр.* dualisme, ад *лац.* dualis = дваісты) — 1) філасофскае вучэнне, якое лічыць пачаткам быцця дзве незалежныя асновы — матэрыю і дух (параўн. *манізм, плюралізм* 1); 2) дваістасць, раздвоенасць чаго-н. (напр. д. светапогляду, д. улады).

ДУАПО́ЛІЯ (ад *лац.* duo = два + *гр.* poleo = прадаю) — эканамічная сітуацыя, пры якой канкурыруюць два пастаўшчыкі пэўнага тавару, не звязаныя паміж сабой пагадненнем аб умовах яго рэалізацыі.

ДУАПСО́НІЯ (ад *лац.* duo = два + psonia = пакупка) — эканамічная сітуацыя, пры якой канкурыруюць два пакупнікі аднаго і таго ж тавару.

ДУБЛЁТ (*фр.* doublet, ад double = падвойны) — 1) другі экзэмпляр якой-н. рэчы ў калекцыі, музеі, бібліятэцы і г. д.; 2) адначасовы выстрал з абодвух ствалоў дубальтоўкі.

ДУБЛЁР (*фр.* doubleur, ад double = падвойны) — 1) той, хто паралельна з кім-н. выконвае аднолькавую работу і ў патрэбны момант можа замяніць яго (напр. артыст-д., д.-касманаўт); 2) другі састаў спартыўнай каманды, які з'яўляецца рэзервам для асноўнага саставу.

ДУБЛІКА́Т (*лац.* dublicatus = падвоены) — другі экзэмпляр дакумента, які мае аднолькавую сілу з арыгіналам.

ДУБЛІ́РАВАЦЬ (*фр.* doubler) — 1) выконваць паралельна з кім-н. аднолькавую работу (напр. д. касманаўта); 2) замяняць асноўнага выканаўцу ролі (у тэатры, кіно); 3) замяняць мову кінафільма іншай мовай (напр. д. фільм).

ДУШ (*фр.* douche) — прыстасаванне для аблівання цела струменьчыкамі вады, а таксама сама працэдура аблівання з душа.

ДУШМА́Н (*перс.* dushman = вораг) — тое, што і *маджахед*.

ДУЭ́ЛЬ (*фр.* duel, ад *лац.* duellum = вайна) — 1) паядынак з выкарыстаннем зброі паміж дзвюма асобамі па выкліку адной з іх на пэўных умовах як спосаб абароны гонару (прымяняўся ў дваранскім грамадстве); 2) *перан.* спаборніцтва, барацьба двух бакоў (напр. артылерыйская д., славесная д.).

ДУЭ́Т (*іт.* duetto, ад *лац.* duo = два) — 1) музычны твор для двух выканаўцаў (спевакоў, музыкантаў, танцораў) з самастойнымі партыямі для кожнага; 2) ансамбль з двух выканаўцаў (напр. вакальны д., д. скрыпачоў); 3) удзельнікі парнага спартыўнага выступлення (напр. д. фігурыстаў).

ДЫВЕ́РСІЯ (*ням.* Diversion, ад *лац.* diversio = адхіленне) — 1) вывядзенне са строю аб'ектаў ваеннага, дзяржаўнага значэння ў тыле ворага або ў якой-н. краіне агентамі замежнай дзяржавы, злачыннымі элементамі; 2) *уст.* ваенны манеўр, які мае на мэце адцягнуць увагу і сілы праціўніка ад месца галоўнага ўдару.

ДЫВЕРТЫСМЕ́НТ (*фр.* divertissement = *літар.* забава) — 1) невялікі эстрадна-музычны дадатак да спектакля; 2) лёгкая, часам віртуозная музычная п'еса.

ДЫВІДЭ́НДЫ (*фр.* dividendes, ад *лац.* dividendum = тое, што належыць падзяліць) — прыбытак, які атрымліваюць *акцыянеры* прапарцыянальна ўкладзенаму капіталу.

ДЫ́ГЕРЫ (*англ.* diggers = *літар.* капальнікі) — 1) *гіст.* прадстаўнікі сялянскага руху ў перыяд Англійскай рэвалюцыі XVII ст., якія абвясцілі праграму стварэння баскласавага грамадства; 2) знаўцы падземнай геаграфіі горада, якія арыентуюцца ў сістэме падземных камунікацый.

ДЫГІТА́ЙЗЕР (*англ.* digitizer) — *інф.* пераўтваральнік аналагавых сігналаў у лічбавыя (у ЭВМ).

ДЫДАКТЫ́ЗМ (*фр.* didactisme, ад *гр.* didaktikos = павучальны) — павучальнасць.

ДЫДЖЭ́Й [*англ.* DJ, ад d(isk)-j(ockey) = дыск-жакей] — тое, што і *дыск-жакей.*

ДЫЁТА (*лац.* diaeta, ад *гр.* diaita = спосаб жыцця, рэжым) — спецыяльна падабраны па колькасці, хімічным складзе, каларыйнасці і кулінарнай апрацоўцы рацыён харчавання.

ДЫЗА́ЙН (*англ.* design = праектаваць, канструяваць) — мастацкае праектаванне эстэтычнага выгляду прамысловых вырабаў, фасадаў будынкаў, інтэр'ераў памяшканняў і інш.

ДЫЗА́ЙНЕР (*англ.* designer) — мастак-канструктар, спецыяліст па *дызайну.*

ДЫЗЕНТЭРЫ́Я (*ням.* Dysenterie, ад *гр.* dysenteria)— вострае інфекцыйнае захворванне кішэчніка; крывавы панос.

ДЫКТАВА́ЦЬ (*польск.* dyktować, ад *лац.* dictare) — 1) павольна вымаўляць, чытаць што-н., каб слухачы маглі запісваць; 2) прапаноўваць што-н. для безагаворачнага выканання (напр. д. умовы).

ДЫ́КТАР (*лац.* dictor = які гаворыць) — супрацоўнік радыё або тэлебачання, які чытае тэкст перад мікрафонам для перадачы ў эфір.

ДЫКТА́Т (*ням.* Diktat, ад *лац.* dictatum = тое, што прадыктавана) — патрабаванне, якое прадыктавана адным, больш моцным бокам для абавязковага выканання другім, слабейшым бокам (напр. палітыка дыктату).

ДЫКТА́ТАР (*лац.* dictator) — 1) правіцель, які карыстаецца неабмежаванай уладай; 2) *перан.* той, хто паводзіць сябе ў адносінах да іншых уладарна і нецярпіма.

ДЫКТАТУ́РА (*лац.* dictatura) — 1) нічым не абмежаваная дзяржаўная ўлада; 2) *перан.* панаванне, *дыктат* чаго-н. (напр. д. грошай, д. сумлення).

ДЫКТАФО́Н (ад *лац.* dictare = дыктаваць + *гр.* phone = голас) — апарат для запісу на магнітную стужку і ўзнаўлення вуснай мовы.

ДЫ́КЦЫЯ (*лац.* dictio) — вымаўленне, ступень выразнасці ў вымаўленні слоў і складоў пры дэкламацыі, спяванні (напр. добрая д.).

ДЫЛЕ́МА [*гр.* dilemma, ад di(s) = двойчы + lemma = меркаванне] — 1) *лог.* суджэнне з двума ўзаемавыключальнымі палажэннямі, з якіх неабходна выбраць адно; 2) *перан.* становішча, пры якім выбар аднаго з двух супрацьлеглых рашэнняў аднолькава цяжкі (напр. стаць перад складанай дылемай).

ДЫ́ЛЕР (*англ.* dealer) — 1) юрыдычная або фізічная асоба, якая з'яўляецца членам фондавай біржы і выконвае аперацыі з каштоўнымі паперамі за свой кошт; 2) супрацоўнік банка, які займаецца аперацыямі з валютай, дэпазітамі, каштоўнымі паперамі; 3) асоба або фірма, якая перапрадае тавары, часцей за ўсё ад свайго імя.

ДЫЛЕТА́НТ (*фр.* dilettante, ад *лац.* dilettare = пацяшаць) — той, хто займаецца навукай або мастацтвам без спецыяльнай падрыхтоўкі, маючы толькі павярхоўнае ўяўленне аб прадметах свайго занятку.

ДЫ́ЛІНГ (*англ.* dealing) — памяшканне, у якім супрацоўнікі банка або кампаніі (*дылеры*) ажыццяўляюць здзелкі з *валютай, дэпазітамі*, каштоўнымі паперамі, золатам з дапамогай тэлефонаў, факсаў і іншай тэхнікі.

ДЫЛО́ГІЯ [*гр.* dilogia, ад di(s) = двойчы + logos = слова] — два творы аднаго аўтара (у літаратуры, музыцы, кіно), звязаныя адзінствам задумы і пераемнасцю сюжэта (параўн. *трылогія, тэтралогія*).

ДЫНАМІ́ЗМ (*фр.* dynamisme, ад *гр.* dynamis = сіла) — насычанасць дзеяннем, багацце *дынамікі* 3 у чым-н. (напр. д. сюжэта).

ДЫНА́МІКА (*гр.* dynamikos = моцны) — 1) раздзел *механікі*, які вывучае законы руху цел у залежнасці ад сіл, што дзейнічаюць на іх; 2) ход развіцця якой-н. з'явы (напр. д. падзей); 3) наяўнасць руху, дзеяння ў чым-н. (напр. танец поўны дынамікі).

ДЫНА́СТЫЯ (*фр.* dynastie, ад *гр.* dynasteia = панаванне) — 1) рад манархаў з аднаго і таго ж роду, якія паслядоўна змянялі адзін аднаго на троне; 2) *перан.* прадстаўнікі некалькіх пакаленняў аднаго роду, якія прысвяцілі сябе пэўнай галіне дзейнасці (напр. д. будаўнікоў).

ДЫПЛАМА́Т (*фр.* diplomate, ад *гр.* diploma = *літар.* ліст, складзены ўдвая) — 1) службовая асоба, упаўнаважаная ўрадам для афіцыйных зносін з прадстаўнікамі замежных

дзяржаў; 2) *перан.* чалавек, які дабіваецца сваёй мэты тонкімі і ўмелымі адносінамі з людзьмі.

ДЫПЛАМА́ТЫЯ (*фр.* diplomatie, ад *гр.* diploma = *літар.* ліст, складзены ўдвая) — 1) дзейнасць урада па ажыццяўленню міжнароднай палітыкі; 2) *перан.* тонкі разлік, умельства і спрыт у дзеяннях, накіраваных на дасягненне якой-н. мэты.

ДЫПЛО́М (*фр.* diplome, ад *гр.* diploma = *літар.* ліст, складзены ўдвая) — 1) дакумент аб заканчэнні вышэйшай або сярэдняй спецыяльнай навучальнай установы, а таксама аб прысуджэнні вучонай ступені; 2) пасведчанне, якое выдаецца за дасягненні, поспехі ў чым-н. (напр. д. першай ступені, д. конкурсу скрыпачоў).

ДЫРЫЖО́Р (*фр.* diriger = кіраваць) — асоба са спецыяльнай музычнай адукацыяй, якая кіруе хорам, аркестрам.

ДЫРЭ́КТАР (*лац.* director) — кіраўнік прадпрыемства, установы.

ДЫРЭКТЫ́ВА (*фр.* directive, ад *с.-лац.* directives = накіраваны) — распараджэнне, кіроўнае ўказанне вышэйшага органа ніжэйшаму.

ДЫРЭКТО́РЫЯ (*англ.* directory) — *інф.* даведнік *файлаў* са спасылкамі на размяшчэнне для іх пошуку аперацыйнай сістэмай *камп'ютэра*; каталог.

ДЫРЭ́КЦЫЯ (*лац.* directio = напрамак) — кіроўны орган прадпрыемства, установы на чале з *дырэктарам*.

ДЫСАНА́НС (*фр.* dossonance, ад *лац.* dissonans = які паразнаму гучыць) — 1) *муз.* спалучэнне тонаў рэзкага, няўзгодненага гучання (проціл. *кансананс*); 2) *перан.* адсутнасць у чым-н. гармоніі, разлад, няўзгодненасць (напр. д. у працы).

ДЫСАЦЫЯ́ЦЫЯ (*лац.* dissociatio = раз'яднанне, раздзяленне) — 1) *хім.* распад малекул на некалькі больш простых элементаў (атамы, радыкалы, іоны); 2) *псіх.* парушэнне звязнасці псіхічных працэсаў (проціл. *асацыяцыя* 3).

ДЫСГАРМО́НІЯ (ад *гр.* dys = раз-, не- + harmonia = сувязь, сугучнасць) — 1) парушэнне гармоніі, адсутнасць сугучнасці, немілагучнасць; 2) разлад, няўзгодненасць, парушэнне адпаведнасці чаго-н. чаму-н. (напр. д. колераў у пейзажы)

ДЫСЕРТА́НТ (*лац.* dissertans, -ntis = які разглядае, даследуе) — той, хто рыхтуе і публічна абараняе *дысертацыю.*

ДЫСЕРТА́ЦЫЯ (*лац.* dissertation = разважанне, даследаванне) — навуковая праца, якая публічна абараняецца аўтарам для атрымання вучонай ступені.

ДЫСІДЭ́НТ (*лац.* dissidens, -ntis = нязгодны) — 1) той, хто адступае ад пануючага ў краіне веравызнання; вераадступнік; 2) палітычны іншадумец.

ДЫСІМІЛЯ́ЦЫЯ (*лац.* dissimilatio) — 1) *біял.* распад складаных арганічных рэчываў у працэсе жыццядзейнасці раслінных і жывёльных арганізмаў (проціл. *асіміляцыя* 1); 2) *лінгв.* распадабненне гукаў пры вымаўленні (проціл. *асіміляцыя* 3).

ДЫСК (*фр.* disque, ад *гр.* diskos) — 1) плоскі круглы прадмет, напр. дэталь якой-н. машыны, апарата або спартыўны снарад; 2) бачны з Зямлі абрыс Сонца, Месяца; 3) магазін ручнога кулямёта, аўтамата; 4) грамафонная пласцінка; 5) *інф.* носьбіт інфармацыі ў *камп'ютэры* (гл. *вінчэстэр, дыскета*).

ДЫ́СКА (*англ.* disco) — музычны стыль з дакладным рытмам (пераважна танцавальна-песеннага характару).

ДЫСКАМФО́РТ (*англ.* discomfort) — адсутнасць умоў, неабходных для нармальнай жыццядзейнасці людзей, выканання пэўнай работы.

ДЫСКАТЭ́КА (*англ.* discotheque, ад *гр.* diskos = дыск + theke = сховішча) — 1) збор грамафонных пласцінак (*дыскаў*); 2) маладзёжны танцавальна-забаўляльны клуб, дзе музыка і танцы суправаджаюцца, як правіла, каментарыямі *дыск-жакея.*

ДЫСКА́УНТЭР (*англ.* discounter) — магазін у прамыслова развітых краінах, які гандлюе таварамі працяглага карыстання (халадзільнікамі, тэлевізарамі, відэатэхнікай і інш.) па зніжаных цэнах без прадастаўлення якіх-н. дадатковых паслуг.

ДЫСКВАЛІФІКА́ЦЫЯ (ад *гр.* dys- = раз-, не- + *с.-лац.* qualificatio = кваліфікацыя) — пазбаўленне кваліфікацыі, права займаць якую-н. пасаду, выконваць абавязкі, удзельнічаць у спартыўных спаборніцтвах і г. д. з-за неадпаведнасці прафесійным умовам або правілам.

ДЫСКЕ́ТА (*англ.* diskette) — *інф.* малафарматны гнуткі магнітны дыск, які выкарыстоўваецца ў *камп'ютэрах* для захоўвання інфармацыі (параўн. *вінчэстэр*).

ДЫСК-ЖАКЕ́Й (*англ.* disk-jockey) — асоба, якая вядзе праграму ў *дыскатэцы* 2.

ДЫСКО́НТ (*англ.* discount) — 1) працэнт, які атрымлівае банк пры ўліку вэксаляў; 2) скідка з цаны тавару, курсу валюты ў біржавых і валютных здзелках.

ДЫСКРЫМІНА́ЦЫЯ (*лац.* discriminatio = адрозненне) — абмежаванне ў правах, пазбаўленне раўнапраўнага становішча якой-н. дзяржавы або групы насельніцтва (напр. эканамічная д., расавая д.).

ДЫСКРЭДЫТА́ЦЫЯ (*фр.* discréditation) — падрыў давер'я да каго-н., чаго-н., прыніжэнне чыйго-н. аўтарытэту.

ДЫСКРЭ́ЦЫЯ (*лац.* discretio = адрозненне) — вырашэнне службовай асобай або дзяржаўным органам якога-н. пытання паводле ўласнага меркавання.

ДЫСКУРСІ́ЎНЫ (*фр.* discursif, ад *лац.* discursus = меркаванне) — які робіцца шляхам лагічных вывадаў, разумовы (проціл. *інтуітыўны*).

ДЫСКУ́СІЯ (*фр.* discussion, ад *лац.* discussio = даследаванне, абмеркаванне) — абмеркаванне якой-н. праблемы, спрэчнага пытання на сходзе, у друку, у прыватнай размове.

ДЫСПАНЕ́НТ (*лац.* disponens, -ntis = які размяшчае, размяркоўвае) — 1) упаўнаважаны ў справах фірмы; 2) асоба, якая мае свабодныя сумы на рахунках у *камісіянераў* або *карэспандэнтаў* банка.

ДЫСПАНСЕ́Р (*фр.* dispensaire, ад *лац.* dispensare = размяркоўваць) — лячэбна-прафілактычная ўстанова, якая займаецца ранні́м выяўленнем і лячэннем хворых, ажыццяўленнем санітарна-аздараўленчых мерапрыемстваў (напр. процітуберкулёзны д.).

ДЫСПЕ́ТЧАР (*англ.* dispatcher) — работнік, які рэгулюе рух транспарту або ход работы прадпрыемства з аднаго цэнтральнага пункта пры дапамозе сродкаў сувязі.

ДЫСПЛЕ́Й (*англ.* display = паказваць, узнаўляць) — тое, што і *манітор* 2.

ДЫСПРАПО́РЦЫЯ (*фр.* disproportion, ад *лац.* dis- = раз-, не- + proportio = прапорцыя) — адсутнасць прапарцыя-

нальнасці, суразмернасці, неадпаведнасць паміж часткамі цэлага.

ДЫСПУТ (*фр.* dispute, ад *лац.* disputare = разважаць, спрачацца) — публічныя спрэчкі на навуковую або важную ў грамадскіх адносінах тэму.

ДЫСТАНЦЫЯ (*лац.* distantia) — 1) адлегласць, прамежак паміж чым-н. (напр. д. паміж танкамі на маршы, бег на кароткія дыстанцыі); 2) неадпаведнасць, адрозненне паміж кім-н., чым-н., абумоўленае розным ступенню развіцця, становішча, стану.

ДЫСТРАФІЯ (ад *гр.* dys = раз-, не- + trophe = ежа, жыўленне) — *мед.* парушэнне жыўлення тканак, органаў або арганізма ў цэлым, якое прыводзіць да паталагічных змен.

ДЫСТРЫБ'ЮТАР (*англ.* distributor) — фірма-пасрэднік або прыватная асоба, якая займаецца аптовымі закупкамі тавараў з мэтай продажу іх розьнічным фірмам і магазінам.

ДЫСЦЫПЛІНА (*лац.* disciplina = навучанне) — 1) абавязковае для ўсіх членаў якога-н. калектыву падпарадкаванне ўстаноўленым правілам (напр. воінская д., працоўная д.); 2) асобная галіна якой-н. навукі; вучэбны прадмет (напр. тэхнічныя дысцыпліны).

ДЫФАМАЦЫЯ (*лац.* diffamatio = ганьбаванне) — выказванне ў сродках масавай інфармацыі сапраўдных або лжывых звестак, якія ганьбяць гонар і годнасць грамадзяніна або ўстановы, арганізацыі.

ДЫФЕРЭНЦЫЯЦЫЯ (*фр.* différentiation, ад *лац.* differentia = розніца, адрозненне) — раздзяленне, расчляненне чаго-н. на асобныя разнародныя часткі, формы і ступені (напр. д. паняццяў, сацыяльная д. грамадства).

ДЫФІРАМБ (*гр.* dithyrambos) — 1) урачыстая песня ў гонар бога Дыяніса ў старажытных грэкаў; 2) *перан.* перабольшаная пахвала, непамернае ўсхваленне (напр. спяваць дыфірамбы каму-н.).

ДЫЯБЕТ (*гр.* diabetes) — хвароба, якая выклікаецца парушэннем абмену рэчываў і суправаджаецца выдзяленнем вялікай колькасці мачы (напр. цукровы д.).

ДЫЯГНАЗ (*гр.* diagnosis = распазнаванне) — вызначэнне хваробы на падставе абследавання хворага.

ДЫЯГРА́МА (*гр.* diagramma = малюнак, фігура) — графічны малюнак, які наглядна паказвае суадносіны якіх-н. велічынь (напр. д. росту будаўніцтва).

ДЫЯ́КАН (*гр.* diakonos) — ніжэйшае духоўнае званне, памочнік свяшчэнніка пры адпраўленні царкоўнай службы.

ДЫЯЛЕ́КТ (*гр.* dialektos) — разнавіднасць агульнанароднай (нацыянальнай) мовы, на якой гаворыць насельніцтва якой-н. мясцовасці (напр. паўднёва-заходні д. беларускай мовы).

ДЫЯЛЕ́КТЫКА [*гр.* dialektike (techne) = майстэрства весці размову, спрэчку] — 1) філасофскае вучэнне аб усеагульных законах руху і развіцця прыроды, чалавечага грамадства і мыслення, навуковы метад пазнання з'яў прыроды і грамадства ў іх вечным руху і зменах; 2) працэс руху, развіцця чаго-н. (напр. д. падзей).

ДЫЯЛО́Г (*гр.* dialogos) — 1) размова паміж дзвюма або некалькімі асобамі; 2) *перан.* перагаворы, абмен меркаваннямі (напр. у палітыцы).

ДЫЯМЕТРА́ЛЬНЫ (*лац.* diametralis, ад *гр.* diametros = папярочнік) — 1) які дзеліць папалам па лініі дыяметра (напр. д-ая плоскасць); 2) *перан.* поўны, крайні (напр. д-ая процілегласць).

ДЫЯНЕ́ТЫКА (*англ.* dianetics, ад *гр.* dianoetikos = разважны) — арыгінальная методыка духоўнага вылячэння, заснаваная на спробе ўзнавіць у памяці чалавека ўсе перажытыя ім раней жыцці і падзеі, падвергнуўшы іх пераасэнсаванню.

ДЫЯПАЗІТЫ́Ў (*фр.* diapositive, ад *гр.* dia = праз + *лац.* positivus = дадатны) — фатаграфічны здымак на шкле або празрыстай плёнцы для праекцыйнага апарата.

ДЫЯПАЗО́Н [*лац.* diapason, ад *гр.* dis pason (chordon) = праз усе (струны)] — 1) гукавы аб'ём (інтэрвал паміж самым нізкім і самым высокім гукамі), даступны якому-н. музычнаму інструменту або пеўчаму голасу (напр. д. скрыпкі, тэнаравы д.); 2) *перан.* аб'ём, ахоп ведаў, інтарэсаў і г. д. (напр. шырокі д. ведаў, творчы д. артыста).

ДЫЯРА́МА (ад *гр.* dia = праз + horama = відовішча) — 1) карціна вялікіх памераў з аб'ёмным пярэднім планам — макетамі будынкаў, дрэў, фігур і інш.; 2) карціна, напіса-

ная з абодвух бакоў празрыстага матэрыялу і спецыяльна асветленая для стварэння ўражання аб'ёмнасці.

ДЫЯ́СПАРА (*гр.* diaspora = рассейванне) — сукупнасць прадстаўнікоў якога-н. народа, якія жывуць за межамі бацькаўшчыны ў новым раёне пасялення.

ДЫЯТЭ́З (*гр.* diathesis) — *мед.* схільнасць арганізма да некаторых захворванняў, напр. да праяўленняў *алергіі.*

ДЫЯФІ́ЛЬМ (*англ.* diafilm, ад *гр.* dia = праз + *англ.* film = фільм) — фільм, састаўлены з *дыяпазітываў.*

ДЫЯФРА́ГМА (*гр.* diaphragma = перагародка) — 1) мышачная перагародка, якая аддзяляе грудную поласць ад брушной; 2) святлонепранікальная перагародка ў аптычных прыборах з адтулінай для прапускання пучка прамянёў.

ДЭБА́ТЫ (*фр.* débats) — спрэчкі, абмен думкамі па якіх-н. пытаннях на сходзе, пасяджэнні.

ДЭБАШЫ́Р (*фр.* débaucheur) — той, хто ўчыняе *дэбошы*; буян, скандаліст.

ДЭБІ́Л (*н.-лац.* debil, ад *лац.* debilis = слабы) — 1) чалавек з лёгкай формай прыроджанай псіхічнай непаўнацэннасці; 2) *перан., разм.* дурань, тупіца.

ДЭБІТО́Р (*лац.* debitor) — даўжнік прадпрыемства, установы, арганізацыі (параўн. *крэдытор*).

ДЭБО́Ш (*фр.* débauche) — скандал з шумам і бойкай.

ДЭБЮ́Т (*фр.* début) —1) першае выступленне на сцэне або на новай арэне дзейнасці (напр. д. спявачкі, літаратурны д.); 2) пачатак шахматнай або шашачнай партыі (параўн. *гамбіт, мітэльшпіль, эндшпіль*).

ДЭВАЛЬВА́ЦЫЯ (*фр.* dévaluation) — 1) паніжэнне залатога забеспячэння грашовай адзінкі краіны або паніжэнне яе курсу ў адносінах да *валют* іншых краін (проціл. *рэвальвацыя*); 2) *перан.* абясцэньванне ў маральным плане (напр. д. сяброўскіх пачуццяў).

ДЭВІ́З (*фр.* devise) — 1) кароткая фраза, у якой выражаецца кіроўная ідэя паводзін або дзейнасці (напр. наш д. — клопат аб чалавеку); 2) слова або выраз, якія аўтар ставіць на творы замест свайго імя на закрытым конкурсе.

ДЭВІ́ЗА (*фр.* devise) — плацежны сродак (*вэксаль, чэк, акрэдытыў* і г. д.), выражаны ў замежнай валюце для міжнародных разлікаў.

ДЭГЕНЕРА́Т (*лац.* degeneratus = які вырадзіўся) — чалавек з адзнакамі фізічнага або псіхічнага выраджэння.

ДЭГРАДА́ЦЫЯ (*лац.* degradatio = паніжэнне) — паступовае пагаршэнне, страта ранейшых добрых якасцей; заняпад (напр. д. глебы, д. культуры).

ДЭГУСТА́ЦЫЯ (*фр.* dégustation, ад *лац.* degustare = спрабаваць на смак) — вызначэнне якасці якога-н. прадукту (віна, чаю і інш.) пры яго вырабе органамі зроку, нюху, смаку.

ДЭДУ́КЦЫЯ (*лац.* deductio = вывядзенне) — спосаб разважання ад агульных палажэнняў да прыватных вывадаў (проціл. *індукцыя*).

ДЭЗАВУІ́РАВАЦЬ (*фр.* désavouer) — заяўляць аб нязгодзе з дзеяннямі даверанай асобы або аб пазбаўленні яе права дзейнічаць у далейшым ад імя даверніка, а таксама адмаўляцца ад зробленых раней кім-н. заяў (напр. д. заяву пасла, д. сваю заяву ў прэсе).

ДЭЗАДАРА́НТ (ад *фр.* dés- = ад, раз + *лац.* odor = пах) — сродак, які знішчае дрэнны пах і араматызуе паветра ў памяшканні, цела чалавека і інш.

ДЭЗАКТЫВА́ЦЫЯ (*фр.* désactivation, ад dés- = ад, раз + activation = актывацыя) — выдаленне радыеактыўных рэчываў з аб'ектаў знешняга асяроддзя (глебы, вады, збудаванняў, адзення, прадуктаў і інш.).

ДЭЗАРГАНІЗА́ЦЫЯ (*фр.* désorganisation, ад dés- = ад, раз + + organisation = арганізацыя) — разлад *арганізацыі*, парушэнне парадку, нармальнай дзейнасці, дысцыпліны (напр. д. вытворчасці).

ДЭЗАРЫЕНТА́ЦЫЯ (*фр.* désorientation) — 1) страта правільнай *арыентацыі*, правільнага ўяўлення аб часе і прасторы; 2) увядзенне ў зман каго-н. шляхам памылковай, няправільнай інфармацыі.

ДЭЗЕРЦІ́Р (*фр.* déserteur) — той, хто уцёк з ваеннай службы або ўхіліўся ад выканання сваіх грамадзянскіх, службовых ці грамадскіх абавязкаў.

ДЭЗІНФАРМА́ЦЫЯ (*фр.* désinformation, ад dés- = ад, раз + + *лац.* informatio = паведамленне, азнаямленне) — распаўсюджванне заведама лжывых звестак з мэтай увесці каго-н. у зман.

ДЭЗІНФЕ́КЦЫЯ (ад *фр.* dés- = ад, раз + *лац.* infectus = заражаны) — знішчэнне хваробатворных мікробаў пры дапамозе спецыяльных сродкаў; абеззаражванне.

ДЭЗУРБАНІ́ЗМ (ад *фр.* dés- = раз- + urbanisme, ад *лац.* urbanus = гарадскі) — напрамак у горадабудаўніцтве, які супрацьпастаўляе буйным гарадам свабоднае рассяленне сярод прыроды.

ДЭКА́ДА (*гр.* dekas, -ados = дзесятак) — 1) прамежак часу ў дзесяць сутак; трэцяя частка месяца; 2) дзесяцідзённы прамежак часу, прысвечаны чаму-н. (напр. д. мастацкай самадзейнасці).

ДЭКАДА́НС (*фр.* décadence) — 1) заняпад, культурны *рэгрэс*; 2) тое, што і *дэкадэнцтва*.

ДЭКАДЭ́НЦТВА (*фр.* décadence = заняпад) — агульная назва нерэалістычных напрамкаў у літаратуры і мастацтве канца XIX—пачатку XX ст., якія характарызуюцца ўпадніцтвам, крайнім індывідуалізмам.

ДЭКАЛЬТЭ́ (*фр.* décolleté) — глыбокі выраз у верхняй частцы жаночага адзення.

ДЭКАМПІЛЯ́ЦЫЯ (ад *лац.* de = з, ад + compilatio = крадзеж, аграбленне) — *інф.* варочанне праграмы, закладзенай у *камп'ютэр*, у пачатковы, зыходны выгляд.

ДЭКА́Н (*ням.* Dekan, ад *лац.* decanus = дзесятнік) — 1) кіраўнік *факультэта* ў вышэйшай навучальнай установе; 2) старшы ксёндз, які назірае над некалькімі прыходамі.

ДЭКАНА́Т (*ням.* Dekanat, ад *с.-лац.* decanatus) — кіраўніцтва *факультэта* на чале з *дэканам* 1, а таксама памяшканне, дзе яно знаходзіцца.

ДЭКАРАТЫ́ЎНЫ (*фр.* décoratif, ад *лац.* decorare = упрыгожваць) — 1) прызначаны для ўпрыгожвання (напр. д-ыя расліны); 2) жывапісны, маляўнічы (напр. д. від); 3) *пера*н. паказны, знешне эфектны.

ДЭКАРА́ЦЫЯ (*фр.* décoration, ад *лац.* decorare = упрыгожваць) — 1) мастацкае афармленне сцэны для паказу месца і абставін тэатральнага дзеяння; 2) *перан.* што-н. паказное, штучнае, што служыць для прыкрыцця недахопаў, непрывабнай сутнасці чаго-н.

ДЭКЛАМА́ЦЫЯ (*лац.* declamatio) — 1) выразнае чытанне мастацкіх твораў; 2) *перан.* штучна ўзнёслая манера гаварыць.

ДЭКЛАРА́ЦЫЯ (*лац.* decloratio = заява, аб'ява) — 1) афіцыйная або ўрачыстая, праграмная заява, а таксама дакумент, у якім яна выкладзена (напр. урадавая д., д. правоў чалавека); 2) заява падаткаплацельшчыка і некаторых катэгорый дзяржаўных служачых пра характар і памер даходаў, маёмаснае становішча; 3) заява асобы, якая перасякае граніцу, пра наяўнасць і колькасць у яе рэчаў, каштоўнасцей, валюты.

ДЭКЛАРАТЫ́ЎНЫ (*лац.* declarativus) — 1) які мае форму *дэкларацыі* 1; урачысты (напр. д-ая заява); 2) галаслоўны (напр. д-ыя абяцанні).

ДЭКЛАСАВА́НЫ (*фр.* déclassé) — які страціў сувязь са сваім сацыяльным класам, не ўдзельнічае ў грамадскай вытворчасці, апусціўся ў маральных адносінах.

ДЭКО́ДЭР (*англ.* decoder, ад *лац.* de = ад, з + codex = кніга) — 1) тое, што і *дэшыфратар*; 2) пераключальнае ўстройства ў каляровых тэлевізарах для пераўтварэння відэасігналаў з адной тэлесістэмы ў другую.

ДЭКО́Р (*фр.* décor, ад *лац.* decorare = упрыгожваць) — сукупнасць *дэкаратыўных* элементаў у архітэктуры.

ДЭКО́РТ (*ням.* Dekort) — скідка з цаны тавару за датэрміновую яго аплату або за больш нізкую якасць у параўнанні з умовамі здзелкі.

ДЭКО́РУМ (*лац.* decorum = прыстойнасць) — знешняя прыстойнасць; адпаведныя займаемай пасадзе абставіны.

ДЭКРЭ́Т (*фр.* décret, ад *лац.* decretum) — пастанова вярхоўнай улады, якая мае сілу закона.

ДЭЛЕГА́Т (*лац.* delegatus) — прадстаўнік якога-н. калектыву, арганізацыі, дзяржавы, выбраны для ўдзелу ў рабоце з'езду, канферэнцыі, перагаворах і інш.

ДЭЛЕГА́ЦЫЯ (*лац.* delegatio) — група *дэлегатаў*, якія прадстаўляюць той ці іншы калектыў, арганізацыю, дзяржаву.

ДЭЛІ́КТ (*лац.* delictum) — *юр.* незаконнае дзеянне, праваапарушэнне.

ДЭЛІМІТА́ЦЫЯ (*лац.* delimitatio) — вызначэнне дзяржаўнай граніцы з дакладным апісаннем яе праходжання і фіксацыяй на карце ў адпаведнасці з дагаворам, заключаным з суседняй дзяржавай.

ДЭМАГО́Г (*гр.* demagogos, ад demos = народ + ago = вяду) — палітык, які для дасягнення сваіх мэт карыстаецца *дэмагогіяй* 1.

ДЭМАГО́ГІЯ (*гр.* demagogia, ад demos = народ + ago = вяду) — 1) падман народных мас прывабнымі, але лжывымі абяцаннямі для дасягнення сваіх мэт; 2) пустыя мнагаслоўныя разважанні (напр. разводзіць дэмагогію).

ДЭМАГРА́ФІЯ (ад *гр.* demos = народ + grapho = пішу) — навука, якая вывучае склад, колькасць, заканамернасці ўзнаўлення насельніцтва ў іх грамадска-гістарычнай абумоўленасці.

ДЭМАКРА́Т (*фр.* démocrate, ад *гр.* demos = народ + kratos = = улада) — 1) прыхільнік *дэмакратыі* 1; 2) член дэмакратычнай партыі; 3) той, хто вядзе просты спосаб жыцця.

ДЭМАКРАТЫЗА́ЦЫЯ (*фр.* démocratisation, ад *гр.* demos = = народ + kratos = улада) — укараненне прынцыпаў *дэмакратыі*, перабудова дзяржавы, грамадства на дэмакратычных асновах.

ДЭМАКРА́ТЫЯ (*фр.* démocratie, ад *гр.* demos = народ + kratos = улада) — 1) форма дзяржаўнага кіравання, заснаваная на прызнанні народа крыніцай улады (проціл. *аўтарытарызм*); 2) прынцып арганізацыі дзейнасці калектыву, заснаваны на раўнапраўным удзеле ўсіх яго членаў.

ДЭМАНСТРА́ЦЫЯ (*лац.* demonstratio = паказванне) — 1) масавае шэсце для выражэння грамадска-палітычных настрояў; 2) публічны, наглядны паказ чаго-н. (напр. д. кінафільма); 3) паводзіны, учынкі, якія падкрэслена выражаюць пратэст, нязгоду з чым-н. (напр. д. непрыязнасці); 4) ваенная аперацыя з мэтай адцягнуць увагу праціўніка ад месца галоўнага ўдару; 5) дзеянні пагрозлівага характару з боку якой-н. дзяржавы з мэтай уздзейнічаць на іншую дзяржаву (напр. д. сілы).

ДЭМАНТА́Ж (*фр.* démontage) — разборка машын, станкоў, абсталявання для рамонту або перамяшчэння на новае месца (напр. д. электрастанцыі).

ДЭМАРАЛІЗА́ЦЫЯ (*фр.* démoralisation) — упадак духу, дысцыпліны, а таксама маральнае разлажэнне (напр. д. арміі, д. грамадства).

ДЭМА́РШ (*фр.* démarche) — дыпламатычнае выступленне ў форме ноты, заявы, адрасаванае ўраду якой-н. дзяржавы з мэтай выразіць пратэст, перасцярогу, дамагчыся ўступак і інш.

ДЭМЕ́НЦЫЯ (*лац.* dementia = шаленства) — *мед.* прыдуркаватасць, якая ўзнікае ў чалавека ў выніку паражэння галаўнога мозгу пры *атэрасклерозе, эпілепсіі* і інш. (параўн. *алігафрэнія*).

ДЭМІСЕЗО́ННЫ (*фр.* demisaison = пераходная пара года) — прызначаны для нашэння вясной і восенню (напр. д-ае паліто).

ДЭ́МПІНГ (*англ.* dumping = *літар.* скідванне) — продаж тавараў на знешнім рынку па зніжаных цэнах з мэтай выцяснення канкурэнтаў.

ДЭНАМІНА́ЦЫЯ (*лац.* denominatio = перайменаванне) — *экан.* змяненне намінальнай вартасці грашовых знакаў для ўпарадкавання грашовага абарачэння і спрашчэння разлікаў.

ДЭНАНСА́ЦЫЯ (*фр.* dénonsation) — заява якой-н. дзяржавы аб скасаванні міжнароднага дагавору.

ДЭПАЗІ́Т (*лац.* depositum = рэч, аддазеная на зберажэнне) — грошы або каштоўныя паперы, якія ўносяцца ў крэдытную ўстанову для захоўвання.

ДЭПАЗІ́ТАР (*лац.* depositor) — 1) уладальнік *дэпазіту*; 2) тое, што і *дэпанент* 2.

ДЭПАНЕ́НТ (*лац.* deponens, -ntis = які адкладвае) — 1) тое, што і *дэпазітар* 1; 2) асоба, якой належыць грашовая сума, не атрыманая ёю ва ўстаноўлены тэрмін; 3) рахунак, на які пералічваюцца грошы, не атрыманыя кім-н. своечасова (напр. грошы на дэпаненце).

ДЭПАРТА́ЦЫЯ (*лац.* deportatio = вываз) — высылка з дзяржавы або перасяленне на новае месцажыхарства як мера крымінальнага або адміністрацыйнага пакарання.

ДЭПЕ́ША (*фр.* dépêche) — 1) спешнае дыпламатычнае паведамленне; 2) *уст.* тое, што і *тэлеграма.*

ДЭПО́РТ (*фр.* déport) — *кам.* біржавая здзелка, якая заключаецца ў разліку на паніжэнне курсу каштоўных папер з мэтай атрымання курсавой розніцы.

ДЭПРЭ́СІЯ (*лац.* depressio = прыгнечанне) — 1) прыгнечаны псіхічны стан чалавека; 2) застой у гаспадарчым, грамадскім жыцці.

ДЭПУТА́Т (*лац.* deputatus = пасланы) — асоба, выбраная членам прадстаўнічага органа ўлады.

ДЭПУТА́ЦЫЯ (*с.-лац.* deputatio) — група ўпаўнаважаных або выбраных асоб, што дзейнічае ў якасці прадстаўнікоў якога-н. калектыву, арганізацыі.

ДЭ́РВІШ (*перс.* darviš = жабрак) — мусульманскі манах, які вядзе аскетычны спосаб жыцця (параўн. *факір* 1).

ДЭСЕ́РТ (*фр.* dessert) — салодкія стравы, цукеркі, фрукты, якія падаюцца ў канцы абеду.

ДЭ́СПАТ (*с.-лац.* despotus, ад *гр.* despotes) — 1) жорсткі правіцель з неабмежаванай уладай у старажытных рабаўладальніцкіх дзяржавах Усходу, у балканскіх краінах перыяду сярэдневякоўя; 2) *перан.* жорсткі, бязлітасны чалавек, які не лічыцца з чужымі жаданнямі.

ДЭСТРУКТЫ́ЎНЫ (*лац.* destructivus) — які вядзе да разбурэння чаго-н., разбуральны (напр. д. падыход).

ДЭТА́ЛЬ (*фр.* détail) — 1) частка машыны, механізма, якая не можа быць разабрана на іншыя, больш дробныя часткі; 2) прыватны факт, драбніца (напр. удакладніць дэталі маршрута).

ДЭТЭКТЫ́Ў (*англ.* detective, ад *лац.* detectio = раскрыццё) — 1) агент вышукной паліцыі, які вядзе расследаванне крымінальных спраў; 2) літаратурны твор або кінафільм, у якім расказваецца аб прыгодах сышчыкаў.

ДЭ-ФА́КТА (*лац.* de facto) — фактычна, на справе (параўн. *дэ-юрэ*).

ДЭФАРМА́ЦЫЯ (*лац.* deformatio) — 1) змяненне формы і памераў цела пад уздзеяннем знешніх сіл (напр. д. тары пры пагрузцы, д. пазваночніка); 2) *перан.* непажаданае змяненне якіх-н уласцівасцей, уяўленняў, паняццяў (напр. д. асноўных прынцыпаў маралі).

ДЭФЕ́КТ (*лац.* defectus) — загана, недахоп (напр. тавар з дэфектам, д. вымаўлення).

ДЭФЕКТАЛО́ГІЯ (ад *лац.* defectus = дэфект + *гр.* logos = навука) — навука, якая вывучае заканамернасці і асаблівасці развіцця дзяцей з фізічнымі і псіхічнымі недахопамі і пытанні іх навучання і выхавання.

ДЭФЕКТЫ́ЎНЫ (*лац.* defectivus) — які мае фізічныя або псіхічныя недахопы; ненармальны (напр. д-ае дзіця).

ДЭФІЛІ́РАВАЦЬ (*фр.* défiler) — 1) урачыста праходзіць (на парадах, дэманстрацыях); 2) хадзіць туды-сюды, прагульвацца.

ДЭФІНІ́ЦЫЯ (*лац.* definitio) — кароткае азначэнне якога-н. паняцця з улікам найбольш істотных яго адценняў.

ДЭФІЦЫ́Т (*лац.* deficit = нестае) — 1) недахоп чаго-н., нястача (напр. д. тавараў); 2) страта, перавышэнне расходаў над даходамі (напр. бюджэтны д.).

ДЭФЛЯ́ЦЫЯ (*лац.* deflatio = здзіманне) — змяншэнне колькасці папяровых грошай, выпушчаных у перыяд *інфляцыі.*

ДЭФО́ЛТ (*англ.* default) — 1) невыкананнне банкамі або ўрадам фінансавых плацяжоў; 2) спыненне выплаты працэнтаў па каштоўных паперах у перыяд ліквідацыі кампаніі.

ДЭШЫФРАВА́ЦЬ (*фр.* déchiffrer) — 1) разбіраць напісанае *шыфрам,* тайнапісам або невядомым алфавітам (напр. д. дэпешу, д. рукапіс); 2) пераўтвараць сігналы адной інфармацыйнай сістэмы ў сігналы другой сістэмы (напр. д. перфастужку).

ДЭШЫФРА́ТАР (ад *фр.* déchiffrer = разбіраць) — электроннае ўстройства для расшыфроўкі паведамленняў, якія перадаюцца ўмоўнымі сігналамі (*кодам, шыфрам*), і пераводу інфармацыі на мову сістэмы, якая прымае.

ДЭ-Ю́РЭ (*лац.* de jure) — юрыдычна, фармальна (параўн. *дэ-факта*).

Е

ЕВА́НГЕЛЛЕ (*гр.* euangelion = *літар.* добрая вестка) — частка Біблii, дзе змешчаны апавяданні аб жыцці, дзейнасці і вучэнні Ісуса Хрыста, напісаныя апосталамі Маркам, Матфеем, Лукой і Іаанам.

ЕЗУІ́Т (*с.-лац.* jesuita, ад *лац.* Jesus = Ісус) — 1) член манаскага каталіцкага ордэна «Таварыства Ісуса», заснаванага ў 1534 г. для барацьбы з Рэфармацыяй і абароны папства; 2) *перан.* хітры, крывадушны чалавек.

ЕКЦЕ́ННЯ (*гр.* ekteneia = стараннасць, руплівасць) — частка праваслаўнага богаслужэння, калі святар ад імя вернікаў звяртаецца з прашэннямі да Бога.

ЕПА́РХІЯ (*гр.* eparchia, ад epi = над + arche = улада) — царкоўна-адміністрацыйная тэрытарыяльная адзінка, якой кіруе *епіскап*.

ЕПІ́СКАП (*гр.* episkopos, epi = над + skopeo = гляджу, назіраю) — вышэйшае духоўнае званне ў праваслаўнай царкве, якое прысвойваецца звычайна кіраўніку *епархіі*, а таксама асоба, якая мае гэта званне.

Е́РАСЬ (*гр.* hairesis) — 1) адступленне ад *догматаў* пануючай рэлігіі; 2) *перан.* адступленне ад агульнапрынятых правіл, поглядаў; 3) *перан.* бязглуздзіца, лухта (напр. несці е.).

ЕРЭТЫ́К (*гр.* hairetikos) — 1) адступнік ад догматаў пануючай рэлігіі, паслядоўнік *ерасі* 1; 2) *перан.* той, хто адступае ад агульнапрынятых правіл, поглядаў.

Е́ЎРА [*англ.* Euro(pean) = еўрапейскі] — адзіная грашовая адзінка краін Еўропы, што ўваходзяць у Еўрапейскі саюз.

ЕЎРАПЕО́ІД (ад *лац.* Europa = Еўропа + *гр.* eidos = выгляд) — прадстаўнік расы, для якой характэрна светлая скура, мяккія валасы, вузкі выступаючы нос, тонкія губы.

ЕЎХАРЫ́СТЫЯ (*гр.* eucharistia = падзяка) — хрысціянскі абрад прыняцця просвіры і віна, адно з сямі хрысціянскіх таінстваў; прычашчэнне.

Ё

ЁГ (*англ.* yog, ад *санскр.* yoga = засяроджанне, сузіранне) — паслядоўнік *ёгі*.

ЁГА (*англ.* yoga, ад *санскр.* yoga = засяроджанне, сузіранне) — вучэнне аб метадах і прыёмах кіравання псіхікай чалавека на аснове старажытнаіндыйскіх рэлігійна-філасофскіх сістэм; сцвярджае, што шляхам дыхальных, фізічных і маральных трэніровак можна выйсці з-пад улады пачуццяў і законаў прыроды.

ЁГУРТ (*англ.* yoghurt, ад *тур.* yogurt = кіслае малако) — кісламалочны прадукт з вітамінамі і фруктовымі дабаўкамі.

ЁД (*н.-лац.* iodium, ад *гр.* iodes = фіялетавы) — 1) хімічны элемент, крышталічнае рэчыва цёмна-шэрага колеру, якое здабываецца галоўным чынам з марскіх водарасцей;

2) спіртавы раствор гэтага рэчыва, прызначаны для медыцынскіх мэт.

ЁДАФО́РМ (*фр.* iodoforme) — лекавы прэпарат, арганічнае злучэнне *ёду* ў выглядзе крышталічнага жоўтага парашку; выкарыстоўваецца як антысептычны сродак.

Ж

ЖАБО́ (*фр.* jabot, ад jabos = птушыны валляк) — аздоба з карункаў або лёгкай тканіны вакол каўняра ці на грудзях мужчынскай сарочкі, жаночай блузкі.

ЖАКЕ́Й (*англ.* yockey) — 1) прафесійны яздок на конных скачках; 2) цыркавы артыст, які выконвае акрабатычныя трукі на неасядланым кані.

ЖАКЕ́Т (*фр.* jaquette) — кароткая жаночая вопратка, пашытая ў талію.

ЖАЛЮЗІ́ (*фр.* jalousie) — 1) аконныя шторы з вузкіх драўляных пласцінак на шнурах, якія выкарыстоўваюцца для рэгулявання светлавой і паветранай плыні; 2) металічныя вентыляцыйныя рашоткі, якія ўстанаўліваюцца на пражэктарах, самалётах і інш.

ЖАНГЛЁР (*фр.* jongleur) — цыркавы артыст, які спрытна падкідвае і ловіць адначасова некалькі прадметаў.

ЖАНГЛІ́РАВАЦЬ (*фр.* jongler) — 1) падкідваць і спрытна лавіць на ляту адначасова некалькі прадметаў; 2) *перан.* спрытна, адвольна абыходзіцца з фактамі, словамі і інш. (напр. ж. цытатамі).

ЖАНР (*фр.* genre) — 1) гістарычна выпрацаванае ўнутранае падраздзяленне ва ўсіх відах мастацтва з уласцівымі яму мастацкімі асаблівасцямі, напр. у літаратуры — раман, паэма, камедыя і інш., у музыцы — сімфонія, кантата, песня і інш., у выяўленчым мастацтве — партрэт, пейзаж, нацюрморт і інш.; 2) жывапіс на бытавыя сюжэты.

ЖАРГО́Н (*фр.* jargon) — мова якой-н. сацыяльнай групы, насычаная словамі і выразамі, уласцівымі толькі для дадзенай групы і незразумелымі для ўсіх астатніх (напр. акцёрскі ж., ж. маракоў).

ЖАРДЫНЬЕ́РКА (*фр.* jardiniére, ад jardin = сад) — прыгожа аформленая карзінка або скрынка для вырошчвання пакаёвых кветак.

ЖАРТ (*польск.* żart, ад *ням.* Scherz) — 1) востры дасціпны выраз; кароткае апавяданне са смешным, забаўным зместам; 2) невялікая камічная п'еса, звычайна бытавога характару.

ЖУРНАЛІ́СТ (*фр.* journaliste) — прафесійны літаратурны работнік, які займаецца *журналістыкай.*

ЖУРНАЛІ́СТЫКА (*фр.* journalistique = газетны, журналісцкі) — 1) від творчай дзейнасці па зборы, апрацоўцы і распаўсюджванні актуальных паведамленняў і звестак праз сродкі масавай інфармацыі; 2) навука аб ролі і месцы сродкаў масавай інфармацыі ў жыцці грамадства, аб формах і метадах журналісцкай дзейнасці.

ЖУРЫ́ (*фр.* jury) — група спецыялістаў-экспертаў на конкурсе, выстаўцы, спаборніцтве, якая вызначае ступень майстэрства ўдзельнікаў і прысуджае прэміі і ўзнагароды.

ЖЫРАБА́НК (ад *іт.* giro = абарот + banco = банк) — банк, які здзяйсняе безнаяўныя разлікі паміж сваімі кліентамі.

ЖЫРАНДО́ЛЬ (*фр.* girandole) — 1) *уст.* фігурны падсвечнік для некалькіх свечак; 2) фантан з некалькімі струменямі.

ЖЫРО́ (*іт.* giro) — 1) від безнаяўных разлікаў праз разліковыя чэкі; 2) тое, што і *індасамент.*

ЖЭЛАЦІ́Н (*фр.* gélatine, ад *лац.* gelatus = застылы) — бялковае рэчыва жывёльнага паходжання, раствор якога пры ахаладжэнні пераходзіць у студзяністы стан; выкарыстоўваецца ў кулінарыі, фатаграфіі, тэхніцы.

ЖЭЛЕ́ (*фр.* gelée) — салодкая студзяністая маса з фруктова-ягадных сокаў, малака і іншых прадуктаў з дабаўленнем *жэлаціну.*

ЖЭСТ (*фр.* geste) — 1) рух рукі, галавы для пацвярджэння сказанага, падачы якіх-н. знакаў, сігналаў; 2) *перан.* учынак, зроблены з якой-н. паказной мэтай (напр. ж. ветлівасці).

ЖЭСТЫКУЛЯ́ЦЫЯ (*фр.* gesticulation) — суправаджэнне сказанага *жэстамі* 1.

ЖЭТО́Н (*фр.* jeton) — 1) металічны значок, які паказвае на прыналежнасць да якой-н. арганізацыі або выдаецца на

памяць аб якой-н. падзеі; 2) металічны або пластмасавы кружок, які дае права на атрыманне чаго-н., замяняе манету (напр. для аплаты праезду ў метро).

З

ЗАДЫЯ́К [*лац.* zodiacus, ад *гр.* zodiakos (kyklos) = звярыны (круг)] — *астр.* пояс неба, па якім Сонца праходзіць свой бачны шлях на працягу года; падзяляецца на 12 знакаў (па ліку сузор'яў, якія названы пераважна імёнамі жывёл (Леў, Рак, Скарпіён і інш.).

ЗА́ЛА (*ням.* Saal) — 1) вялікае памяшканне для публічных сходаў і іншых мэт (напр. актавая з., чытальная з.); 2) прасторны пакой у кватэры для прыёму гасцей.

ЗАНДЗІ́РАВАЦЬ (*ням.* sondieren, ад *фр.* sonder) — 1) даследаваць пры дапамозе *зонда* (напр. з. рану); 2) *перан.* папярэдне высвятляць якое-н. пытанне; разведваць, распытваць.

ЗАЯ́ДЛЫ (*польск.* zajadły) — 1) які надта прыахвоціўся да чаго-н. (напр. з. танцор); 2) які вядзецца, выконваецца з асаблівай упартасцю, напорыстасцю (напр. з-ая барацьба); 3) злосны, задзірысты (напр. з. чалавек).

ЗЕНІ́Т [*фр.* zénith, ад *ар.* samt (urrás) = *літар.* дарога (над галавой)] — 1) *астр.* найвышэйшы ўяўны пункт нябеснай сферы, які знаходзіцца над галавой наглядальніка (напр. сонца ў зеніце); 2) *перан.* вышэйшая ступень, вяршыня развіцця чаго-н. (напр. з. славы).

ЗЕРО́ (*фр.* zero) — нулявое ачко, нуль (пры гульні ў рулетку, фішкі і інш.).

ЗЕФІ́Р (*фр.* zéphyr, ад *гр.* zephyros = заходні вецер) — 1) *паэт.* цёплы лёгкі ветрык; 2) тонкая баваўняная тканіна; 3) сорт лёгкай фруктовай пасцілы круглай формы.

ЗІГЗА́Г (*фр.* zigzag, ад *ням.* Zickzack) — 1) ломаная лінія (напр. з. маланкі); 2) *перан.* рэзкае адхіленне ад асноўнага напрамку ў палітыцы, дзейнасці, быце (напр. з. лёсу).

ЗО́МБІ (*англ.* zombie, ад *афр.* zumbi = фетыш) — 1) мярцвяк у афрыканскай міфалогіі, які выконвае волю таго, хто выклікаў яго дух; 2) *перан.* чалавек, здольны раўнадушна рабіць учынкі пад уздзеяннем чужой, пераважна злой волі.

ЗО́НА (*лац.* zona, ад *гр.* zone — пояс) — прастора, раён, тэрыторыя паміж якімі-н. межамі, што характарызуецца якімі-н. агульнымі прыметамі (напр. арктычная з., лясная з., бяз'ядзерная з.).

ЗОНД (*фр.* sonde) — 1) медыцынскі інструмент у выглядзе трубачкі, які ўводзіцца ўнутр арганізма з дыягнастычнай ці лячэбнай мэтай; 2) металічны бур для даследавання падглебы; 3) невялікі паветраны шар з самапісным прыстасаваннем для метэаралагічных назіранняў.

ЗУ́МЕР (*ням.* Summer) — электрамагнітны прыбор для падачы гукавых сігналаў; выкарыстоўваецца ў радыётэхніцы, тэлефаніі.

ЗЮЙД (*гал.* zuiden) — 1) поўдзень, паўднёвы напрамак; 2) паўднёвы вецер.

ЗЮЙД-ВЕ́СТ (*гал.* zuid-west) — 1) паўднёвы захад, паўднёва-захо́дні напрамак; 2) паўднёва-заходні вецер.

ЗЮЙД-О́СТ (*гал.* zuid-ost) — 1) паўднёвы ўсход, паўднёва-ўсходні напрамак; 2) паўднёва-ўсходні вецер.

І

ІГНАРАВА́ЦЬ (*польск.* ignorować, ад *лац.* ignorare = не ведаць, не прызнаваць) — свядома не звяртаць увагі на каго-н., што-н., пагардліва ставіцца да каго-н., чаго-н. (напр. і. факты).

ІГНІПУНКТУ́РА (ал *лац.* ignis = агонь + punctura = укол) — 1) спосаб лячэння барадавак, мазоляў і некаторых пухлін прыпяканнем распаленым металам; 2) метад кітайскай народнай медыцыны, прыпяканне скуры ў пэўных пунктах тлеючымі палачкамі з сухога палыну.

ІГУ́МЕН (*гр.* hegoumenos = кіраўнік) — настаяцель праваслаўнага мужчынскага манастыра.

ІГУ́МЕННЯ (*гр.* hegoumeni = кіраўніца) — настаяцельніца праваслаўнага жаночага манастыра.

І́ДАЛ (*гр.* eidolon = малюнак, падабенства) — 1) фігура, статуя, якой пакланяліся язычнікі як богу; 2) *перан.* прадмет абажання або нізкапаклонства.

ІДЫЁТ (*лац.* idiota, ад *гр.* idiotes = невук) — 1) чалавек, хворы на *ідыятыю*; 2) *перан.* дурань, тупіца.

ІДЫ́ЛІЯ (*гр.* eidyllion = карцінка) — 1) жанравая разнавіднасць *буколікі*, паэтычны твор, у якім ідэалізавана паказваецца вясковы быт на ўлонні прыроды; 2) *перан., іран.* мірнае, шчаслівае існаванне (напр. сямейная і.).

ІДЫЯСІНКРАЗІ́Я (*н.-лац.* idiosyncrasia, ал *гр.* idios = своеасаблівы + synkrasis = злучэнне) — 1) *мед.* павышаная, хваравітая адчувальнасць чалавечага арганізма да некаторых рэчываў, што прыводзіць да захворванняў кішэчна-страўнікавага тракту, органаў дыхання і скуры; 2) *перан.* непрынянце якіх-н. ідэй, паняццяў і інш. (напр. і. да ўсяго новага).

ІДЫЯТЫ́Я (*гр.* idioteia) — *мед.* цяжкая форма прыроджанага псіхічнага недаразвіцця (*алігафрэніі*).

ІДЭА́Л (*фр.* idéal, ад *гр.* idea = паняцце) — 1) вышэйшая мэта дзейнасці грамадства, асобы, мяжа імкненняў, жаданняў; 2) дасканалы ўзор чаго-н. (напр. і. дабраты).

ІДЭАЛІЗА́ЦЫЯ (*фр.* idéalisation, ад *п.-лац.* idealis = ідэальны, ад *гр.* idea = паняцце) — паказ каго-н., чаго-н. лепшым, чым ёсць у сапраўднасці; надзяленне ідэальнымі якасцямі.

ІДЭАЛІ́ЗМ (*фр.* idéalisme, ад *п.-лац.* idealis = ідэальны, ад *гр.* idea = паняцце) — 1) філасофскі напрамак, які асновай усяго існуючага лічыць свядомасць, дух, ідэю, а не матэрыю (проціл. *матэрыялізм*); 2) схільнасць да ідэалізацыі, прыхарошвання рэчаіснасці.

ІДЭАЛО́ГІЯ (ад *гр.* idea = паняцце + logos = вучэнне) — сістэма поглядаў, ідэй, якія характарызуюць якую-н. сацыяльную групу, клас, палітычную партыю, грамадства.

ІДЭА́ЛЬНЫ (*п.-лац.* idealis, ад *гр.* idea = паняцце) — 1) які існуе толькі ў свядомасці, у ідэях і ўяўленнях (напр. і. свет); 2) які адпавядае паняццю аб *ідэале*, узвышаны (напр. і-ая любоў); 2) вельмі добры, дасканалы (напр. і-ыя ўмовы).

ІДЭНТЫФІКА́ЦЫЯ (*фр.* identification, ад *с.-лац.* identificare = атаясамліваць) — устанаўленне поўнага супадзення, адпаведнасці аднаго прадмета, з'явы, паняцця другому; атаясамліванне.

ІДЭНТЫ́ЧНЫ (*с.-лац.* identicus) — такі самы, аднолькавы, раўназначны, цалкам адпаведны чаму-н. (напр. і. тэкст).

ІДЭО́ЛАГ (ад *гр.* idea = паняцце + logos = вучэнне) — выразнік, абаронца *ідэалогіі* якога-н. грамадскага класа, групы, напрамку.

ІДЭФІ́КС (*фр.* idée fixe) — апантанасць чалавека неадчэпнай, маніякальнай ідэяй.

ІДЭ́Я (*гр.* idea = паняцце) — 1) сукупнасць паняццяў, уяўленняў аб рэчаіснасці ў свядомасці чалавека, якая выражае яго адносіны да навакольнага свету; 2) асноўны, істотны прынцып светапогляду; 3) асноўная думка, задума, якая вызначае змест чаго-н. (напр. і. рамана); 4) намер, план (напр. і. эканамічнага развіцця).

ІЕГАВІ́СТЫ (*англ.* jegovists, ад *ст.-яўр.* Jahwe = імя бога ў іудаізме) — члены хрысціянскай секты, заснаванай у 1872 г. у ЗША; прызнаюць адзіным богам Іегову, адвяргаюць хрысціянскія догматы.

ІЕРАДЫЯ́КАН (*гр.* hierodiakonos, ад heiros = свяшчэнны + diakonos = дыякан) — манах у сане *дыякана.*

ІЕРА́РХ (*гр.* hierarches, ад heiros = свяшчэнны + arche = = улада) — царкоўна-афіцыйная назва *епіскапа.*

ІЕРА́РХІЯ (*гр.* hierarchia, ад heiros = свяшчэнны + arche = = улада) — паслядоўнае размяшчэнне пасад, званняў, з'яў ад ніжэйшых да вышэйшых у парадку іх падпарадкаванасці (напр. службовая і.).

ІЕРЭ́Й (*гр.* hiereus = жрэц) — святар у праваслаўнай царкве.

ІЗАЛЯ́ТАР (*фр.* isolateur) — 1) рэчыва, якое не праводзіць электрычнага току, цеплыні або не прапускае гукаў; 2) дэталь з ізаляцыйнага рэчыва для замацавання і раз'яднання частак электрычнага абсталявання; 3) адасобленае памяшканне для хворых або другіх асоб, якія маюць патрэбу ў ізаляцыі.

ІЗАЛЯ́ЦЫЯ (*фр.* isolation) — 1) раз'яднанне частак электрычнага абсталявання або іншых праваднікоў пры дапамозе спецыяльнага матэрыялу (рэчыва), а таксама сам гэты матэрыял; 3) адасабленне каго-н. ад іншых людзей (напр. і. заразных хворых, палітычная і.).

ІКАНАГРА́ФІЯ (*гр.* eikonographia, ад eikon = выява, вобраз + grapho = пішу) — 1) вывучэнне і апісанне мастацкіх палотнаў, прысвечаных якой-н. тэме або асобе; 2) сукупнасць мастацкіх палотнаў на адну тэму, сюжэт.

ІКАНАСТА́С (ад *гр.* eikon = выява, вобраз + stasis = стаянне) — упрыгожаная абразамі сценка ў праваслаўнай царкве, якая аддзяляе алтар.

ІКАНАТЭКА (ад *гр.* eikon = выява, вобраз + theke = сховішча) — калекцыя, збор малюнкаў па пэўнай тэматыцы.

ІКЕБА́НА (*яп.* ikebana) — майстэрства складаць з кветак, раслін букеты, мастацкія кампазіцыі, часам з сімвалічным значэннем, а таксама сам такі букет, кампазіцыя.

ІЛЮ́ЗІЯ (*фр.* illusion, ад *лац.* illusio = падман) — 1) скажонае ўспрыманне рэчаіснасці, прыняцце ўяўнага за сапраўднае (напр. і. цішыні, зрокавая і.); 2) *перан.* надзея, якой не суджана збыцца (напр. цешыць сябе ілюзіямі).

ІЛЮЗІЯНІ́СТ (*фр.* illusionniste, ад *лац.* illusio = падман) — эстрадна-цыркавы артыст, які паказвае складаныя фокусы, часта з прымяненнем спецыяльнай апаратуры.

ІЛЮЗО́РНЫ (*лац.* illusorius = падманлівы) — заснаваны на *ілюзіях*; уяўны, не сапраўдны (напр. і-ыя надзеі).

ІЛЮМІНА́ЦЫЯ (*лац.* illuminatio = асвятленне) — яркае асвятленне вуліц, будынкаў рознакаляровымі агнямі ў сувязі са святам, урачыстасцю.

ІЛЮСТРА́ЦЫЯ (*лац.* illustratio = выява, жывое апісанне) — 1) малюнак у кнізе, часопісе, які суправаджае тэкст, тлумачыць змест; 2) *перан.* прыклад, які наглядна паказвае, пацвярджае што-н.

ІМАНЕ́НТНЫ (*лац.* immanens, -ntis = уласцівы) — унутрана ўласцівы якому-н. прадмету, з'яве, працэсу, абумоўлены іх сутнасцю (напр. і-ыя прычыны).

ІМЕ́ЙЛ [*англ.* e-mail, ад e(lectronic) mail = электронная пошта] — *інф.* спосаб электроннай сувязі,які ажыццяўляецца пры дапамозе *мадэма* і дазваляе перадаваць і прымаць тэкставыя паведамленні з аднаго *камп'ютэра* на другі.

ІМІГРА́НТ (*лац.* immigrans, -ntis = які перасяляецца) — 1) іншаземец, які прыехаў у якую-н. краіну на пастаяннае жыхарства (параўн. *мігрант* 1, *эмігрант* 1); 2) жывёла (від, род), якая перасялілася на дадзеную тэрыторыю з іншай, дзе яна ўзнікла і развівалася раней (параўн. *мігрант* 2).

ІМІГРА́ЦЫЯ (*п.-лац.* immigratio = перасяленне) — 1) уезд у якую-н. краіну на пастаяннае жыхарства грамадзян іншай дзяржавы (параўн. *міграцыя* 1, *эміграцыя* 1); 2) перася-

ленне жывёл з іх радзімы ў іншую вобласць (параўн. *міграцыя* 2).

ІМІДЖ (*англ.* image = вобраз) — мэтанакіравана сфарміраваны (сродкамі масавай інфармацыі, літаратуры і інш.) вобраз якой-н. асобы, з'явы, прадмета, каб аказаць на каго-н. эмацыйна-псіхалагічнае ўздзеянне з мэтай папулярызацыі, рэкламы (напр. і. палітыка).

ІМІДЖМЕЙКЕР (*англ.* imagemaker, ад image = вобраз + make = рабіць) — спецыяліст па стварэнню *іміджа* якой-н. асобы, з'явы, прадмета.

ІМІТАТАР (*лац.* imitator = пераймальнік) — 1) чалавек, які па-майстэрску пераймае каго-н., што-н. (напр. і. птушыных галасоў); 2) прыбор, які з максімальнай дакладнасцю ўзнаўляе што-н. (напр. і. кабіны касмічнага карабля).

ІМІТАЦЫЯ (*лац.* imitatio = перайманне) — 1) майстэрскае перайманне каго-н., чаго-н. (напр. і. воўчага голасу); 2) падробка чаго-н. пад што-н. (напр. і. пад чырвонае дрэва); 3) паўтарэнне музычнага матыву (мелодыі) у другім голасе на інтэрвал вышэй або ніжэй.

ІМПАЗАНТНЫ (*фр.* imposant) — велічны, паважны, які робіць ураджанне сваім выглядам (напр. і-ая фігура).

ІМПАНАВАЦЬ (*лац.* imponere) — адпавядаць чыім-н. патрабаванням, густам, настроям; падабацца.

ІМПАРТ (*англ.* import, ад *лац.* importare = увозіць) — 1) увоз у краіну замежных тавараў для рэалізацыі на ўнутраным рынку (проціл. *экспарт* 1); 2) агульная колькасць або агульны кошт тавараў, дастаўленых у якую-н. краіну з-за мяжы, а таксама сам дастаўлены тавар (проціл. *экспарт* 2).

ІМПАРЦЁР (*англ.* importer, ад *лац.* importare = увозіць) — краіна, установа або асоба, якія займаюцца *імпартам* 1 (проціл. *экспарцёр*).

ІМПАТЭНТ (*лац.* impotens, -ntis = бяссільны) — чалавек, які пакутуе на *імпатэнцыю* 1.

ІМПАТЭНЦЫЯ (*лац.* impotentia = слабасць, бяссілле) — 1) палавое бяссілле; 2) *перан.* няздольнасць да творчай дзейнасці (у навуцы, мастацтве, палітыцы і г. д.).

ІМПЕРАТЫЎ (*лац.* imperativus = загадны) — 1) катэгарычнае патрабаванне, загад (напр. маральны і.); 2) *лінгв.* загадны лад дзеяслова.

ІМПЕРЫЯЛІ́ЗМ (*фр.* impérialisme, ад *лац.* imperium = улада) — 1) вышэйшая стадыя развіцця капіталізму, якая характарызуецца панаваннем буйных манаполій, барацьбой паміж буйнымі дзяржавамі за крыніцы сыравіны і рынкі збыту; 2) дзяржаўная палітыка, накіраваная на заваяванне тэрыторый, калоній, устанаўленне палітычнага або эканамічнага кантролю над іншымі дзяржавамі.

ІМПІ́ЧМЕНТ (*англ.* impeachment = ганьбаванне, абвінавачванне) — працэдура прыцягнення да суда парламента вышэйшых службовых асоб дзяржавы (прэзідэнта, кіраўніка ўрада і інш.) з мэтай пазбаўлення іх паўнамоцтваў.

ІМПЛАНТА́ЦЫЯ (*п.-лац.* implantatio, ад *лац.* im = у + plantatio = саджанне) — 1) аперацыя ўжыўлення ў тканку чужых арганізму матэрыялаў, а таксама наогул пластычная аперацыя па перасадцы органаў і тканак; 2) укараненне зародка ў слізістую абалонку маткі.

ІМЛІЦЫ́ТНЫ (*фр.* implicite, ад *лац.* implicare = сплятаць) — скрыты, не выказаны яўна, які падразумяваецца (проціл. *эксплiцытны*).

ІМПРАВІЗА́ЦЫЯ (*фр.* improvisation, ад *лац.* improvisus = непрадбачаны) — стварэнне чаго-н. (напр. верша, музыкі) без папярэдняй падрыхтоўкі, на хаду, у час выканання.

ІМПРЭСА́РЫО (*іт.* impresario) — асоба, якая арганізуе канцэрты, спектаклі, гастролі, заключае для артыстаў кантракты.

ІМПРЭ́СІЯ (*лац.* impressio) — 1) мімалётнае ўражанне, настрой, перажыванне; 2) кароткі літаратурны твор эмацыянальна-суб'ектыўнага характару.

ІМПРЭСІЯНІ́ЗМ (*фр.* impressionnisme, ад *лац.* impressio = уражанне) — напрамак у мастацтве і літаратуры канца XIX—пачатку XX ст., прадстаўнікі якога імкнуліся да непасрэднай перадачы суб'ектыўных адчуванняў, мімалётных уражанняў і настрояў.

І́МПУЛЬС (*лац.* impulsus = удар, штуршок) — 1) унутранае пабуджэнне, штуршок да дзеяння (напр. і. да творчасці); 2) мера руху і сілы (напр. электрычны і., нервовы і.).

ІМПЭ́Т (*польск.* impet, ад *лац.* impetus = парыў, разбег, напор) — 1) разгон, парывістасць, імклівасць (напр. і. ру-

ху); 2) *перан.* запал, напорыстасць (напр. і. да працы, юнацкі і.).

ІМУНАЛО́ГІЯ (ад *лац.* immunis = свабодны ад чаго-н., некрануты + *гр.* logos = вучэнне) — навука аб неўспрымальнасці арганізма да інфекцыйных захворванняў і атрутных рэчываў.

ІМУНІЗА́ЦЫЯ (*фр.* immunisation, ад *лац.* immunis = свабодны ад чаго-н., некрануты) — стварэнне штучнага *імунітэту* 1 ў чалавека і жывёл супраць заразных хвароб.

ІМУНІТЭ́Т (*ням.* Immunität, ад *лац.* immunitas, -atis = вызваленне ад чаго-н.) — 1) непадатлівасць арганізма якім-н. заразным хваробам (напр. прыроджаны і.); 2) выключнае права не падпарадкоўвацца некаторым законам, якое даецца пэўным асобам (напр. дыпламатычны і.); 3) *перан.* здольнасць супрацьстаяць чаму-н., захоўваючы спакой і абыякавасць.

ІНАВА́ЦЫЯ (*лац.* innovatio) — 1) наваўвядзенне, абнаўленне (напр. тэхнічная і.); 2) новая з'ява ў мове (напр. лексічная і.).

ІНАЎГУРА́ЦЫЯ (*лац.* inauguratio = пачатак) — урачыстая працэдура ўступлення на пасаду кіраўніка дзяржавы.

ІНВА́ЗІЯ (*лац.* invasio = напад) — заражэнне чалавека або жывёлы паразітамі жывёльнага паходжання (глістамі, насякомымі і інш.).

ІНВА́ЙРАНМЕНТ (*англ.* environment = акружэнне, наваколле) — від сучаснага мастацтва, які спалучае твор і адначасова мастацкае дзеянне, скіраваныя на арганізацыю прасторы, што дае магчымасць гледачу адчуваць сябе арганічна ўключаным у дзею праз аўдыя-візуальныя, кінетычныя і іншыя сродкі ўздзеяння і сувязі; узнік у ЗША і Еўропе ў 1960-я гады як вынік развіцця *поп-арту* і *постканструктывізму*.

ІНВАЙРАНМЕНТАЛІ́ЗМ (*англ.* environmentalism, ад environment = акружэнне, наваколле) — плынь у геаграфіі, якая адводзіць геаграфічнаму асяроддзю вырашальную ролю ў развіцці грамадства і грамадскай вытворчасці.

ІНВАЛІ́Д (*лац.* invalidus = бяссільны, слабы) — чалавек, які страціў працаздольнасць у выніку ранення, хваробы ці калецтва.

ІНВЕКТЫ́ВА [*лац.* invectiva (oratio) = лаянкавая (прамова)] — рэзкае выступленне супраць каго-н., чаго-н.; зневажальная прамова, выпад.

ІНВЕНТА́Р (*п.-лац.* inventarium = вопіс) — 1) сукупнасць рэчаў, прылад, якія складаюць маёмасць прадпрыемства, установы, арганізацыі (напр. школьны і., спартыўны і.); 2) дакладны спіс гэтай маёмасці, вопіс, рэестр (напр. скласці і.).

ІНВЕНТАРЫЗА́ЦЫЯ (*ням.* Inventarisation, ад *п.-лац.* inventarium = вопіс) — перыядычная праверка наяўнасці і стану маёмасці прадпрыемства, установы, арганізацыі шляхам падліку, вопісу яе.

ІНВЕ́РСІЯ (*лац.* inversio = перастаноўка) — 1) *лінгв.* змяненне звычайнага парадку слоў і словазлучэнняў у сказе для надання фразе пэўнай стылістычнай афарбоўкі; 2) *мат.* парушэнне нармальнага парадку двух элементаў у перастаноўцы; 3) *метэар.* павышэнне тэмпературы паветра ў атмасферы з вышынёй замест звычайнага яе паніжэння.

ІНВЕ́СТАР (*англ.* investor, ад *лац.* investire = адзяваць) — асоба, арганізацыя або дзяржава, якія ажыццяўляюць *інвестыцыю.*

ІНВЕСТЫ́ЦЫЯ (*ням.* Investition, ад *лац.* investire = адзяваць) — доўгатэрміновае ўкладанне капіталу ў якое-н. прадпрыемства, каб атрымаць прыбытак.

ІНГАЛЯ́ЦЫЯ (*лац.* inhalatio = удыханне) — лячэнне верхніх дыхальных шляхоў удыханнем лекавых рэчываў, распыленых пры дапамозе спецыяльных апаратаў.

ІНГРЭДЫЕ́НТ (*лац.* ingrediens, -ntis = які ўваходзіць) — 1) састаўная частка хімічнага злучэння або сумесі; 2) *перан.* састаўная частка чаго-н. (напр. і. займальнасці ў белетрыстыцы).

ІНГУМА́ЦЫЯ (*англ.* inhumation, ад *лац.* inhumare = накрываць зямлёй) — пахаванне нябожчыка паводле абраду трупапалажэння ў грунтавой магіле (параўн. *крэмацыя*).

ІНДАСАМЕ́НТ (*ням.* Indossament, ад *лац.* in = на + dorsum = спіна) — перадатачны надпіс на адвароце *вэксаля, чэка* і іншых каштоўных папер, які сведчыць аб пераходзе правоў па гэтых дакументах іншай асобе.

ІНДАСА́НТ (*ням.* Indossant, ад *лац.* in = на + dorsum = спіна) — асоба, якая робіць на адвароце *вэксаля, чэка* або

іншай каштоўнай паперы перадатачны надпіс (*індасамент*).

ІНДАСА́Т (*ням.* Indossat, ад *лац.* in = на + dorsum = спіна) — асоба, якой перадаецца *вэксаль, чэк* або іншая каштоўная папера праз перадатачны надпіс (*індасамент*).

ІНДУІ́ЗМ (*англ.* hinduism, ад *санскр.* hindumata) — рэлігія большасці насельніцтва Індыі, звязаная з культам багоў Вішну і Шывы.

ІНДУ́КЦЫЯ (*лац.* inductio = увядзенне) — спосаб разважання ад прыватных фактаў да агульных вывадаў (проціл. *дэдукцыя*).

ІНДУ́СТРЫ́Я (*фр.* industrie, ад *лац.* industria = дзейнасць) — фабрычна-заводская прамысловасць з машыннай тэхнікай (напр. цяжкая і., лёгкая і.).

ІНДУСТРЫЯЛІЗА́ЦЫЯ (*фр.* industrialisation, ад *с.-лац.* industrialis = прамысловы) — працэс стварэння буйной машыннай вытворчасці ва ўсіх галінах народнай гаспадаркі, у першую чаргу ў прамысловасці.

ІНДУСТРЫЯ́ЛЬНЫ (*с.-лац.* industrialis = прамысловы) — звязаны з *індустрыяй*, яе развіццём; прамысловы (напр. і. раён, і-ыя краіны).

ІНДЫВІ́Д гл. *індывідуум.*

ІНДЫВІДУАЛІ́ЗМ (*фр.* individualisme, ад *лац.* individuus = непадзельны) — 1) тып светапогляду, у аснове якога ляжыць супрацьпастаўленне асобы (*індывідуума*) грамадству; 2) імкненне да выражэння сваёй асобы, індывідуальнасці ў супрацьпастаўленні сябе калектыву; паводзіны, якія выражаюць такое імкненне.

ІНДЫВІДУАЛІ́СТ (*фр.* individualiste, ад *лац.* individuus = непадзельны) — чалавек, які праяўляе *індывідуалізм* у поглядах, паводзінах.

ІНДЫВІДУА́ЛЬНЫ (*лац.* individuel, ад *лац.* individuus = непадзельны) — 1) уласцівы толькі адной асобе (*індывідууму*), асабісты (напр. і. густ, і. падыход); 2) які знаходзіцца ў асабістым карыстанні, не калектыўны (напр. і. транспарт); 3) асобны, адзінкавы (напр. і. выпадак).

ІНДЫВІ́ДУУМ, ІНДЫВІ́Д (*лац.* individuum) — 1) кожны асобна ўзяты жывы арганізм; 2) асобны чалавек сярод іншых людзей, асоба.

ІНДЫКА́ТАР (*лац.* indicator = паказальнік) — 1) прыбор для вымярэння фізічных велічынь (ціску, нагрузкі і інш.), а таксама для адлюстравання ходу працэсаў або стану аб'екта назірання (напр. акустычны і.); 2) рэчыва, якое дазваляе сачыць за станам асяроддзя або хімічным працэсам.

ІНДЫФЕРЭ́НТНЫ (*лац.* indifferens, -ntis) — абыякавы, раўнадушны да каго-н., чаго-н. (напр. і. тон, і-ыя адносіны).

І́НДЭКС (*лац.* index) — 1) лічбавы паказчык, які выражае змены якой-н. эканамічнай з'явы (напр. і. цэн); 2) лічбавы або літарны паказчык, які змяшчаецца звычайна ўнізе літары, што ўваходзіць у матэматычны выраз; 3) умоўнае абазначэнне ў сістэме якой-н. класіфікацыі (напр. паштовы і.).

ІНДЭКСА́ЦЫЯ (*фр.* indexation, ад *лац.* index = указальнік) — 1) абазначэнне чаго-н. з дапамогай сістэмы ўмоўных (лічбавых, літарных або змешаных) знакаў, індэксаў (напр. паштовая і.); 2) характарыстыка якога-н. дасягнутага ўзроўню, якая вызначаецца шляхам разліку велічынь (напр. і. рэальных даходаў); 3) пераразлік велічыні грашовага змяшчэння ўкладаў, каштоўных папер у залежнасці ад узроўню інфляцыі.

ІНДЭМНІТЭ́Т (*ням.* Indemnität, ад *лац.* indemnitas, -atis = = пакрыццё страт) — 1) пакрыццё страт, кампенсацыя (звычайна ў міжнародным праве); 2) звальненне дэпутатаў ад адказнасці за парламенцкую дзейнасць (выступленні, гласаванне і інш.).

ІН'Е́КЦЫЯ (*лац.* injectio = укідванне) — 1) увядзенне лякарства ў тканкі і поласці арганізма шляхам упырсквання; 2) дадатковыя сродкі, якія ўліваюцца ў пэўную сферу эканамічнага жыцця (інвестыцыі, урадавыя закупкі тавараў і паслуг, экспарт).

ІНЕ́РТНЫ (*лац.* iners, -rtis) —1) які знаходзіцца ў стане спакою або руху, не паддаючыся ўздзеянню знешняй сілы (напр. і-ая маса); 2) *перан.* бяздзейны, безыніцыятыўны (напр. і. чалавек).

ІНЕ́РЦЫЯ (*лац.* inertia = нерухомасць, бяздзейнасць) — 1) уласцівасць цела захоўваць стан спакою або раўнамернага прамалінейнага руху, пакуль якая-н. знешняя

прычына не выведзе яго з гэтага стану (напр. ляцець па інерцыі); 2) *перан.* вяласць, бяздзейнасць, коснасць (напр. і. мыслення, і. быту).

ІНЖЫНІ́РЫНГ (*англ.* engineering, ад *лац.* ingenium = вынаходлівасць, выдумка) — сфера дзейнасці па распрацоўцы аб'ектаў прамысловасці, іх інфраструктуры і інш., перш за ўсё ў форме прадастаўлення на камерцыйнай аснове розных інжынерна-кансультацыйных паслуг.

ІНІЦЫЯ́ТАР (*фр.* initiateur, ад *лац.* initiare = пачынаць) — асоба, група асоб або арганізацыя, якім належыць пачын у якой-н. справе.

ІНІЦЫЯТЫ́ВА (*фр.* initiative, ад *лац.* initiare = пачынаць) — 1) самастойны пачын у якой-н. справе, абумоўлены ўнутраным пабуджэннем да дзеяння (напр. праявіць ініцыятыву); 2) вядучая роля ў якіх-н. дзеяннях (напр. узяць ініцыятыву ў свае рукі); 3) здольнасць да самастойных актыўных дзеянняў, прадпрымальнасць (напр. выхаванне ініцыятывы).

ІНКАРПАРА́ЦЫЯ (*лац.* incorporatio = уключэнне) — 1) далучэнне, уключэнне ў свой склад чаго-н. (напр. і. новых раёнаў); 2) *юр.* сістэматызацыя выдадзеных у розны час законаў па асобных галінах права без унясення змен у іх змест.

ІНКА́СА (*іт.* incasso) — аперацыя атрымання банкам грошай па розных дакументах ад імя кліента і залічэння іх на яго банкаўскі рахунак.

ІНКАСА́ТАР (ад *іт.* incassare = *літар.* класці ў скрыню) — службовая асоба, якая займаецца прыёмам грошай ад гандлёвых прадпрыемстваў, арганізацый для здачы іх у банк.

ІНКО́ГНІТА (*іт.* incognito, ад *лац.* incognitus = непазнаны, невядомы) — 1) таемна, скрытна, хаваючы сваё імя (напр. з'явіцца і.); 2) прабыванне пад выдуманым імем (напр. захоўваць сваё і.); 3) асоба, якая ўтойвае сваё сапраўднае імя (напр. сустрэцца з і.).

ІНКРУСТА́ЦЫЯ (*лац.* incrustatio = пакрыццё чым-н.) — узоры, малюнкі на паверхні якога-н. прадмета з урэзаных у яе кавалачкаў дрэва, косці, перламутру і інш.

ІНКРЫМІНАВА́ЦЬ (*с.-лац.* incriminare) — прад'яўляць каму-н. абвінавачванне ў чым-н. (напр. і. пакражу).

ІНСА́ЙД (*англ.* inside = *літар.* унутры) — гулец у футбольнай або хакейнай камандзе, які займае ў лініі нападу становішча паміж крайнім і цэнтральным гульцамі.

ІНСА́ЙДЭР (*англ.* insider) — фізічная асоба, якая мае інфармацыю аб справах (стане, дзейнасці) фірмы, прадпрыемства (дырэктар, менеджэр, бухгалтар і інш.).

ІНСІНУА́ТАР (*лац.* insinuator = які тайна пралазіць) — той, хто карыстаецца метадам *інсінуацый*; паклёпнік.

ІНСІНУА́ЦЫЯ (*лац.* insinuatio = ліслівасць, падлашчванне) — злосная выдумка, паклёп з мэтай зняславіць каго-н.

ІНСПЕ́КТАР (*лац.* inspector = наглядальнік) — службовая асоба, якая ажыццяўляе кантроль за правільнасцю дзейнасці падведамасных органаў і асоб.

ІНСПЕ́КЦЫЯ (*лац.* inspectio = нагляд) — 1) кантроль за правільнасцю дзейнасці падведамасных органаў і асоб, за выкананнем якіх-н. правіл (напр. правесці інспекцыю); 2) кантрольны орган, які сочыць за выкананнем устаноўленых правіл (напр. дарожная і., пажарная і.).

ІНСПІРАВА́ЦЬ (*лац.* inspirare) — нагаворамі, падбухторваннем выклікаць што-н. (напр. і. пратэст).

ІНСПІРА́ЦЫЯ (*лац.* inspiratio) — 1) падгаворванне, падбухторванне; 2) *мед.* удых, удыханне (параўн. *экспірацыя*).

ІНСТАЛЯ́ЦЫЯ (*англ.* installation) — твор мастацтва, які ўяўляе сабой аб'ёмна-прасторавую кампазіцыю, канструкцыю з розных прадметаў.

ІНСТА́НЦЫЯ (*лац.* instantia = непасрэдная блізкасць) — ступень, звяно ў супадпарадкаванні дзяржаўных, прафсаюзных, судовых і іншых органаў (напр. вышэйшая і., судовая і.).

ІНСТРУКТАВА́ЦЬ (*лац.* instruere) — даваць кіроўныя ўказанні, *інструкцыі* адносна вядзення справы або выканання абавязкаў.

ІНСТРУ́КТАР (*лац.* instructor = арганізатар) — 1) службовая асоба, якая *інструктуе* падведамасныя ўстановы, грамадскія арганізацыі; 2) спецыяліст, які вучыць каму-н. майстэрству, дапамагае правільна наладзіць якую-н. справу (напр. і. фізкультуры, і. па стральбе).

ІНСТРУКТЫ́ЎНЫ (*фр.* instructif, ад *лац.* instruere = настаўляць) — 1) які змяшчае ў сабе кіроўныя ўказанні, *інструкцыі* 1 (напр. і-ая размова); 2) які дае станоўчы вынік, выніковы (напр. і-ая праца).

ІНСТРУ́КЦЫЯ (*лац.* instructio = настаўленне, наказ) — 1) кіроўныя ўказанні, падрабязныя настаўленні, як выконваць што-н. (напр. і. па тэхніцы бяспекі); 2) правілы карыстання машынай, прыборам, прамысловым вырабам.

ІНСТРУМЕ́НТ (*лац.* instrumentum = прылада) — 1) прылада для выканання якой-н. работы, а таксама сукупнасць такіх прылад (напр. слясарны і., хірургічны і.); 2) устройства для ўтварэння музычных гукаў (напр. духавыя інструменты, струнныя інструменты); 3) *перан.* сродак для дасягнення чаго-н. (напр. і. пазнання).

ІНСТЫ́НКТ (*лац.* instinctus = пабуджэнне) — 1) прыроджаная здольнасць жывёльных арганізмаў рабіць бессвядомыя мэтанакіраваныя дзеянні па непасрэднаму пабуджэнню (напр. і. самазахавання); 2) *перан.* неўсвядомленая цяга, пачуццё (напр. мацярынскі і.); 3) *перан.* унутранае чуццё, прадчуванне чаго-н. (напр. і. страху).

ІНСТЫТУ́Т (*фр.* institute, ад *лац.* institutum = устанаўленне) — 1) назва некаторых вышэйшых навучальных і навукова-даследчых устаноў (напр. педагагічны і., і. мовазнаўства); 2) сукупнасць норм у якой-н. галіне грамадскіх адносін (напр. і. шлюбу).

ІНСУ́ЛЬТ (*лац.* insultus = прыступ, скачок) — *мед. апаплексія* галаўнога мазгу, якая суправаджаецца раптоўнай стратай прытомнасці і паралічамі.

ІНТАНА́ЦЫЯ (*фр.* intonation, ад *лац.* intonare = гучна вымаўляць) — 1) рытміка-меладычны лад мовы, чаргаванне павышэнняў і паніжэнняў тону голасу пры вымаўленні (напр. пытальная і.); 2) манера вымаўлення, якая выражае пачуцці таго, хто гаворыць (напр. раздражнёная і.); 3) ступень дакладнасці перадачы вышыні гукаў пры музычным выкананні (напр. чыстая і.).

ІНТАРЭ́С (*польск.* interes, ад *с.-лац.* interesse) — 1) цяга да чаго-н., зацікаўленасць чым-н. (напр. і. да літаратуры); 2) карысць, выгада; патрэбнасць (напр. практычны і.).

ІНТРАВЕ́РТ (*англ.* introvert, ад *лац.* intro = унутр + vertere = паварочваць) — *псіх.* чалавек, псіхічны склад якога характарызуецца засяроджанасцю на сваім унутраным свеце, замкнутасцю (проціл. *экстраверт*).

ІНТРАНІЗА́ЦЫЯ (*фр.* intronisation, ад *лац.* in- = на + + thronus = трон) — урачыстае ўзвядзенне на прастол зноў абранага рымкага *папы* або *патрыярха*.

ІНТРАСПЕ́КЦЫЯ (*ням.* Introspektion, ад *лац.* introspectare = глядзець унутр) — метад вывучэння псіхічнага жыцця чалавека саманазіраннем.

ІНТРЫ́ГА (*фр.* intrigue, ад *лац.* intricare = заблытваць) — 1) скрытыя непрыстойныя дзеянні з мэтай нашкодзіць каму-н.; нагаворы, падкопы; 2) развіццё дзеяння і спосаб яго арганізацыі ў літаратурным творы пры дапамозе складаных перыпетый.

ІНТРЫГА́Н (*фр.* intrigant, ад *лац.* intricare = заблытваць) — той, хто робіць *інтрыгі* 1; нагаворшчык.

ІНТУІТЫ́ЎНЫ (*фр.* intuitif, ад *лац.* intuitus = унутраны) — заснаваны на *інтуіцыі* (проціл. *дыскурсіўны*).

ІНТУ́ІЦЫЯ (*фр.* intuition, ад *лац.* intuitus = унутраны) — неўсвядомленае чуццё, заснаванае на папярэднім вопыце, якое накіроўвае на правільныя дзеянні; прадбачлівасць, здагадка.

ІНТЫ́МНЫ (*фр.* intime, ад *лац.* intimus = самы глыбокі, унутраны) — 1) глыбока асабісты, патаемны, сардэчны (напр. і-ыя перажыванні); 2) блізкі, прыязны, таварыскі, пазбаўлены афіцыйнасці (напр. і-ая абстаноўка).

ІНТЫФА́ДА (*ар.* intifada = *літар.* вытрасанне) — рух арабскага супраціўлення на занятых Ізраілем тэрыторыях Палестыны, які ўзнік у канцы 80-х гадоў XX ст.

ІНТЭГРА́ЦЫЯ (*лац.* integratio = узнаўленне) — аб'яднанне ў адно цэлае якіх-н. частак, элементаў (напр. эканамічная і.).

ІНТЭЛЕ́КТ (*лац.* intellectus = разуменне) — здольнасць чалавека мысліць, разважаць; узровень разумовага развіцця (напр. высокі і.).

ІНТЭЛЕКТУА́Л (*лац.* intellectualis = разумовы) — чалавек з высокаразвітым *інтэлектам*; работнік разумовай працы.

ІНТЭЛІГЕ́НТ (*лац.* intelligens, -ntis = які разумее, ведае) — асоба, якая належыць да *інтэлігенцыі*, чалавек разумовай працы.

ІНТЭЛІГЕ́НЦЫЯ (*лац.* intelligentia = разуменне) — сацыяльны слой людзей, які складаюць работнікі разумовай працы са спецыяльнымі ведамі ў розных галінах навукі, тэхнікі і культуры (вучоныя, настаўнікі, урачы, інжынеры, артысты і інш.).

ІНТЭЛСА́Т [*англ.* INTELSAT, ад I(nternational) T(elecommunication) S(atellites) = міжнародныя сувязныя спадарожнікі] — міжнародная арганізацыя па стварэнні і эксплуатацыі глабальнай камерцыйнай спадарожнікавай сувязі.

ІНТЭНСІ́ЎНЫ (*п.-лац.* intensivus, ад *лац.* intensio = напружанне) — 1) узмоцнены, напружаны, які дае высокую прадукцыйнасць (напр. і-ая праца, і-ае развіццё жывёлагадоўлі); 2) *перан.* яскравы, насычаны (пра колер).

ІНТЭНСІФІКА́ЦЫЯ (*фр.* intensification, ад *лац.* intensio = = напружанне + facere = рабіць) — павелічэнне напружанасці, прадукцыйнасці, узмацненне дзейнасці (напр. і. вытворчасці).

ІНТЭРВА́Л (*лац.* intervallum) — 1) прамежак паміж чым-н. у прасторы або ў часе (напр. інтэрвалы паміж радкамі, трохмінутны і.); 2) *муз.* суадносіны двух тонаў па вышыні.

ІНТЭРВ'Ю́ (*англ.* interview) — прызначаная для друку (радыё, тэлебачання) гутарка карэспандэнта з якой-н. асобай у форме пытанняў і адказаў на актуальныя тэмы (напр. браць і.).

ІНТЭР'Е́Р (*фр.* intérieur = унутраны) — 1) унутраная частка будынка, памяшкання, а таксама яго архітэктурнае і мастацкае афармленне (напр. і. музея, і. станцыі метро); 2) унутраная будова органаў і тканак жывёлы (параўн. *экстэр'ер*).

ІНТЭРНАЦЫЯНА́ЛЬНЫ (*п.-лац.* internationalis, ад *лац.* inter = паміж + natio, -onis = народ) — міжнародны (напр. і-ыя сувязі).

ІНТЭРНІ́РАВАЦЬ (*ням.* internieren, ад *лац.* internus = = унутраны) — прымусова затрымліваць (уладамі дзяржаў, што ваююць) і пасяляць у спецыяльных месцах грамадзян варожай дзяржавы, а таксама раззбройваць на сваёй тэрыторыі (уладамі нейтральных дзяржаў) вайсковыя часці дзяржаў, якія знаходзяцца ў стане вайны.

ІНТЭРНЭ́Т [*англ.* internet, ад inter(national) = = міжнародны + net = сетка] — *інф.* сусветная інфармацыйная камп'ютэрная сетка, якая аб'ядноўвае мноства некамерцыйных камп'ютэрных сетак і *камп'ютэраў*, што абменьваюцца інфармацыяй.

ІНТЭРПО́Л (*фр.* interpol, ад Organisation internationale de police criminalle) — міжнародная арганізацыя крымінальнай паліцыі, створаная групай заходніх дзяржаў.

ІНТЭРПРЭТА́ЦЫЯ (*лац.* interpretatio = растлумачванне) — 1) тлумачэнне, раскрыццё сэнсу чаго-н. (напр. і. тэксту, і. закона); 2) творчае раскрыццё вобраза або музычнага твора выканаўцам (артыстам, музыкантам і інш.).

ІНТЭРФЕРЭ́НЦЫЯ (ад *лац.* inter = паміж + ferens, -ntis = = які нясе, пераносіць) — 1) *фіз.* узаемнае ўзмацненне або аслабленне хваль (светлавых, гукавых, электрамагнітных) пры іх накладванні адна на другую; 2) *біял.* узаемадзеянне *віруса* з клеткамі арганізма, у выніку чаго клеткі пачынаюць выпрацоўваць бялковае рэчыва, што падаўляе развіццё іншых вірусаў; 3) *лінгв.* узаемапранікненне моўных элементаў у выніку кантактавання моў.

ІНТЭРФЭ́ЙС (*англ.* interface, ад *лац.* inter = паміж + *англ.* face = твар) — сістэма уніфікаваных сувязей і сігналаў у вылічальнай тэхніцы, праз якія ўстройствы вылічальнай сістэмы злучаюцца паміж сабой.

ІНФА́ЙТЫНГ (*англ.* infighting, ад in = унутр + fight = = бой) — бой на блізкай дыстанцыі ў боксе.

ІНФАНТЫ́ЛЬНЫ (*лац.* infantilis = дзіцячы) — 1) уласцівы дзіцячаму ўзросту, недаразвіты (напр. і. выгляд); 2) *перан.* бестурботны, легкадумны (напр. і. чалавек).

ІНФА́РКТ (*лац.* infarctus = набіты, напоўнены) — амярцвенне тканак якога-н. органа з-за адсутнасці цёку крыві ў артэрыях пры спазме або закупорцы (напр. і. сардэчнай мышцы).

ІНФАРМА́ЦЫЯ (*лац.* informatio = паведамленне, растлумачванне) — 1) паведамленне аб становішчы спраў у якой-н. галіне; сукупнасць якіх-н. звестак (напр. газетная і.); 2) звесткі аб навакольным свеце, працэсах, з'явах, падзеях, якія ў ім працякаюць, што ўспрымаюцца чалавекам або спецыяльнымі ўстройствамі.

ІНФЕ́КЦЫЯ (*лац.* infectio) — заражэнне арганізма хваробатворнымі мікробамі.

ІНФЛЯ́ЦЫЯ (*англ.* inflation, ад *лац.* inflatio = уздуцце) — абясцэньванне папяровых грошай у выніку выпуску іх для абарачэння ў памерах, якія перавышаюць патрэбы тавараздвароту.

ІНФРАСТРУКТУ́РА (ад *лац.* infra = пад + structura = будова) — сукупнасць прадпрыемстваў, устаноў, сістэм кіравання, сувязі і інш., якія забяспечваюць дзейнасць грамадства або якой-н. яго сферы (напр. і. грамадства, і. транспарту, і. энергазабеспячэння).

ІНЦЫДЭ́НТ (*лац.* incidens, -ntis = які здараецца) — выпадак, здарэнне (звычайна непрыемнае), непаразуменне, сутычка (напр. і. на граніцы, і. вычарпаны).

ІПАСТА́СЬ (*гр.* hypostasis = сутнасць) — 1) адна з асоб хрысціянскай тройцы (бог выступае ў трох іпастасях: Бог Бацька, Бог Сын і Бог Дух Святы); 2) *перан.* тое, што цесна далучаецца да каго-н., чаго-н. іншага (напр. журналіст у іпастасі адваката).

ІПАТЭ́КА (*гр.* hypotheke = заклад) — 1) заклад нерухомай маёмасці (пераважна зямлі, будынкаў) для атрымання пазыкі, а таксама пазыка пад заклад маёмасці; 2) пазыковае пасведчанне аб закладзе нерухомай маёмасці, якое выдаецца банкам пазычальніку.

ІПАХО́НДРЫЯ (*гр.* hypochondria) — стан душэўнай прыгнечанасці, які характарызуецца непамерным страхам за сваё здароўе.

ІРО́НІЯ (*лац.* ironia, ад *гр.* eironeia = прытворства) — 1) тонкая, скрытая насмешка; 2) *літ.* стылістычны зварот, фраза, у якіх прытворна з мэтай насмешкі сцвярджаецца супрацьлеглае таму, што думаюць аб асобе або прадмеце.

ІРЫДАДЫЯГНО́СТЫКА (ад *гр.* iris, -idos = радуга, радужная абалонка + diagnostikos = здольны распазнаваць) — *мед.* распазнаванне хвароб у чалавека па радужнай абалонцы яго вачэй; «вочная» дыягностыка.

ІСЛА́М (*ар.* islam = адданне сябе волі алаха) — адна з трох (побач з *хрысціянствам* і *будызмам*) сусветных рэлігій, якая ўзнікла ў VII ст. у Аравіі і пашырылася ў краінах Сярэдняга і Блізкага Усходу, Паўночнай Афрыкі, Паўднёва-Усходняй і Сярэдняй Азіі.

ІСТЭ́БЛІШМЭНТ (*англ.* establishment, ад establish = засноўваць) — кіроўная і элітарная група грамадства, а таксама ўся сістэма ўлады і кіраваня.

ІСТЭРЫ́Я (*фр.* hysterie, ад *гр.* hystera = матка) — 1) нервовае захворванне, якое праяўляецца ў прыпадках, павышанай раздражняльнасці, сутаргавым смеху са слязамі;

2) *перан.* нервозная ліхаманкавая дзейнасць (напр. ваенная і.).

ІУДАЇЗМ (*п.-лац.* iudaismus, ад *лац.* iudaicus = яўрэйскі) — рэлігія, пашыраная сярод яўрэяў; заснавана на Старым Запавеце і Талмудзе; афіцыйная рэлігія Ізраіля.

ІЎРЫТ (*ням.* Ivrit, ад *гр.* hebraios = яўрэй) — сучасная мадыфікацыя старажытнаяўрэйскай мовы, афіцыйная мова Ізраіля.

ІШЭМІЯ (ад *гр.* ischo = затрымліваю + haima = кроў) — *мед.* малакроўе органа ці асобнага яго ўчастка з-за абмежаванага прытоку крыві пры закупорцы або спазмах артэрыі, якая яго жывіць.

К

КААЛІЦЫЯ (*с.-лац.* coalitio = аб'яднанне, саюз) — аб'яднанне дзяржаў, партый, грамадскіх груп для дасягнення якой-н. агульнай мэты.

КААПЕРАЦЫЯ (*лац.* cooperatio = супрацоўніцтва) — 1) форма арганізацыі працы, пры якой значная колькасць людзей удзельнічае ў адным або розных, але звязаных паміж сабой працэсах працы; 2) калектыўнае вытворчае або гандлёвае аб'яднанне, якое ствараецца на сродкі яго членаў (напр. сельскагаспадарчая к., спажывецкая к.).

КААПТАЦЫЯ (*с.-лац.* cooptatio = дадатковае выбранне) — увядзенне ў склад выбарнага органа новых членаў без правядзення дадатковых выбараў.

КААРДЫНАЦЫЯ (*с.-лац.* coordinatio) — 1) узгадненне, прывядзенне ў адпаведнасць узаемасувязі паміж якімі-н. дзеяннямі, паняццямі, з'явамі; 2) адпаведнасць, узгодненасць дзеянняў, паняццяў, з'яў (напр. дасканалая к. рухаў).

КАБАЛА (*тур.* kabala, ад *ар.* kabal = дагавор аб куплі-продажы) — 1) даўгавое абавязацельства ў Вялікім княстве Літоўскім (XIV—XVII стст.); 2) *перан.* поўная, крайне цяжкая эканамічная залежнасць.

КАБАРЭ (*фр.* cabaret) — невялікі рэстаран або начны клуб з эстраднай праграмай.

КАБАТАЖ (*фр.* cabotage) — прыбярэжнае суднаходства паміж партамі адной краіны.

КА́БЕЛЬ (*ням.* Kabel, *гал.* kabel) — провад з асобай ізаляцыяй для падземнай або падводнай перадачы на адлегласць электраэнергіі, для тэлефоннай і тэлеграфнай сувязі, для трансляцыі тэлеперадач і інш.

КАБІ́НА (*фр.* cabine) — невялікае памяшканне спецыяльнага прызначэння (напр. к. для тэлефонных размоў, к. грузавіка).

КАБІНЕ́Т (*фр.* cabinet) — 1) службовае памяшканне ва ўстанове, на прадпрыемстве для адказнага работніка; 2) рабочы пакой у кватэры; 3) памяшканне, абсталяванае для заняткаў, працэдур (у навучальных установах, паліклініках і інш.); 4) урад у некаторых краінах (напр. к. міністраў).

КАБРЫЯЛЕ́Т (*фр.* cabriolet) — 1) лёгкі двухколы экіпаж з адным сядзеннем без козлаў; 2) кузаў легкавога аўтамабіля з адкідным верхам.

КА́ВА (*польск.* kawa, ад *ар.* kahva) — тое, што і *кофе.*

КАВАЛЕ́Р (*польск.* kawaler < *фр.* cavalier, ад *іт.* cavaliere) — 1) член рыцарскага ордэна ў перыяд сярэдневякоўя; 2) мужчына, які танцуе ў пары з дамай, суправаджае яе на прагулцы і г. д.; 3) нежанаты малады чалавек; 4) асоба, узнагароджаная ордэнам.

КАВАЛЬКА́ДА (*фр.* cavalcade, ад *іт.* cavalcata) — група коннікаў, якія едуць разам.

КАВАРДА́К (*цюрк.* kavyrdak = смажанае мяса) — сумятня, неразбярыха.

КАВЕ́РНА (*лац.* caverna) — 1) *мед.* поласць, якая ўтвараецца ў органах цела ў выніку разбурэння тканкі хваробай, напр. у лёгкіх, печані, нырках; 2) *геал.* пустата, поласць у горнай пародзе.

КАВЕ́РЫНГ (*англ.* covering) — водкуп прададзеных раней каштоўных папер, кантрактаў, тавараў для спынення абавязацельстваў па здзелках на тэрмін, заключаных біржавымі спекулянтамі.

КАВЯ́РНЯ (*польск.* kawiarnia, ад kawa < *ар.* kahva) — тое, што і *кафэ.*

КАГО́РТА (*лац.* cohors, -rtis) — 1) атрад войска ў Старажытным Рыме, які складаў дзесятую частку *легіёна*; 2) *перан.* моцна згуртаваная група людзей, аб'яднаных агульнай мэтай.

КАДА́СТР (*фр.* cadastre, ад *с.-лац.* cadastrum = спіс падаткаплацельшчыкаў) — сістэматычны збор звестак аб чым-н., які з'яўляецца асновай для рашэння пэўных народна-гаспадарчых задач (напр. к. зямельны, к. месцанараджэнняў карысных выкапняў).

КАДР (*фр.* cadre = рама) — 1) асобны здымак на фота- або кінаплёнцы; 2) асобная сцэна або эпізод з кінафільма.

КА́ДРЫ (*фр.* cadres) — 1) пастаянны састаў войск у мірны час (напр. служыць у кадрах); 2) састаў работнікаў якой-н. галіны дзейнасці (напр. тэхнічныя кадры, аддзел кадраў).

КАДЫФІКА́ЦЫЯ (*с.-лац.* codificatio) — 1) звядзенне законаў краіны па асобных галінах права ў пэўную сістэму (напр к. законаў аб працы); 2) прывядзенне ў пэўную сістэму сукупнасці якіх-н. абазначэнняў, правіл, палажэнняў.

КАЗІНО́ (*фр.* casino, ад *іт.* casino = домік) — ігральны дом з рэстаранам і азартнымі гульнямі (картамі, рулеткай і інш.).

КАЗНА́ (*цюрк.* xazna) — 1) фінансавыя рэсурсы дзяржавы; грашовыя сродкі якой-н. установы; 2) дзяржава як суб'ект пэўных маёмасных правоў і інтарэсаў.

КАЗУА́ЛЬНЫ (*лац.* casualis, ад casus = выпадак) — выпадковы, які не паддаецца абагульненню.

КАЗУІ́СТЫКА (*фр.* casuistique, ад *лац.* casus = выпадак) — 1) падвядзенне прыватных выпадкаў пад агульную догму як прыём сярэдневяковай схаластыкі і багаслоўя; 2) *перан.* спрыт пры доказах чаго-н. няпраўдзівага, фальшывага; кручкатворства.

КА́ЗУС (*лац.* casus = выпадак) — 1) незвычайны, недарэчны выпадак, здарэнне; 2) *юр.* складаная судовая справа.

КАЙФ (*ар.* käyf) — стан задавальнення ад розных пачуццёвых уражанняў; прыемная бяздзейнасць і адпачынак.

КАКА́ВА (*ісп.* cacao, ад *індз.* kakauatt) — парашок з зярнят шакаладнага дрэва (расце ў трапічных лясах), а таксама напітак з гэтага парашку.

КАКАІ́Н (*ісп.* cocaina, ад *індз.* coca = кока) — наркатычнае рэчыва, якое здабываецца з лісця *докі* і ўжываецца як сродак для суцішэння болю і для ўсыплення.

КАКАФО́НІЯ (*гр.* kakophonia, ад kakos = дрэнны + phone = гук) — негарманічнае спалучэнне гукаў, непрыемнае для слыху (у музыцы, вершах).

КАКТЭ́ЙЛЬ (*англ.* coctail = *літар.* пеўнеў хвост) — 1) напітак з сумесі розных спіртных вырабаў (віна, лікёру, каньяку) з цукрам і вострымі прыправамі; 2) безалкагольны напітак з сумесі малака, фруктовага соку, марожанага.

КАЛАМБУ́Р (*фр.* calembour) — гульня слоў, жарт, заснаваны на камічным абыгрыванні блізкіх па гучанні, але розных па значэнні слоў.

КАЛАНІЗА́ЦЫЯ (*фр.* colonisation, ад *лац.* colonia = пасяленне) — 1) гвалтоўнае ператварэнне якой-н. краіны ў *калонію* 1; 2) засяленне незанятых зямель перасяленцамі.

КАЛА́ПС (*лац.* collapsus = які страціў прытомнасць) — 1) *мед.* раптоўнае моцнае зніжэнне сардэчнай дзейнасці, якое суправаджаецца слабасцю, часам стратай прытомнасці і пагражае смерцю; 2) *астр.* катастрафічнае сцісканне масіўнай зоркі пад удзеяннем сіл прыцяжэння (напр. гравітацыйны к.); 3) татальнае разбурэнне важных жыццядзейных сувязей і цэласці якога-н. утварэння або сістэмы, грамадства або дзяржавы; катастрофа.

КАЛАРЫ́Т (*іт.* colorito, ад *лац.* color = колер) — 1) гарманічнае спалучэнне фарбаў, колераў (у карціне, фрэсцы, мазаіцы), якое стварае пэўнае адзінства зместу і формы (напр. светлы к.); 2) *перан.* сукупнасць характэрных рыс, своеасаблівасць чаго-н. (напр. мясцовы к.).

КАЛАСА́ЛЬНЫ (*фр.* colossal) — надта вялікі, велізарны (напр. к-ае збудаванне, к-ыя магчымасці).

КАЛЕ́ГА (*лац.* collega) — асоба аднолькавай з кім-н. прафесіі, спецыяльнасці, таварыш па працы або занятках.

КАЛЕ́ГІЯ (*лац.* collegium = таварыства, супольнасць) — 1) адміністрацыйны, дарадчы або распарадчы орган (напр. к. міністэрства, рэдакцыйная к.); 2) аб'яднанне асоб некаторых прафесій (напр. к. адвакатаў).

КАЛЕ́ДЖ (*англ.* college) — назва некаторых вышэйшых і сярэдніх навучальных устаноў.

КАЛЕЙДАСКО́П (ад *гр.* kalos = прыгожы + eidos = выгляд + skopeo = гляджу) — 1) аптычная прылада-цацка, у якой можна наглядаць змену розных каляровых узораў; 2) *перан.* хуткая змена чаго-н. (напр. к. уражанняў).

КАЛЕ́КТАР (*с.-лац.* collector = збіральнік) — 1) установа, якая займаецца зборам і размеркаваннем чаго-н. па падведамасных арганізацыях (напр. бібліятэчны к.); 2) шы-

рокі канал або труба для збору і адводу вадкасцей або газаў, што паступаюць з іншых каналаў або труб (напр. каналізацыйны к.); 3) падземная галерэя, якая пракладваецца пад паверхняй вуліц для ўкладкі кабеляў або труб (напр. кабельны к.).

КАЛЕКТЫВІЗМ (*фр.* collectivisme, ад *лац.* collectivus = збіральны) — таварыскае супрацоўніцтва, заснаванае на свядомым падпарадкаванні асабістых інтарэсаў грамадскім.

КАЛЁКВІУМ (*лац.* colloquium = гутарка) — 1) адна з форм вучэбных заняткаў, гутарка выкладчыка са студэнтамі з мэтай выяўлення іх ведаў; 2) навуковая канферэнцыя з абмеркаваннем дакладаў на пэўную тэму.

КАЛІБР (*фр.* calibre, ад *ар.* kālib = форма, выгляд) — 1) дыяметр канала ствала агнястрэльнай зброі; 2) дакладны размер якіх-н. прадметаў вытворчасці (напр. к. цвікоў); 3) *перан.* памер, велічыня, форма чаго-н. (напр. таленты рознага калібру).

КАЛІЗІЯ (*лац.* collisio) — 1) вострае сутыкненне супрацьлеглых поглядаў, імкненняў, інтарэсаў (напр. жыццёвая к.); 2) адлюстраванне жыццёвых канфліктаў у мастацкім творы (напр. сюжэтная к.); 3) *юр.* разыходжанне паміж асобнымі законамі адной дзяржавы або супярэчнасць законаў, судовых рашэнняў розных дзяржаў.

КАЛОНІЯ (*лац.* colonia = пасяленне) — 1) краіна, якая гвалтоўна захоплена і эксплуатуецца якой-н. дзяржавай; 2) пасяленне перасяленцаў з іншай краіны, вобласці; 3) згуртаванне землякоў у чужым горадзе, чужой краіне; 4) месца жыхарства асоб, паселеных разам з пэўнай мэтай (лячэбнай, выхаваўчай, працоўнай); 5) сукупнасць арганізмаў, якія жывуць злучаныя адзін з адным (напр. к. каралаў).

КАЛОС (*гр.* kolossos = вялікая статуя) — 1) статуя, калона велізарных памераў (напр. к. Радоскі); 2) *перан.* значная ў якой-н. галіне дзейнасці асоба (напр. к. навукі); *к. на гліняных нагах* — што-н. велічнае з выгляду, але слабае ўнутры, гатовае разваліцца.

КАЛУМБАРЫЙ (*лац.* columbarium) — месца для захоўвання урнаў з прахам пасля *крэмацыі*.

КАЛУМНІСТ (*англ.* columnist, ад columna = калонка, слупок) — журналіст, аглядальнік, які вядзе пастаянную калонку ў якім-н. друкаваным выданні, напр. у газеце.

КАЛЬЁ (*фр.* collier, ад *лац.* collum = шыя) — шыйнае ўпрыгожанне з каштоўных камянёў з падвескамі.

КАЛЬКУЛЯ́ЦЫЯ (*лац.* calculatio) — вылічэнне сабекошту прадукцыі, велічыні выдаткаў і інш.

КАМБАТА́НТ (*фр.* combattant) — асоба ў міжнародным праве, якая ў час вайны ўваходзіць у склад узброеных сіл і непасрэдна прымае ўдзел у ваенных дзеяннях.

КАМБІНА́ЦЫЯ (*лац.* combinatio = злучэнне) — 1) спалучэнне, узаемазвязанае размяшчэнне чаго-н. (напр. к. лічбаў); 2) *перан.* хітрыкі, загадзя абдуманы манеўр для дасягнення якой-н. мэты (напр. спрытная к.); 3) сукупнасць аб'яднаных адной задумай прыёмаў, дзеянняў (напр. шахматная к.); 4) жаночая сарочка, якую надзяваюць непасрэдна пад суконку.

КАМЕ́ДЫЯ (*лац.* comoedia, ад *гр.* komodia) — 1) драматычны твор з вясёлым, гумарыстычным або сатырычным зместам; 2) *перан.* прытворства, крывадушнае разыгрыванне якой-н. ролі з пэўнай мэтай (напр. ламаць камедыю).

КАМЕНТА́РЫЙ (*лац.* commentarius) — 1) тлумачэнні, паясненні да якога-н. друкаванага тэксту; 2) тлумачальныя і крытычныя заўвагі з выпадку якой-н. падзеі (гістарычнай, палітычнай, спартыўнай і інш.).

КАМЕНТА́ТАР (*лац.* commentator) — 1) аўтар *каментарыя* 1 (напр. к. тэксту); 2) журналіст, які вядзе рэпартаж з месца падзей, асвятляе ў друку, на радыё і тэлебачанні пэўнага кола падзей (напр. к. спартыўных перадач, к. па знешнепалітычных пытаннях).

КА́МЕРА (*лац.* camera) — 1) памяшканне асобага, спецыяльнага прызначэння (напр. дэзінфекцыйная к., турэмная к.); 2) закрытая прастора ў якой-н. машыне, прыборы, збудаванні (напр. к. фотаапарата, к. шлюза); 3) унутраная гумавая абалонка пад шынай аўтамабіля, пакрышкай мяча, якая напампоўваецца паветрам.

КАМЕРСА́НТ (*фр.* commerçant, ад *лац.* commercium = гандаль) — той, хто займаецца *камерцыяй.*

КАМЕ́РЦЫЯ (*лац.* commercium) — гандаль, гандлёвыя аперацыі.

КАМІКА́ДЗЕ (*яп.* kamikaze = вецер багоў) — 1) лётчык-смяротнік у японскай арміі ў перыяд другой сусветнай вай-

ны, які ішоў на смерць разам з накіраваным на цэль самалётам; 2) *перан.* тэрарыст-самазабойца.

КАМІ́Н (*ням.* Kamin < *лац.* caminus, ад *гр.* kaminos = печ) — 1) пакаёвая печ з шырокай адкрытай топкай; 2) электрычны прыбор для абагрэву пакоя, які знешнім выглядам нагадвае такую печ.

КАМІСІЯНЕ́Р (*фр.* commissionnaire, ад *лац.* commissio = даручэнне) —пасрэднік у гандлёвых здзелках, асоба, якая выконвае гандлёвыя даручэнні за пэўную плату.

КАМІТЭ́НТ (*лац.* committens, -ntis = які даручае) — асоба, якая даручае *камісіянеру* заключыць гандлёвую здзелку.

КАМПАКТ-ДЫ́СК (*англ.* compact disk, ад *лац.* compactus = сціснуты, шчыльны + *гр.* diskos = дыск) — аптычны дыск невялікага дыяметра з інфармацыяй, закадзіраванай у лічбавай форме.

КАМПА́КТНЫ (*лац.* compactus) — 1) сціснуты шчыльна, без прамежкаў (напр. к-ая маса); 2) *перан.* кароткі, сціслы (напр. к. выклад).

КАМПАНАВА́ЦЬ (*лац.* componere) — складаць цэлае з асобных частак (напр. к. нумар часопіса).

КАМПА́НІЯ¹ (*польск.* kompania, ад *фр.* compagnie) — 1) група асоб, якія разам праводзяць вольны час; 2) гандлёвае або прамысловае аб'яднанне прадпрыемцаў (напр. акцыянерная к., чыгуначная к.).

КАМПА́НІЯ² (*фр.* campagne) — 1) сукупнасць ваенных дзеянняў, абмежаваных месцам, часам (напр. зімняя к.); 2) перыяд знаходжання карабля ў плаванні; 3) мерапрыемствы для ажыццяўлення чарговай важнай грамадска-палітычнай або гаспадарчай задачы (напр. выбарчая к., пасяўная к.).

КАМПЕНСА́ЦЫЯ (*лац.* compensatio) — аплата, узнагарода за што-н., пакрыццё выдаткаў, страт (напр. грашовая к., к. за нявыкарыстаны адпачынак).

КАМПЕТЭ́НЦЫЯ (*лац.* competentia = адпаведнасць, згоднасць) — 1) дасведчанасць у якой-н. справе, у якіх-н. пытаннях; 2) кола паўнамоцтваў, правоў якой-н. установы, асобы (напр. к. суда).

КАМПІЛЯ́ЦЫЯ (*лац.* compilatio = крадзеж, аграбленне) — апрацоўка вынікаў чужых даследаванняў без самастойна-

га вывучэння першакрыніц, а таксама сама работа, зробленая такім спосабам.

КАМПЛІМЕ́НТ (*фр.* compliment) — пахвала каму-н., сказаная з мэтай зрабіць прыемнае.

КАМПРАМЕТАВА́ЦЬ (*фр.* compromettre) — знеслаўляць каго-н. чым-н., наводзіць цень на яго рэпутацыю.

КАМПРАМІ́С (*лац.* compromissum) — пагадненне з кім.н. на аснове ўзаемных уступак (напр. пайсці на к.).

КАМП'Ю́ТЭР (*англ.* computer, ад *лац.* computare = лічыць, вылічаць) — электронная вылічальная машына.

КАМУНІКА́БЕЛЬНЫ (*фр.* communicable, ад *лац.* communicare = аб'ядноўваць) — такі, з якім лёгка ўстанаўліваць кантакты і дамаўляцца аб чым-н. (напр. к. чалавек).

КАМУНІКА́ЦЫЯ (*лац.* communicatio) — 1) шлях транспартных зносін (напр. паветраная к., водная к.); 2) лінія сувязі (напр. падземныя камунікацыі); 3) лінія энерга-, газа-, цепла- або водазабеспячэння; 4) абмен думкамі, перадача інфармацыі пры дапамозе мовы.

КАМУФЛЕ́Т (*фр.* camouflet) — 1) падземны разрыў артылерыйскага снарада, міны, авіябомбы; 2) *перан.* нечаканая непрыемнасць, няўдача.

КАМУФЛЯ́Ж (*фр.* camouflage) — 1) спосаб маскіроўкі, пры якім прадметы, будынкі, ваенная тэхніка фарбуюцца ў плямы featured рознага колеру; 2) *перан.* падманныя дзеянні, маскіроўка якой-н. дзейнасці, ашуканства; 3) *біял.* здольнасць некаторых жывёл прымаць афарбоўку прадметаў навакольнага асяроддзя.

КАМФАРТА́БЕЛЬНЫ (*англ.* comfortable) — утульны, з *камфортам* (напр. к-ая гасцініца).

КАМФО́РТ (*англ.* comfort) — сукупнасць бытавых выгод, зручнасцей; утульнасць (напр. жыць з камфортам).

КАМЮНІКЕ́ (*фр.* communiqué) — афіцыйнае паведамленне, пераважна па пытаннях міжнароднага значэння.

КАНА́Л (*іт.* canale, ад *лац.* canalis = труба) — 1) штучнае рэчышча, напоўненае вадой (напр. абвадняльны к.); 2) вузкая поласць у выглядзе трубы, трубкі ўнутры чаго-н. (напр к. ствала гарматы); 3) лінія сувязі, камунікацыі (напр. тэлевізійны к.); 4) *перан.* шлях, сродак для дасягнення чаго-н. (напр. дыпламатычныя каналы).

КАНАЛІЗА́ЦЫЯ (*фр.* canalisation, ад *лац.* canalis = труба) — сістэма труб, падземных каналаў для выдалення нечыстот (напр. гарадская к.).

КАНАНІЗА́ЦЫЯ (*с.-лац.* canonizatio, ад *гр.* kanonizo = падпарадкоўваю правілу) — 1) залічэнне каго-н. царквою ў святыя; 2) *перан.* узаконьванне, ператварэнне якога-н. правіла ў абавязковае.

КАНА́ПА (*польск.* kanapa, ад *фр.* canapé) — від мяккай мэблі для сядзення і ляжання (са спінкай і падлакотнікамі).

КАНВЕ́НЦЫЯ (*лац.* conventio = дагавор) — міжнародны дагавор па якім-н. спецыяльным пытанні (напр. к. аб аўтарскім праве, чыгуначная к.).

КАНВЕ́РСІЯ (*лац.* conversio = змяненне) — 1) абмен адной валюты на другую па пэўным валютным курсе; 2) перавод прамысловасці і іншых галін эканомікі з вытворчасці ваеннай прадукцыі на вытворчасць грамадзянскай і наадварот.

КАНВЕРЦІ́РАВАЦЬ (*лац.* convertere = змяняць, ператвараць) — ажыццяўляць *канверсію.*

КАНВУ́ЛЬСІЯ (*лац.* convulsio) — рэзкае неадвольнае скарачэнне мышц, якое суправаджаецца вострым болем; сутарга.

КАНГЛАМЕРА́Т (*лац.* conglomeratus = сабраны) — 1) бессістэмнае, механічнае злучэнне чаго-н. разнароднага (напр. к. поглядаў); 2) форма манапалістычнага аб'яднання фірм, кампаній і прадпрыемстваў розных галін з адзіным фінансавым і арганізацыйным кантролем; 3) *геал.* асадачная горная парода, якая складаецца з разнародных сцэментаваных часцінак.

КАНГРЭ́С (*лац.* congressus = сустрэча, сход) — 1) з'езд, нарада (звычайна міжнароднага характару); 2) заканадаўчы орган (парламент) у ЗША і некаторых іншых краінах.

КАНГРЭСМЕ́Н (*англ.* congressman) — член *кангрэса* 2.

КАНДЫДА́Т (*лац.* candidatus = адзеты ў белае) — 1) асоба, якая намячаецца да выбрання, назначэння або да прыёму куды-н. (напр. к. у дэпутаты); 2) малодшая вучоная ступень, якая прысуджаецца на падставе абароны дысертацыі (напр. к. філалагічных навук).

КАНДЫ́ЦЫЯ (*лац.* conditio = умова, патрабаванне) — норма, якасць, якім павінен адпавядаць той ці іншы тавар, матэрыял (напр. пасяўная к. насення).

КАНДЫЦЫЯНЁР (*фр.* conditionneur, ад *лац.* conditio = = умова, патрабаванне) — спецыяльная ўстаноўка для забеспячэння патрэбнай тэмпературы, чысціні і вільготнасці паветра ў памяшканні.

КАНДЭЛЯ́БР (*фр.* candélabre, ад *лац.* candela = свечка) — падсвечнік з разгалінаваннямі для некалькіх свечак або электрычных лямп у выглядзе свечак.

КАНДЭНСА́ЦЫЯ (*лац.* condensatio) — 1) ператварэнне пары, газу ў вадкі стан; 2) назапашванне чаго-н. у вялікай колькасці (напр. к. энергіі).

КАНІБАЛІ́ЗМ (*фр.* cannibalisme, ад *ісп.* canibal = канібал < < caribal = караіб) — 1) людаедства; 2) *перан.* лютасць, жорсткасць, варварства (напр. к. нораваў).

КАНІЦЁЛЬ (*фр.* cannetille) — 1) вельмі тонкая металічная нітка для вышывання; 2) *перан.* нудная, зацяжная справа, валакіта (напр. разводзіць к.).

КАНКЛА́Ў (*лац.* conclave = зачынены пакой) — савет *кардыналаў*, які выбірае рымскага папу.

КАНКРЭ́ТНЫ (*лац.* concretus = згушчаны, ушчыльнены) — які рэальна існуе, дакладны, пэўны (проціл. *абстрактны*).

КАНКУРЭ́НЦЫЯ (*с.-лац.* concurrentia) — саперніцтва, барацьба за дасягненне найбольшых выгад, пераваг (напр. гандлёвая к.).

КАНО́Н (*гр.* kanon = норма, правіла) — 1) асноўнае правіла, палажэнне якога-н. напрамку, вучэння (напр. царкоўныя каноны, каноны класіцызму); 2) тое, што з'яўляецца традыцыйнай, абавязковай нормай (напр. тэхнічныя каноны).

КАНО́Э (*англ.* canoe, ад *ісп.* canoa, з *індз.*) — 1) выдзеўбаны човен паўночнаамерыканскіх індзейцаў; 2) лёгкая спартыўная лодка для аднаго або двух чалавек, у якой грабуць адналопасцевым вяслом, стоячы на адным калене.

КАНСАЛІДА́ЦЫЯ (*лац.* consolidatio) —1) аб'яднанне асобных людзей, груп, арганізацый, грамадскіх сіл для барацьбы за агульныя мэты; 2) ператварэнне кароткатэрміновых даўгавых абавязацельстваў у доўгатэрміновыя (напр. к. пазык).

КАНТЭ́КСТ (*лац.* contextus = злучэнне, сувязь) — закончаная ў сэнсавых адносінах частка тэксту, якая дазваляе ўдакладніць значэнне кожнага слова, што ў яго ўваходзіць.

КАНТЭСТА́ЦЫЯ (*фр.* contestation) — 1) дыскусія, спрэчка па грамадскіх і мастацкіх праблемах; 2) выражэнне пратэсту, асабліва ў палітычным руху, творчасці, рэлігіі; 3) саперніцтва, конкурс.

КАНФАРМІ́ЗМ (*фр.* conformisme, ад *лац.* conformis = падобны) — прыстасавальніцтва, пасіўнае прыняцце існуючага парадку і пануючых поглядаў, беспрынцыповае прытрымліванне таго, што насаджаецца сілай аўтарытэту.

КАНФЕДЭРА́ЦЫЯ (*лац.* confoederatio) — аб'яднанне, саюз якіх-н. грамадскіх арганізацый або дзяржаў.

КАНФЕРАНСЬЕ́ (*фр.* conférencier = дакладчык, лектар) — артыст, які вядзе канцэртна-эстраднае прадстаўленне, аб'яўляючы нумары праграмы і займаючы гледачоў у перапынках паміж нумарамі.

КАНФЕРЭ́НЦЫЯ (*лац.* conferentia) — нарада прадстаўнікоў якіх-н. дзяржаў, арганізацый.

КАНФЕ́СІЯ (*лац.* confessio) — разнавіднасць якога-н. веравучэння ў спалучэнні з уласцівай яму абраднасцю; веравызнанне.

КАНФІГУРАТЫ́ЎНЫ [*англ.* configurative (art) = абстрактнае мастацтва] — які адхіляе адлюстраванне навакольнага свету ў формах самой рэчаіснасці, абстрактны (напр. к-ае мастацтва).

КАНФІДЭНЦЫЯ́ЛЬНЫ (*фр.* confidentiel, ад confidence = = давер) — які не падлягае агалашэнню, даверны, сакрэтны (напр. к-ая размова, к. тон).

КАНФІСКА́ЦЫЯ (*лац.* confiscatio) — прымусовае бязвыплатнае адабранне маёмасці, грошай на карысць дзяржавы.

КАНФЛІ́КТ (*лац.* conflictus = сутыкненне) — 1) рэзкае сутыкненне процілеглых поглядаў, імкненняў, сіл у прыродзе і грамадстве (напр. сацыяльныя канфлікты, пагранічны к.); 2) супярэчнасць як прынцып узаемаадносін паміж персанажамі літаратурнага твора (напр. драматургічны к.).

КАНФРАНТА́ЦЫЯ (*фр.* confrontation, ад *лац.* con = з, разам + frons, -ntis = лоб, фронт) — процiборства, супрацьпастаўленне палітычных прынцыпаў, сацыяльных сістэм.

КАНФУ́З (*лац.* confusus) — няёмкае становішча; стан няёмкасці, збянтэжанасці, сораму.

КАНЦЭ́ПЦЫЯ (*лац.* conceptio) — 1) сістэма поглядаў, спосаб разумення якіх-н. з'яў (напр. к. вучонага); 2) агульная думка, галоўная ідэя якога-н. твора, навуковай працы (напр. к. артыкула).

КАНЦЭРАГЕ́ННЫ (ад *лац.* cancer = рак + *гр.* genos = паходжанне) — здольны выклікаць злаякасныя пухліны (напр. к-ае рэчыва).

КАНЦЭ́РН (*англ.* concern, ад *лац.* concernere = змешваць) — адна з складаных форм манапалістычных аб'яднанняў, якая ўключае прадпрыемствы прамысловасці, транспарту, гандлю і банкаўскай сферы.

КАНЦЭ́СІЯ (*лац.* concessio) — 1) дагавор аб перадачы замежнай фірме ў эксплуатацыю на пэўны тэрмін прыродных багаццяў, прадпрыемстваў і іншых гаспадарчых аб'ектаў, якія належаць дзяржаве; 2) прадпрыемства, якое арганізавана на аснове такога дагавору.

КАН'ЮНКТУ́РА (*с.-лац.* conjunctura) — 1) сукупнасць умоў, становішча, абставіны, якія склаліся ў той ці іншай галіне дзейнасці, напр. у палітыцы, эканоміцы, гандлі, уплываюць на ход якіх-н. падзей, спраў (напр. спрыяльная к.); 2) сукупнасць прымет, якія характарызуюць стан эканомікі, фінансавых адносін за пэўны перыяд развіцця дзяржавы (напр. к. рынку).

КАПЕЛЬМА́ЙСТАР (*ням.* Kapelmeister) — кіраўнік тэатральнага, ваеннага, сімфанічнага аркестра.

КАПІРА́ЙТ (*англ.* copyright, ад copy = капіраваць + right = = права) — забеспячэнне аўтарскага права на рукапіс, артыкул, кнігу і г. д., а таксама само гэта аўтарскае права.

КАПІТА́Л (*ням.* Kapital, ад *лац.* capitalis = галоўны) — 1) сукупнасць сродкаў (маёмасць, грошы), якая прыносіць прыбытак; 2) вялікая сума грошай; 3) *перан.* тое, што ўяўляе сабой вялікую каштоўнасць, важны здабытак (напр. навуковы к., маральны к.).

КАПІТАЛІЗА́ЦЫЯ (*фр.* capitalisation, ад *лац.* capitalis = галоўны) — 1) ператварэнне прыбавачнай вартасці ў *капітал*; 2) вызначэнне каштоўнасці маёмасці па атрыманаму прыбытку; 3) з'яўленне прымет *капіталізму* (у эканоміцы, дзяржаўным ладзе).

КАПІТАЛІ́ЗМ (*фр.* capitalisme, ад *лац.* capitalis = галоўны) — грамадскі лад, пры якім асноўныя сродкі вытворчасці належаць класу капіталістаў.

КАПІТА́ЛЬНЫ (*лац.* capitalis = галоўны) — грунтоўны, карэнны; вельмі важны (напр. к. рамонт, к-ае даследаванне).

КАПІТУЛЯ́НТ (*с.-лац.* capitulans, -ntis) — той, хто адступае перад цяжкасцямі, адмаўляецца ад цвёрдай лініі ў чым-н.

КАПІТУЛЯ́ЦЫЯ (*с.-лац.* capitulatio) — 1) спыненне ваенных дзеянняў і здача пераможцу на прадыктаваных ім умовах;; 2) *перан.* адказ ад працягу барацьбы, ад прынцыповай абароны сваіх поглядаў, прызнанне свайго бяссілля ў чым-н. (напр. к. перад цяжкасцямі).

КАПРЫ́З (*фр.* caprice, ад *лац.* capra = каза) — 1) беспадстаўнае, але настойлівае патрабаванне, недарэчнае жаданне (напр. жаночы к.); 2) *перан.* што-н. нечаканае, выпадковае (напр. к. моды, к. надвор'я).

КА́ПСУЛА (*лац.* capsula = каробачка) — 1) аддзяляльная частка касмічнага лятальнага апарата, якая дасягае паверхні нябеснага цела; 2) абалонка для вадкіх або парашкападобных лякарстваў, якая прыгатаўляецца з крухмалу, жэлаціну і лёгка раствараецца ў арганізме.

КАПЭ́ЛА (*польск.* kapela, ад *с.-лац.* capella = капліца) — 1) хор у спалучэнні з аркестрам (напр. дзяржаўная харавая к.); 2) каталіцкая ці англіканская капліца.

КАРА́Н (*ар.* qor'ān = чытанне, кніга) — свяшчэнная кніга *ісламу*, у якой змяшчаюцца догматы і палажэнні мусульманскай рэлігіі.

КАРАНЦІ́Н (*фр.* quarantaine) — 1) часовая ізаляцыя хворых і асоб, якія мелі з імі зносіны, каб папярэдзіць распаўсюджванне інфекцыі; 2) санітарны пункт для агляду людзей і грузаў, што прыбылі з мясцовасці, дзе ёсць эпідэмія.

КАРАО́КЕ (*яп.* karaoke) — запазычаны з Японіі від забавы — непрафесійныя спевы пад музычную фанаграму.

КАРАТЭ́ (*яп.* karate = *літар.* голымі рукамі) — спартыўная барацьба, якая выкарыстоўвае прыёмы японскай сістэмы самаабароны без зброі, што заснаваны на ўдарах рукамі і нагамі па найбольш уразлівых месцах цела саперніка.

КАРБЮРÁТАР (*фр.* carburateur) — прыбор у рухавіку ўнутранага згарання для ўтварэння гаручай сумесі з вадкага паліва і паветра.

КАРДЫНÁЛ (*польск.* kardynał, ад *лац.* cardinalis = галоўны) — 1) вышэйшы (пасля папы) духоўны сан у каталіцкай царкве, а таксама асоба, якая мае гэты сан; 2) пеўчая птушка сямейства аўсянкавых з ярка-чырвоным пер'ем, якая водзіцца ў Амерыцы.

КАРДЫНÁЛЬНЫ (*лац.* cardinalis = галоўны) — самы важны, асноўны, істотны (напр. к-ыя змены).

КАРДЫЯГРÁМА (ад *гр.* kardia = сэрца + gramma = запіс) — графічны паказ на паперы работы сэрца.

КАРДЫЯЛÓГІЯ (ад *гр.* kardia = сэрца + logos = вучэнне) — раздзел медыцыны, які вывучае будову, функцыі, хваробы сардэчна-сасудзістай сістэмы і распрацоўвае метады іх лячэння.

КАРДЭБАЛÉТ (*фр.* corps de ballet) — калектыў артыстаў балета, які выконвае групавыя танцы.

КÁРДЭР (*англ.* carder) — падробшчык крэдытных картак, які выкарыстоўвае іх для набыцця тавараў і паслуг у Інтэрнэт-магазінах.

КАР'ÉРА (*іт.* carriera = бег, жыццёвы шлях) — 1) паспяховае прасоўванне наперад у службовай, навуковай або якой-н. іншай дзейнасці; 2) род заняткаў, прафесія (напр. ваенная к.).

КÁРМА (*англ.* karma < *санскр.* karma = дзеянне) — 1) адно з асноўных паняццяў індыйскай рэлігійна-філасофскай сістэмы, якое абазначае суму ўчынкаў усякай жывой істоты, што вызначае характар наступных нараджэнняў і пераўвасабленняў; 2) лёс, прадвызначэнне.

КАРНАВÁЛ (*фр.* carnaval, ад *іт.* carnavale) — масавае народнае гулянне з вулічнымі шэсцямі, тэатралізаванымі гульнямі, танцамі, маскарадамі (напр. навагодні к.).

КАРНÍЗ (*ням.* Karnies) — 1) *архіт.* гарызантальны выступ, які завяршае сцяну будынка або робіцца над вокнамі, дзвярамі; 2) папярочка над акном, дзвярамі для штор, парцьер; 3) вузкі ўступ уздоўж абрывістага схілу гары.

КАРПАРÁЦЫЯ (*англ.* corporation, ад *с.-лац.* corporatio = = аб'яднанне) — 1) група асоб, аб'яднаных агульнымі прафесійнымі або саслоўнымі інтарэсамі (напр. радыё-

вяшчальная к.); 2) адна з форм манапалістычнага аб'яднання; акцыянернае таварыства (напр. фінансавая к.).

КАРТ (*англ.* cart) — гоначны малалітражны аўтамабіль з матацыклетным рухавіком і без кузава.

КА́РТА (*польск.* karta < *лац.* charta, ад *гр.* chartes) — 1) чарцёж зямной паверхні або зорнага неба (напр. геаграфічная к.); 2) ліст паперы, бланк, які трэба запоўніць спецыяльнымі звесткамі (напр. санаторная к.); 3) цвёрды папяровы лісток з умоўнай фігурай, які ў сукупнасці з іншымі лісткамі складае калоду для гульні.

КАРТАТЭ́КА (ад *гр.* chartes = ліст паперы + theke = сховішча) — збор картак з якімі-н. даведачнымі матэрыяламі, размешчаных у пэўным парадку, напр. па алфавіту, тэмах, тэрмінах.

КАРТ-БЛА́НШ (*фр.* carte blanche = чысты бланк) — 1) чысты бланк, падпісаны асобай, якая дае іншай асобе права запоўніць яго; 2) *перан.* поўная свабода дзеянняў, неабмежаванае паўнамоцтва.

КА́РТРЫДЖ (*англ.* cartrige) — 1) кантэйнер для размяшчэння фарбавальнай стужкі і фарбавальнага рэчыва ў капіравальнай тэхніцы; 2) блок, які ўстанаўліваецца ў камп'ютэрнае ўстройства і змяшчае ў памяці пэўныя дадзеныя і праграмы.

КА́РТЫНГ (*англ.* carting) — спартыўныя гонкі на аўтамабілях тыпу *карт*, а таксама пляц для такіх гонак.

КАРТЭ́Ж (*фр.* cortège) — урачыстае шэсце, выезд (напр. вясельны к.).

КАРТЭ́ЛЬ (*фр.* cartel, ад *іт.* cartello) — аб'яднанне буйных прадпрыемстваў якой-н. галіны прамысловасці з мэтай забяспечыць панаванне на рынках збыту (напр. нафтавы к.).

КАРУ́ПЦЫЯ (*лац.* corruptio) — подкуп, прадажнасць службовых асоб, палітычных дзеячаў.

КА́РЫЕС (*лац.* caries = гніенне) — запаленчы працэс у цвёрдай тканцы зуба, які суправаджаецца гніеннем.

КАРЫКАТУ́РА (*іт.* caricatura, ад *лац.* caricare = перагружаць, перабольшваць) — 1) сатырычны паказ з'яў рэчаіснасці ў мастацкай літаратуры, кіно, тэатры, на эстрадзе, а таксама малюнак каго-н., чаго-н. у падкрэслена смешным выглядзе; 2) *перан.* смешнае, вартае жалю падабенства да чаго-н.

КАРЫФЕ́Й (*фр.* coryphée, ад *гр.* koryphaios = правадыр) — 1) кіраўнік хору ў старажытнагрэчаскай трагедыі; 2) *перан.* выдатны дзеяч у якой-н. галіне дзейнасці (напр. к. навукі, к. сусветнай літаратуры).

КАРЭ́КТНЫ (*лац.* correctus = папраўлены) — 1) ветлівы, тактоўны (напр. к-ая заўвага, к-ыя паводзіны); 2) правільны, дакладны (напр. к. пераклад).

КАРЭКТЫ́Ў (*фр.* correctif, ад *лац.* correctus = папраўлены) — частковае змяненне чаго-н., папраўка (напр. унесці карэктывы ў план).

КАРЭСПАНДЭ́НТ (*фр.* correspondant, ад *с.-лац.* correspondens, -ntis = які адказвае) — 1) супрацоўнік газеты, часопіса, радыё, тэлебачання, які дасылае ім звесткі пра бягучыя падзеі; 2) асоба, якая вядзе з кім-н. перапіску; 3) асоба або ўстанова (фірма, банк), якая выконвае фінансавыя, камерцыйныя даручэнні для другой асобы або ўстановы.

КАРЭСПАНДЭ́НЦЫЯ (*фр.* correspondance, ад *с.-лац.* correspondentia) — 1) паведамленне, допіс, дасланыя ў газету, часопіс; 2) пісьмы, паштова-тэлеграфныя адпраўленні; 3) перапіска паміж асобамі, установамі.

КАСА́ЦЫЯ (*лац.* cassatio = адмена, знішчэнне) — 1) перагляд, адмена вышэйшай судовай інстанцыяй прыгавору ніжэйшай (параўн. *апеляцыя* 1); 2) прызнанне выбараў несапраўднымі і адмена іх.

КАСЕ́ТА (*англ.* cassette, *фр.* cassette, ад *іт.* cassetta) — 1) святлонепранікальны футляр для захавання святлоадчувальных матэрыялаў (фота- і кінастужак); 2) плоская каробка для магнітафоннай стужкі; 3) прыстасаванне, якое забяспечвае аптымальныя ўмовы для захавання і транспарціроўкі розных прыбораў і матэрыялаў.

КАСКА́Д (*фр.* cascade, ад *іт.* cascata) — 1) вадаспад, які падае ўступамі; 2) *перан.* імклівая плынь чаго-н. (напр. к. слоў); 3) цыркавы прыём, які імітуе падзенне з каня, турніка, веласіпеда і інш.; 4) хуткі танец, які суправаджаецца спевамі, у аперэце.

КАСКАДЗЁР (*фр.* cascadeur) — 1) выканаўца цыркавога прыёму падзення (*каскаду*); 2) дублёр артыста кіно, які выконвае тэхнічна цяжкія і небяспечныя трукі (бег па стрэхах вагонаў, саскокванне на хаду з каня і інш.).

КАСМАНА́ЎТ (ад *гр.* kosmos = Сусвет + nautes = мараплавец) — удзельнік палёту ў *космас.*

КАСМАНА́ЎТЫКА (ад *гр.* kosmos = Сусвет + nautike = караблеваджэнне) — тэорыя і практыка палётаў у *космас.*

КАСМАПАЛІТЫ́ЗМ (*фр.* cosmopolitisme, ад *гр.* kosmopolites = грамадзянін свету) — ідэалогія, якая прапагандуе адмаўленне ад нацыянальнага суверэнітэту, абыякавыя адносіны да радзімы і нацыянальнай культуры.

КА́СТА (*парт.* casta = род, пакаленне, ад *лац.* castus = чысты) — 1) грамадская група ў некаторых краінах Усходу, адасобленая паходжаннем, родам заняткаў і прававым становішчам сваіх членаў (напр. к. жрацоў); 2) *перан.* замкнутая грамадская групоўка, якая ахоўвае свае інтарэсы і адасобленасць (напр. акцёрская к.).

КА́СТЫНГ (*англ.* casting) — конкурсны адбор прэтэндэнтаў для ўдзелу ў якім-н. мерапрыемстве, напр. у. здымках фільма, конкурсе прыгажосці.

КАТАКЛІ́ЗМ (*гр.* kataklysmos = паводка, патоп) — раптоўны разбуральны пераварот у прыродзе або грамадстве (напр. вулканічныя катаклізмы, рэвалюцыйны к.).

КАТАЛІЦЫ́ЗМ (*с.-лац.* catholicismus, ад *гр.* katholikos = галоўны, усеагульны) — адзін з трох найбольш пашыраных напрамкаў у *хрысціянстве* (побач з праваслаўем і *пратэстантызмам*), які ўзначальвае рымскі папа.

КАТАЛО́Г (*лац.* catalogus, ад *гр.* katalogos = спіс, пералік) — спіс якіх-н. прадметаў (кніг,' карцін, музейных экспанатаў, тавараў і інш.), складзены ў пэўным парадку (напр. алфавітны к., бібліятэчны к.).

КАТАСТРО́ФА (*гр.* katastrophe = пераварот, знішчэнне) — раптоўнае бедства, стыхійная падзея з трагічнымі вынікамі (для чалавека, грамадства, прыроды).

КАТО́Д (*гр.* kathodos = шлях уніз, спуск) — *фіз.* электрод з адмоўным зарадам (проціл. *анод*).

КАТЭГАРЫ́ЧНЫ (*лац.* categoricus, ад *гр.* kategorikos = які сцвярджае) — рашучы, які не дапускае пярэчанняў (напр. к. загад, к-ае патрабаванне).

КАТЭГО́РЫЯ (*лац.* categoria, ад *гр.* kategoria = выказванне, суджэнне) — 1) навуковае паняцце, якое выражае найбольш агульныя і істотныя сувязі з'яў рэчаіснасці (напр. к. прычыннасці); 2) група з'яў, прадметаў або асоб, аб'яднаных агульнымі прыметамі (напр. узроставая к.).

КАТЭ́ДЖ (*англ.* cottage) — невялікі жылы дом у прыгарадзе, звычайна з мансардай і зямельным участкам.

КАТЭХІ́ЗІС (*гр.* katechesis = вуснае настаўленне) — рэлігійная кніга, якая змяшчае кароткі выклад хрысціянскага веравучэння ў пытаннях і адказах.

КАУЗА́ЛЬНЫ (*лац.* causalis) — прычынны, абумоўлены прычыннай сувяззю (напр. к-ыя адносіны).

КАЎБО́Й (*англ.* cowboy, ад cow — карова + boy = хлопец) — конны пастух у стэпах заходніх штатаў ЗША.

КА́ФЕДРА (*гр.* kathedra = сядзенне) — 1) аб'яднанне выкладчыкаў вучэбных дысцыплін, якія адносяцца да адной галіны навукі, у вышэйшай навучальнай установе; 2) спецыяльнае ўзвышанае месца для прамоўцы, лектара, выкладчыка; 3) узвышэнне, з якога гаворацца пропаведзі ў хрысціянскай царкве.

КАФЭ́ (*фр.* café) — невялікі рэстаран, дзе прадаюць кофе, чай, закускі, прахаладжальныя напіткі.

КАФЭТЭ́РЫЙ (*фр.* cafeterie) — *кафэ* з самаабслугоўваннем.

КАФЭШАНТА́Н (*фр.* café chantant = *літар.* кафэ са спевамі) — *кафэ* з эстрадай, дзе выступаюць артысты з песнямі і танцамі лёгкага, часам непрыстойнага характару.

КАЦІ́РАВАЦЦА (*фр.* se coter) — 1) быць у абароце на біржы, мець тую або іншую цану (аб каштоўных паперах, таварах, валюце); 2) *перан.* мець тую або іншую ацэнку ў вачах грамадства.

КАШМА́Р (*фр.* cauchemar) — 1) цяжкі, жудасны сон з прывідамі; 2) *перан.* што-н. жахлівае, цяжкае, агіднае (напр. кашмары вайны).

КАШНЭ́ (*фр.* cache-nez, ад cacher = хаваць + nez = нос) — шыйная хустка або шалік.

КАШПО́ (*фр.* cache-pot, ад cacher = хаваць + pot = гаршчок) — дэкаратыўная ваза, звычайна керамічная, у якую ставяць кветкавы гаршчок.

КАШТАРЫ́С (*польск.* kosztorys, ад koszt = кошт) — фінансавы дакумент, дзе вызначаецца план прыбыткаў і выдаткаў.

КВА́ДРА (*польск.* kwadra, ад *лац.* quadrum = чатырохвугольнік) — 1) кожная з чатырох фаз Месяца (маладзік, сход, поўня, ветах); 2) *перан.* стадыя, фаза, перыяд (напр. к. жыцця).

КВАЗА́Р [*англ.* quasar, ад quasi(stellar) r(adiosource) = квазізоркавая радыекрыніца] — *астр.* зоркападобная крыніца касмічнага выпрамянення, якая сілай святла ў многа разоў пераўзыходзіць Сонца.

КВАЛІФІКА́ЦЫЯ (*с.-лац.* qualificatio, ад *лац.* qualitas = = якасць + facio = раблю) — 1) ступень падрыхтаванасці чалавека да якой-н. працы (напр. спецыяліст высокай кваліфікацыі); 2) рабочая прафесія, спецыяльнасць (напр. к. механіка); 3) характарыстыка якасці, ацэнка чаго-н. (напр. к. тавараў масавага ўжытку).

КВАРТА́Л (*ням.* Quartal, ад *лац.* quartus = чацвёрты) — 1) чацвёртая частка года (тры месяцы); 2) частка горада, абмежаваная з чатырох бакоў вуліцамі; 3) адзін з участкаў, на якія разбіваецца лес.

КВІНТЭСЕ́НЦЫЯ (*лац.* quinta essentia = пятая сутнасць) — аснова, сама сутнасць чаго-н. (напр. к. мастацтва, к. падзеі).

КВО́РУМ [*лац.* quorum (praesentia sufficit) = якіх прысутнасць дастатковая] — колькасць прысутных на якім-н. сходзе, пасяджэнні, неабходная для прызнання яго рашэнняў правамоцнымі.

КВО́ТА (*с.-лац.* quota, ад *лац.* qout = колькі) — доля, норма чаго-н. дапушчальнага (у сістэме падаткаў, вытворчасці, збыту і інш.).

КЕ́ГЛІ (*ням.* Kegel = *літар.* конус) — 1) гульня, якая заключаецца ў збіванні шарам драўляных або пластмасавых слупкоў, расстаўленых на спецыяльным памосце; 2) драўляныя або пластмасавыя слупкі (кеглі) для гэтай гульні.

КЕ́ДЫ (*англ.* Kads = уласная імя) — лёгкі спартыўны абутак з прарызіненай тканіны на мяккіх рабрыстых гумавых падэшвах (параўн. *буцы*).

КЕЙС (*англ.* case) — плоскі чамаданчык для нашэння дакументаў.

КЕКС (*англ.* cakes = піражныя) — кандытарскі выраб са здобнага цеста з разынкамі або карынкай.

КЕ́ЛЬНЕР (*ням.* Kellner) — афіцыянт рэстарана, піўной, кавярні ў заходнееўрапейскіх краінах.

КЕ́ПМІНГ (*англ.* camping) — спецыяльна абсталяваны лагер для аўтатурыстаў.

КЕРА́МІКА [*гр.* keramike (techne) = ганчарнае майстэрства] — 1) вырабы з абпаленай гліны (напр. мастацкая к.); 2) ганчарная вытворчасць.

КЕТЧ (*англ.* catch = лавіць) — прафесійная спартыўная барацьба, у якой дазволены любыя сілавыя прыёмы.

КЕ́ТЧУП (*англ.* ketchup) — востры таматны соус са спецыямі.

КЁРЛІНГ (*англ.* curling, ад curl = круціць) — спартыўная гульня, мэта якой трапіць пушчанай па лёдзе бітой у намаляваную на ім мішэнь.

КІ́БАРГ [*англ.* cyb(ernetical) org(a̍nism) = кібернетычная істота] — фантастычны паўчалавек-паўробат.

КІБЕРНЕ́ТЫКА (*англ.* cybernetics, ад *гр.* kybernetike = майстэрства кіраваць) — навука аб агульных заканамернасцях працэсаў кіравання і перадачы інфармацыі ў машынах, жывых арганізмах і грамадстве.

КІДНЭ́ПІНГ (*англ.* kidnapping, ад kid = дзіця + nap = = красці) — выкраданне людзей (часцей дзяцей), каб атрымаць выкуп.

КІЁСК (*фр.* kiosque, ад *перс.* kuszk = павільён) — невялікі лёгкі будынак для дробнага гандлю (напр. газетны к.).

КІКБО́КСІНГ (*англ.* kickboxing, ад kick = ударыць нагой + boxing = баксіраванне) — разнавіднасць *бокса*, у якой дапускаюцца ўдары па корпусе праціўніка не толькі рукамі, але і нагамі.

КІ́ЛЕР (*англ.* killer) — наёмны забойца.

КІМАНО́ (*яп.* kimono) — 1) японскае мужчынскае і жаночае адзенне ў выглядзе халата з вельмі шырокімі рукавамі; 2) асобы крой рукава ў жаночым адзенні.

КІНААПЕРА́ТАР (ад *гр.* kineo = рухаю + *лац.* operator = = выканаўца) — спецыяліст, які выконвае кіназдымку.

КІНДЭРСЮРПРЫ́З (*ням.* Kindersurprise, ад Kinder = дзеці + *англ.* surprise = сюрпрыз) — шакаладка ў форме яйца, унутры якога змяшчаецца пластмасавы кантэйнер з маленькай цацкай ці дэталямі для збору яе.

КІНЕСКО́П ад *гр.* kinesis = рух + skopeo = назіраю) — прыёмная электронна-прамянёвая трубка тэлевізара, якая ператварае электрычныя сігналы ў адлюстраванне.

КІЧ (*ням.* Kitsch = халтура) — безгустоўны фільм або літаратурны твор, разлічаны на знешні эфект.

КЛА́КА (*фр.* claque) — група гледачоў, нанятая для таго, каб гучна апладзіраваць або свістаць і тым самым ствараць ураджанне поспеху або правалу артыста, спектакля.

КЛАКЁР (*фр.* claquer) — асоба, якая ўваходзіць у састаў *клакі*.

КЛАН (*англ.* clan, ад *кельц.* clann) — 1) радавая абшчына, род (першапачаткова ў кельцкіх народаў); 2) *перан.* замкнутая група людзей, звязаных якімі-н. агульнымі інтарэсамі (эканамічнымі, дзелавымі і інш.).

КЛАНДА́ЙК (*англ.* klondike, ад Klondike = назва залатаноснага раёна на паўночным захадзе Канады) — невычэрпная крыніца даходаў, прыбыткаў.

КЛАНІ́РАВАЦЬ (*англ.* clone, ад *гр.* klon = парастак) — *мед.*, *біял.* размнажаць клеткі або арганізмы бясполым, вегетатыўным шляхам, атрымліваючы цалкам падобныя экзэмпляры ад агульнага продка.

КЛАСІФІКА́ЦЫЯ (*фр.* classification, ад *лац.* classis = разрад + facere = рабіць) — размеркаванне якіх-н. прадметаў, з'яў, паняццяў па класах, групах, разрадах на падставе пэўных агульных прымет (напр. к. моў, к. раслін).

КЛАЎСТРАФО́БІЯ (*фр.* claustrophobie, ад *лац.* claustrum = = закрытае памяшканне + phobos = страх) — назойлівае пачуццё страху, боязь закрытай прасторы як від псіхічнага расстройства.

КЛЕПТАМА́НІЯ (ад *гр.* klepto = краду + mania = захапленне, цяга) — неадольнае хваравітае імкненне да крадзяжу, якое выклікаецца некаторымі псіхічнымі захворваннямі.

КЛЕРЫКАЛІ́ЗМ (*фр.* cléricalisme, ад *с.-лац.* clericalis = царкоўны) — ідэалагічная і палітычная плынь, якая імкнецца ўзмацніць уплыў царквы на грамадска-палітычнае і культурнае жыццё краіны.

КЛІЕ́НТ (*лац.* cliens, -ntis) — 1) пастаянны наведвальнік, пакупнік, заказчык; 2) асоба, якая карыстаецца паслугамі адваката, натарыуса і г. д.

КЛІК (*англ.* click) — *інф.* пстрычка па мышы (пры працы на *камп'ютэры*).

КЛІ́КА (*фр.* clique = банда) — група людзей, якія імкнуцца любымі сродкамі дасягнуць якіх-н. карыслівых мэт (напр. прыдворная к.).

КЛІ́МАТ (*гр.* klima, -atos = нахіл) — 1) шматгадовы рэжым надвор'я, уласцівы пэўнай мясцовасці ў залежнасці ад геаграфічных абставін (напр. вільготны к., умераны к.); 2) *перан.* абстаноўка, умовы існавання каго-н., чаго-н. (напр. у аддзеле склаўся нездаровы к.).

КЛІ́НІКА (*гр.* klinike = лячэнне) — стацыянарная лячэбная ўстанова, дзе лячэнне хворых спалучаецца з навукова-даследчай і вучэбнай работай.

КЛІНЧ (*англ.* clinch = заціск) — узаемнае захопліванне баксёраў у працэсе бою, што з'яўляецца парушэннем правіл.

КЛІП (*англ.* clip = стрыгчы, рабіць выразкі) — тое, што і *відэакліп*.

КЛІПМЕ́ЙКЕР (*англ.* clipmaker, ад clip = стрыгчы, рабіць выразкі + maker = стваральнік) — спецыяліст па вытворчасці *відэакліпаў*.

КЛІ́РЫНГ (*англ.* clearing, ад clear = ачышчаць, уносіць яснасць) — сістэма безнаяўных разлікаў паміж банкамі, заснаваная на заліку ўзаемных патрабаванняў і абавязкаў.

КЛІШЭ́ (*фр.* cliché) — рэльефны малюнак, чарцёж на металічнай, драўлянай або лінолеумавай пласцінцы, зробленыя для паліграфічнага ўзнаўлення ў друку.

КЛО́УН (*англ.* clown) — цыркавы артыст-комік.

КЛУ́МБА (*англ.* clump = група дрэў) — невялікая фігурная града для кветак, прыўзнятая над узроўнем дарожак і газонаў.

КЛЯ́СЕР (*фр.* classeur) — спецыяльны альбом для захоўвання калекцыйных марак.

КОД (*фр.* code, ад *лац.* codex = спіс) — сістэма ўмоўных абазначэнняў або сігналаў для перадачы (па каналу сувязі), апрацоўкі або захавання якой-н. інфармацыі (напр. лічбавы к., тэлеграфны к.).

КО́ДЭКС (*лац.* codex = кніга) — 1) звод законаў якой-н. галіны права (напр. грамадзянскі к., крымінальны к.); 2) *перан.* сукупнасць правіл паводзін, поглядаў (напр. маральны к.).

КО́КА (*ісп.* coca, з *індз.*) — кустовая расліна сямейства какаінавых, пашыраная ў тропіках Паўднёвай Амерыкі; дае *какаін* і іншыя алкалоіды.

КО́КА-КО́ЛА (*англ.* coca cola) — безалкагольны газіраваны напітак з дабаўкай экстракту з лісця *кокі* і пладоў *колы.*

КО́ЛА (*н.-лац.* cola, ад *афр.* kola) — вечназялёнае дрэва, пашыранае ў тропіках Афрыкі, плады якога выкарыстоўваюцца ў медыцыне і харчовай прамысловасці, напр. для вырабу *кока-колы.*

КО́МА (*н.-лац.* coma, ад *гр.* koma = глыбокі сон) — *мед.* выключна цяжкі паталагічны стан арганізма са стратай прытомнасці, парушэннем кровазвароту, дыхання, працэсу абмену.

КОМІВАЯЖО́Р (*фр.* commis voyageur) — прадстаўнік фірмы, які раз'язджае з узорамі тавараў і збірае заказы, заключае гандлёвыя здзелкі.

КО́МІКС (*англ.* comics) — серыя малюнкаў з кароткімі суправаджальнымі тэкстамі, што ўтвараюць закончанае апавяданне, звычайна прыгодніцкага зместу.

КО́МПЛЕКС (*лац.* complexus = сувязь, ахоп) — сукупнасць паняццяў, з'яў,.прадметаў, дзеянняў, якая ўспрымаецца як адно цэлае (напр. архітэктурны к., к. гімнастычных практыкаванняў).

КО́НКУРС (*лац.* concursus = сутыкненне) — спаборніцтва з мэтай выявіць лепшых яго ўдзельнікаў (напр. міжнародны к., к. піяністаў).

КО́НКУРС-ШО́У (ад *лац.* concursus = сутыкненне + *англ.* show = відовішча, паказ) — сцэнічнае відовішча, заснаванае на спаборніцтве і выбары пераможцы.

КО́НСУЛ (*лац.* consul) — 1) службовая асоба, прызначаная ў якасці пастаяннага прадстаўніка ў якім-н. горадзе іншай дзяржавы для абароны інтарэсаў сваёй дзяржавы і грамадзян; 2) адна з дзвюх вышэйшых службовых асоб у Старажытным Рыме, якая ажыццяўляла ваенную і грамадзянскую ўладу.

КО́НТА (*іт.* conto) — рахунак (у банку).

КОНТАКАРЭ́НТ (*іт.* conto corrente) — бягучы рахунак, які адкрываецца банкамі, фірмамі сваім пастаянным кліентам для ўзаемнага разліку паміж імі.

КОНТРАГЕ́НТ (*лац.* contrahens, -ntis = які дамаўляецца) — кожны з двух бакоў (асоба або ўстанова) у дагаворы ў адносінах адзін да другога.

КОРТ (*англ.* court) — пляцоўка для гульні ў *тэніс.*

КО́СМАС (*гр.* kosmos = Сусвет) — сусветная прастора, Сусвет, а таксама бліжэйшая прастора за межамі зямной атмасферы.

КО́ФЕ (*англ.* coffee, *гал.* kaffie, ад *ар.* kahva) — зярняты або парашок з зярнят кафейнага дрэва, а таксама напітак з гэтага парашку.

КОФР (*фр.* coffre) — вялікая дарожная сумка з некалькімі аддзяленнямі.

КОШТ (*польск.* koszt, ад *с.-в.-ням.* kost) — выражаная ў грашах вартасць чаго-н. (напр. к. працы, к. тавараў).

КРА́КЕР (ад *англ.* crack = расколваць) — *жарг.* праграміст або карыстальнік, які атрымлівае матэрыяльную выгаду ад пераадолення абароны дадзеных камп'ютэрных сетак, праграм.

КРАКЕ́Т (*англ.* croquet, *фр.* croquet) — гульня спартыўнага тыпу, у якой шар ударамі драўлянага малатка праводзіцца праз размешчаныя ў пэўным парадку драцяныя вароты, а таксама набор прылад для такой гульні.

КРАЎЧ (*англ.* crouch = схіляцца, прысядаць) — 1) стойка ў сагнутым становішчы ў боксе; 2) нізкая стойка пры спусках у лыжным спорце.

КРАХ (*ням.* Krach) — 1) банкруцтва, разарэнне (напр. біржавы к.); 2) *перан.* поўны правал, няўдача (напр. к. знешняй палітыкі).

КРОЛЬ (*англ.* crawl) — стыль спартыўнага плавання на грудзях, пры якім рукі папераменна выносяцца на паверхню вады (параўн. *батэрфляй, брас*).

КРОС (*англ.* cross) — 1) спартыўны бег або гонкі па перасечанай мясцовасці (напр. веласіпедны к., лыжны к.); 2) сустрэчны ўдар у боксе, які перасякае шлях рукі праціўніка; 3) шчыт пераключэнняў на тэлефоннай станцыі.

КРО́СІНГ (*англ.* crossing, ад cross = перасякаць) — 1) вентыляцыйны праход у шахце для раздзялення перасякальных струменяў паветра; 2) *сп.* забаронены прыём у забегу, заездзе, калі адразу пасля абгону рэзка перасякаецца шлях саперніку.

КРУАСА́Н (*фр.* croissant) — булка са слаёнага цеста з салодкай начынкай, выпечаная ў форме маўмесяца.

КРУ́ІЗ (*англ.* cruise) — марское турыстычнае падарожжа (звычайна па замкнутым маршруце).

КРУП'Ё (*фр.* croupier) — распарадачык гульні і банкаўшчык у іргальным доме.

КРЫЗ (*фр.* crise = прыступ) — *мед.* раптоўнае рэзкае абвастрэнне хваробы (напр. гіпертанічны к.).

КРЫ́ЗІС (*гр.* krisis = рашэнне, пераломны пункт) — 1) рэзкі, круты пералом у чым-н. (напр. ўрадавы к., к. хваробы); 2) абумоўлены супярэчнасцямі ў развіцці грамадства разлад эканамічнага жыцця (напр. фінансавы к.); 3) востры недахоп чаго-н. (напр. жыллёвы к.).

КРЫМІНАГЕ́ННЫ (ад *лац.* crimen, -minis = злачынства + + *гр.* genos = паходжанне) — які садзейнічае злачыннасці, ставарае крымінальную абстаноўку (напр. к-ая сітуацыя, к-ае асяроддзе).

КРЫМІНА́ЛЬНЫ (*лац.* criminalis) — звязаны са злачынствам, злачынны (напр. к. выпадак).

КРЫ́ТЫКА [*фр.* critique, ад *гр.* kritike (techne) = майстэрства разбіраць] — 1) разбор, абмеркаванне чаго-н. з мэтай выявіць недахопы, даць ацэнку; 2) літаратурны жанр, задачай якога з'яўляецца ацэнка твораў літаратуры, навукі, мастацтва.

КРЫТЭ́РЫЙ (*фр.* critérium, ад *гр.* kriterion = сродак для меркавання) — мерка, з якой падыходзяць да ацэнкі чаго-н. (напр. практыка — к. ісціны).

КРЭАТУ́РА (*лац.* creatura = тварэнне) — стаўленік уплывовай асобы, паслухмяны выканаўца яе волі.

КРЭАТЫ́ЎНЫ (*англ.* creative, ал *лац.* creatio = тварэнне) — творчы, стваральны.

КРЭ́ДА (*лац.* credo = веру) — 1) сімвал веры ў каталіцкай царкве; 2) *перан.* чые-н. цвёрдыя пераканання, погляды, асновы светапогляду (напр. жыццёвае к., навуковае к.).

КРЭДЫ́Т (*ням.* Kredit, ад *лац.* creditum = доўг) — 1) выдача ў доўг грошай або тавараў з растэрміноўкай выплаты (напр. доўгатэрміновы к.); 2) грашовая сума, выдзеленая дзяржавай для пэўнай мэты (напр. к. на жыллёвае будаўніцтва).

КРЭДЫТО́Р (*лац.* creditor) — асоба або ўстанова, якія даюць у *крэдыт* грошы або тавары (параўн. *дэбітор*).

КРЭК (*англ.* crack) — 1) наркотык, атрыманы сінтэтычным шляхам; 2) скура, якая прайшла спецыяльную тэрмаапрацоўку і мае зярністую структуру.

КРЭ́КЕР (*англ.* cracker) — 1) сухое пячэнне, здольнае доўга захоўваць свае якасці; разнавіднасць *галеты*; 2) тонкія лустачкі, высушаныя скрылёчкі бульбы.

КРЭ́КІНГ (*англ.* cracking) — перапрацоўка нафты для атрымання маторнага паліва і сыравіны для хімічнай прамысловасці.

КРЭМАТО́РЫЙ (*н.-лац.* crematorium) — будынак са спецыяльным абсталяваннем для *крэмацыі.*

КРЭМА́ЦЫЯ (*лац.* crematio = спальванне) — спальванне цела нябожчыка ў спецыяльнай печы (параўн. *інгумацыя*).

КРЭЦІ́Н (*фр.* crétin) — фізічна і разумова недаразвіты чалавек у сувязі з парушэннем функцый шчытападобнай залозы.

КСЕНАФО́БІЯ (ад *гр.* ksenos = чужы + phobos = страх) — 1) *мед.* неадчэпны страх перад незнаёмымі асобамі; 2) нецярпімасць да ўсяго чужога, незнаёмага, замежнага.

КСЕРАГРА́ФІЯ (*ням.* Xerographie, ад *гр.* kseros = сухі + + grapho = пішу) — спосаб фатаграфічнага атрымання адлюстравання, заснаваны на пераўтварэнні прамянёвай энергіі ў электрычную.

КСЕ́РАКС (*англ.* xerox, ад *гр.* kseros = сухі) — 1) тое, што і *ксераграфія*; 2) размнажальны апарат з выкарыстаннем магнітнага сухога друку.

КСЁНДЗ (*польск.* ksiądz) — каталіцкі святар у Польшчы, Беларусі і Украіне.

КУБАТУ́РА (*фр.* cubature, ад *лац.* cubus = куб) — аб'ём чаго-н., выражаны ў кубічных адзінках (напр. к. пакоя).

КУЛ-ГЁЛ (*англ.* cool girl, ад cool = узорны + girl = дзяўчына) — дзяўчына, якая па сваіх знешніх дадзеных адпавядае пэўным стандартам; фотамадэль.

КУЛІСЬЕ́ (*фр.* coulissier) — неафіцыйны біржавы пасрэднік, які без удзелу афіцыйных *маклераў* заключае біржавыя здзелкі.

КУЛУА́РЫ (*фр.* couloirs = *літар.* калідоры) — бакавыя залы, калідоры ў тэатры, парламенце, якія служаць для адпачынку, а таксама неафіцыйных сустрэч, абмену думкамі (напр. гутаркі ў кулуарах).

КУЛЬБІ́Т (*фр.* culbite) — 1) акрабатычны пераварот-перакат наперад з апорай на рукі; 2) *перан.* дзіўны ўчынак, нечаканая выхадка (напр. палітычны к.).

КУЛЬМІНА́ЦЫЯ (*фр.* culmination, ад *лац.* culmen, minis = вяршыня) — момант найвышэйшага напружання, уздыму ў развіцці чаго-н. (напр. к. падзей, к. драмы).

КУЛЬТ (*лац.* cultus) — 1) пакланенне бажаству і выкананне звязаных з гэтым рэлігійных абрадаў; 2) *перан.* непамернае ўзвелічэнне каго-н., чаго-н. (напр. к. асобы).

КУЛЬТУ́РА (*лац.* cultura) — 1) сукупнасць дасягненняў чалавецтва ў вытворчай, грамадскай і разумовай дзейнасці (напр. матэрыяльная к., духоўная к.); *масавая к.* — разнавіднасць сучаснай камерцыйнай культуры, якая характарызуецца прымітывізмам, серыйнасцю і атрымлівае пашырэнне праз тэлебачанне, ілюстраваныя часопісы, відэа- і аўдыякасеты; 2) узровень развіцця якой-н. галіны гаспадарчага або духоўнага жыцця (напр. к. вытворчасці, к. мовы); 3) ступень адукаванасці, выхаванасці каго-н. (напр. чалавек высокай культуры); 4) вырошчванне якой-н. расліны, а таксама сама расліна, якая вырошчваецца (напр. к. лёну, кармавыя культуры).

КУЛЬТУРЫ́ЗМ (*фр.* culturisme, ад *лац.* cultura = развіццё, выхаванне) — сістэма фізічных практыкаванняў, пераважна сілавых, якія павінны развіваць мускулатуру, садзейнічаць фарміраванню прыгожай фігуры і паставы, а таксама занятак такімі практыкаваннямі.

КУНГФУ́ (*кіт.* kung fu) — сістэма кітайскай аздараўленчай гімнастыкі і спартыўнай барацьбы; спосаб самаабароны без зброі, заснаваны на рэзкіх ударах нагой або рукой па болевых пунктах цела праціўніка.

КУПО́Н (*фр.* coupon) — адразны талон у каштоўных паперах на атрыманне працэнтаў або *дывідэндаў*.

КУПЮ́РА (*фр.* coupure) — 1) скарачэнне, пропуск у літаратурным або музычным творы; 2) каштоўная папера, грашовы знак (напр. сторублёвая к.).

КУРА́ТАР (*лац.* curator = апякун) — асоба, якой даручана кіраўніцтва, нагляд за кім-н., чым-н. (напр. к. групы).

КУР'ЁЗ (*фр.* curieux, ад *лац.* curiosum = цікавая рэч) — незвычайны, недарэчны выпадак, смешнае здарэнне.

КУРСО́Р (*англ.* cursos, ад *лац.* cursorius = які хутка бяжыць) — *інф.* рухомы знак на экране *дысплея* камп'ютэра, які ўказвае месца работы карыстальніка.

КУРТА́Ж (*фр.* courtage) — камісійны працэнт *маклеру* або іншым пасрэднікам у камерцыйных здзелках.

КУЦЮР'Е́ (*фр.* couturier = кравец) — *мадэльер* адзення, якое адпавядае патрабаванням сучаснай моды.

КУШ (*фр.* couche = стаўка ў гульні) — вялікая сума грошай; вялікі хабар (напр. сарваць добры к.).

КЭШ (*англ.* cache) — памяць ЭВМ, прызначаная для захоўвання прамежкавых вынікаў, а таксама часта ўжывальных дадзеных і каманд.

Л

ЛАБАРАТО́РЫЯ (*с.-лац.* laboratorium, ад *лац.* laborare = = працаваць) — 1) спецыяльна абсталяванае памяшканне для навуковых даследаванняў, вучэбных заняткаў; 2) *перан.* унутраная, творчая дзейнасць каго-н. (напр. творчая л. пісьменніка).

ЛАВІ́РАВАЦЬ (*ням.* lavieren) — 1) плысці на парусным судне супраць ветру па ломанай лініі; рухацца зігзагамі, каб абмінуць перашкоды; 2) *перан.* спрытна прыстасоўвацца да абставін, ухіляцца ад прамых дзеянняў.

ЛАГАПА́ТЫЯ (ад *гр.* logos = слова + pathos = боль, пакута) — недахопы маўлення (картавасць, шапялявасць, заіканне і інш.).

ЛА́ГЕР (*ням.* Lager) — 1) часовая стаянка, часта пад адкрытым небам, у палатках (напр. ваенны л., турысцкі л.); 2) месца ўтрымання ваеннапалонных ці зняволеных (напр. канцэнтрацыйны л.); 3) *перан.* групоўка людзей, аб'яднаных адзінствам поглядаў.

ЛАГІ́ЧНЫ (*гр.* logikos) — 1) заснаваны на законах логікі, выяўлены з яе дапамогай (напр. л. вывад, л. метад); 2) абумоўлены ўнутранай заканамернасцю чаго-н., непазбежны, неабходны (напр. л-ае развіццё падзей).

ЛА́ЗЕР [*англ.* laser, ад l(ight) a(mplification) by s(timulated) of (r(adiation) = узмацненне святла ў выніку вымушанага выпрамянення] — 1) прыбор для атрымання інтэнсіўных,

канцэнтраваных светлавых пучкоў; 2) прамень, атрыманы пры дапамозе такога прыбора.

ЛА́ЙКРА (*англ.* Lycra = назва гандлёвай маркі) — матэрыял, які дабаўляецца ў капронавае валакно для надання дадатковай трываласці і здольнасці расцягвацца.

ЛА́ЙНЕР (*англ.* liner) — буйное марское пасажырскае судна або шматмесны самалёт, якія робяць рэгулярныя рэйсы па пэўным маршруце.

ЛАЙНСМЕ́Н (*англ.* linesman, ад line = лінія + man = чалавек) — памочнік суддзі ў спартыўных гульнях (футболе, тэнісе і інш.), які сігналізуе яму пра становішча мяча і гульцоў.

ЛАКАЛІЗА́ЦЫЯ (*фр.* localisation, ад *лац.* localis = мясцовы) — абмежаванне якога-н. дзеяння або з'явы пэўнай прасторай (напр. л. пажару).

ЛАКА́ЛЬНЫ (*лац.* localis) — мясцовы, які не выходзіць за пэўныя межы (напр. л-ая вайна, л-ая з'ява).

ЛАКАМАТЫ́Ў (*фр.* locomotive, ад *лац.* locus = месца + motio = рух) — цягавая машына (паравоз, цеплавоз, электравоз), прызначаная для перамяшчэння па рэйках чыгуначных саставаў або асобных вагонаў.

ЛАКАНІ́ЗМ (*фр.* laconisme, ад *гр.* lakonismos) — кароткасць і дакладнасць у выражэнні думкі, ідэі, задумы.

ЛАКА́ТАР (*англ.* locator, ад *лац.* locare = размяшчаць) — спецыяльная ўстаноўка для вызначэння месцазнаходжання аб'екта з дапамогай адбітых ад яго гукавых ці электрамагнітных хваль або па яго асабістым выпрамяненні (напр. гукавы л., лазерны л.).

ЛАКА́УТ (*англ.* lock-out = *літар.* зачыняць дзверы перад кім-н.) — закрыццё прадпрыемства і масавае звальненне рабочых як сродак барацьбы супраць забастовак.

ЛАКЕ́Й (*фр.* laquais) — 1) слуга; 2) *перан.* асоба, якая падхалімнічае, выслужваецца перад кім-н.

ЛАКІРАВА́ЦЬ (*ням.* lackieren) — 1) пакрываць лакам (напр. л. мэблю); 2) *перан.* прыхарошваць, хаваючы недахопы (напр. л. рэчаіснасць).

ЛА́МА (*манг.* lama, ад *тыбецк.* blama = вышэйшы) — будыйскі манах у краінах, дзе пашыраны *ламаізм.*

ЛАМАЇЗМ (*фр.* lamaïsme, ад *тыбецк.* blama = вышэйшы) — форма *будызму*, якая ўзнікла ў VII ст. у Тыбеце і ў XVI—XVIII стст. пашыралася сярод мангольскіх народаў.

ЛАМБА́РД (*фр.* lombard, ад *іт.* Lombardia = вобласць у Італіі) — крэдытная ўстанова, якая выдае грашовую пазыку за пэўны працэнт пад заклад рэчаў або маёмасці.

ЛА́МЕР (ад *англ.* lame = кульгавы; непераканаўчы) — нявопытны карыстальнік, які лічыць сябе дастатковым знаўцам *камп'ютэраў*.

ЛАНЧ гл. *ленч.*

ЛАПТО́П, ЛЕПТО́П (*англ.* laptop, ад lap = калені +top = = верх) — партатыўны персанальны *камп'ютэр* з плоскім дысплеем на вадкіх крышталях і параўнальна невялікім аб'ёмам памяці; змяшчаецца на каленях карыстальніка.

ЛАСО́ (*фр.* lasso, ад *ісп.* lazo) — аркан з рухомай пятлёй на канцы для лоўлі жывёл.

ЛАСТ-БО́Л (*англ.* last ball = *літар.* апошні мяч) — становішча пры гульні ў *тэніс*, калі аднаму з бакоў не хапае толькі аднаго мяча да выйгрышу партыі або матча.

ЛАСЬЁН (*фр.* lotion, ад *лац.* lotio = мыццё) — касметычны гігіенічны сродак для догляду скуры твару.

ЛАТАРЭ́Я (*іт.* lotteria) — розыгрыш рэчаў і грашовых сум па білетах.

ЛАТЭ́НТНЫ (*лац.* latens, -ntis = скрыты, нябачны) — які знешне не праяўляецца, скрыты (напр. л. перыяд хваробы, л-ая злачыннасць).

ЛАЎРЭА́Т (*лац.* laureatus = увенчаны лаўрамі) — званне, якое прысуджаецца за выдатныя заслугі ў галіне навукі, тэхнікі, мастацтва, а таксама асоба, якая мае гэта званне.

ЛАЯ́ЛЬНЫ (*фр.* loyal = *літар.* верны) — які фармальна трымаецца ў межах законнасці, прытрымліваецца добразычліва-нейтральных адносін да каго-н., чаго-н.

ЛЕВІТА́ЦЫЯ (*англ.* levitation, ад *лац.* levitas, -atis = лёгкасць) — магічны спосаб пераадолення зямнога прыцяжэння (напр. падыманне ўласнага цела намаганнем волі, палёты ў сне і г. д.).

ЛЕГАЛІЗА́ЦЫЯ (*фр.* légalisation, ад *лац.* legalis = законны) — 1) наданне законнай сілы якому-н. акту або дзеянню; 2) у міжнародным праве — засведчанне подпісаў на дакументах, прызначаных для дзеяння ў замежных дзяржавах.

ЛЕГА́ЛЬНЫ (*лац.* legalis) — прызнаны, дазволены законам (напр. л. друк).

ЛЕГІЁН (*лац.* legio, -onis) — 1) асноўная арганізацыйная адзінка старажытнарымскага войска, у якую ўваходзіла 10 *кагорт*; 2) асобнае вайсковае фарміраванне ў некаторых краінах; 3) *перан.* вялікая колькасць, мноства каго-н., чаго-н. (напр. л. зорак).

ЛЁГІНСЫ (*англ.* leggins) — жаночыя трыкатажныя штаны, якія шчыльна аблягаюць нагу.

ЛЕГІТЫ́МНЫ (*лац.* legitimus) — законны, правамерны (напр. л-ыя дзеянні).

ЛЕГІЯНЁР (*фр.* lйgionnaire, ад *лац.* legionarius = які належыць да легіёна) — 1) воін, садлат *легіёна*; 2) спартсмен, які выступае ў замежных клубах, камандах па кантракце.

ЛЕЙБЛ (*англ.* label) — фірменны знак, этыкетка на адзенні (від таваранага знака, які мае таксама дэкаратыўнае значэнне).

ЛЕЙКЕМІ́Я (*н.-лац.* leucaemia, ад *гр.* leukos = белы + haima = кроў) — *мед.* захворванне крыві і крывятворных органаў, якое выражаецца ў рэзкім павелічэнні колькасці лейкацытаў; белакроўе.

ЛЕЙТМАТЫ́Ў (*ням.* Leitmotiv = *літар.* вядучы матыў) — 1) асноўны матыў, які паўтараецца на працягу ўсяго музычнага твора (напр. л. оперы); 2) *перан.* асноўная думка, якая неаднаразова паўтараецца і падкрэсліваецца (напр. л. рамана, л. выступлення прэзідэнта).

ЛЁКЦЫЯ (*лац.* lectio = чытанне) — 1) вусны выклад вучэбнага прадмета ў вышэйшай навучальнай установе; 2) публічнае выступленне на якую-н. тэму.

ЛЕНД-А́РТ (*англ.* land art = мастацтва зямлі) — напрамак сучаснага мастацтва, які імкнецца шляхам пераўтварэння наблізіць рэальны ландшафт да жывапіснага пейзажу, да ўзнаўлення страчанай сувязі чалавека з прыродай.

ЛЕНД-ЛІ́З (*англ.* lend-lease, ад lend = пазычаць + lease = здаваць у арэнду) — сістэма перадачы ЗША ў пазыку або арэнду зброі, боепрыпасаў, сыравіны, харчавання краінам антыгітлераўскай кааліцыі ў час другой сусветнай вайны.

ЛЕНДРО́ВЕР (*англ.* land-rover) — легкавы аўтамабіль павышанай праходнасці з пярэднім і заднім прывадамі.

ЛЕНЧ, ЛАНЧ (*англ.* lunch) — другое сняданне або лёгкая закуска ў іншыя часы дня ў Англіі, ЗША і некаторых іншых краінах.

ЛЕПТО́П гл. *лаптоп.*

ЛЕСБІЯ́НСТВА (ад *гр.* Lesbos = назва вострава ў Эгейскім моры) — жаночы *гомасексуалізм.*

ЛЕТАРГІ́Я (*гр.* lethargia, ад lethe = забыццё + argia = бяздзеянне) — хваравіты стан, падобны на працяглы сон, пры якім пульс і дыханне амаль не адчуваюцца.

ЛЁС (*польск.* los, ад *с.-в.-ням.* lôz) — 1) незалежны ад волі чалавека ход падзей, збег абставін; 2) далейшае існаванне, будучыня (напр. л. чалавецтва); 3) доля, становішча ў жыцці (напр. жаночы л.).

ЛІБЕРА́Л (*фр.* liberal, ад *лац.* liberalis = свабодны) — 1) прыхільнік *лібералізму*; член ліберальнай партыі (параўн. *радыкал* 1); 2) *перан.* той, хто займаецца залішнім патураннем.

ЛІБЕРАЛІ́ЗАЦЫЯ (*фр.* libéralisation, ад *лац.* liberalis = свабодны) — даванне большай свабоды, магчымасцей у ажыццяўленні чаго-н.; *л. цэн* — зняцце абмежаванняў, лімітаў і меж аптовых і рознічных цэн на тавары і прадукты (найчасцей гэта азначае павышэнне цэн).

ЛІБЕРАЛІ́ЗМ (*фр.* libéralisme, ад *лац.* liberalis = свабодны) — 1) палітычная плынь, якая аб'ядноўвае прыхільнікаў дэмакратычных свабод і свабоды прадпрымальніцтва; 2) *уст.* вальнадумства; 3) *перан.* залішняя паблажлівасць, шкоднае патуранне.

ЛІБЕРА́ЛЬНЫ (*лац.* liberalis = свабодны) — 1) які мае адносіны да *лібералізму* 1 (напр. л-ая палітыка); 2) *перан.* які дапускае *лібералізм* 3 (напр. л-ая ацэнка ведаў).

ЛІ́ГА (*польск.* liga, ад *с.-лац.* liga) — 1) саюз, аб'яднанне асоб, арганізацый, дзяржаў; 2) *сп.* рад каманд, аб'яднаных у адну групу для правядзення спаборніцтваў паміж сабой (напр. гуляць у вышэйшай лізе).

ЛІ́ДЭР (*англ.* leader) — 1) кіраўнік партыі, грамадска-палітычнай арганізацыі, якога-н. калектыву (напр. прафсаюзны л.); 2) каманда або спартсмен, якія займаюць першае месца ў спаборніцтве (проціл. *аўтсайдэр* 1); 3) вядучы карабель у караване суднаў.

ЛІ́ЗІНГ (*англ.* leasing, ад *гр.* lysis = растварэнне) — форма гаспадарчых сувязей, заснаваная на перадачы ў арэнду машын, абсталявання і іншых каштоўнасцей.

ЛІКВІДА́ЦЫЯ (*фр.* liquidation, ад *с.-лац.* liquidus = вольны ад даўгоў) — спыненне існавання, дзейнасці чаго-н. (напр. л. трэста).

ЛІКВІ́ДНЫ (*с.-лац.* liquidus = вольны ад даўгоў) — *кам.* які лёгка рэалізуецца, ператвараецца ў наяўныя грошы (напр. л-ыя акцыі, л-ыя матэрыялы).

ЛІМІ́Т (*фр.* limite, ад *лац.* limes, -mitis = мяжа, граніца) — 1) норма, у межах якой дазволена карыстацца чым-н., расходаваць што-н. (напр. л. на будаўнічыя матэрыялы); 2) *перан.* крайняя мяжа чаго-н. (напр. л. часу).

ЛІ́МІТЭД (*англ.* limited = абмежаванне) — абмежаваная адказнасць кампаніі па абавязацельствах (у межах уласнай маёмасці).

ЛІМУЗІ́Н (*фр.* limousine) — вялікі прадстаўнічы легкавы аўтамабіль з закрытым кузавам, забяспечаным шкляной перагародкай.

ЛІНАТЫ́П (*англ.* linotype, ад *лац.* linea = лінія + *гр.* typos = адбітак) — друкарская наборная машына, якая адлівае набор цэлымі радкамі.

ЛІНГАФО́Н (*англ.* linguaphone, ад *лац.* lingua = мова + *гр.* phone = гук) — апарат з наборам пласцінак для самастойнай работы па вывучэнню замежнай мовы.

ЛІ́НКАС [ад *лац.* lin(gua) cos(mica) = касмічная мова] — штучная мова для магчымай сувязі з іншапланетнымі цывілізацыямі.

ЛІРЫ́ЗМ (*гр.* lyrismos = ігра на ліры) — 1) эмацыянальнасць, паэтычная ўсхваляванасць, сардэчнасць у творах мастацтва; 2) лірычны настрой.

ЛІ́РЫКА (*фр.* lyrique < *лац.* lyrica, ад *гр.* lyrikos = пачуццёвы) — 1) адзін з трох асноўных родаў мастацкай літаратуры (побач з *драмай* і *эпасам*); паэзія, якая адлюстроўвае жыццё праз вобраз-перажыванне, а таксама сукупнасць твораў гэтага віду паэзіі (напр. беларуская л., л. Багдановіча); 2) *перан.* чуллівасць, перажыванні (напр. упасці ў лірыку).

ЛІ́СТЫНГ (*англ.* listing, ад list = спіс) — 1) папяровая раздрукоўка інфармацыйных дадзеных, атрыманых на ЭВМ; 2) рэгламентаваная фондавай біржай працэдура адбору і допуску каштоўных папер у продаж.

ЛІТАРА́ЛЬНЫ (*польск.* literalny, ад *лац.* litteralis) — 1) дакладны, даслоўны (напр. л. пераклад); 2) прамы, не пераносны (напр. л. сэнс).

ЛІТАСФЕ́РА (ад *гр.* lithos = камень + sphaira = шар) — верхняя цвёрдая абалонка зямнога шара, якая ўключае зямную кару і верхні слой мантыі.

ЛІТУРГІ́Я (*гр.* leiturgia) — галоўнае хрысціянскае богаслужэнне (у праваслаўных — абедня, у католікаў — *меса* 1).

ЛІФТ (*англ.* lift) — машына з кабінай для вертыкальнага перамяшчэння людзей, грузаў у шматпавярховых дамах, шахтах і інш.

ЛІ́ФТЫНГ (*англ.* lifting) — падцяжка скуры на твары, касметычная або хірургічная.

ЛІЦЭ́Й (*лац.* lyceum, ад *гр.* Lykeion = школа ў Афінах, дзе вучыў Арыстоцель) — сярэдняя агульнаадукацыйная навучальная ўстанова ў некаторых краінах Заходняй Еўропы, Расіі, Беларусі.

ЛІЦЭ́НЗІЯ (*лац.* licentia = права, дазвол) — 1) дазвол кампетэнтнага дзяржаўнага органа на прывоз тавараў або іх вываз за граніцу; 2) дазвол на выраб якой-н. прадукцыі, выкарыстанне вынаходніцтва, арганізацыю якога-н. віду дзейнасці.

ЛО́БІ (*англ.* lobby = кулуары) — група прадстаўнікоў эканамічна моцных структур, якія аказваюць уплыў на палітыку дзяржавы (напр. нафтавае л. у парламенце).

ЛО́ДЖЫЯ (*іт.* loggia) — 1) адкрытая галерэя, якая прымыкае да будынка; 2) балкон жылога дома ў выглядзе нішы.

ЛО́ЖА (*фр.* loge) — 1) месца ў тэатральнай зале вышэй за *партэр*, аддзеленае для некалькіх асоб; 2) аддзяленне масонскай арганізацыі.

ЛО́ЗУНГ (*ням.* Losung) — зварот, які ў лаканічнай форме выражае кіроўную ідэю, палітычнае патрабаванне, а таксама плакат з такім зваротам.

ЛОТ (*англ.* lot) — партыя тавару, выстаўленая на *аўцыёне* або на *біржы* для продажу.

ЛУНАЦІ́ЗМ (*н.-лац.* lunatismus, ад *лац.* luna = Месяц) — тое, што і *самнамбулізм.*

ЛЮКС (*фр.* luxe, ад *лац.* luxus = раскоша) — нешта асабліва раскошнае, лепшае па абсталяванні, па ўзроўні абслугоўвання (аб магазінах, гасцініцах, атэлье і інш.).

ЛЮ́МПЕН (*ням.* Lumpen = лахманы) — асоба, якая належыць да дэкласаванага слою грамадства; басяк, жабрак, крымінальны элемент.

ЛЯ́ПСУС (*лац.* lapsus = падзенне, няправільны крок) — грубая, недарэчная памылка.

ЛЯТА́ЛЬНЫ (*лац.* letalis) — *мед.* які прыводзіць да смерці, смяротны (проціл. *вітальны*).

М

МАБІ́ЛЬНЫ (*фр.* mobile, ад *лац.* mobilis = рухомы) — рухомы, здольны хутка перамяшчацца, неадкладна дзейнічаць (напр. м. атрад).

МАГІ́СТР (*лац.* magister = начальнік, настаўнік) — 1) тытул некаторых асоб у Старажытным Рыме (напр. м. конніцы); 2) кіраўнік сярэдневяковага духоўна-рыцарскага каталіцкага ордэна; 3) першая вучоная ступень у некаторых краінах.

МАГІСТРА́ЛЬ (*фр.* magistral, ад *лац.* magistralis = галоўны) — 1) асноўная, галоўная лінія ў чыгуначных, водных, паветраных, аўтамабільных і іншых шляхах зносін; 2) шырокая і прамая вуліца горада; 3) галоўная лінія ў сістэме водаправоднай, электрычнай, тэлефоннай ці іншай сеткі.

МА́ГІЯ (*лац.* magia, ад *гр.* mageia) — 1) сукупнасць прыёмаў і абрадаў, якія, па ўяўленню забабонных людзей, маюць цудадзейную сілу; чарадзейства, знахарства; *чорная м.* — чараўніцтва з дапамогай пякельных сіл; *белая м.* — чараўніцтва з дапамогай нябесных сіл; 2) *перан.* вялікая сіла ўздзеяння на каго-н. (напр. м. мастацкага слова, м. музыкі).

МАГНА́Т (*польск.* magnat, ад *с.-лац.* magnatus = знатны чалавек, вяльможа) — 1) буйны землеўладальнік у феадальным грамадстве; 2) прадстаўнік буйнога прамысловага або банкаўскага капіталу (напр. нафтавы м.).

МАГНІТАФО́Н (*фр.* magnétophone, ад *гр.* magnetis = магніт + phone = гук) — апарат для запісу і ўзнаўлення гукаў электрамагнітным шляхам.

МАДЖАХЕ́Д (*перс.* modžachäd = змагар за веру) — удзельнік сацыяльных, нацыянальна-вызваленчых, рэлігійных рухаў у мусульманскіх краінах.

МАДО́ННА (*іт.* madonna) — 1) старадаўні зварот да жанчыны ў Італіі; 2) божая маці, багародзіца ў каталікаў і яе выява ў скульптуры і жывапісе; 3) *перан.* жанчына, якая ўяўляецца ўвасабленнем прыгажосці і нявіннасці.

МАДРЫГА́Л (*фр.* madrigal, ад *іт.* madrigale) — невялікі лірычны верш, які прысвечаны жанчыне і змяшчае пахвалу ёй.

МАДЫФІКА́ЦЫЯ (*фр.* modifacation, ад *лац.* modificatio = = устанаўленне меры) — відазмяненне чаго-н. (напр. камп'ютэры любых мадыфікацый).

МАДЭ́ЛЬ (*фр.* modéle, ад *лац.* modulus = мера, узор) — 1) узор якога-н. вырабу, узорны экзэмпляр для серыйнай вытворчасці (напр. новыя мадэлі абутку); 2) схема, макет чаго-н., звычайна ў зменшаным выглядзе (напр. м. ракеты); 3) тып, марка канструкцыі (напр. новая м. аўтамабіля).

МАДЭЛЬЕ́Р (*фр.* modeleur) — спецыяліст па канструяванню новых відаў (*мадэлей* 1) адзення, абутку.

МАДЭ́М [*англ.* modem, ад mod(ulator) = мадулятар + dem(odulator) = дэмадулятар] — *інф.* устройства для сувязі сродкаў апрацоўкі інфармацыі (камп'ютэраў, тэлефаксаў і інш.) з тэлефоннымі лініямі.

МАДЭ́РН (*фр.* moderne = навейшы, сучасны) — 1) стылявы напрамак у еўрапейскім мастацтве канца XIX—пачатку XX ст., які супрацьпастаўляў сябе мастацтву мінулага; 2) што-н. сучаснае, моднае (напр. мэбля м., танцы м.).

МАДЭРНІЗА́ЦЫЯ (*фр.* modernisation, ад moderne = навейшы, сучасны) — змяненне чаго-н. у адпаведнасці з сучаснымі патрабаваннямі, густамі (напр. м. вытворчасці, м. ідэалогіі).

МАДЭРНІ́ЗМ (*фр.* modernisme, ад moderne = навейшы, сучасны) — агульная назва напрамкаў у мастацтве і літаратуры XX ст., для якіх характэрны адыход ад рэалізму, адмаўленне ад старых форм і пошук новых эстэтычных прынцыпаў.

МАЖАРЫТА́РНЫ (*фр.* majoritaire, ад majorite = большасць) — заснаваны на большасці (напр. м-ая сістэма выбараў).

МАЖО́РНЫ (*іт.* maggiore) — 1) *муз.* які мае радасную, бадзёрую афарбоўку (напр. м-ая мелодыя); 2) *перан.* бадзёры, вясёлы (напр. м. настрой).

МАЗА́ІКА (*фр.* mosaïque, ад *іт.* mosaico) — 1) узор або малюнак з рознакаляровых кавалачкаў шкла, каменьчыкаў, керамічных плітак, шчыльна падагнаных адзін да аднаго; 2) майстэрства рабіць такія ўзоры і малюнкі (напр. майстар мазаікі); 3) *перан.* злучэнне разнародных элементаў, стракатая сумесь (напр. м. жыцця).

МА́ЙНА (*іт.* maina = апускай) — каманднае слова са значэннем «апускай уніз!», уласцівае мове партовых грузчыкаў, будаўнікоў (проціл. *віра*).

МАКІЯ́Ж (*фр.* maquillage) — 1) комплекс касметычных працэдур, звязаных з упрыгожаннем твару памадай, пудрай, ласьёнам і інш.; 2) майстэрства дэкаратыўнай касметыкі; 3) *перан.* тое, што з'яўляецца сродкам маскіроўкі якіх-н. фактаў, падзей (напр. палітычны м.).

МА́КЛЕР (*ням.* Makler) — пасрэднік пры заключэнні гандлёвых здзелак.

МАКРАКЛІ́МАТ (ад *гр.* makros = вялікі + klima, -atos = нахіл) — клімат буйных геаграфічных зон, кантынентаў (параўн. *мікраклімат* 1).

МАКРАКО́СМАС (ад *гр.* makros = вялікі + kosmos = Сусвет) — свет вялікіх адлегласцей і цел (планет, зорак, галактык), Сусвет (параўн. *мікракосмас*).

МАКРАМАРКЕ́ТЫНГ (ад *гр.* makros = вялікі + *англ.* marketing = маркетынг) — сістэма кіравання дзейнасцю прадпрыемстваў і арганізацый, заснаваная на прынцыпах *маркетынгу*.

МАКРАРАЁН (ад *гр.* makros = вялікі + *фр.* rayon = раён) — найбольшая тэрытарыяльная адзінка, у якую пры раяніраванні можна аб'яднаць па якіх-н. прыкметах розныя мясцовасці (параўн. *мікрараён*).

МА́КСІ (*англ.* maxi, ад *лац.* maximus = найбольшы) — жаночае адзенне (спадніца, сукенка, паліто) максімальнай даўжыні (параўн. *мідзі, міні*).

МАКСІМАЛІ́ЗМ (*фр.* maximalisme, ад *с.-лац.* maximalis = = найбольшы) — празмернасць, крайнасць у якіх-н. патрабаваннях, поглядах (параўн. *мінімалізм*).

МАКСІМА́ЛЬНЫ (*с.-лац.* maximalis) — самы вялікі, найбольшы (напр. м-ая глыбіня, м-ая тэмпература); параўн. *мінімальны*.

МА́КСІМУМ (*лац.* maximum = найбольшае) — найбольшая велічыня, найбольшая колькасць, найвышэйшая ступень чаго-н. (напр. м. ападкаў, м. увагі); параўн. *мінімум*.

МАНАГРА́ФІЯ (ад *гр.* monos = адзін + grapho = пішу) — навуковая праца, прысвечаная ўсебаковаму даследаванню адной тэмы, праблемы.

МАНАПО́ЛІЯ (*гр.* monopolia, ад monos = адзін + poleo = прадаю) — 1) выключнае права на выраб, продаж або выкарыстанне чаго-н. (напр. м. знешняга гандлю); 2) буйное аб'яднанне, якое ўзнікла на аснове канцэнтрацыі вытворчасці і капіталу з мэтай устанаўлення панавання над якой-н. галіной гаспадаркі і атрымання найбольшых прыбыткаў.

МАНА́РХ (*гр.* monarchos, ад monos = адзін + archos = правіцель) — асоба, якая ўзначальвае *манархію* (цар, кароль, шах, султан і інш.).

МАНА́РХІЯ (*гр.* monarchia, ад monos = адзін + arche = улада) — форма кіравання, пры якой вярхоўная ўлада належыць адной асобе (*манарху*), а таксама дзяржава з такой формай кіравання.

МАНАТО́ННЫ (*гр.* monotonos = які мае аднолькавае гучанне) — 1) аднастайны па тону, інтанацыі (напр. м. спеў); 2) *перан.* надакучлівы, нудны (напр. м-ае жыццё).

МАНДА́Т (*лац.* mandatum = даручэнне) — дакумент, які пацвярджае паўнамоцтвы каго-н, права на што-н. (напр. дэпутацкі м.).

МАНЕ́Ж (*фр.* manège) — 1) спецыяльны будынак або абгароджанае месца для верхавой язды і трэніроўкі коней; 2) арэна цырка; 3) памяшканне для заняткаў па лёгкай атлетыцы, спартыўных гульняў і інш.; 4) невялікая пераносная пляцоўка з агароджай для дзяцей, якія пачынаюць хадзіць.

МАНЕКЕ́Н (*фр.* mannequin) — фігура ў выглядзе чалавечага тулава для прымеркі і паказу адзення (у атэлье, вітрынах магазінаў і г. д.).

МАНЕ́РА (*польск.* maniera, ад *фр.* maniére) — 1) спосаб што-н. рабіць, прыём, прывычка (напр. м. размаўляць); 2) знешняя форма паводзін (напр. м. трымацца); 3) адметныя рысы якога-н. твора мастацтва, чыйго-н. выканання мастацкіх твораў.

МАНЕТАРЫ́ЗМ (*фр.* monétarisme, ад *лац.* moneta = манета) — эканамічная палітыка, накіраваная на стрымліванне росту грашовай масы і памяншэнне інфляцыі.

МАНЕТА́РНЫ (*фр.* monétaire, ад *лац.* moneta = манета) — грашовы, валютны (напр. м-ая палітыка ўрада).

МАНЕ́ЎР (*фр.* manoeuvre) — 1) перамяшчэнне войск або флоту з мэтай нанесці ўдар праціўніку (напр. абходны м.); 2) *мн.* тактычныя вучэнні вялікіх груп войск у абстаноўцы, блізкай да баявой (напр. летнія манеўры); 3) *перан.* спрытнае дзеянне, падманны прыём з мэтай перахітрыць каго-н.; 4) перамяшчэнне паравоза і вагонаў па станцыйных пуцях пры састаўленні поезда.

МАНІ́ЗМ (*фр.* monisme, ад *гр.* monos = адзін, адзіны) — філасофскае вучэнне, якое лічыць асновай быцця адзін пачатак — матэрыю або дух (параўн. *дуалізм, плюралізм* 1).

МАНІПУЛЯ́ЦЫЯ (*фр.* manipulation, ад *лац.* manipulus = пучок) — 1) складаны прыём у ручной рабоце, якая патрабуе вялікай дакладнасці, а таксама пры дэманстраванні фокусаў; 2) *перан.* спрытная махінацыя.

МАНІТО́Р (*англ.* monitor, ад *лац.* monitor = перасцерагальны) — 1) кантраліруючае ўстройства з экранам для назірання (напр. тэлевізійны м.); 2) устройства камп'ютэра, прызначанае для вываду на экран тэкставай і графічнай інфармацыі.

МАНІТО́РЫНГ (*англ.* monitoring, ад *лац.* monitor = перасцерагальны) — 1) назіранне, ацэнка і прагноз стану навакольнага асяроддзя ў сувязі з гаспадарчай дзейнасцю чалавека; 2) сістэматычнае назіранне за якім-н. працэсам з мэтай выяўлення яго адпаведнасці пажаданаму выніку або першапачатковым меркаванням.

МАНІФЕ́СТ (*фр.* manifeste, ад *лац.* manifestus = яўны) — 1) урачысты пісьмовы зварот урада да насельніцтва з выпадку важнай падзеі; 2) пісьмовая адозва з выкладам якіх-н. палажэнняў праграмнага характару (напр. літаратурны м.).

МАНІФЕСТА́ЦЫЯ (*фр.* manifestation, ад *лац.* manifestare = рабіць яўным, паказваць) — 1) масавае вулічнае шэсце для выражэння салідарнасці або пратэсту; 2) *разм.* дзеянне каго-н., якое выяўляе яго адносіны да каго-н., чаго-н.

МА́НІЯ (*гр.* mania = шаленства, захапленне, цяга) — 1) псіхічна хваравіты стан, пры якім свядомасць і пачуцці сканцэнтроўваюцца на адной якой-н. ідэі (напр. м. вялікасці); 2) *перан.* моцная цяга да чаго-н. (напр. м. пісаць вершы).

МАНІЯКА́ЛЬНЫ (*фр.* maniacal, ад *гр.* mania = шаленства, захапленне, цяга) — звязаны з *маніяй* (напр. м. стан, м-ая ідэя).

МАНКІ́РАВАЦЬ (*фр.* manquer) — нядбайна адносіцца да чаго-н., пагарджаць чым-н. (напр. м. заняткамі).

МАНУА́ЛЬНЫ (*лац.* manualis = ручны) — *мед.* які ажыццяўляецца рукамі, уздзеяннем рук (напр. м-ая тэрапія).

МАНУМЕНТА́ЛЬНЫ (*лац.* monumentalis) — 1) велічны, грандыёзны, які ўражвае сваёй велічынёй, магутнасцю (напр. м-ае збудаванне); 2) *перан.* грунтоўны, глыбокі па зместу (напр. м-ае даследаванне).

МАНУСКРЫ́ПТ (*с.-лац.* manuscriptum, ад *лац.* manus = рука + scribere = пісаць) — рукапіс, пераважна старажытны (на папірусе, пергаменце, паперы).

МАНЬЯ́К (*фр.* maniaque, ад *гр.* mania = шаленства, захапленне, цяга) — чалавек, ахоплены адной неадчэпнай ідэяй.

МАРА́ЗМ (*гр.* marasmos = знясіленне) — 1) стан поўнага ўпадку псіхафізічнай дзейнасці (напр. старэчы м.); 2) *перан.* маральны ўпадак, разлажэнне (упасці ў м.).

МАРАЛІЗАВА́ЦЬ (*фр.* moraliser, ад *лац.* moralis = які датычыць звычаяў) — прапаведаваць строгую мараль, павучаць.

МАРА́ЛЬ (*фр.* morale, ад *лац.* moralis = які датычыць звычаяў) — 1) сукупнасць прынцыпаў і норм паводзін людзей у грамадстве (напр. м. узаемаадносін); 2) павучальны вывад з чаго-н. (напр. м. байкі); 3) *перан.* павучанне, настаўленне (напр. чытаць м.).

МАРА́ЛЬНЫ (*лац.* moralis = які датычыць звычаяў) —1) які мае адносіны да *маралі*, адпавядае правілам паводзін у грамадстве (напр. м. ўчынак); 2) звязаны з духоўнымі перажываннямі чалавека (напр. м-ая падтрымка).

МАРАТО́РЫЙ (*лац.* moratorius = які замаруджвае) — адтэрміноўка якіх-н. дзеянняў, выканання абавязацельстваў, якая ўстанаўліваецца дзяржавай на пэўны тэрмін або да заканчэння якіх-н. надзвычайных абставін (напр. м. на ядзерныя выпрабаванні).

МАРАФЕ́Т (*тур.* marafet = майстэрства, спрыт) — лоск, бляск; *наводзіць м.* — прыводзіць у парадак свой знешні выгляд, прыбіраць кватэру, горад і г. д.

МАРГІНА́Л (*фр.* marginal, ад *лац.* marginalis = пабочны, крайні) — чалавек, які страціў ранейшыя грамадскія сувязі і не прыстасаваўся да новых умоў жыцця (люмпен, басяк і інш.).

МА́РЖА́ (*фр.* marge = край, мяжа) — *кам.* розніца паміж пакупной і прадажнай цаной тавараў, паміж курсамі каштоўных папер у дзень заключэння і ў дзень выканання здзелкі.

МАРЖЫНА́ЛЬНЫ (*фр.* marginal, ад *лац.* marginalis = пабочны, крайні) — *экан.* блізкі да мяжы, амаль стратны.

МА́РКА (*ням.* Marke) — 1) знак аплаты паштовых збораў; 2) кляймо на тавары з абазначэннем месца вырабу; 3) гатунак, тып вырабу, тавару (напр. м. сталі); 4) *разм.* рэпутацыя, прэстыж (напр. трымаць марку).

МА́РКЕР (*англ.* marker) — 1) фламастэр з тоўстым стрыжнем для выдзялення частак тэксту; 2) метка на магнітнай стужцы; 3) ружжо для гульні ў *пейнтбол*.

МАРКЕ́ТЫНГ (*англ.* marketing, ад market = рынак) — арганізацыя вытворчасці і збыту прадуктаў на аснове вынікаў інтэнсіўнага вывучэння і прагназіравання попыту, цэн, шырокага выкарыстання рэкламы і стымулявання вытворчасці, прымянення сучасных спосабаў захавання і транспарціроўкі тавараў, тэхнічнага і іншага абслугоўвання спажыўцоў.

МАРКЁР (*фр.* markueur) — асоба, якая абслугоўвае більярд і вядзе падлік ачкоў пры більярднай гульні.

МАРЦІРАЛО́Г (*с.-лац.* martirologium, ад *гр.* martys, -yros = = мучанік + logos = слова) — 1) зборнік сярэдневяковых аповесцей пра хрысціянскіх мучанікаў; 2) *перан.* спіс ахвяр, без віны замучаных, а таксама пералік перанесеных кім-н. пакут.

МАРЦЫПА́Н (*ням.* Marzipan, ад *іт.* marzapane) — 1) цестападобная маса, прыгатаваная з працёртага міндалю або арэхаў з цукрам, а таксама кандытарскі выраб з гэтай масы; 2) *перан.* што-н. вельмі смачнае, адмыслова прыгатаванае.

МАРШРУ́Т (*ням.* Marschrute, ад *фр.* marche = хадзьба + route = шлях, дарога) — загадзя вызначаны шлях руху (людзей, войск, паяздоў, самалётаў і г. д.).

МА́РЫНЕР (*англ.* mariner = *літар.* марак) — серыя амерыканскіх аўтаматычных міжпланетных станцый для даследавання планет Сонечнай сістэмы і касмічнай прасторы, а таксама праграма іх распрацоўкі і запускаў.

МАРЫХУА́НА (*ісп.* marihuana, з *індз.*) — *наркотык*, які здабываецца з індыйскіх канапель.

МАРЫЯНЕ́ТКА (*фр.* marionnette) — 1) тэатральная лялька, якая прыводзіцца ў рух пры дапамозе нітак або металічнага прута; 2) *перан.* чалавек, палітычны дзеяч, які слепа дзейнічае па ўказцы іншых, з'яўляецца паслухмянай прыладай у чужых руках.

МАСА́Ж (*фр.* massage) — расціранне цела з лячэбнай мэтай.

МА́СКА (*фр.* masque < *іт.* maschara, ад *ар.* maschara = насмешка) — 1) накладка на твар у форме звярынай морды ці чалавечага аблічча, якую надзяваюць у час спектакляў, маскарадаў, або проста накладка з прарэзамі для вачэй, каб не быць пазнаным; 2) засцерагальнае прыстасаванне для твару (напр. м. процівагаза); 3) слой накладзенага на твар лекавага саставу, крэму і інш.; 4) *перан.* прытворства, якім спрабуюць скрыць што-н.(напр. м. абыякавасці).

МАСКАРА́Д (*фр.* mascarade, ад *іт.* mascherata) — 1) баль, вечар, на які прыходзяць у масках і спецыяльных касцюмах (напр. навагодні м.); 2) *перан.* прытворства, ашуканства, якое скрывае сутнасць справы (напр. м. выбараў).

МАСКІРАВА́ЦЬ (*ням.* maskieren, ад *фр.* masquer) — 1) закрываць, прыкрываць што-н., робячы непрыкметным, нябачным (напр. м. ваенную тэхніку); 2) *перан.* скрываць учынкі, пачуцці чым-н. паказным, штучным (напр. м. свой намер).

МАС-МЕ́ДЫЯ (*англ.* mass-media, ад *лац.* mass = масавы + medium = цэнтр) — сродкі масавай інфармацыі (прэса, тэлебачанне, радыё, Інтэрнэт, кіно).

МАСО́Н (*фр.* maçon = *літар.* муляр) — член рэлігійна-этычнага таварыства з містычнымі абрадамі, якое ўзнікла ў XVIII ст. у Англіі і пашырылася ў многіх іншых краінах.

МАТРЫМАНІЯ́ЛЬНЫ (*лац.* matrimonialis, ад matrimonium = шлюб) — які мае адносіны да шлюбу; шлюбны.

МАТЧ (*англ.* match) — спартыўнае спаборніцтва паміж дзвюма камандамі або двума праціўнікамі.

МАТЫВА́ЦЫЯ (*англ.* motivation, ад *лац.* motivus = = рухомы) — сістэма довадаў, аргументаў на карысць чаго-н.

МАТЭ́ЛЬ [*англ.* motel, ад mot(orist's) (hot)el = гасцініца для аўтамабілістаў] — гасцініца для аўтатурыстаў са станцыяй тэхнічнага абслугоўвання, гаражамі, стаянкамі і іншымі відамі паслуг.

МАТЭ́РЫЯ (*лац.* materia) — 1) аб'ектыўная рэальнасць, якая існуе паміма і незалежна ад свядомасці чалавека; 2) рэчыва, з якога складаюцца фізічныя целы (напр. будова матэрыі); 3) тканіна (напр. сінтэтычная м.); 4) *перан.* прадмет размовы (напр. гаварыць аб высокіх матэрыях).

МАТЭРЫЯЛІ́ЗМ (*фр.* matérialisme, ад *лац.* materialis = рэчыўны) — 1) філасофскі напрамак, які асновай усяго існуючага лічыць матэрыю і сцвярджае незалежнасць матэрыяльнага свету ад свядомасці людзей, яго пазнавальнасць (проціл. *ідэалізм*); 2) *перан.* адносіны да рэчаіснасці з пункту гледжання выгады для сябе; карыслівасць.

МАТЭРЫЯ́ЛЬНЫ (*лац.* materialis = рэчыўны) — 1) рэчыўны, рэальны, які існуе незалежна ад нашай свядомасці (напр. м. свет); 2) звязаны з маёмасцю, сродкамі для існавання (напр. м-ая зацікаўленасць).

МАФІЁЗІ (*іт.* mafiosi) — член *мафіі.*

МА́ФІЯ (*іт.* mafia) — 1) тайная злачынная арганізацыя, якая мае пэўную структуру і характарызуецца сістэмай жорсткага падначалення яе верхаводу; 2) група асоб, якая карыстаецца любымі сродкамі і метадамі для дасягнення ўласных, карыслівых інтарэсаў (напр. гандлёвая м.).

МАХІНА́ЦЫЯ (*лац.* machinatio = хітрыкі) — несумленны спосаб дасягнення чаго-н.; хітры прыём, жульніцтва.

МАХЛЯВА́ЦЬ (*польск.* machlować, ад *ням.* makeln) — жульнічаць, ашукваць з мэтай нажывы.

МАЦЫЁН (*ням.* Motion, ад *лац.* motio, -onis = рух) — прагулка з мэтай умацавання здароўя або для адпачынку (напр. вячэрні м.).

МАШЫНА́ЛЬНЫ (*фр.* machinal, ад *лац.* machina = механізм) — міжвольны, аўтаматычны (напр. м. адказ, м. жэст).

МАЭ́СТРА (*іт.* maestro = настаўнік, майстар) — 1) ганаровая назва буйных дзеячаў у розных галінах мастацтва (кампазітараў, дырыжораў, жывапісцаў); 2) званне, якое прысвойваецца выдатным шахматыстам.

МЕГАБА́ЙТ (*англ.* megabyte) — адзінка вымярэння аб'ёму памяці *камп'ютэра*, роўная 2^{20} (10^6) *байт.*

МЕГАФО́Н (ад *гр.* megas = вялікі + phone = гук) — *рупар* для ўзмацнення голасу.

МЕГЕ́РА (*гр.* Megaira = імя адной з трох багінь помсты ў старажытнагрэчаскай міфалогіі) — *перан.* злая, сварлівая жанчына.

МЕДАЛЬЁН (*фр.* médaillon) — ювелірны выраб у форме авальнага ці круглага футлярчыка з ланцужком, каб насіць на шыі; служыць для захавання фотаздымка або якога-н. талісмана.

МЕДЫТА́ЦЫЯ (*лац.* meditatio) — роздум, самапаглыбленне (напр. аддавацца медытацыі).

МЕ́ДЫУМ (*лац.* medium = сярэдзіна) — паводле ўяўленняў спірытаў (гл. *спірытызм*), пасрэднік паміж людзьмі і «духамі».

МЕЗАЛЬЯ́НС (*фр.* mésalliance) — шлюб з асобай ніжэйшага сацыяльнага становішча або з вялікай розніцай ва ўзросце; няроўны шлюб.

МЕЗАНІ́Н (*іт.* mezzanino) —няпоўны паверх, пабудаваны над цэнтральнай часткай жылога (звычайна невялікага) дома.

МЕЛАДРА́МА (*фр.* mélodrame, ад *гр.* melos = песня + drama = драма) — 1) драма з вострай інтрыгай, перабольшанай эмацыянальнасцю і рэзкім проціпастаўленнем дабра і зла; 2) *перан.* ненатуральнае, перабольшанае выражэнне пачуццяў.

МЕЛАМА́Н (*фр.* mélomane, ад *гр.* melos = песня + mania = = шаленства, захапленне, цяга) — той, хто вельмі любіць музыку і спевы.

МЕЛА́НЖ-АКТ (ад *фр.* mélange = сумесь + acte = дзеянне) — цыркавы нумар, які складаецца з разнастайных трукаў.

МЕЛАНХО́ЛІЯ (*гр.* melancholia, ад melas, -anos = чорны + + chole = жоўць) — хваравіта-прыгнечаны стан, туга, хандра.

МЕМАРА́НДУМ (*лац.* memorandum = тое, што трэба помніць) — 1) дыпламатычны дакумент, у якім выкладзены погляды ўрада на якое-н. пытанне; 2) *кам.* пісьмо з напамінаннем аб чым-н., напр. аб запазычанасці.

МЕМАРЫЯ́ЛЬНЫ (*лац.* memorialis = памятны) — які служыць для ўвекавечвання памяці якой-н. асобы або падзеі (напр. м-ая дошка, м. комплекс).

МЕМУА́РЫ (*фр.* mémoires, ад *лац.* memoria = памяць) — літаратурны твор у форме ўспамінаў аб людзях і падзеях, сучаснікам або ўдзельнікам якіх быў аўтар.

МЕ́НЕДЖМЕНТ (*англ.* management, ад manage = кіраваць) — сукупнасць метадаў, форм і сродкаў кіравання вытворчасцю, якія прымяняюцца з мэтай павышэння эфектыўнасці вытворчасці і павелічэння прыбытку.

МЕ́НЕДЖЭР (*англ.* manager, ад manage = кіраваць) — 1) спецыяліст па арганізацыі і кіраванню ў сферах вытворчасці, збыту і абслугоўвання, які валодае пэўнай арганізацыйна-гаспадарчай самастойнасцю; 2) асоба, якая арганізуе публічныя выступленні артыстаў, спартсменаў.

МЕНЕДЖЭРЫ́ЗМ (*англ.* managerism, ад manage = кіраваць) — сучасная тэорыя кіравання ў сферах вытворчасці, збыту і абслугоўвання, заснаваная на ўліку навейшых навукова-тэхнічных дасягненняў.

МЕНТАЛІТЭ́Т (*ням.* Mentalität, ад *лац.* mens, -ntis = розум, мысленне) — сукупнасць псіхічных, інтэлектуальных, ідэалагічных, рэлігійных, эстэтычных асаблівасцей мыслення народа, сацыяльнай групы або індывіда, якая выяўляецца ў культуры, мове, паводзінах і г. д.; светаўспрыманне, настрой думак.

МЕНТА́ЛЬНЫ (*лац.* mentalis = разумовы, духоўны) — які датычыць спосабу мыслення, духоўнасці.

МЕНЮ́ (*фр.* menu) — 1) набор страў і напіткаў для абеду, снедання, вячэры, а таксама лісток у сталовай, кафэ, рэстаране з іх пералікам; 2) *інф.* спіс, пералік рэжымаў, каманд, аперацый, які выводзіцца на экран *дысплея* і прапануецца карыстальніку для выбару (напр. выбраць у м. патрэбны файл).

МЕРКАВА́ЦЬ (*польск.* miarkować, ад *ням.* merken) — 1) разважаць, думаць; рабіць дапушчэнні; 2) мець намер, план.

МЕРКАНТЫ́ЛЬНЫ (*фр.* mercantile, ад *іт.* mercante = гандляр, купец) — 1) гандлёвы, камерцыйны; 2) *перан.* да дробязі ашчадны.

МЕРЧЭНДА́ЙЗІНГ (*англ.* merchandising) — комплекс мерапрыемстваў, накіраваных на тое, каб стварыць спрыяльную сітуацыю для пакупніка, забяспечыць максімальную верагоднасць куплі тавару.

МЕ́СА (*фр.* messe, ад *лац.* missa) — 1) галоўнае каталіцкае богаслужэнне (гл. *літургія*); 2) многагалосы харавы музычны твор на тэкст каталіцкага набажэнства, звычайна з суправаджэннем аргана або аркестра.

МЕСІ́Я (*лац.* messias, ад *ст.-яўр.* māšiāh = памазанік) — 1) паводле іудзейскага і хрысціянскага веравучэнняў, пасланец Бога, які павінен прыйсці на Зямлю, каб выратаваць род чалавечы ад зла і ўстанавіць царства нябеснае; 2) *перан.* выратавальнік.

МЕТАГАЛА́КТЫКА (ад *гр.* meta = пасля, за + galaktikos = = малочны) — *астр.* сукупнасць зорных сістэм, даступная сучасным астранамічным метадам даследавання.

МЕ́ТАД (*фр.* méthode, ад *гр.* methodos) — 1) спосаб пазнання, тэарэтычнага даследавання з'яў прыроды і грамадскага жыцця (напр. эксперыментальны м.); 2) прыём, сістэма прыёмаў у якой-н. дзейнасці (напр. м. навучання, мастацкі м.).

МЕТАДАЛО́ГІЯ (ад *гр.* methodos = метад + logos = навука) — 1) вучэнне аб навуковым метадзе пазнання; 2) сукупнасць прыёмаў, якія прымяняюцца ў асобных навуках і практычнай дзейнасці (напр. м. моваазнаўчага даследавання).

МЕТАЛАРО́К (ад *ням.* Metall = метал + *англ.* rock = рок) — разнавіднасць музычнага стылю *рок*, для якой характэрны інтэнсіўнае гучанне гітар, хуткі тэмп ударных інструментаў і інш.

МЕТАМАРФО́ЗА (*лац.* metamorphosis, ад *гр.* metamorphosis = пераўтварэнне) — 1) *біял.* пераход адной формы развіцця ў другую са змяненнем знешняга выгляду і функцый (напр. м. вусеня ў матыля); 2) значная перамена, істотнае змяненне.

МЕТАСТА́З (*фр.* métastase, ад *гр.* metastasis = перамяшчэнне) — 1) перамяшчэнне крывёю або лімфай узбуджальніка хваробы ў арганізме з аднаго месца на другое; 2) месца захворвання, якое ўзнікла ў выніку перамяшчэння такога ўзбуджальніка.

МЕТАФІ́ЗІКА (*лац.* metaphysica, ал *гр.* meta ta physika = пасля фізікі) — 1) філасофскае вучэнне, якое сцвярджае нязменнасць раз назаўсёды дадзеных пачаткаў свету; 2) спосаб мыслення, які разглядае з'явы без уліку іх узаемнай сувязі і развіцця; 3) *перан.* што-н. малазразумелае, туманнае.

МЕТРАПАЛІТЭ́Н (*фр.* métropolitain, ад *гр.* metropolis = = галоўны горад, сталіца) — гарадская падземная электрычная чыгунка.

МЕТРАПО́ЛІЯ (*гр.* metropolis, ад meter = маці + polis = горад) — дзяржава ў адносінах да калоній, якімі яна валодае.

МЕТРДАТЭ́ЛЬ (*фр.* maître d'hôtel = гаспадар гасцініцы) — распарадчык у рэстаране, які кіруе працай афіцыянтаў.

МЕТРО́ (*фр.* métro, ад métropolitain = метрапалітэн) — тое, што і *метрапалітэн.*

МЕТЫ́С (*фр.* métis, ад *лац.* mixtus = змешаны) — нашчадак ад шлюбу прадстаўнікоў розных рас.

МЕТЭО́Р (*гр.* meteoros = які лунае ў паветры) — 1) *астр.* з'ява кароткай успышкі невялікага нябеснага цела, якое з вялікай хуткасцю ўлятае ў зямную атмасферу з міжпланетнай прасторы, а таксама само такое цела; 2) *перан.* што-н. нечаканае, яркае, але хуткацечнае, недаўгавечнае.

МЕХА́НІКА [*лац.* mechanica, ад *гр.* mechanike (techne) = = навука аб машынах] — 1) раздзел фізікі, які вывучае рух цел у прасторы і сілы, што выклікаюць гэты рух; 2) *перан.* складаная сутнасць, будова чаго-н. (напр. м. гаспадаркі).

МЕЦЭНА́Т (*іт.* mecenate, ад *лац.* Mecenas, -atis = імя старажытнарымскага палітычнага дзеяча, які праславіўся

апякунствам мастакоў і паэтаў) — багаты апякун навук і мастацтваў.

МІГРА́НТ (*лац.* migrans, -ntis = які перамяшчаецца) — 1) асоба, якая выконвае *міграцыю* 1 (параўн. *імігрант* 1, *эмігрант* 1); 2) жывёла, якая выконвае *міграцыю* 2 (параўн. *імігрант* 2).

МІГРА́ЦЫЯ (*лац.* migratio = перамяшчэнне) — 1) перамяшчэнне насельніцтва ўнутры краіны або за яе межы (параўн. *іміграцыя* 1, *эміграцыя* 1); 2) перамяшчэнне жывёл у сувязі са змяненнем умоў існавання, порамі года, цыкламі развіцця і інш. (параўн. *іміграцыя* 2).

МІГРЭ́НЬ (*фр.* migraine, ад *гр.* hemikrania = галаўны боль, які ахоплівае палавіну галавы) — хвароба, якая суправаджаецца прыступамі галаўнога болю, звычайна ў адной палавіне галавы.

МІ́ДЗІ (*англ.* midi) — жаночае адзенне (спадніца, сукенка, паліто) сярэдняй даўжыні (параўн. *максі, міні*).

МІЗАГІНІ́СТ (ад *гр.* miseo = ненавіджу + gyne = жанчына) — жанчынаненавіснік.

МІЗАНТРО́П *фр.* misanthrope, ад *гр.* misanthropos) — чалавеканенавіснік.

МІЗЭ́РНЫ (*польск.* mizerny, ад *лац.* miser = бедны) — 1) маленькі, зусім нязначны (напр. м-ая плата); 2) нікчэмны (напр. м-ыя інтарэсы).

МІКРАІНСУ́ЛЬТ (ад *гр.* mikros = малы + *лац.* insultus = = прыступ, скачок) — *мед.* непрацяглы *інсульт.*

МІКРАІНФА́РКТ (ад *гр.* mikros = малы + *лац.* infarctus = = набіты, напоўнены) — *мед.* дробнаачаговы *інфаркт.*

МІКРАКЛІ́МАТ (ад *гр.* mikros = малы + klima, -atos = нахіл) — 1) клімат невялікага ўчастка пэўнага геаграфічнага ландшафту, абумоўлены асаблівасцямі мясцовасці (параўн. *макраклімат*); 2) *перан.* узаемаадносіны, умовы працы ў невялікім калектыве, у сям'і.

МІКРАКАМП'ЮТЭР (*англ.* microcomputer, ад *гр.* mikros = малы + *англ.* copmuter = камп'ютэр) — *камп'ютэр* на базе *мікрапрацэсара.*

МІКРАКО́СМАС (ад *гр.* mikros = малы + kosmos = Сусвет) — свет малых велічынь (атамаў, малекул) у адрозненне ад свету велічынь планетарнага і зорнага характару (параўн. *макракосмас*).

МІКРАПРАЦЭ́САР (*англ.* microprocessor, ад *гр.* mikros = = малы + *англ.* processor = працэсар) — *інф.* устройства для апрацоўкі інфармацыі, якое праграмна кіруецца і прымяняецца ў камп'ютэрах.

МІКРАРАЁН (ад *гр.* mikros = малы + *фр.* rayon = раён) — структурная адзінка сучаснай забудовы горада, дзе, акрамя жылых будынкаў, размешчаны гандлёвыя пункты, установы культурна-бытавога абслугоўвання насельніцтва і інш. (параўн. *макрараён*).

МІКРАСКА́НЕР (*англ.* microscanner, ад *гр.* mikros = малы + *англ.* scanner = сканер) — партатыўны апарат для чытання мікрафатаграфічнага здымка тэксту і ілюстрацый кнігі, брашуры.

МІКРАФО́Н (*фр.* microphone, ад *гр.* mikros = малы + phone = гук) — прыбор, які пераўтварае гукавыя ваганні ў электрычныя і служыць для перадачы гукаў на адлегласць або для ўзмацнення іх.

МІКРО́БЫ (ад *гр.* mikros = малы + bios = жыццё) — найдрабнейшыя, пераважна аднаклетачныя арганізмы, бачныя толькі пад мікраскопам.

МІКСБО́РДЭР (*англ.* mixborder, ад mix = змешваць + border = край) — шматрадковая пасадка кветкава-дэкаратыўных раслін, падбор якіх забяспечвае бесперапыннае цвіценне ад ранняй вясны да позняй восені.

МІ́КСЕР (*англ.* mixer) — механічны або электрычны апарат для хуткага змешвання, збівання чаго-н. (крэмаў, кактэйляў, мусаў і інш.).

МІКСТУ́РА (*лац.* mixtura = сумесь) — вадкае лякарства з сумесі некалькіх рэчываў (напр. м. ад кашлю).

МІЛІТАРЫ́ЗМ (*фр.* militarisme, ад *лац.* militaris = ваенны) — палітыка нарошчвання ваеннай магутнасці дзяржавы з мэтай падрыхтоўкі да вайны.

МІМЕ́ЗІС (*гр.* mimesis) — перайманне рэчаіснасці ў мастацтве.

МІ́МІКА [*с.-лац.* (ars) mimica = мастацтва жэстаў, ад *гр.* mimikos = пераймальны] — рухі мышцаў на твары, якія выражаюць пачуцці, настрой.

МІНАРЭ́Т (*ар.* minārat = маяк, вежа) — вежа пры *мячэці,* з якой *муэдзін* заклікае мусульман на малітву.

МІ́НІ (*англ.* mini, ад *лац.* minimus = найменшы) — жаночае адзенне (спадніца, сукенка, паліто) мінімальнай даўжыні (параўн. *максі, мідзі*).

МІНІВЭ́Н (*англ.* minivan, ад *лац.* mini = малы + *англ.* van = = фургон) — мікрааўтобус.

МІНІКАМП'Ю́ТЭР (*англ.* minicomputer, ад *лац.* mini = малы + *англ.* computer = камп'ютэр) — электронна-вылічальная машына, якая забяспечвае работу з большай, чым *мікракамп'ютэр*, колькасцю знешніх устройстваў.

МІНІМАЛІ́ЗМ (*фр.* minimalisme, ад *с.-лац.* minimalis = = найменшы) — зніжэнне патрабаванняў да мінімуму (параўн. *максімалізм*).

МІНІМА́ЛЬНЫ (*с.-лац.* minimalis = найменшы) — самы малы, найменшы (напр. м-ая затрата часу, м-ая хуткасць); параўн. *максімальны.*

МІ́НІМУМ (*лац.* minimum = найменшае) — найменшая велічыня, найменшая колькасць, самая нізкая ступень чаго-н. (напр. м. ападкаў, м. намаганняў; параўн. *максімум.*

МІНО́РНЫ (*іт.* minoire) — 1) *муз.* які мае сумную, тужлівую афарбоўку (напр. м-ая мелодыя); 2) *перан.* сумны, журботны (напр. м. настрой).

МІРА́Ж (*фр.* mirage) — 1) аптычная з'ява ў атмасферы, пры якой на гарызонце ўзнікаюць адлюстраванні далёкіх наземных прадметаў (назіраецца ў пустынях, стэпах, на моры); 2) *перан.* нешта падманлівае, уяўнае.

МІ́СІЯ (*лац.* missio = адпраўленне, пасылка) — 1) адказнае заданне, даручэнне (напр. сакрэтная м.); 2) адказная роля, высокае прызначэнне каго-н., чаго-н. (напр. высокая м. літаратуры); 3) пастаяннае дыпламатычнае прадстаўніцтва адной дзяржавы ў другой на чале з пасланнікам; 4) дэлегацыя, накіраваная ў іншую краіну са спецыяльнай мэтай (напр. ваенная м.).

МІ́СТЫКА (*гр.* mystika = таямнічасць) — 1) вера ў таямнічыя, звышнатуральныя сілы і магчымасць зносін з імі чалавека; 2) *перан.* нешта загадкавае, чаго нельга растлумачыць.

МІСТЫФІКА́ЦЫЯ (*фр.* mystification, ад *гр.* mystes = які ведае таінства + *лац.* facere = рабіць) — наўмыснае ўвядзенне каго-н. у зман (напр. жартоўная м.).

МІТРАПАЛІ́Т (*гр.* metropolites) — вышэйшае ганаровае званне епіскапа, а таксама епіскап, якому нададзена гэта званне.

МІ́ТЫНГ (*англ.* meeting) — мнагалюдны сход для абмеркавання палітычных або іншых надзённых пытанняў.

МІ́ТЭЛЬШПІЛЬ (*ням.* Mittelspiel) — сярэдняя стадыя шахматнай або шашачнай партыі, паміж *дэбютам* і *эндшпілем*.

МІФАМА́НІЯ (ад *гр.* mythos = паданне + mania = шаленства, захапленне, цяга) — анамальная схільнасць да выдумак, фантазіравання, апавядання неверагодных гісторый.

МІШУРА́ (*ар.* mozavvir = падробка) — 1) пазалочаныя або пасярэбраныя металічныя ніткі, з якіх вырабляюць парчу, галуны, ёлачныя ўпрыгожанні і інш.; 2) *перан.* знешні бляск, паказная раскоша.

МНЕМО́НІКА (*гр.* mnemonika = майстэрства запамінання) — сукупнасць правіл і прыёмаў, якія маюць на мэце аблягчыць запамінанне як мага большай колькасці звестак і фактаў.

МО́ДА (*фр.* mode, ад *лац.* modus = спосаб) — 1) непрацяглае панаванне пэўнага густу ў якой-н. сферы жыцця або культуры (напр. апошняя м., выйсці з моды); 2) узор адзення, туалету, які прапануецца на пэўны час (напр. часопіс мод); 3) звычка, спосаб паводзін (напр. узяў моду спрачацца).

МОНСТР (*фр.* monstre, ад *лац.* monstrum = пачвара) — 1) пачвара, страшыдла; 2) *перан.* тое, што здзіўляе сваёй незвычайнасцю, памерамі, пачварнасцю (напр. архітэктурны м.).

МОТАРО́ЛЕР (*ням.* Motoroller, ад Motor = матор + Roller = самака́т) — від матацыкла з коламі малога дыяметра, з рухавіком, размешчаным ззаду седака або пад ім.

МУ́ЗА (*польск.* muza < *лац.* musa, ад *гр.* musa) — 1) кожная з дзевяці багінь, заступніц навук і мастацтваў, у старажытнагрэчаскай міфалогіі (напр. Мельпамена — м. трагедыі, Тэрпсіхора — м. танцаў); 2) *перан.* крыніца паэтычнага натхнення, а таксама само натхненне, творчасць (напр. м. Купалы).

МУЗЕ́Й (*лац.* museum, ад *гр.* museion = храм муз) — установа, якая збірае, вывучае і выстаўляе для паказу помнікі матэрыяльнай і духоўнай культуры, а таксама прыродазнаўчыя калекцыі (напр. краязнаўчы м.).

МУ́ЗЫКА [*польск.* muzyka < *лац.* musica, ад *гр.* musike (techne) = музычнае мастацтва] — 1) мастацтва, якое адлюстроўвае рэчаіснасць у гукавых вобразах, а таксама творы гэтага мастацтва; 2) выкананне твораў гэтага мастацтва (напр. м. і спевы); 3) *перан.* прыемнае для слыху гучанне чаго-н. (напр. м. размовы, м. ручая).

МУЗЫ́КА (*польск.* muzyk < *лац.* musicus, ад *гр.* musikos = музычны) — музыкант-выканаўца; той, хто іграе на музычным інструменце.

МУЛЬТЫВІ́ЗА (ад *лац.* multum = многа + visa, ад visus = = прагледжаны) — *віза*, якая дае права на шматразовы ўезд у якую-н. краіну; шматразовая віза.

МУЛЬТЫМЕ́ДЫЯ (*англ.* multimedia, ад *лац.* multum = = многа + medium = цэнтр) — *інф.* тэхналогія, якая прадугледжвае выкарыстанне розных сродкаў вытворчасці, захоўвання і перадачы інфармацыі (акустычных, візуальных, тэкставых, графічных), а таксама сукупнасць праграм і інфармацыйных сістэм, якія рэалізуюць гэту тэхналогію.

МУЛЬТЫПЛІКА́ЦЫЯ (*лац.* multiplicatio = памнажэнне) — кіназдымка паслядоўных фаз рухаў маляваных ці аб'ёмных фігур, што ствараюць ілюзію руху жывых персанажаў, а таксама фільм, створаны пры дапамозе такой кіназдымкі.

МУЛЯ́Ж (*фр.* moulage = ліццё) — злепак прадмета ў натуральную велічыню (з гіпсу, воску, парафіну), які выкарыстоўваецца ў якасці нагляднага дапаможніка пры выкладанні, а таксама для афармлення вітрын, у музейных экспазіцыях і інш.

МУНІЦЫПАЛІТЭ́Т (*ням.* Munizipalität, ад *лац.* municipalis = гарадскі) — орган гарадскога або сельскага самакіравання ў некаторых краінах.

МУСІ́РАВАЦЬ (*фр.* mousser = пеніцца) — 1) узбіваць пену; 2) *перан.* перавялічваць значэнне чаго-н. (напр. м. асцярогу, м. чуткі).

МУСУЛЬМА́НІН (*цюрк.* musulman, ад *ар.* muslim = які вызнае іслам) — той, хто вызнае *іслам.*

МУТА́НТ (*лац.* mutans, -ntis = які змяняе) — 1) асобіна жывёл або раслін, якая ўзнікае ў выніку *мутацыі* 1; 2) *пе-*

ран. чалавек, які жыве па скажоных маральных прынцыпах.

МУТА́ЦЫЯ (*лац.* mutatio = змяненне, змена) — 1) рэзкае змяненне спадчынных уласцівасцей арганізма; 2) ломка голасу ў падлеткаў з наступленнем палавой спеласці.

МУ́ФТЫЙ (*ар.* mufti = які вызначае) — вышэйшая духоўная асоба ў *мусульман*, якая надзелена правам выносіць рашэнні па рэлігійна-юрыдычных пытаннях, даваць растлумачэнні па выкарыстанню *шарыяту*.

МУЭДЗІ́Н (*ар.* mu'addin) — служыцель пры *мячэці*, які з высокай вежы (*мінарэта*) заклікае мусульман на малітву.

МЭЙНСТРЫ́М (*англ.* main stream) — найбольш тыповыя з'явы літаратуры і музыкі, распаўсюджаныя ў дадзеным грамадстве ў пэўную эпоху і запатрабаваныя ім.

МЭР (*фр.* maire, ад *лац.* major = старшы) — кіраўнік гарадской адміністрацыі.

МЭ́РЫЯ (*фр.* mairie, ад *лац.* major = старшы) — орган гарадской выканаўчай улады, а таксама будынак, дзе ён размешчаны.

МЭ́ТА (*лац.* meta) — тое, да чаго імкнуцца людзі і што хочуць ажыццявіць.

МЮ́ЗІКЛ (*англ.* musical = музычны) — 1) музычна-сцэнічны твор, пераважна камедыйнага характару, пабудаваны на выкарыстанні элементаў аперэты, балета, оперы і эстрады; 2) кінафільм такога характару.

МЮЗІК-ХО́Л (*англ.* music-holl = канцэртная зала) — від эстраднага тэатра, у праграме якога чаргуюцца эстрадныя, цыркавыя, балетныя, музычныя нумары.

МЮ́СЛІ (*ням.* Musli, ад *фр.* musse = мус) — 1) камякі з розных злакаў з раздробленымі дабаўкамі (фруктамі, арэхамі і інш.); 2) салодкая ежа з размочаных (у малацэ, соку, вадзе) камякоў.

МЯЧЭ́ЦЬ (*ар.* masdžid) — мусульманскі храм.

Н

НААСФЕ́РА (ад *гр.* noos = розум + sphaira = сфера, шар) — новы эвалюцыйны стан *біясферы*, пры якім істотным

фактарам яе развіцця становіцца разумная дзейнасць чалавека.

НАВАТАР (*лац.* novator = абнавіцель) — той, хто выкарыстоўвае новыя, прагрэсіўныя метады і прыёмы ў сваёй дзейнасці.

НАВАЦЫЯ (*лац.* novatio = абнаўленне, змяненне) — 1) нававувядзенне; 2) спыненне раней прынятых абавязацельстваў з прыняццем новых (напр. н. дагавору).

НАВЕЛА (*іт.* novella, ад *лац.* novus = новы) — 1) невялікі празаічны твор са строгай кампазіцыяй, адсутнасцю апісальнасці і нечаканым фіналам; 2) *юр.* змена, якую новы закон уносіць у дзеючае заканадаўства.

НАКАЎТ (*англ.* knock-out, ад knock = ударыць + out = = вон) — стан баксёра, калі ён, збіты ўдарам праціўніка, не можа падняцца на ногі на працягу 10 секунд і лічыцца пераможаным (параўн. *накдаўн*).

НАКДАЎН (*англ.* knock-down, ад knock = ударыць + down = = уніз) — стан баксёра, калі ён, збіты ўдарам праціўніка, можа на працягу 10 секунд падняцца на ногі і працягваць бой (параўн. *накаўт*).

НАКЦЮРН (*фр.* nocturne = начны) — 1) невялікі музычны твор лірычнага характару; 2) мастацкі твор, у якім апяваецца ноч, начны настрой.

НАМАЗ (*перс.* namaz) — мусульманскі рэлігійны абрад, пры якім малітва суправаджаецца мыццём рук і рытуальнымі рухамі.

НАМБЭ ТУ (*англ.* number two = нумар два) — *жарг.* двойка, нездавальняючая адзнака.

НАМЕНКЛАТУРА (*лац.* nomenclatura = пералік, спіс імён) — 1) сукупнасць або пералік назваў, тэрмінаў, якія ўжываюцца ў якой-н. галіне навукі, тэхнікі, вытворчасці (напр. н. лекавых сродкаў, н. вырабаў); 2) сукупнасць работнікаў, якія персанальна прызначаюцца вышэйшай інстанцыяй (напр. н. урада).

НАМІНАЛЬНЫ (*лац.* nominalis = імянны) — 1) выражаны грашовай вартасцю, якая ўказана на чым-н. (напр. н-ая цана тавару); 2) які толькі называецца, але не выконвае сваіх функцый (напр. н. кіраўнік).

НАМІНАЦЫЯ (*лац.* nominatio) — 1) называнне чаго-н. (напр. н. новых рэалій); 2) катэгорыя асоб або твораў, з

ліку якіх эксперты ў той або іншай галіне літаратуры, мастацтва вылучаюць лепшых.

НАПА́ЛМ [*англ.* napalm, ад na(phthenic acid) = нафтэнавая кіслата + palm(itic acid) = пальміцінавая кіслата] — гаручая сумесь для бомб, агнямётаў (напр. паліць напалмам).

НАРКАБІ́ЗНЕС (ад *гр.* narke = аняменне + *англ.* business = = бізнес) — *бізнес*, які прыносіць даход ад незаконнага гандлю *наркотыкамі*.

НАРКАМА́НІЯ (*н.-лац.* narcomania, ад *гр.* narke = аняменне + mania = шаленства, захапленне, цяга) — хваравітая цяга да *наркотыкаў*.

НАРКАМА́ФІЯ (ад *гр.* narke = аняменне + *іт.* mafia = мафія) — злачынная арганізацыя, якая спецыялізуецца на вырабе і збыце *наркотыкаў*.

НАРКО́З (*фр.* narcose, ад *гр.* narke = аняменне) — штучна выкліканы стан з поўнай або частковай стратай прытомнасці і болевай адчувальнасці.

НАРКО́ТЫК (*н.-лац.* narcoticus, ад *гр.* narkotikos = які ашаламляе) — рэчыва, якое ўжываецца ў медыцыне як сродак абязбольвання або ўсыплення, а пры бескантрольным ужыванні прыводзіць да *наркаманіі*.

НАРМАЛІЗА́ЦЫЯ (*фр.* normalisation, ад *лац.* normalis = = урэгуляваны) — прывядзенне да *нормы*, падпарадкаванне норме (напр. н. міжнародных адносін, н. правапісу).

НАРМА́ЛЬНЫ (*лац.* normalis = урэгуляваны) — 1) які адпавядае *нормам*, звычайны, натуральны (напр. н-ая тэмпература, н. колер скуры); 2) псіхічна здаровы (напр. н. чалавек).

НАРМАТЫ́ЎНЫ (*фр.* normatif, ад *лац.* norma = норма) — які вызначае, устанаўлівае *норму* (напр. н-ая граматыка).

НАРЦЫСІ́ЗМ (*н.-лац.* narcissismus, ад *гр.* Narkissos = імя міфічнага юнака, які закахаўся ў сваё адлюстраванне ў вадзе, памёр ад кахання і быў ператвораны багамі ў кветку) — паталагічная самаўлюблёнасць, самалюбаванне.

НАСТАЛЬГІ́Я (*н.-лац.* nostalgia, ад *гр.* nostos = вяртанне + algos = боль) — 1) туга па радзіме; 2) туга па мінулым, страчаным.

НАСТРЫФІКА́ЦЫЯ (ад *лац.* noster = наш + facere = рабіць) — прывядзенне ў адпаведнасць дыпломаў, выдадзеных замежнымі вышэйшымі навучальнымі ўстановамі, з дыпломамі айчынных навучальных устаноў.

НАТА́РЫУС (*п.-лац.* notarius) — службовая асоба, якая засведчвае і афармляе розныя юрыдычныя дакументы.

НАТА́ЦЫЯ (*лац.* notatio = заўвага) — 1) вымова, настаўленне (напр. прачытаць каму-н. натацыю); 2) сістэма ўмоўных памет, якія прыняты ў пэўнай галіне дзейнасці (напр. шахматная н.).

НАТУ́РА (*лац.* natura = прырода) — 1) рэальныя аб'екты рэчаіснасці, якія мастак назірае ў працэсе іх адлюстравання (напр. маляваць з натуры); 2) характар чалавека, тэмперамент (напр. уражлівая н., шырокая н.); 3) тавары, прадукты як сродак аплаты замест грошай (напр. разлічвацца натурай).

НАТУРАЛІЗА́ЦЫЯ (*фр.* naturalisation, ад *лац.* naturalis = прыродны) — 1) наданне правоў грамадзянства або падданства іншаземцам; 2) поўнае асваенне арганізмамі новых умоў жыцця пры *акліматызацыі*.

НАТУРАЛІ́ЗМ (*фр.* naturalisme, ад *лац.* naturalis = прыродны) — напрамак у літаратуры і мастацтве, які імкнецца толькі да знешняга капіравання рэчаіснасці без ідэйнага асэнсавання.

НАТУРА́ЛЬНЫ (*лац.* naturalis = прыродны) — 1) уласцівы прыродзе, адпаведны рэальнасці (напр. н-ыя ўмовы); 2) абумоўлены законамі прыроды (напр. н. прырост насельніцтва); 3) сапраўдны, не штучны (напр. н. шоўк); 4) непрытворны, шчыры (напр. н. смех); 5) які аплачваецца натурай (таварамі, прадуктамі), а не грашыма (напр. н-ая гаспадарка, н. падатак).

НА́ЦЫЯ (*лац.* natio = племя, народ) — устойлівая супольнасць людзей, якая ўзнікла гістарычна на аснове агульнасці мовы, тэрыторыі, эканамічнага жыцця, культуры і асаблівасцей характару.

НАЦЫЯНАЛІЗА́ЦЫЯ (*фр.* nationalisation, ад *лац.* natio = = племя, народ) — перадача прыватнай уласнасці (зямель, прадпрыемстваў, банкаў, жылых будынкаў) ва ўласнасць дзяржавы.

НЕАФІ́Т (*фр.* néophyte, ад *гр.* neophytos) — 1) той, хто нядаўна прыняў якое-н. веравызнанне; 2) новы прыхільнік якога-н. вучэння або грамадскага руху.

НЕАФО́БІЯ (ад *гр.* neos = новы + phobos = страх) — паталагічны страх перад усім новым, перад зменамі ў прывычнай абстаноўцы.

НЕГАТЫВІ́ЗМ (*н.-лац.* negativismus, ад *лац.* negativus = = адмоўны) — 1) *мед.* сімптом расстройства вышэйшай нервовай дзейнасці, які праяўляецца ў супраціўленні знешнім уздзеянням; 2) нематываванае імкненне дзейнічаць насуперак; 3) адмаўленне чаго-н.

НЕГАТЫ́Ў (*лац.* negativus = адмоўны) — адбітак на фатаграфічнай пласцінцы або плёнцы, дзе асветленыя месцы атрымаліся цёмнымі, а цёмныя светлымі, а такса́ма сама пласцінка або плёнка з такім адбіткам (параўн. *пазітыў*).

НЕГАТЫ́ЎНЫ (*лац.* negativus = адмоўны) — 1) які адносіцца да *негатыва* (напр. н-ая плёнка); 2) адмоўны (напр. н-ая ацэнка); проціл. *пазітыўны* 2.

НЕГАЦЫЯ́НТ (*лац.* negotians, -ntis = які гандлюе) — камерсант, які вядзе аптовы гандаль пераважна за межамі сваёй краіны.

НЕЙТРАЛІЗА́ЦЫЯ (*фр.* neutralisation, ад *лац.* neutralis = які не належыць ні таму, ні другому) — 1) аслабленне ўплыву каго-н., чаго-н. (напр. н. дзеянняў працаўніка); 2) учыненне каго-н., чаго-н. нейтральным (напр. н. дзяржавы).

НЕЙТРАЛІТЭ́Т (*ням.* Neutralität, ад *лац.* neutralis = які не належыць ні таму, ні другому) — 1) неўмяшанне ў вайну паміж іншымі дзяржавамі, а ў мірны час адмаўленне ад удзелу ў ваенных блоках; 2) неўмяшанне ў чужыя спрэчкі, канфлікты.

НЕЙТРА́ЛЬНЫ (*лац.* neutralis = які не належыць ні таму, ні другому) — 1) які не прымыкае ні да аднаго з дзеючых бакоў (напр. н-ая дзяржава); 2) які не мае выразных адзнак, не аказвае ні карыснага, ні шкоднага ўздзеяння (напр. н. пах, н. раствор).

НЕКРАЛО́Г (*н.-лац.* necrologium, ад *гр.* nekros = мёртвы + logos = слова) — артыкул, прысвечаны нябожчыку, са звесткамі пра яго жыццё і дзейнасць.

НЕКРО́ПАЛЬ (*гр.* nekcropolis, ад *гр.* nekros = мёртвы + polis = горад) — 1) вялікі могільнік у краінах Старажытнага Усходу і антычным свеце; 2) месца, дзе пахаваны славутыя людзі.

НЕКРАФІЛІ́Я (ад *гр.* nekros = мёртвы + phileo = люблю) — палавая ненармальнасць, сексуальная цяга да трупаў.

НЕКРАФО́БІЯ (*н.-лац.* necrophobia, ад *гр.* nekros = мёртвы + phobos = страх) — неадольная боязь трупаў і пахавальных рэчаў.

НЕ́ТА (*іт.* netto = *літар.* чысты) — 1) вага тавару без упакоўкі (параўн. *брута* 1); 2) цана тавару, даход з вылікам скідак, расходаў (параўн. *брута* 2).

НЕЎРАЛГІ́Я (ад *гр.* neuron = нерв + algos = боль) — прыступ болю, які развіваецца пры запаленні якога-н. нерва.

НЕЎРАСТЭНІ́Я (ад *гр.* neuron = нерв + asteneia = слабасць) — функцыянальнае расстройства нервовай сістэмы, якое выклікаецца галоўным чынам launched пператамленнем.

НЕЎРО́З (*н.-лац.* neurosis, ад *гр.* neuron = нерв) — функцыянальнае нервова-псіхічнае захворванне, якое развіваецца пад уплывам цяжкіх перажыванняў, стрэсаў, псіхічнага перанапружання і інш.

НІВЕЛІ́РАВАЦЬ (*ням.* nivellieren, ад *фр.* niveler) — 1) вызначаць вышыню пунктаў зямной паверхні над узроўнем мора або адносна пэўнай вышыні; 2) *перан.* згладжваць розніцу паміж чым-н. (напр. н. супярэчнасці).

НІГІЛІ́ЗМ (*фр.* nihilisme, ад *лац.* nuhil = нішто, нічога) — поўнае адмаўленне прынятых норм, прынцыпаў, маральных каштоўнасцей.

НІК (*англ.* nick) — імя карыстальніка Інтэрнэтам, напр. пры размовах у *чаце*.

НІКАЦІ́Н (*фр.* nicotine, ад J.Nicot = прозвішча французскага дыпламата, які ў 1560 г. завёз у Францыю тытунь) — ядавітае наркатычнае рэчыва, якое ўтрымліваецца ў тытуні.

НІКТАФО́БІЯ (ад *гр.* nyks, -ktos = ноч + phobos = страх) — неадольная боязь цемры, сімптом псіхічнага расстройства.

НІМБ (*лац.* nimbus = *літар.* воблака) — 1) выява ззяння ў выглядзе круга вакол галавы як сімвал святасці на іконах, карцінах рэлігійнага зместу; 2) *перан.* атмасфера поспеху вакол каго-н. (напр. н. славы).

НІМФАМА́НІЯ (ад *гр.* nymphe = жанчына + mania = шаленства, захапленне, цяга) — хваравіта-павышаная палавая цяга ў жанчын.

НІРВА́НА (*санскр.* nirvana = знікненне, згасанне) — стан спакою і шчасця, які, паводле *будызму*, дасягаецца адмаўленнем ад жыццёвых клопатаў і імкненняў.

НІТРА́ТЫ (ад *гр.* nitron = салетра) — солі азотнай кіслаты, якія шырока выкарыстоўваюцца як угнаенне.

НОНКАНФАРМІ́ЗМ (*англ.* nonconformism, ад *лац.* non = = не + conformus = падобны) — 1) тэістычная плынь у Англіі, якая не прызнае вучэння і абрадаў дзяржаўнай англіканскай царквы; 2) іншадумства, нязгода з існуючай ідэалогіяй або маральнай дактрынай.

НОН-СТО́П (*англ.* non-stop, ад *лац.* non = не + stop = прыпынак) — бесперапынна (аб музыцы, дэманстрацыі кінафільмаў і інш.).

НО́НСЭНС (*англ.* nonsense, ад *лац.* non = не + sensus = = сэнс) — бяссэнсіца, недарэчнасць.

НОН-ФІ́КШН (*англ.* non fiction) — біяграфічны, публіцыстычны твор, дакументальная літаратура.

НОРД (*гал.* noord) — 1) поўнач, паўночны напрамак; 2) паўночны вецер.

НОРД-ВЕ́СТ (*гал.* noordwest) — 1) паўночны захад, паўночна-заходні напрамак; 2) паўночна-заходні вецер.

НОРД-О́СТ (*гал.* noordost) — 1) паўночны ўсход, паўночна-ўсходні напрамак; 2) паўночна-ўсходні вецер.

НО́РМА (*лац.* norma) — 1) агульнапрыняты, абавязковы ў пэўным асяроддзі парадак, лад чаго-н. (напр. нормы паводзін, этычныя нормы); 2) устаноўленая мера, сярэдняя велічыня чаго-н. (напр. н. выпрацоўкі, н. выпадзення ападкаў).

НО́СТРА-КО́НТА (*іт.* nostro conto = наш рахунак) — рахунак, які банк мае ў іншым банку (партнёры па дагавору) для ўнясення бягучых сум.

НО́ТА[1] (*лац.* nota = знак, заўвага) — 1) умоўны графічны знак для абазначэння музычнага гуку, а таксама сам гэты гук; 2) *мн.* музычны твор у нотным запісе (напр. папка з нотамі); 3) *перан.* тон гаворкі, у якім выражаецца пэўнае пачуццё (напр. н. незадавальнення).

НО́ТА[2] (*лац.* nota = знак, заўвага) — афіцыйны дыпламатычны зварот урада адной дзяржавы да ўрада другой (напр. н. пратэсту).

НОТАБЕ́НЕ (*лац.* nota bene = заўваж добра) — памета NB на палях кнігі, рукапісу, дакумента каля слоў, на якія трэба звярнуць асаблівую ўвагу.

НО́Ў́ТБУК (*англ.* notebook = запісная кніжка) — плоскі партатыўны персанальны *камп'ютэр* з вадкакрышталічным *дысплеем*.

НОЎ́-ХА́У (*англ.* know-how, ад know = ведаць + how = як) — 1) сукупнасць тэхнічных ведаў і вопыту, неабходных для ажыццяўлення якога-н. вытворчага працэсу; кампетэнцыя, набытая працяглым вопытам; 2) камерцыйная, тэхнічная, тэхналагічная інфармацыя ў выглядзе спецыяльнай тэхнічнай дакументацыі, вытворчага вопыту.

НУВАРЫ́Ш (*фр.* nouverau riche = новы багач) — асоба, якая спрытна і лоўка абагацілася на спекуляцыях.

НУДЫ́ЗМ (*фр.* nudisme, ад *лац.* nudus = голы) — прапаганда культу аголенага цела.

НУ́НЦЫЙ (*лац.* nuntius) — пастаянны дыпламатычны прадстаўнік рымскага папы пры ўрадзе якой-н. дзяржавы.

НЬЮСМЕ́ЙКЕР (*англ.* newsmaker, ад news = навіны + make = рабіць) — чалавек (палітычны дзеяч, артыст, спартсмен і г. д.), які ў той ці іншы момант становіцца аб'ектам увагі журналістаў як асоба, што цікавіць чытачоў і гледачоў.

НЬЮС-РЭ́ЛІС (*фр.* news-relise) — тэхнічныя дадзеныя аб тавары, аб самой кампаніі, якія дазваляюць спажыўцу атрымаць шырокую інфармацыю аб прадмеце размовы.

НЬЮСРУ́М (*англ.* newsroom, ад news = навіны + room = = пакой) — аддзел навін ва ўстановах сродкаў масавай інфармацыі (на тэлебачанні, радыё, у рэдакцыі газеты).

НЭТЭТЫКЕ́Т (*англ.* netetiquette, ад net = сетка + *фр.* etiquette = этыкет) — правілы паводзін у камп'ютэрных сетках.

НЮ (*фр.* nu = голы) — адлюстраванне аголенага чалавечага цела ў выяўленчым мастацтве.

НЮА́НС (*фр.* nuance) — адценне, ледзь прыкметнае адрозненне ў чым-н. (у гуках, колерах, меркаваннях і г. д.).

О

О́ДА (*гр.* oda = песня) — урачысты верш, прысвечаны якой-н. значнай падзеі або асобе.

ОН-ЛА́ЙН (*англ.* on line = на лініі) — рэжым непасрэднай сувязі з сістэмай *камп'ютэра*.

ÓПЕРА (*іт.* opera, ад *лац.* opera = твор) — 1) жанр музычна-драматычнага мастацтва, які спалучае інструментальную музыку з вакальнай; 2) твор такога жанру; 3) тэатр, дзе ставяцца і выконваюцца такія творы.

ÓПІУМ (*лац.* opium, ад *гр.* opion = макавы сок) — 1) высушаны млечны сок з няспелых галовак маку, які ўжываецца як наркатычны і болесуцішальны сродак; 2) *перан.* тое, што атупляе розум, свядомасць, перашкаджае правільнаму ўспрыманню рэчаіснасці.

ÓПТЫКА (*гр.* optike) — 1) раздзел фізікі, які вывучае з'явы і ўласцівасці святла; 2) прыборы і інструменты, дзеянне якіх заснавана на законах гэтай навукі.

ÓРГАН (*лац.* organum, ад *гр.* organon = прылада, інструмент) — 1) частка арганізма, якая мае пэўную будову і выконвае пэўную функцыю; 2) установа, якая выконвае пэўныя задачы ў той ці іншай галіне грамадскага жыцця (напр. органы народнай адукацыі); 3) друкаванае выданне, якое належыць якой-н. установе або арганізацыі (напр. акадэмічны о.).

ÓРДЭН (*ням.* Orden, ад *лац.* ordo, -dinis = рад, разрад) — 1) знак узнагароды за якія-н. заслугі; 2) каталіцкая манаская або (у сярэднія вякі) рыцарская арганізацыя з пэўным статутам (напр. о. езуітаў, о. мечаносцаў).

ÓРДЭР (*ням.* Order, ад *фр.* ordre = парадак, загад) — 1) пісьмовы загад, распараджэнне, дакумент на выдачу або атрыманне чаго-н. (напр. о. на кватэру, расходны о.); 2) від архітэктурнай кампазіцыі, якая складаецца з вертыкальных і гарызантальных частак.

ОСТ (*гал.* oost) — 1) усход, усходні напрамак; 2) усходні вецер.

ÓФІС (*англ.* office, ад *лац.* officium = абавязак, служба) — кантора, канцылярыя, служба якой-н. фірмы, арганізацыі.

П

ПАБ (*англ.* pub, ад public house = грамадскі дом) — піўная (галоўным чынам у англамоўных краінах).

ПАБЛІСІЦІ (*англ.* publicity) — 1) вядомасць, папулярнасць, якая дасягаецца публічнымі выступленнямі; 2) рэкламаванне сродкамі масавай інфармацыі.

ПАВІЛЬЁН (*фр.* pavillon, ад *лац.* papilio = шацёр) — 1) невялікі лёгкі будынак у парках і іншых людных месцах (напр. гандлёвы п., кветкавы п.); 2) будынак для размяшчэння экспанатаў якой-н. выстаўкі, для правядзення кінаі фотаздымак.

ПАГАДА (*парт.* pagode, ад *санскр.* bhagode = святая) — будыйскі або індуісцкі храм у выглядзе шмат'яруснай вежы ва Усходняй і Паўднёва-Усходняй Азіі.

ПАГАМЕНТ (*іт.* pagamento) — плата наяўнымі грашыма.

ПАЗЁР (*фр.* poseur) — чалавек, які клапоціцца аб знешнім эфекце сваіх паводзін, прымае *позу* 2, рысуецца.

ПАЗІРАВАЦЬ (*фр.* poser) — 1) быць натурай для фатографа або мастака; 2) *перан.* прымаць *позу* 2, рысавацца.

ПАЗІТЫЎ (*лац.* positivus = дадатны) — адбітак з *негатыва*, на якім светлыя і цёмныя часткі адпавядаюць іх сапраўднаму размеркаванню ў рэчаіснасці, а таксама фота- або кінаплёнка з такімі адбіткамі.

ПАЗІТЫЎНЫ (*лац.* positivus = дадатны) — 1) які адносіцца да *пазітыва* (напр. п-ая плёнка); 2) станоўчы (напр. п-ае рашэнне); проціл. *негатыўны* 2.

ПАЗІЦЫЯ (*лац.* positio) — 1) становішча, размяшчэнне чаго-н. (напр. шахматная п., мінамётная п.); 2) раён ваенных дзеянняў (напр. адправіцца на пазіцыі); 3) *перан.* пункт гледжання, думка ў якім-н. пытанні (напр. адстойваць сваю пазіцыю).

ПАЗЛ (*англ.* puzzle) — малюнак-галаваломка, сабраны з дэталей (кавалачкаў).

ПАЗУМЕНТ (*ням.* Posament, ад *фр.* passement) — шытая золатам або серабром тасьма для ўпрыгожвання адзення, мэблі.

ПАЙ (*цюрк.* pay = частка) — доля, якая ўносіцца ў агульную справу асобным яе ўдзельнікам або прыходзіцца на каго-н. (напр. кааператыўны п.).

ПАКТ (*лац.* pactum = дагавор) — міжнародны дагавор, звычайна вялікага палітычнага значэння.

ПАЛА́ТА (*лац.* palatium = палац) — 1) *уст.* вялікае, пышна аздобленае памяшканне ў палацы; 2) асобны пакой для хворых у бальніцы; 3) састаўная частка заканадаўчага органа або парламента; 4) назва некаторых дзяржаўных устаноў (напр. гандлёвая п., кніжная п.).

ПАЛЕМІЗАВА́ЦЬ (*фр.* polémiser, ад *гр.* polemizo = ваюю) — весці *палеміку*, спрачацца, пярэчыць.

ПАЛЕ́МІКА (*фр.* polémique, ад *гр.* polemikos = ваяўнічы, варожы) — спрэчкі пры абмеркаванні навуковых, літаратурных або палітычных пытанняў.

ПАЛЕМІ́СТ (*фр.* polémiste, ад *гр.* polemistes = ваяўнік) — той, хто ўмее або любіць *палемізаваць.*

ПАЛІГЛО́Т (*гр.* polyglottos, ад poly = многа + glotta = мова) — чалавек, які ведае многа моў.

ПАЛІКЛІ́НІКА (*ням.* Poliklinik, ад *гр.* poly = многа + klinike = лячэнне) — лячэбна-прафілактычная ўстанова, дзе ўрачы многіх спецыяльнасцей аказваюць насельніцтву небальнічную медыцынскую дапамогу.

ПАЛІМЕ́РЫ (*гр.* polymeres, ад polys = шматлікі + meros = = частка) — высокамалекулярныя хімічныя злучэнні, якія складаюцца з аднародных, што паўтараюцца, груп атамаў і шырока прымяняюцца ў тэхніцы.

ПАЛІНДРО́М (*гр.* palindromos = які вяртаецца) — слова або словазлучэнне, якое аднолькава чытаецца злева направа і справа налева (напр. казак, дом мод).

ПАЛІРАВА́ЦЬ (*ням.* polieren, ад *лац.* polire = рабіць гладкім) — надаваць прадмету гладкі, люстраны выгляд шляхам націрання (напр. п. мэблю).

ПАЛІ́ТЫК (*гр.* politikos = палітычны) — 1) палітычны дзеяч; 2) *перан.* той, хто выяўляе такт і ўменне ў адносінах з людзьмі.

ПАЛІ́ТЫКА [*гр.* politike (techne) = уменне кіраваць дзяржавай] — 1) дзейнасць органаў дзяржаўнай улады, партый, грамадскіх груп у галіне ўнутрыдзяржаўнага кіравання і міжнародных адносін, адпаведная іх інтарэсам і мэтам (напр. п. мірнага суіснавання); 2) сукупнасць пытанняў і падзей унутранага і міжнароднага грамадскага жыцця; 3) характар чыіх-н. паводзін, накіраваны на дасягненне пэўнай мэты (напр. мне твая п. вядома).

ПАЛІЯТЫЎ (*фр.* palliatif, ад *лац.* palliatus = прыкрыты) — 1) лякарства або іншы сродак, які дае часовую палёгку хвораму, але не вылечвае хваробу; 2) *перан.* сродак, які дае часовы выхад з цяжкага становішча; паўмера.

ПАЛТЭРГЕЙСТ (*ням.* Poltergeist, ад Polter = шум + Geist = = дух) — 1) містычны дух, нябачная істота, якой прыпісваюць розныя непрыемныя з'явы ў доме, што звычайна суправаджаюцца шумам; 2) з'явы перамяшчэння або знікнення прадметаў, якія адбываюцца дома і тлумачацца выхадкамі дамавіка, духа.

ПАЛЬПАЦЫЯ (*лац.* palpatio = абмацванне) — *мед.* метад абследавання органаў хворага шляхам абмацвання пальцамі або далонямі рук.

ПАЛЯРНЫ (*с.-лац.* polaris) — 1) які знаходзіцца на *полюсе* або ў раёне полюса (напр. п-ая станцыя, п. дзень); 2) *перан.* супрацьлеглы (напр. п-ыя погляды).

ПАМПЕЗНЫ (*фр.* pompeux, pompeuse, ад *лац.* pompa = урачыстае шэсце) — разлічаны на знешні эфект, пышны, урачысты (напр. п-ая сустрэча, п-ыя прамовы).

ПАМПЕРС (*англ.* pumpers) — дзіцячы падгузак з вельмі мяккага матэрыялу, які добра ўсмоктвае вільгаць.

ПАМФЛЕТ (*англ.* pamphlet) — мастацка-публіцыстычны твор сатырычнага характару, накіраваны супраць якой-н. асобы, палітычнай з'явы, грамадскага ладу.

ПАНАЦЭЯ (*лац.* panacea, ад *гр.* Panakeia = імя старажытнагрэчаскай багіні-лекаркі) — уяўны сродак, які быццам бы можа выратаваць ва ўсіх выпадках жыцця.

ПАНДЭМІЯ (*гр.* pandemia = увесь народ) — больш шырокае, чым пры *эпідэміі*, распаўсюджванне якой-н. інфекцыйнай хваробы, якая ахоплівае цэлыя краіны, нават мацерыкі.

ПАНЕГІРЫК [*гр.* panegyrikos (logos) = урачыстая прамова] — празмернае ўсхваленне каго-н., чаго-н. (у прамове, літаратурным творы і г. д.).

ПАНІКА (*фр.* panique, ад *гр.* panikos = раптоўны) — раптоўны непараадольны страх, які ахоплівае аднаго чалавека або многіх людзей.

ПАНІХІДА (*гр.* pannychida = усяночная) — хрысціянская царкоўная служба па нябожчыку.

ПАНК (*англ.* punk) — малады чалавек з вольнай манерай паводзін, у стракатым, крыклівым адзенні, які адрозніваецца ад іншых стылізаванай прычоскай.

ПАНК-РО́К (*англ.* punk rock) — стыль *рок-музыкі*, які вызначаецца агрэсіўнай манерай выканання, хуткім тэмпам (заснаваны на светаўспрыманні *панкаў*).

ПАНО́ (*фр.* panneau) — 1) аздобленая арнаментам частка сцяны або столі з малюнкам або скульптурнай выявай; 2) мазаічная, ляпная або іншая кампазіцыя, прызначаная для запаўнення такой часткі сцяны або столі.

ПАНО́ПТЫКУМ (ад *гр.* pan = усё + optikos = зрокавы) — выстаўка (музей) васковых фігур або іншых незвычайных экспанатаў.

ПАНСЛАВІ́ЗМ (ад *гр.* pan = усё + *с.-лац.* slavus = славянін) — палітычная плынь, якая імкнецца да аб'яднання ўсіх славянскіх народаў на чале з Расіяй.

ПАНТАМІ́МА (*гр.* pantomimos = які ўсё пераймае) — тэатральны спектакль, у якім змест сцэн перадаецца не словамі, а жэстамі, мімікай, пластычнымі рухамі.

ПАНТЭО́Н (*гр.* pantheion, ад pan = усё + theos = бог) — 1) храм, прысвечаны ўсім багам, у старажытных грэкаў і рымлян; 2) манументальны будынак, прызначаны для пахавання выдатных дзеячаў.

ПАНЭ́ЛЬ (*ням.* Paneel) — 1) плоская пліта завадскога вырабу як частка сцяны будынка; 2) драўляная абшыўка або афарбоўка ніжняй часткі сцяны ў памяшканні; 3) частка электрычнага шчыта, пульта кіравання, прыбора, на якой размешчана сігнальная, кантрольная, вымяральная і іншая апаратура; 4) тое, што і *тратуар*.

ПА́ПА (*лац.* papa, ад *гр.* pappas = бацька) — галава каталіцкай царквы і дзяржавы Ватыкан.

ПАПАРА́ЦЫ (*іт.* paparazzo) — фотарэпарцёр, які імкнецца пранікнуць у прыватнае жыццё славутасцей з мэтай зрабіць сенсацыйныя здымкі.

ПАПКО́РН (*англ.* popcorn, ад pop = лопаць з трэскам + + corn = кукуруза) — пражаная паветраная кукуруза.

ПАПУЛІ́ЗМ (*фр.* populisme, ад *лац.* populus = народ) — паддобрыванне да народных мас, заснаванае на легкаважных абяцаннях, дэмагагічных лозунгах.

ПАПУЛІСТ (*англ.* populist, *фр.* populiste, ад *лац.* populus = народ) — палітычны лідэр, які робіць стаўку на падтрымку шырокіх народных мас і дабіваецца папулярнасці за кошт абяцанняў, у далейшым малаажыццявімых.

ПАПУЛЯРНЫ (*лац.* popularis = народны) — 1) агульнадаступны, зразумелы па прастаце, яснасці выкладу (напр. п-ая брашура, п-ая музыка); 2) шырока вядомы, прызнаны; распаўсюджаны (напр. п. кінаартыст, п-ая песня).

ПАПУРЫ (*фр.* pot-pourri = *літар.* мешаная страва) — 1) музычная п'еса, якая складаецца з урыўкаў розных агульнавядомых мелодый; 2) *перан.* мешаніна, сумесь розных рэчаў.

ПАРАГРАФ (*лац.* paragraphus, ад *гр.* paragraphos) — частка тэксту ўнутры раздзела, пазначаная знакам §, а таксама сам гэты знак.

ПАРАДОКС (*гр.* paradoksos = нечаканы, дзіўны) — 1) своеасаблівая думка, меркаванне, якое разыходзіцца з агульнапрынятымі поглядамі, супярэчыць разумнаму сэнсу; 2) з'ява, якая здаецца неверагоднай і нечаканай.

ПАРАЗІТ (*гр.* parasitos = нахлебнік, дармаед) — 1) расліна або жывёла, якая жыве на паверхні ці ўнутры іншага арганізма і корміцца за яго кошт; 2) *перан.* той, хто жыве з чужой працы.

ПАРАКСІЗМ (*гр.* paroksysmos = узбуджэнне, раздражненне) — 1) моцны прыступ хваробы; 2) *перан.* вострае перажыванне, прыступ душэўнага ўзбуджэння.

ПАРАЛЕЛЬ (*гр.* parallelos = які праходзіць побач) — 1) *мат.* кожная з прамых ліній, *паралельных* дадзенай; 2) *геагр.* уяўная лінія, праведзеная паралельна *экватару* па зямной паверхні; 3) *перан.* з'ява, якая можа параўноўвацца з іншай падобнай з'явай (напр. гістарычныя паралелі).

ПАРАЛЕЛЬНЫ (*гр.* parallelos) — 1) *мат.* які знаходзіцца на ўсім працягу на аднолькавай адлегласці ад якой-н. лініі; 2) *перан.* які дубліруе, паўтарае што-н.; аднолькавы, падобны (напр. п-ая праца, п-ыя з'явы).

ПАРАЛІЧ (ад *гр.* paralysis = расслабленне) — 1) хвароба, якая пазбаўляе той ці іншы орган цела здольнасці рухацца, дзейнічаць (напр. п. ног); 2) *перан.* стан бяздзейнасці,

страта здольнасці выконваць свае функцыі (напр. п. эканомікі).

ПАРАМЕТР (*гр.* parametron = які адмервае) — 1) *мат.* велічыня, якая ўваходзіць у якую-н. формулу і захоўвае пастаяннае значэнне толькі для дадзенага выпадку; 2) велічыня, якая характарызуе пэўную ўласцівасць устройства, сістэмы або з'явы, працэсу (напр. тэхнічныя параметры).

ПАРАМНЕЗІЯ (ад *гр.* para = каля, пры + mnesis = успамін) — *мед.* парушэнне памяці, пры якім падзеі, што адбываюцца ў дадзены момант, здаюцца ўжо некалі перажытымі (параўн. *амнезія*).

ПАРАНОЙЯ (*гр.* paranoia = вар'яцтва) — хранічнае псіхічнае захворванне, якое характарызуецца стойкім трызненнем пры захаванні ў астатнім лагічнасці мыслення.

ПАРАНАРМАЛЬНЫ (ад *гр.* para = каля + *лац.* normalis = = урэгуляваны) — які мае незвычайныя, не растлумачаныя сучаснай навукай, праяўленні.

ПАРАПСІХАЛОГІЯ (ад *гр.* para = каля + psyche = душа + logos = слова) — 1) галіна псіхалогіі, якая вывучае незвычайныя здольнасці чалавечага арганізма (яснабачанне, тэлепатыю і інш.); 2) тэлепатычныя здольнасці чалавека.

ПАРАФІРАВАЦЬ (*фр.* parapher) — падпісваць міжнародны дагавор ініцыяламі ўпаўнаважаных асоб кожнага з дагаворных бакоў для пацвярджэння папярэдняй дамоўленасці, да афіцыйнага падпісання.

ПАРАФІЯ (*польск.* parafia, ад *лац.* parochia) — 1) касцельная акруга, якая падпарадкоўваецца аднаму ксяндзу; 2) *перан.* тэрыторыя, якая знаходзіцца пад чыім-н. кіраўніцтвам.

ПАРВЕНЮ (*фр.* parvenu) — асоба, якая хутка дасягнула высокага службовага становішча або прабілася ў вышэйшыя слаі грамадства; выскачка.

ПАРКЕР (*англ.* Parker = назва фірмы) — аўтаручка (звычайна чарнільная, з залатым пяром) фірмы «Паркер».

ПАРКІНГ (*англ.* parking) — спецыяльна абсталяванае месца для часовай стаянкі аўтатранспарту.

ПАРЛАМЕНТ (*англ.* parliament) — вышэйшы заканадаўчы орган з выбарных прадстаўнікоў у многіх краінах.

ПАРЛАМЕНТАРЫЙ (*англ.* parliamentarian) — член *парламента.*

ПАРЛАМЕНЦЁР (*фр.* parlementaire, ад parler = гаварыць) — асоба, якая пасылаецца адным з ваюючых бакоў для перагавораў з праціўнікам.

ПАРНАГРА́ФІЯ (*фр.* pornographie, ад *гр.* pornos = распуснік + grapho = пішу) — груба натуралістычнае адлюстраванне палавога жыцця ў літаратуры, выяўленчым мастацтве, тэатры, кіно, фатаграфіі, а таксама творы з такім зместам.

ПАРО́ДЫЯ (*гр.* parodia = спевы наадварот) — 1) твор, сатырычна або камічна падроблены пад іншы твор; 2) *перан.* няўдалае, часта знешняе перайманне чаго-н., скажонае падабенства да чаго-н.

ПАРО́ЛЬ (*фр.* parole = слова) — сакрэтнае ўмоўнае слова або фраза для апазнання сваіх у канспіратыўных арганізацыях і на вайсковай службе.

ПАРТАТЫ́ЎНЫ (*фр.* portatif, ад *лац.* portare = насіць) — зручны для пераноскі, невялікіх памераў (напр. п. магнітафон).

ПАРТНЁР (*фр.* partenaire) — 1) удзельнік гульні з кім-н. (на сцэне, у спорце і г. д.), а таксама наогул удзельнік якой-н. сумеснай дзейнасці; 2) краіна — удзельнік якога-н. саюза, блока, пагаднення.

ПАРТЭ́Р (*фр.* parterre) — ніжні паверх глядзельнай залы з месцамі для публікі.

ПАРЦЬЕ́ (*фр.* portier, ад porte = дзверы) — служачы, які выдае ключы, прымае пошту ў вестыбюлі гасцініцы.

ПАРЫ́РАВАЦЬ (*ням.* parieren, ад *фр.* parer = адбіваць) — 1) адбіваць удар праціўніка (пры фехтаванні); 2) *перан.* абвяргаць нападкі або довады праціўніка ў спрэчцы, палеміцы (напр. п. абвінавачанні).

ПАРЫТЭ́Т (*ням.* Parität, ад *лац.* paritas, -atis = роўнасць) — 1) раўнапраўе бакоў пры разборы канфліктаў (напр. у міжнароднай нарадзе); 2) *экан.* адносіны паміж валютамі розных краін у золаце.

ПАСА́Ж (*фр.* passage) — 1) крытая галерэя з гандлёвымі памяшканнямі па баках; 2) частка музычнага твора, звычайна віртуознага характару.

ПАСІ́Ў (*лац.* passivus = нядзейны) — 1) менш дзейная, менш ініцыятыўная частка арганізацыі, калектыву; 2) сукупнасць даўгоў і абавязацельстваў прадпрыемства (проціл. *актыў* 2); 3) перавышэнне грашовых замежных

расходаў краіны над яе даходамі, атрыманымі з-за мяжы (проціл. *актыў* 3); 4) тое, што складае адмоўны бок якой-н. з'явы, справы.

ПАСІЎНЫ (*лац.* passivus) — які не праяўляе дзейнасці, неэнергічны, абыякавы да ўсяго (напр. п. чалавек).

ПАСКВІЛЬ (*іт.* pasquillo, ад Pasquino = імя рымскага башмачніка XV ст., які пісаў з'едлівыя эпіграмы на высокапастаўленых асоб) — твор паклёпніцкага, зневажальнага характару.

ПАСТАРАЛЬ (*фр.* pastorale, ад *лац.* pastoralis = пастухоўскі) — 1) жанравая разнавіднасць *буколікі*, драматычны твор у заходнееўрапейскай літаратуры XIV—XVII стст., у якім ідылічна паказваецца жыццё пастухоў і пастушак на ўлонні прыроды; 2) невялікая опера, балет, пантаміма на ідылічны вясковы сюжэт.

ПАСТСКРЫПТУМ (*лац.* post scriptum = пасля напісанага) — прыпіска ў канцы пісьма пасля подпісу (абазначаецца літарамі P.S.).

ПАСТУЛАТ (*лац.* postulatum) — зыходнае палажэнне, якое прымаецца без доказаў.

ПАСТФАКТУМ (*лац.* post factum = пасля зробленага) — пасля таго, як што-н. ужо зроблена, адбылося (напр. паведаміць п.).

ПАСТФОРМІНГ (*англ.* posrforming, ад *лац.* post = пасля + + *англ.* forming = наданне формы) — матэрыял, абабіты ахоўна-дэкаратыўным слоем пластыку, устойлівы да зносу, светлавога і цеплавога ўздзеяння.

ПАСТЭЛЬ (*фр.* pastel, ад *іт.* pastello) — мяккія каляровыя алоўкі для жывапісу, а таксама малюнкі, выкананыя такімі алоўкамі.

ПАТАГЕННЫ (ад *гр.* pathos = боль, пакута + genos = род) — *мед.* хваробатворны (напр. п-ыя мікробы).

ПАТАЛОГІЯ (ад *гр.* pathos = боль, пакута + logos = вучэнне) — 1) навука аб хваробных працэсах, адхіленнях ад нормы ў арганізме, а таксама самі такія адхіленні; 2) *перан.* адхіленне ад нормы ў чым-н. (напр. п. паводзін, п. развіцця грамадства).

ПАТРЫМАНІЯЛЬНЫ (*лац.* patrimonialis) — спадчынны, родавы.

ПАТРЫЯ́РХ (*гр.* patriarches = родапачынальнік) — 1) кіраўнік роду ў родавым грамадстве; 2) вышэйшая духоўная асоба, кіраўнік праваслаўнай царквы; 3) *перан.* стары і вельмі паважаны чалавек у якім-н. калектыве.

ПАТЭ́НТ (*лац.* patens, -ntis = адкрыты, яўны) — 1) дакумент, у якім засведчана права вынаходніка на яго вынаходства; 2) пасведчанне на права займацца пэўнай дзейнасцю (напр. гандлем, промыслам).

ПАТЭНЦЫЯ́ЛЬНЫ (*с.-лац.* potentialis) — які існуе ў скрытым выглядзе і можа праявіцца ў пэўных умовах; магчымы (проціл. *актуальны* 2).

ПАТЭРНАЛІ́ЗМ (*англ.* paternalism, ад *лац.* paternus = бацькоўскі) — 1) від дабрачыннасці, які выяўляецца ў клопаце кіраўніцтва ўстановы або прадпрыемства аб бытавых і культурных умовах падначаленых; 2) апека буйных дзяржаў над больш слабымі краінамі, калоніямі, тэрыторыямі.

ПАТЭ́ТЫКА (*гр.* pathetikos = хвалюючы) — усхваляваны тон размовы, літаратурнага твора, музыкі, кіно, тэатральнай пастаноўкі.

ПА́ЎЗА (*лац.* pausa, ад *гр.* pausis = спыненне) — кароткі перапынак у гутарцы, гучанні музычнага твора, працы і інш.

ПА́ЎПЕР (*лац.* pauper = бедны) — чалавек, пазбаўлены сродкаў для існавання.

ПАЎПЕРЫЗА́ЦЫЯ (*фр.* pauperisation, ад *лац.* pauper, -eris = бедны) — працэс масавага збяднення працоўных.

ПАЎЭРЛІ́ФТЫНГ (*англ.* powerlifting, ад power = сіла + + lifting = падыманне) — атлетычнае сілавое трохбор'е, куды ўваходзіць прысяданне са штангай, жым штангі лежачы на спіне і падыманне штангі ад падлогі.

ПА́ФАС (*гр.* pathos = пачуццё, страсць) — уздым, запал, энтузіязм (напр. гаварыць з пафасам, п. творчасці).

ПАЦЫЁНТ (*лац.* patiens, -ntis = які пакутуе) — хворы ў адносінах да ўрача, у якога ён лечыцца.

ПАЦЫФІ́ЗМ (*фр.* pacifisme, ад *лац.* pacificus = прымірэнчы) — палітычная плынь і светапогляд, якія асуджаюць любыя войны.

ПАЦЫФІ́СТ (*фр.* pacifiste, ад *лац.* pacificus = міратворчы) — прыхільнік *пацыфізму*.

ПА́ШПАРТ (*польск.* paszport < *фр.* passeport, ад passe = праход + port = гавань) — 1) афіцыйны дакумент устаноўленага ўзору, які засведчвае асобу яго ўладальніка; 2) пасведчанне з асноўнымі звесткамі аб якой-н. машыне, абсталяванні (напр. тэхнічны п. аўтамабіля).

ПАШТА́МТ (*ням.* Postamt) — галоўная паштовая ўстанова горада, якая ажыццяўляе ўсе віды паштовай, тэлеграфнай і тэлефоннай сувязі, а таксама будынак, дзе знаходзіцца гэта ўстанова.

ПАЭ́ЗІЯ (*гр.* poiesis = творчасць) — 1) адзін з асноўных жанраў літаратуры, славесная мастацкая творчасць (звычайна ў вершаванай форме), а таксама творы, напісаныя вершамі (проціл. *проза*); 2) сукупнасць вершаваных твораў якога-н. народа, паэта, часу; 3) *перан.* што-н. прыгожае, узвышанае.

ПАЭ́МА (*лац.* poema, ад *гр.* poiema = творчасць) — вялікі вершаваны твор з апавядальным або лірычным сюжэтам.

ПАЯ́Ц (*іт.* pagliaccio, ад paglia = салома) — 1) камічны персанаж старадаўняга народнага італьянскага тэатра; 2) *уст.* клоун у цырку, балагане; 3) *перан.* чалавек, які крыўляецца, паводзіць сябе як клоун.

ПЕДА́НТ (*фр.* pédant, ад *іт.* pedante = *літар.* настаўнік, педагог) — той, хто залішне строга прытрымліваецца дробязных, фармальных патрабаванняў у чым-н.

ПЕДАНТЫ́ЗМ (*фр.* pédantisme, ад pédant < *іт.* pedante = = *літар.* настаўнік, педагог) — празмерны *фармалізм,* дробязная дакладанасць у чым-н.

ПЕДЫКЮ́Р (*фр.* pédicure, ад *лац.* pes, pedis = нага + cura = догляд) — гігіенічная апрацоўка ступняў ног (чыстка і паліраванне ногцяў, выдаленне мазалёў і інш.).

ПЕЙНТБО́Л (*англ.* paintball) — спартыўная камандная гульня са спецыяльнымі ружжамі (*маркерамі*), якія страляюць фарбамі.

ПЕ́ЛЕНГ (*гал.* peiling = вызначэнне ўзроўню) — 1) вугал паміж стрэлкай компаса і напрамкам, па якім відаць даны прадмет або чуваць даны гук (параўн. *азімут* 2); 2) разнавіднасць строю ваенных караблёў і самалётаў (у караблёў — размяшчэнне адзін за другім па прамой, якая праходзіць пад вуглом да напрамку руху, у самалётаў — размяшчэнне адзін за другім уступамі).

ПЕНАЛЬЦІ (*англ.* penalty) —штрафны ўдар па варотах праціўніка з адлегласці 11 метраў пры гульні ў *футбол*.

ПЕНАТЫ (*лац.* penates = дамашнія багі; родны дом) — родны дом, родны кут.

ПЕНІТЭНЦЫЯРНЫ (*фр.* pénitentiaire, ад *с.-лац.* poenitentiarius = папраўчы) — *юр.* звязаны з асабліва жорсткімі формамі крымінальнага пакарання.

ПЕН-КЛУБ [*англ.* PEN, ад p(oets), e(ssayists), n(ovelists) = = паэты, эсэісты, раманісты + club = клуб] — міжнароднае аб'яднанне пісьменнікаў, якое ставіць перад сабой гуманныя і праваабарончыя мэты.

ПЕНСІЯ (*лац.* pensio = плацеж) — рэгулярнае грашовае забеспячэнне за выслугу гадоў, па інваліднасці і інш.

ПЕНТАГОН (*гр.* pentagonon, ад pente = пяць + gonia = = круг) — 1) *мат.* пяцівугольнік; 2) міністэрства абароны ЗША (размешчана ў будынку пяцівугольнай формы).

ПЕНЧЫНГБОЛ (*англ.* punchingball, ад punch = біць кулаком + ball = мяч) — мяч для трэніроўкі баксёраў, прымацаваны на пружыне да столі і падлогі.

ПЕНЯ (*лац.* poena = пакаранне) — штраф за невыкананне ў тэрмін устаноўленых законам або дагаворам абавязацельстваў.

ПЕПСІ-КОЛА (*англ.* pepsi-cola, ад *гр.* pepsis = страваванне + *н.-лац.* cola = кола) — безалкагольны танізуючы прахаладжальны напітак.

ПЕРВЕРСІЯ (*лац.* perversio) — палавая ненармальнасць.

ПЕРЛЮСТРАЦЫЯ (*фр.* perlustration, ад *лац.* perlustrare = праглядваць) — тайнае распячатванне і прагляд дзяржаўнымі органамі паштовай карэспандэнцыі з мэтай цэнзуры.

ПЕРМАНЕНТНЫ (*лац.* permanens, -ntis) — бесперапынны, пастаянны (напр. п-ае развіццё).

ПЕРОН (*фр.* perron) — пасажырская платформа на чыгуначнай станцыі.

ПЕРСАНАЖ (*фр.* personnage, ад *лац.* persona = асоба) — дзеючая асоба ў мастацкім творы, у жанравым жывапісе.

ПЕРСАНАЛ (*лац.* personalis = асабовы) — склад супрацоўнікаў якой-н. установы, прадпрыемства, а таксама група работнікаў адной прафесіі, аднаго полу (напр. п. лабараторыі, медыцынскі п., жаночы п.).

ПЕРСАНА́ЛЬНЫ (*лац.* personalis = асабовы) — які датычыцца толькі пэўнай асобы або ажыццяўляецца пэўнай асобай (напр. п-ае запрашэнне, п-ая адказнасць).

ПЕРСО́НА (*лац.* persona) — 1) *іран.* асоба (напр. важная п., уласнай персонай — сам, асабіста); 2) асоба пры разліках абслугоўвання, пераважна за сталом (напр. накрыць стол на шэсць персон).

ПЕРСО́НА ГРА́ТА (*лац.* persona grata = пажаданая асоба) — 1) *дыпл.* асоба, чыя кандыдатура на дыпламатычны пост адобрана ўрадам той краіны, куды яна накіравана; 2) *перан.* асоба, да якой ставяцца прыхільна.

ПЕРСО́НА НОН ГРА́ТА (*лац.* persona non grata = непажаданая асоба) — 1) дыпламатычны прадстаўнік, які не карыстаецца давер'ем з боку ўрада дзяржавы, куды ён прызначаны; 2) *перан.* асоба, якая не карыстаецца прыхільнасцю.

ПЕРСПЕКТЫ́ВА (*фр.* perspective, ад *лац.* perspicere = уважліва разглядаць) — 1) від удалячынь з якога-н. месца; 2) спосаб перадачы аб'ёмных прадметаў на плоскасці з улікам уяўных змяненняў іх велічыні, абрысаў, выразнасці ў залежнасці ад ступені аддаленасці ад наглядальніка (напр. законы перспектывы); 3) *перан.* планы на будучае (напр. перспектывы развіцця навукі).

ПЕРТУРБА́ЦЫЯ (*лац.* perturbatio = расстройства) — 1) *астр.* адхіленне нябесных цел ад сваёй арбіты пад уздзеяннем сілы прыцяжэння іншых нябесных цел; 2) раптоўнае парушэнне звычайнага, нармальнага ходу чаго-н.

ПЕРФАКА́РТА (ад *лац.* perforare = свідраваць + charta = = ліст паперы) — картка стандартнай формы з прабітымі на ёй у пэўным парадку адтулінамі, што ўтрымліваюць закадзіраваную інфармацыю.

ПЕРФАРМА́НС (*фр.* performance, ад *лац.* performans = які ствапае) — бурны поспех.

ПЕРФО́РМАНС (*англ.* performance, ад *лац.* performans = які стварае) — тэатральнае прадстаўленне; кароткі паказ, сцэнка.

ПЕРФО́РМЕР (*англ.* performer) — спецыяліст па арганізацыі *перфармансаў.*

ПЕРЦЭ́ПЦЫЯ (*лац.* perceptio = разуменне, пазнаванне) — *псіх.* успрыманне, непасрэднае адлюстраванне аб'ектыўнай рэальнасці органамі пачуццяў.

ПЕ́РШЫНГ (*англ.* Persing) — ракета сярэдняй далёкасці з ядзернай боегалоўкай (вытворчасці ЗША).

ПЕРЫГЕ́Й (*н.-лац.* perigaeum, ад *гр.* peri = вакол + ge = = Зямля) — *астр.* бліжэйшы ад цэнтра Зямлі пункт арбіты Месяца або штучнага спадарожніка (проціл. *апагей* 1).

ПЕРЫПЕТЫ́Я (*гр.* peripeteia) — раптоўная змена, нечаканы паварот у якой-н. падзеі, у жыцці (напр. перыпетыі лёсу).

ПЕРЫФЕРЫ́Я (*гр.* periphereia = акружнасць) — 1) аддаленая ад цэнтра мясцовасць, а таксама мясцовыя ўстановы ў адрозненне ад цэнтральных (напр. працаваць на перыферыі); 2) аддаленая ад цэнтра частка чаго-н. (напр. нервовая п.); 3) *інф.* абсталяванне і прыстасаванні, якія адносяцца да камп'ютэра.

ПЕРЫ́ЯД (*гр.* periodos = абход, пэўнае кола часу) — 1) адрэзак часу, які ахоплівае пэўны закончаны працэс (напр. п. росквіту); 2) этап грамадскага развіцця (напр. гістарычны п.); 3) адрэзак часу, на працягу якога завяршаецца які-н. паўторны працэс (напр. п. абарачэння Зямлі вакол Сонца); 4) *мат.* група лічбаў, якія нязменна паўтараюцца ў адной і той жа паслядоўнасці; 5) *лінгв.* складаны сказ з дзвюма інтанацыйна процілеглымі часткамі.

ПЕРЫЯДЫ́ЧНЫ (*гр.* periodikos) — 1) які паўтараецца праз пэўныя прамежкі часу (напр. п-ыя дажджы); 2) які выдаецца праз пэўныя прамежкі часу (напр. п. друк).

П'Е́СА (*фр.* pièce) — 1) драматычны твор, прызначаны для пастаноўкі на сцэне; 2) невялікі музычны твор (напр. інструментальная п.).

ПЕСІМІ́ЗМ (*фр.* pessimisme, ад *лац.* pessimus = найгоршы) — светаадчуванне, прасякнутае безнадзейнасцю, нявер'ем у лепшае будучае; схільнасць бачыць ва ўсім толькі дрэннае (проціл. *аптымізм*).

ПЕСІМІ́СТ (*фр.* pessimiste, ад *лац.* pessimus = найгоршы) — чалавек, схільны да *песімізму* (проціл. *аптыміст*).

ПЕСТЫЦЫ́ДЫ (ад *лац.* pestis = зараза + caedere = забіваць) — хімічныя рэчывы, якія выкарыстоўваюцца для барацьбы са шкоднікамі раслін, паразітамі дамашніх жывёл, пераносчыкамі захворванняў.

ПЕТА́РДА (*фр.* pétard) — папяровы піратэхнічны (гл. *піратэхніка*) снарад, напоўнены порахам, які дае частыя выбухі.

ПЕТЫ́ЦЫЯ (*лац.* petitio) — калектыўная пісьмовая просьба, накіраваная органам улады.

ПІА́Р [*англ.* PR, ад p(ublic) r(elations) = грамадскія сувязі] — сістэма інфармацыйных сувязей прадстаўнікоў улады з грамадскасцю, якая ажыццяўляецца *прэс-сакратарамі* або спецыяльнымі служачымі пэўных уладных структур.

ПІГМЕ́Й (*гр.* pigmaios = велічынёй з кулак) — 1) прадстаўнік нізкарослых плямён у Цэнтральнай Афрыцы і Паўднёва-Усходняй Азіі; 2) *перан.* чалавек надта малога росту; 3) *перан.* нікчэмны, абмежаваны чалавек.

ПІГМЕ́НТ (*лац.* pigmentum = фарба, мазь) — 1) рэчыва ў арганізме чалавека, жывёл і раслін, якое надае афарбоўку скуры, валасам, кветкам і інш.; 2) хімічнае злучэнне, якое ў выглядзе парашкоў прымяняецца для фарбавання пластмас, гумы і інш.

ПІГМЕНТА́ЦЫЯ (*фр.* pigmentation, ад *лац.* pigmentum = = фарба, мазь) — афарбоўка тканак жывых арганізмаў, абумоўленая наяўнасцю *пігмента* 1 (напр. п. скуры).

ПІЕТЭ́Т (*ням.* Pietät, ад *лац.* pietas, -atis = набожнасць) — глыбокая павага, пачцівыя адносіны да каго-н., чаго-н.

ПІК (*фр.* pic) — 1) вострая вяршыня гары; 2) *перан.* кароткатэрміновы рэзкі пад'ём у развіцці чаго-н. (напр п. атмасфернага ціску); *гадзіна п.* — час найбольшага напружання ў рабоце транспарту.

ПІКА́НТНЫ (*фр.* piquant, ад piquer = калоць) — 1) востры на смак (напр. п. соус); 2) *перан.* які выклікае востры інтарэс, цікавасць (напр. п. выпадак); 3) *перан.* прываблівы, спакуслівы (напр. п-ая знешнасць).

ПІКЕ́Т (*фр.* piquet) — 1) невялікі ваенны вартавы атрад, застава (напр. конны п.); 2) група асоб, якія стаяць дзе-н. з мэтай дэманстрацыі грамадскага пратэсту (напр. пікеты каля будынка парламента).

ПІКІ́РАВАЦЦА (*фр.* se piquer) — абменьвацца з'едлівымі, колкімі заўвагамі.

ПІКНІ́К (*англ.* picnic) — загарадная прагулка кампаніяй з закускай на свежым паветры.

ПІЛІГРЫ́М (*с.-лац.* pelegrinus, ад *лац.* peregrinus = чужаземны) — 1) вындроўны багамолец, паломнік; 2) *перан.* вандроўнік, падарожны.

ПІ́ЛІНГ (*англ.* peeling) — касметычны сродак для ачышчэння скуры.

ПІ́ЛЬНЫ (*польск.* pilny) — 1) праніклівы, зоркі (напр. п. погляд); 2) уважлівы, неаслабны (напр. п-ая праверка); 3) тэрміновы, неадкладны (напр. п-ая патрэба).

ПІЛЮ́ЛЯ (*лац.* pilula) — 1) лякарства ў выглядзе цвёрдага шарыка (напр. прыпісаць пілюлі); 2) *перан.* што-н. крыўднае, абразлівае (напр. паднесці пілюлю).

ПІНГ-ПО́НГ (*англ.* ping-pong) — настольны тэніс.

ПІП-ШО́У (*англ.* peep show, ад peep = падглядваць + + show = відовішча, паказ) — эратычнае відовішча, якое ўяўляе сабой дэманстрацыю спецыяльна натрэніраванай жанчынай свайго цела ў закрытым памяшканні перад нябачнымі ёю гледачамі, што назіраюць за ёю праз асобыя вокны ў сценах гэтага памяшкання.

ПІРАТЭ́ХНІКА (ад *гр.* pyr = агонь + techne = майстэрства) — галіна тэхнікі, звязаная з вырабам гаручых сумесей, сігнальных агнёў, ракет і інш.

ПІ́РСІНГ (*англ.* piercing) — праколванне розных частак цела (ноздраў, языка і інш.) і замацаванне ў праколах пярсцёнкаў, ланцужкоў і іншых упрыгожанняў, пашыранае ў маладзёжным і артыстакратычным асяроддзі.

ПІРУЭ́Т (*фр.* pirouette) — 1) поўны кругавы паварот усім целам на наску адной нагі ў танцы; 2) хуткае вярчэнне цела вакол вертыкальнай восі ў фігурным катанні на каньках; 3) паварот каня на задніх нагах пры верхавой яздзе.

ПІ́ЦА (*іт.* pizza) — страва ў выглядзе праснака з запечанымі ў ім з таматным соусам кавалачкамі мяса, сыру, гародніны, грыбоў.

ПІЦЭ́РЫЯ (*іт.* pizzeria, ад *іт.* pizza = піца) — закусачная, дзе гандлююць *піцай.*

ПЛАГІЯ́Т (*фр.* plagiat, ад *лац.* plagiatus = выкрадзены) — прысваенне аўтарства на чужы твор літаратуры, навукі, мастацтва або выкарыстанне ў сваёй працы чужога твора без спасылкі на аўтара.

ПЛА́ЗМА (*н.-лац.* plasma, ад *гр.* plasma = утварэнне) — 1) вадкая частка крыві; 2) *фіз.* стан рэчыва, у які яно пераходзіць, пачынаючы з тэмператур у некалькі тысяч градусаў.

ПЛАКА́Т (*ням.* Plakat) — вялікі каляровы малюнак з агітацыйным або рэкламным тэкстам.

ПЛАКЕ́ТКА (*фр.* plaquette) — 1) твор медальернага мастацтва, медаль прамавугольнай ці блізкай да прамавугольнай формы; 2) пласцінка з рэльефным адбіткам, якая ўжываецца для ўпрыгожвання мэблі.

ПЛАМБАВА́ЦЬ (*польск.* plombować, ад *фр.* plomber) — 1) запячатваць што-н. *пломбай* 1 (напр. п. вагон); 2) класці *пломбу* 2 (напр. п. зуб).

ПЛАН (*лац.* planum = плоскасць) — 1) чарцёж якой-н. мясцовасці, будынка, прадмета (напр. тапаграфічны п., п. горада, п. школы); 2) загадзя намечаная праграма мерапрыемстваў, выканання пэўнай работы (напр. вытворчы п.); 3) задума, праект, асноўныя рысы якой-н. работы (напр. п. даклада); 4) размяшчэнне чаго-н. у перспектыве (напр. пярэдні п.); 5) спосаб разгляду чаго-н., пункт гледжання (напр. у тэарэтычным плане).

ПЛАСТМА́СА (ад *гр.* plastikos = пластычны + *лац.* massa = кавалак, камяк) — матэрыял, створаны на аснове прыродных і сінтэтычных высокамалекулярных злучэнняў, якія лёгка фармуецца пры награванні, а потым устойліва захоўвае нададзеную яму форму.

ПЛА́СТЫК (*англ.* plastic, ад *гр.* plastikos = пластычны) — тое, што і *пластмаса.*

ПЛА́СТЫКА (*н.-лац.* plastica, ад *гр.* plastike = скульптура) — 1) мастацтва, якое стварае вобразы шляхам лепкі, разьбярства і інш.; 2) эстэтычная выразнасць аб'ёмнай фігуры, гарманічнасць і грацыёзнасць рухаў цела.

ПЛАСТЫ́ЧНЫ (*гр.* plastikos) — 1) які адносіцца да *пластыкі*, вызначаецца гарманічнасцю, грацыёзнасцю (напр. п-ае мастацтва, п-ыя рухі); 2) здольны пад ціскам змяняць сваю форму, не ломкі (напр. п-ыя матэрыялы); 3) звязаны з перасадкай скуры (напр. п-ая аперацыя).

ПЛАТАНІ́ЧНЫ (*гр.* platonikos, ад Platon = імя старажытнагрэчаскага філосафа) — чыста духоўны, пазбаўлены практычных мэт (напр. п-ыя мары).

ПЛАТФО́РМА (*фр.* plate-forme = плоская форма) — 1) пляцоўка на чыгуначнай станцыі для пасадкі людзей у вагоны, пагрузкі; 2) таварны вагон без даху з нізкімі бартамі; 3) праграма дзейнняў якой-н. партыі, групы, арганізацыі.

ПЛЕБІСЦЫ́Т (*лац.* plebiscitum = рашэнне народа) — тое, што і *рэферэндум.*

ПЛЕД (*англ.* plaid) — прамавугольны кавалак шарсцяной або паўшарсцяной тканіны, які выкарыстоўваецца ў якасці пакрывала, хусткі.

ПЛЕ́ЕР (*англ.* player, ад play = іграць) — кампактны магнітофон з навушнікамі, які выкарыстоўваецца толькі для ўзнаўлення музычных запісаў.

ПЛЕЙБО́Й (*англ.* playboy, ад play = гульня + boy = хлопец) — багаты малады чалавек, які шукае лёгкіх прыгод; аматар павесяліцца.

ПЛЕЙ-О́Ф (*англ.* play-off, ад play = гульня + off = па-за) — *сп.* рашаючая сустрэча; паўторная сустрэча пасля нічыёй.

ПЛЕНА́РНЫ (*с.-лац.* plenarius, ад *лац.* plenus = поўны) — які адбываецца пры ўдзеле ўсіх членаў пэўнага выбарнага органа, пэўнай арганізацыі (напр. п-ае пасяджэнне, п. даклад).

ПЛЕ́НУМ (*лац.* plenum = поўнае) — пасяджэнне выбарнага кіроўнага органа якой-н. арганізацыі ў поўным складзе.

ПЛЕНЭ́Р (*фр.* plein air = вольнае паветра) — 1) жывапіс на адкрытым паветры (у процілегласць жывапісу ў майстэрні); 2) перадача паветранага асяроддзя і натуральнага асвятлення ў творы жывапісу.

ПЛЕЯ́ДА (*гр.* Pleias, -ados = назва групы з сямі старажытнагрэчаскіх паэтаў-трагікаў) — група выдатных дзеячаў навукі, культуры адной эпохі, аднаго напрамку (напр. п. пачынальнікаў беларускай літаратуры).

ПЛО́МБА (*польск.* plomba < *фр.* plomb, ад *лац.* plumbum = = свінец) — 1) кавалачак свінцу ці іншага матэрыялу з выціснутай на ім пячаткай, які прывешваецца да замкнутых дзвярэй, прыбораў, апаратаў і інш.; 2) рэчыва, якім запаўняюць карыезнае дупло ў зубе.

ПЛО́ТЭР (*англ.* plotter = нанясенне на паперу дыяграм) — *інф.* друкавальнае ўстройства ЭВМ для вываду графічнай інфармацыі, графічны *прынтэр.*

ПЛУТАКРА́Т (ад *гр.* plutos = багацце + kratos = улада) — прадстаўнік найбольш багатай і ўплывовай часткі пануючага класа.

ПЛУТАКРА́ТЫЯ (*гр.* plutokratia, ад plutos = багацце + kratos = улада) — палітычны лад, у якім дзяржаўная ўлада

належыць кучцы самых багатых прадстаўнікоў пануючага класа.

ПЛЮРАЛІЗМ (*фр.* pluralisme, ад *лац.* pluralis = множны) — 1) філасофскае вучэнне, паводле якога ў аснове свету ляжыць мноства незалежных духоўных сутнасцей (параўн. *дуалізм, манізм*); 2) прызнанне права на існаванне множнасці метадаў, падыходаў, партый, напрамкаў (напр. п. думак).

ПНЕЎМАНІЯ (*н.-лац.* pneumonia, ад *гр.* pneumon — лёгкае) — *мед.* запаленне лёгкіх.

ПОДЫУМ (*лац.* podium, ад *гр.* podion = памост, узвышэнне) — 1) высокая платформа, на якой будаваліся храмы ў Старажытнай Грэцыі і Старажытным Рыме; 2) узвышэнне ў старажытнарымскім цырку з крэсламі для імператара, сенатараў і іншых высокапастаўленых асоб; 3) узвышэнне на эстрадзе, у зале, у выставачным комплексе для артыстаў, манекеншчыц.

ПОЗА (*фр.* pose) — 1) становішча цела (напр. ляжаць у нязручнай позе); 2) *перан.* прытворства, няшчырыя паводзіны (напр. фальшывая п.).

ПОКЕТБУК (*англ.* pocket-book, ад pocket = кішэня + book = = кніга) — кніга невялікага фармату.

ПОЛІВІТАМІНЫ (ад *гр.* poly = многа + *фр.* vitamine, ад *лац.* vita = жыццё) — лекавы прэпарат, які змяшчае комплекс *вітамінаў*.

ПОЛІС[1] (*фр.* police, ад *іт.* polizza = распіска, квітанцыя) — дакумент аб страхаванні жыцця, маёмасці (напр. страхавы п.).

ПОЛІС[2] (*гр.* polis) — горад-дзяржава як асобая форма сацыяльна-эканамічнай і палітычнай арганізацыі, тыповая для Старажытнай Грэцыі.

ПОЛЮС (*лац.* polus, ад *гр.* polos = вось) — 1) адзін з двух пунктаў перасячэння ўяўнай восі вярчэння Зямлі з зямной паверхняй (напр. паўночны п., паўднёвы п.); 2) адзін з двух процілеглых канцоў электрычнага ланцуга або магніта (напр. дадатны п., адмоўны п.); 3) *перан.* што-н. зусім процілеглае іншаму (напр. гэтыя характары — два полюсы).

ПОМПА[1] (*фр.* pompe) — прыстасаванне для падачы куды-н. або адкачвання вадкасці, газаў (напр. пажарная п.).

ПО́МПА² (*лац.* pompa = урачыстае шэсце) — знешняя, паказная пышнасць (напр. прыняць каго-н. з помпай).

ПОП-А́РТ [*англ.* pop art, ад pop(ular) art = агульнадаступнае мастацтва] — фармалістычная мастацкая плынь, якая ўзнікла ў другой палавіне XX ст. у ЗША і Англіі; прадстаўнікі гэтай плыні выкарыстоўваюць стыль *рэкламы* і *коміксаў.*

ПОП-МЎЗЫКА (*англ.* pop music = папулярная музыка) — назва розных стыляў і напрамкаў лёгкай эстраднай музыкі з выразным рытмам, арыентаванай на камерцыйны поспех.

ПО́СТЭР (*англ.* poster) — каляровы плакат, які рэкламуе выступленні якой-н. музычнай групы і звычайна ўяўляе сабой вялікі фотаздымак усяго складу артыстаў гэтай групы.

ПО́ШТА (*іт.* posta, ад *лац.* postus = пастаўлены) — 1) установа, якая займаецца перасылкай пісем, пасылак, грошай і інш., а таксама памяшканне, дзе яна знаходзіцца; 2) перасылка, дастаўка чаго-н. з дапамогай гэтай установы (напр. адправіць пасылку поштай); *электронная п.* — сеткавая служба, якая дазваляе перасылаць тэкст электронным паведамленнем праз *Інтэрнэт*; 3) тое, што дастаўлена гэтай установай (пісьмы, пасылкі і інш.).

ПРАБЛЕ́МА (*гр.* problema = задача, заданне) — 1) тэарэтычнае або практычнае пытанне, задача, якія патрабуюць вырашэння, даследавання (напр. п. асваення космасу, п. выхавання); 2) нешта цяжка вырашальнае (напр. дамашняя п.).

ПРАБЛЕМА́ТЫКА (*гр.* problematikos = які датычыць пытанняў) — сукупнасць *праблем* 1.

ПРАБЛЕМАТЫ́ЧНЫ (*гр.* problematikos = які датычыць пытанняў) — магчымы, але не даказаны; няпэўны (напр. п-ае меркаванне).

ПРАВА́ЙДЭР (*англ.* provider) — арганізацыя, фірма, якая забяспечвае карыстальнікам доступ да электронна-інфармацыйных сістэм, напр. да *Інтэрнэта.*

ПРАВАКА́ТАР (*лац.* provocator = які кідае выклік) — 1) тайны агент, які дзейнічае шляхам *правакацыі*; 2) асоба, якая падбухторвае да чаго-н. са здрадніцкімі мэтамі.

ПРАВАКА́ЦЫЯ (*лац.* provocatio = выклік) — 1) здрадніцкае падбухторванне каго-н. да дзеянняў, якія могуць прывесці да цяжкіх вынікаў; 2) агрэсіўнае дзеянне з мэтай выклікаць ваенны канфлікт; 3) *мед.* штучнае выкліканне якіх-н. праяў хваробы.

ПРАВІЗО́РНЫ (*ням.* provisorisch, ад *лац.* provisor = які прадбачыць) — 1) папярэдні, не канчатковы (напр. п-ае рашэнне); 2) часовы (напр. п-ыя меры).

ПРАГМАТЫ́ЗМ (*англ.* pragmatism, ад *гр.* pragma, -atos = = дзеянне, практыка) — 1) напрамак у філасофіі, які адмаўляе неабходнасць пазнання аб'ектыўных законаў і прызнае ісцінай толькі тое, што дае карысныя вынікі; 2) паводзіны, дзейнасць, прасякнутыя цвярозым, дакладным разлікам.

ПРАГМА́ТЫК (*гр.* pragmatikos = дзелавы) — 1) паслядоўнік *прагматызму* як філасофскай сістэмы; 2) вельмі практычны чалавек.

ПРАГНАЗІ́РАВАЦЬ (*ням.* prognosieren, ад *гр.* prognosis = = прадбачанне) — састаўляць *прагноз* будучага стану розных з'яў (прыродных, грамадскіх і інш.).

ПРАГНО́З (*гр.* prognosis) — прадбачанне, прадказанне аб будучым развіцці і выніках якіх-н. падзей на аснове пэўных дадзеных (напр. п. надвор'я).

ПРАГРА́МА (*гр.* programma = аб'ява, распараджэнне) — 1) план прадстаячай дзейнасці, работ, мерапрыемстваў; 2) дакумент, у якім выкладзены асноўныя задачы і мэты дзейнасці палітычнай партыі, арганізацыі, асобнага дзеяча; 3) план правядзення свята, канцэрта, схода, а таксама пералік нумароў, якія выконваюцца; 4) кароткі змест курса таго ці іншага прадмета, які вывучаецца ў навучальнай установе; 5) апісанне алгарытма рашэння задачы для ЭВМ.

ПРАГРАМІ́РАВАЦЬ (*ням.* programmieren, ад *гр.* programma = аб'ява, распараджэнне) — складаць *праграмы* 5 для ЭВМ.

ПРАГРЭ́С (*лац.* progressus) — паступальны рух наперад, пераход на больш высокую ступень у развіцці (напр. п. навукі, тэхнічны п.); проціл. *рэгрэс*.

ПРАДЗЮ́САР (*англ.* producer, ад *лац.* producere = вырабляць) — даveраная асоба кінакампаніі, якая ажыццяўляе

ідэйна-мастацкі і арганізацыйна-фінансавы кантроль над пастаноўкай фільмаў.

ПРАДУКТЫ́ЎНЫ (*лац.* productivus) — 1) плённы, здольны стварацць нешта каштоўнае (напр. п-ая праца); 2) які разводзіцца для атрымання прадуктаў (напр. п-ая жывёлагадоўля); 3) *лінгв.* здольны ўтвараць новыя словы або формы (напр. п. суфікс).

ПРАДУЦЭ́НТ (*лац.* producens, -ntis = які вырабляе) — краіна, якая вырабляе пэўны тавар.

ПРАЕ́КТ (*лац.* projectus = кінуты наперад) — 1) распрацаваны план стварэння, пабудовы чаго-н. (напр. п. гідратурбіны, п. дома); 2) папярэдні тэкст якога-н. дакумента (напр. п. закона); 3) задума, план.

ПРАЖЭ́КТ (*фр.* project, ад *лац.* projectus = кінуты наперад) — нездзяйсняльны, надуманы *праект* (напр. строіць пражэкты).

ПРАЖЭКЦЁР (*фр.* projecteur, ад *лац.* projectus = кінуты наперад) — той, хто займаецца складаннем нязбытных, неабгрунтаваных *праектаў*.

ПРА́ЙВЕСІ (*англ.* privacy) — недатыкальнасць асобы і прыватнага жыцця, якія ў ЗША культывуюцца ў грамадстве і ахоўваюцца дзяржавай.

ПРАЙМ-ТА́ЙМ (*англ.* prime time, ад prime = першы, асноўны + time = час) — найбольш выгадны час для размяшчэння тэлерэкламы, калі тэлеперадачы глядзіць максімальная колькасць людзей.

ПРАЙС-ЛІ́СТ (*англ.* price list, ад price = цана + list = спіс) — тое, што і *прэйскурант*.

ПРА́КТЫК (*гр.* praktikos = дзейны, актыўны) — 1) той, хто добра вывучыў сваю справу на практыцы; 2) практычны, дзелавы чалавек.

ПРА́КТЫКА (*лац.* practica, ад *гр.* praktikos = дзейны, актыўны) — 1) дзейнасць людзей, якая накіравана на пераўтварэнне матэрыяльнага свету; 2) жыццё, рэчаіснасць як галіна праверкі вывадаў тэорыі; 3) замацаванне тэарэтычных ведаў на вытворчасці (напр. педагагічная п. студэнтаў); 4) набыты вопыт у якой-н. галіне дзейнасці (напр. п. выхавання дзяцей); 5) дзейнасць урача або юрыста (напр. адвакат са шматгадовай практыкай).

ПРА́КТЫКУМ (*лац.* practicum, ад *гр.* praktikos = дзейны, актыўны) — від практычных заняткаў па якому-н. ву-

чэбнаму прадмету звычайна ў вышэйшых навучальных установах, а таксама вучэбны дапаможнік для правядзення такіх заняткаў.

ПРАКТЫЦЫ́ЗМ (*ням.* Praktizismus, ад *гр.* praktikos = дзейны, актыўны) — 1) залішняе захапленне практычнай дзейнасцю пры недаацэнцы тэорыі; 2) дзелавы падыход да справы; уменне ўладкоўваць справы так, каб атрымаць асабістую выгаду.

ПРАКУРАТУ́РА (ад *лац.* procurare = клапаціцца, кіраваць) — дзяржаўны орган, які сочыць за выкананнем законаў і прыцягвае да адказнасці парушальнікаў іх.

ПРАКУРО́Р (*фр.* procureur, ад *лац.* procurare = клапаціцца, кіраваць) — асоба, якая сочыць за выкананнем і правільным прымяненнем законаў, выступае ў якасці абвінаваўцы ў судовым працэсе.

ПРАЛАНГА́ЦЫЯ (*фр.* prolongation, ад *лац.* prolongare = = прадаўжаць) — *юр.* прадаўжэнне тэрміну дзеяння дагавора, умовы, вэксаля і інш.

ПРАМО́ЎТЭР (*англ.* promoter) — асоба, якая садзейнічае арганізацыі якога-н. мерапрыемства (спартыўных спаборніцтваў, здымак фільма і г. д.) шляхам прыцягнення *інвестараў, спонсараў*.

ПРАМО́ЎШН (*англ.* promotion) — 1) рэкламна-прапагандысцкая дзейнасць па прасоўванню тавару, паслугі на рынак; 2) садзейнічанне ажыццяўленню ідэі, правядзенню культурна-масавага мерапрыемства і інш.

ПРАМО́ЦЫЯ (*лац.* promotio = прасоўванне) — прысуджэнне больш высокай вучонай ступені або ганаровага звання.

ПРАМУЛЬГА́ЦЫЯ (*лац.* promulgatio = публічнае аб'яўленне) — афіцыйная публікацыя, абнародаванне якога-н. дзяржаўнага акта, закона.

ПРАПАГА́НДА (*лац.* propaganda) — распаўсюджванне ідэй, поглядаў, ведаў шляхам пастаяннага растлумачэння іх шырокім масам, а таксама ідэйнае ўздзейнічанне на шырокія народныя масы.

ПРАПАНАВА́ЦЬ (*польск.* proponować, ад *лац.* proponere) — 1) заявіць аб гатоўнасці памагчы, даць у чыё-н. распараджэнне што-н. (напр. п. свае паслугі); 2) унесці прапанову, параіць, парэкамендаваць (напр. п. новы план заняткаў);

3) папрасіць выканаць што-н. (напр. п. з'явіцца на пасяджэнне).

ПРАСПЕ́РЫЦІ (*англ.* prosperity = *літар.* працвітанне) — эканамічнае працвітанне (часам абмежаванае ў часе).

ПРАСТРА́ЦЫЯ (*лац.* prostratio) — стан прыгнечанасці, знямогі, заняпаду псіхічнай актыўнасці, выкліканы нервовым расстройствам.

ПРАСТЫТУ́ЦЫЯ (*лац.* prostitutio = абняслаўленне) — 1) продаж жанчынай свайго цела з мэтай набыць грашовыя сродкі; 2) *перан.* прадажнасць, беспрынцыповасць (напр. палітычная п.).

ПРАТАКО́Л (*с.-лац.* protocollum, ад *гр.* protokollon = першы ліст, прыклеены да скрутка) — 1) дакумент, у якім запісана ўсё, што гаварылася і вырашалася на сходзе, пасяджэнні; 2) дакумент, які сведчыць аб якім-н. факце, выпадку, здарэнні; 3) акт міжнароднага пагаднення.

ПРАТЭЖЭ́ (*фр.* protégé) — асоба, якой спрыяюць, аказваюць *пратэкцыю* ў службовых і іншых справах.

ПРАТЭКТАРА́Т (*ням.* Protektorat, ад *лац.* protector = які прыкрывае, абараняе) — 1) форма залежнасці, пры якой больш слабая дзяржава, фармальна захоўваючы сваю дзяржаўную структуру, фактычна падначалена мацнейшай дзяржаве; 2) дзяржава, якая знаходзіцца ў такой залежнасці.

ПРАТЭ́КЦЫЯ (*лац.* protectio = прыкрыццё) — заступніцтва, падтрымка з боку ўплывовых асоб ва ўладкаванні на працу, у прасоўванні па службе і г. д.

ПРАТЭКЦЫЯНІ́ЗМ (*фр.* protectionnisme, ад *лац.* protectio, -onis = прыкрыццё) — 1) эканамічная палітыка дзяржавы, накіраваная на засцярогу сваёй гаспадаркі ад канкурэнцыі з боку іншых краін; 2) падбор людзей на службу не па дзелавых якасцях, а па знаёмству, па *пратэкцыі.*

ПРАТЭ́СТ (*ням.* Protest, ад *лац.* protestari = публічна заяўляць) — 1) рашучае пярэчанне супраць чаго-н. (напр. выказаць п.); 2) заява аб нязгодзе з якім-н. рашэннем (напр. п. пракурора).

ПРАТЭСТАНТЫ́ЗМ (*ням.* Protestantismus, ад *лац.* protestans, -ntis — які пратэстуе) — адзін з трох найбольш пашыраных напрамкаў у хрысціянстве (побач з *каталіцызмам* і праваслаўем), назва розных веравучэнняў (каль-

вінізму, лютэранства і інш.), якія адкалоліся ў ходзе Рэфармацыі XVI ст. ад каталіцызму.

ПРАФА́Н (*лац.* profanus = неазнаёмлены) — недасведчаны ў якой-н. галіне чалавек (напр. п. у навуцы).

ПРАФАНА́ЦЫЯ (*лац.* profanatio) — апашленне чаго-н., непачцівыя адносіны да таго, што карыстаецца ўсеагульнай пашанай (напр. п. ідэі, п. навукі).

ПРАФЕ́САР (*лац.* professor = настаўнік) — вышэйшае вучонае званне выкладчыка вышэйшых навучальных устаноў, а таксама асоба, якая мае гэта званне.

ПРАФЕ́СІЯ (*польск.* profesja, ад *лац.* professio = спецыяльнасць) — асноўны від працоўнай дзейнасці, які патрабуе пэўнай падрыхтоўкі і з'яўляецца галоўнай крыніцай існавання.

ПРАФЕСІЯНА́Л (*с.-лац.* professionalis = прафесійны, ад *лац.* professio = спецыяльнасць) — добры спецыяліст, знаўца сваёй справы (параўн. *аматар*).

ПРАФІЛА́КТЫКА (*гр.* prophylaktikos = ахоўны, засцерагальны) — сукупнасць папераджальных мерапрыемстваў супраць чаго-н. непажаданага (у медыцыне, тэхніцы і г. д.).

ПРАФО́РМА (*лац.* pro forma = для формы) — знешняя фармальнасць, выгляд; што-н. паказное (напр. гаварыць для праформы).

ПРАЦЭДУ́РА (*фр.* procédure, ад *лац.* procedere = рухацца наперад) — 1) устаноўлены парадак дзеянняў для ажыццяўлення чаго-н. (напр. п. галасавання); 2) лячэбнае мерапрыемства, якое рэкамендуецца ўрачом (напр. водныя працэдуры).

ПРАЦЭ́С (*лац.* processus = цячэнне, ход) — 1) паслядоўная змена з'яў, стану ў развіцці чаго-н. (напр. п. развіцця мовы); 2) сукупнасць паслядоўных дзеянняў для дасягнення пэўных вынікаў (напр. вытворчы п.); 3) разбор судовай справы (напр. грамадзянскі п.).

ПРАЦЭ́СІЯ (*польск.* procesja, ад *лац.* processio = прасоўванне наперад) — урачыстае мнагалюднае шэсце (напр. пахавальная п., святочная п.).

ПРО́БА (*ням.* Probe) — 1) праверка, выпрабаванне (напр. п. сіл); 2) невялікая частка чаго-н., узятая для вызначэння якасці, саставу (напр. узяць пробу); 3) колькасць вагавых

частак высакароднага металу (золата, серабра і г. д.), якая змяшчаецца ў пэўнай колькасці вагавых долей сплаву, а таксама кляймо з абазначэннем гэтай колькасці (напр. золата нізкай пробы).

ПРО́ЗА [*лац.* prosa (oratio) = простая мова] — 1) невершаваная мова, невершаваная літаратура (проціл. *паэзія*); 2) сукупнасць празаічных твораў якога-н. народа, пісьменніка, часу; 3) *перан.* будзённасць, звычайнасць, аднастайнасць (напр. п. жыцця).

ПРО́ФІ (*ням.* Profi, ад Professional = прафесіянал) — прафесіянал, не аматар (аб спартсменах, музыкантах).

ПРО́ФІЛЬ (*фр.* profil) — 1) від збоку (твару, прадмета); 2) від, форма чаго-н. у разрэзе (напр. п. дарогі); 3) сукупнасць рыс і асаблівасцей якой-н. спецыяльнасці, прадпрыемства або навучальнай установы (напр. спецыяліст шырокага профілю, раён мае сельскагаспадарчы п.).

ПРЫВА́ТНЫ (*польск.* prywatny, ад *лац.* privatus) — 1) асабісты, не грамадскі, не калектыўны (напр. п-ая ўласнасць); 2) не агульны, не тыповы (напр. п. выпадак); 3) які датычыць каго-н. асабіста (напр. п-ая перапіска).

ПРЫВАТЫЗА́ЦЫЯ (*фр.* privatisation, ад *лац.* privatus = = прыватны) — перадача (продаж) дзяржаўных прадпрыемстваў, сродкаў транспарту, жылых будынкаў і г. д. у прыватную ўласнасць.

ПРЫВІЛЁЯ (*польск.* przywilej, ад *лац.* privilegium) — перавага, дадатковае права, ільгота (напр. карыстацца прывілеямі).

ПРЫЗ (*фр.* prix = вартасць, цана) — узнагарода пераможцу ў спаборніцтве, конкурсе (спартсмену, артысту, фільму і г. д.).

ПРЫЗЁР (*фр.* priseur) — удзельнік спаборніцтва, які атрымаў *прыз.*

ПРЫ́МА-БАЛЕРЫ́НА (*іт.* prima ballerina) — балерына, якая выконвае першыя ролі ў балеце.

ПРЫМАДО́ННА (*іт.* primadonna = *літар.* першая дама) — спявачка, якая выконвае першыя партыі ў оперы, аперэце.

ПРЫМА́Т (*лац.* primatus) — перавага, першаснасць, асноўнае значэнне (напр. п. розуму над пачуццем).

ПРЫМІТЫ́ЎНЫ (*лац.* primitivus) — 1) просты, не складаны па будове, выкананню (напр. п. механізм); 2) недастаткова глыбокі, надта спрошчаны (напр. п. твор); 3) неразвіты (напр. п-ая асоба).

ПРЫ́НТЭР (*англ.* printer) — устройства для вываду інфармацыі з *камп'ютэра* ў друк.

ПРЫ́НЦЫП (*лац.* principium = аснова, пачатак) — 1) асноўнае, зыходнае палажэнне якой-н. навукі, тэорыі (напр. дэмакратычны п. кіраўніцтва); 2) перакананне, пункт гледжання (напр. трымацца цвёрдых прынцыпаў); 3) асноўная асаблівасць будовы якога-н. механізма (напр. п. дзеяння машыны).

ПРЫЯРЫТЭ́Т (*ням.* Priorität, ад *лац.* prior = першы) — 1) першынство, першае месца па часе ў адкрыцці, вынаходніцтве, фармуліроўцы якой-н. ідэі (напр. агульнапрызнаны п.); 2) пераважаючае значэнне чаго-н. (напр. п. эканомікі).

ПРЭА́МБУЛА (*фр.* préambule, ад *лац.* praeàmbulus = які наперадзе) — 1) уступная растлумачальная частка якога-н. міжнароднага дакумента (напр. п. дагавора); 2) *перан.* уступ да размовы (напр. жартаўлівая п.).

ПРЭВАЛІ́РАВАЦЬ (*ням.* prävalieren, ад *лац.* praevalere = пераважаць, перавышаць) — мець перавагу, пераважаць (напр. павінны п. інтарэсы справы).

ПРЭВЕНТЫ́ЎНЫ (*фр.* préventif, ад *лац.* preventivus) — які папярэджвае што-н., засцерагальны (напр. п-ыя меры, п-ая вайна).

ПРЭЗЕ́НТ (*фр.* présent, ад *лац.* praesentare = дарыць) — падарунак, гасцінец.

ПРЭЗЕНТА́БЕЛЬНЫ (*фр.* présentable, ад *лац.* praesentare = = прадстаўляць) — відны, паважны (напр. п. выгляд).

ПРЭЗЕНТА́ЦЫЯ (*лац.* praesentatio) — 1) падача, прад'яўленне для аплаты грашовага дакумента; 2) публічнае прадстаўленне чаго-н. толькі што створанага (фільма, друкаванага выдання і інш.).

ПРЭЗІ́ДЫУМ (*лац.* praesidium) — 1) выбарны орган, які кіруе сходам, нарадай, канферэнцыяй; 2) кіроўны орган некаторых арганізацый і ўстаноў, а таксама асобы, якія ўваходзяць у такі орган.

ПРЭЗІДЭ́НТ (*ням.* President, ад *лац.* praesidens, -ntis = = *літар.* які сядзіць наперадзе) — 1) выбарны кіраўнік дзяржавы ў большасці краін з рэспубліканскай формай праўлення; 2) кіраўнік буйной навукова-даследчай установы, таварыства, фірмы.

ПРЭЗУ́МПЦЫЯ (*лац.* praesumptio = меркаванне) — *юр.* меркаванне, якое лічыцца правільным, пакуль не даказана адваротнае (напр. п. невінаватасці).

ПРЭЙСКУРА́НТ (*ням.* Preiskurant < *фр.* prixcourant, ад prix = цана + courant = цяперашні) — даведнік цэн па відах і гатунках тавараў і па відах паслуг.

ПРЭЛА́Т (*лац.* praelatus = пастаўлены над кім-н.) — вышэйшая духоўная асоба ў каталіцкай і англіканскай царкве.

ПРЭЛЮ́ДЫЯ (*н.-лац.* praeludium, ад *лац.* prae = перад + ludus = ігра) — 1) уступная частка музычнага твора, а таксама невялікі музычны твор без строгай формы для фартэпіяна; 2) *перан.* уступ да чаго-н. (напр. п. сваркі).

ПРЭМ'ЕР (*фр.* premier = першы) — 1) тое, што і *прэм'ер-міністр*; 2) акцёр, які выконвае першыя, галоўныя ролі.

ПРЭМ'Е́РА (*фр.* première = *літар.* першая) — першы паказ спектакля, фільма і г. д.

ПРЭМ'ЕР-МІНІ́СТР (*фр.* premier ministre) — кіраўнік урада, кабінета міністраў.

ПРЭ́МІЯ (*лац.* praemium = узнагарода) — грашовае або іншае матэрыяльнае заахвочванне як узнагарода за што-н.

ПРЭПАРА́Т (*лац.* praeparatus = прыгатаваны) — 1) частка жывёльнага ці расліннага арганізма, прыгатаваная для даследавання; 2) прадукт лабараторнага або фабрычнага вырабу лячэбнага ці іншага прызначэння (напр. хімічны п., медыцынскі п.).

ПРЭРАГАТЫ́ВА (*лац.* praerogativa) — выключнае права, якое належыць пэўнаму дзяржаўнаму органу або адказнай асобе (напр. п. улады, п. прэзідэнта).

ПРЭ́СА (*фр.* presse) — 1) перыядычны друк (газеты, часопісы і інш.); 2) работнікі перыядычных выданняў.

ПРЭС-АТАШЭ́ (*фр.* presse-attaché) — супрацоўнік дыпламатычнага прадстаўніцтва (пасольства, місіі і інш.) па пытаннях друку і інфармацыі.

ПРЭС-БЮРО́ (*англ.* press-bureau) — 1) аддзел інфармацыйнага абслугоўвання журналістаў, які арганізуецца на час з'ездаў, нарад, спартыўных спаборніцтваў і інш.; 2) пастаянны інфармацыйны аддзел пры пасольствах, рэдакцыях буйных газет, агенцтвах друку і інш.

ПРЭ́СІНГ (*англ.* pressing, ад press = ціснуць) — 1) актыўная абарона ў спартыўных гульнях (*футболе, баскетболе,*

хакеі), якая абмяжоўвае дзеянні саперніка; 2) *пераи.* ціск (псіхалагічны, эканамічны, палітычны) на каго-н.

ПРЭС-КАНФЕРЭ́НЦЫЯ (*англ.* press-conference) — сустрэча дзяржаўных, палітычных, грамадскіх, навуковых дзеячаў з прадстаўнікамі прэсы для інфарміравання грамадзян па актуальных пытаннях.

ПРЭС-РЭЛІ́З (*англ.* press-release = выпуск для прэсы) — спецыяльны бюлетэнь з актуальнай інфармацыяй, які выпускаецца ўрадавымі ўстановамі, прэс-бюро для работнікаў *прэсы.*

ПРЭС-САКРАТА́Р (*англ.* press-secretary) — асоба, упаўнаважаная тлумачыць пазіцыю якога-н. афіцыйнага органа, дзяржаўнага дзеяча сродкам масавай інфармацыі.

ПРЭСТЫ́Ж (*фр.* prestige, ад *лац.* praestigium = ашуканства) — аўтарытэт, уплыў, якім карыстаецца хто-н., што-н. (напр. п. кіраўніка, падтрымліваць свой п.).

ПРЭТЭНДЭ́НТ (*фр.* prétendant, ад *лац.* praetendens, -ntis = які дамагаецца) — асоба, якая дамагаецца права на што-н. (напр. п. на вакантную пасаду).

ПРЭТЭ́НЗІЯ (*с.-лац.* praetensio) — 1) прад'яўленне сваіх правоў на валоданне чым-н. (напр. п. на спадчыну); 2) скарга, выражэнне незадаволенасці з выпадку чаго-н. (напр. заявіць прэтэнзію); 3) імкненне прыпісаць сабе якасці, якіх звычайна няма (напр. прэтэнзіі на культурнасць).

ПРЭТЭНЦЫЁЗНЫ (*фр.* prétentieux = патрабавальны, ад *лац.* praetendere = дамагацца) — 1) надуманы, манерны (напр. п-ая архітэктура); 2) які прэтэндуе на значнасць, арыгінальнасць (напр. п-ыя паводзіны).

ПРЭФЕ́КТ (*лац.* praefectus = начальнік) — 1) асоба, якая займала вайсковую, адміністрацыйную, судовую або гаспадарчую пасаду ў Старажытным Рыме; 2) прадстаўнік цэнтральнага ўрада ў правінцыях, дэпартаментах, *прэфектурах* некаторых краін; 3) начальнік паліцыі ў некаторых краінах.

ПРЭФЕКТУ́РА (*лац.* praefectura) — 1) адміністрацыйная адзінка ў старажытнарымскай імперыі; 2) адміністрацыйна-тэрытарыяльная адзінка ў некаторых краінах, напр. у Японіі; 3) орган кіравання адміністрацыйна-тэрытарыяль-

нымі адзінкамі ў некаторых краінах, напр. у Францыі, на чале з *прэфектам.*

ПРЭЦЭДЭ́НТ (*фр.* précédent, ад *лац.* praecedens, -ntis = папярэдні) — 1) выпадак ці ўчынак, які адбыўся ў мінулым і служыць прыкладам ці апраўданнем такіх жа выпадкаў ці ўчынкаў у будучым; 2) *юр.* рашэнне суда, вынесенае па канкрэтнай справе, якое прымаецца за ўзор пры рашэнні аналагічных спраў у будучым.

ПСЕЎДАНІ́М (*гр.* pseudonymos, ад pseudos = выдумка, хлусня + onyma = імя) — выдуманае прозвішча, якім часам карыстаюцца пісьменнікі, мастакі, артысты і інш.

ПСІХААНА́ЛІЗ (*ням.* Psychoanalyse, ад *гр.* psyche = душа + analysis = аналіз) — метад даследавання і лячэння нервовых і псіхічных захворванняў, які заключаецца ў выяўленні падсвядомых слядоў афектыўных перажыванняў; прапанаваны ў канцы XIX ст. аўстрыйскім псіхіятрам З.Фрэйдам.

ПСІХАЛО́ГІЯ (ад *гр.* psyche = душа + logos = навука) — 1) навука, якая вывучае працэсы і заканамернасці псіхічнай дзейнасці; 2) сукупнасць псіхічных працэсаў, што абумоўліваюць пэўны род дзейнасці (напр. п. творчасці); 3) асаблівасці характару, духоўны склад (напр. п. селяніна, п. дзіцяці).

ПСІХАПА́Т (ад *гр.* psyche = душа + pathos = боль, пакута) — 1) чалавек, які хварэе на *псіхапатыю*; 2) *перан.* узбаламучаны, неўраўнаважаны чалавек; *псіх.*

ПСІХАПА́ТЫЯ (ад *гр.* psyche = душа + pathos = боль, пакута) — прыроджаная неўраўнаважнасць псіхікі, якая выяўляецца ў неадэкватных паводзінах і недастатковай сацыяльнай адаптацыі пры захаванні інтэлекту.

ПСІХАТРО́ПНЫ (ад *гр.* psyche = душа + tropos = напрамак) — які аказвае ўплыў на псіхічныя працэсы (напр. п-ыя сродкі).

ПСІХАТРЭ́НІНГ (ад *гр.* psyche = душа + *англ.* training = = трэнінг) — трэніроўка, мэтай якой з'яўляецца дасягненне пэўнага псіхічнага стану каго-н.

ПСІХАТЭРАПІ́Я (ад *гр.* psyche = душа + therapeia = лячэнне) — метад лячэння хвароб псіхічнымі ўздзеяннямі на хворага, напр. *гіпнозам.*

ПСІ́ХІКА (*гр.* psychikos = душэўны) — сукупнасць душэўных перажыванняў як адлюстраванне ў свядомасці аб'ек-

тыўнай рэальнасці; духоўная арганізацыя, душэўны склад чалавека.

ПСІХÓЗ (*фр.* psychose, ад *гр.* psyche = душа) —1) псіхічнае захворванне, а таксама наогул ненармальнасць, дзівацтва ў псіхіцы чалавека; 2) *перан.* моцнае псіхічнае ўздзеянне якіх-н. з'яў, падзей, што нервуюць, выклікаюць страх (напр. ваенны п.).

ПЎБЛІКА (*польск.* publika, ад *лац.* publicus = грамадскі) — людзі, якія знаходзяцца дзе-н. у якасці слухачоў, гледачоў, наведвальнікаў.

ПУБЛІКÁЦЫЯ (*лац.* publicatio) — 1) аб'яўленне чаго-н. для агульнага ведама праз друк (напр. п. аб'явы); 2) друкаванне якіх-н. матэрыялаў у кнізе, газеце, часопісе; 3) тое, што апублікавана, выдадзена.

ПУБЛІЦЫ́СТ (*ням.* Publizist, ад *лац.* publicus = грамадскі) — пісьменнік, які піша творы на грамадска-палітычныя тэмы.

ПУБЛІЦЫ́СТЫКА (*ням.* Publizistik, ад *лац.* publicus = = грамадскі) — від літаратуры і журналістыкі (артыкулы, нарысы, памфлеты, фельетоны і інш.), які аналізуе сучаснае жыццё ў мнагастайнасці палітычных, эканамічных, прававых, філасофскіх, мастацкіх і іншых праблем.

ПУЛÓВЕР (*англ.* pull-over, ад pull = цягнуць + over = зверху) — трыкатажны світэр без каўняра і засцежак.

ПУЛЬС (*лац.* pulsus = штуршок) — 1) рытмічны рух сценак артэрый, які выклікаецца біццём сэрца; 2) *перан.* рытм, тэмп чаго-н. (жыцця, дзейнасці).

ПУЛЬТ (*ням.* Pult, ад *лац.* pulpitum = памост, трыбуна) — 1) падстаўка для нот у выглядзе нахіленай рамы на высокай ножцы (напр. дырыжорскі п.); 2) пункт аўтаматычнага кіравання чым-н. (напр. дыспетчарскі п.).

ПУНКТ (*лац.* punctum = кропка) — 1) месца ў прасторы, якое прызначана для чаго-н. ці чым-н. адрозніваецца ад іншых (напр. камандны п., населены п.); 2) невялікі раздзел, асобнае палажэнне якога-н. тэксту (напр. пяты п. інструкцыі); 3) момант у развіцці падзей, дзеяння (напр. кульмінацыйны п.); 4) тэмпературная мяжа, пры якой рэчыва змяняе свой стан (напр. п. кіпення, п. плаўлення).

ПУНКТУÁЛЬНЫ (*польск.* punktualny < *с.-лац.* punctualis, ад *лац.* punctum = кропка) — вельмі дакладны, акуратны ў выкананні чаго-н. (напр. п. чалавек).

ПУ́НКЦЫЯ (*лац.* punctio = укол) — пракол сценкі якой-н. поласці цела, сасуда, органа з лячэбнай або дыягнастычнай мэтай.

ПУНШ (*англ.* punch) — спіртны напітак, звычайна гарачы, які гатуецца з рому з цукрам, лімонным сокам або фруктамі.

ПУРЫ́ЗМ (*фр.* purisme, ад *лац.* purus = чысты) — 1) залішне суровае імкненне захаваць чысціню мовы, культуры і інш.; 2) барацьба супраць запазычанняў і наваўвядзенняў (у мове, норавах і г. д.).

ПУТА́НА (*іт.* puttana) — прастытутка (звычайна валютная).

ПУТЧ (*ням.* Putsch) — авантурыстычная спроба групы змоўшчыкаў зрабіць дзяржаўны пераварот.

ПУШБО́Л (*англ.* push-ball, ад push = піхаць + ball = мяч) — спартыўная камандная гульня з вялікім скураным мячом, які трэба прапіхнуць у вароты праціўніка.

ПЭ́ЙДЖЫНГ (*англ.* paging) — спосаб сувязі пры дапамозе *пэйджэра*.

ПЭ́ЙДЖЭР (*англ.* pager) — партатыўны прыбор, здольны атрымліваць паведамленні.

Р

РАБА́Т (*ням.* Rabatt, ад *фр.* rabattre = зрабіць уступку) — скідка з цаны тавару, якая робіцца пры закупцы тавару оптам.

РА́БІН (*ст.-яўр.* rabbi = *літар.* настаўнік мой) — духоўны кіраўнік вернікаў у яўрэйскай рэлігійнай абшчыне.

РАБІНЗО́Н (*англ.* Robinson = імя героя рамана Д.Дэфо «Рабінзон Круза») — чалавек, які жыве ў бязлюдным месцы і вымушаны сам здабываць усё неабходнае для жыцця.

РАГУ́ (*фр.* ragoût) — страва з дробна нарэзанага мяса, утушанага з гароднінай, або ўтушанай гародніны з вострым соусам.

РА́ДА (*польск.* rada, ад *ням.* Rath) — 1) савет прадстаўнікоў у розныя гістарычныя перыяды ў Польшчы і Беларусі (напр. паны-рада Вялікага княства Літоўскага); 2) сумеснае абмеркаванне якіх-н. пытанняў, нарада; 3) пара-

да; 4) сродак, паратунак, выйсце (напр. няма рады, не даць рады).

РАДÁР [*англ.* radar, ад ra(dio) d(etecting) a(nd) r(ang-ing) = выяўленне і вызначэнне адлегласці пры дапамозе радыё] — тое, што і *радыёлакатар.*

РАДЫЕАКТЫЎНЫ (ад *лац.* radius = прамень + activus = = дзейны) — здольны распадацца на элементарныя часціцы і выпраменьваць энергію (напр. р-ыя мінералы).

РАДЫЕТЭРАПÍЯ (ад *лац.* radius = прамень + *гр.* therapeia = = лячэнне) — лячэнне з дапамогай іанізуючых выпрамяненняў; выкарыстоўваецца пераважна пры злаякасных пухлінах.

РАДЫЕФÓБІЯ (ад *лац.* radius = прамень + *гр.* phobos = = страх) — *мед.* нераўялічаная боязь радыеактыўнага паражэння.

РÁДЫЁ (*лац.* radio = выпраменьваю) — 1) спосаб перадачы інфармацыі на адлегласць пры дапамозе электрамагнітных хваль; 2) устройства для прыёму электрамагнітных хваль, якія пасылаюцца *радыёстанцыяй.*

РАДЫЁЛА (*англ.* radiola) — апарат, у якім спалучаны радыёпрыёмнік з электрапрайгравальнікам грампласцінак.

РАДЫЁЛАКÁТАР (*англ.* radiolocator, ад *лац.* radio = выпраменьванне + locare = змяшчаць) — устройства для выяўлення і вызначэння месцазнаходжання аб'ектаў у прасторы па адбітых ад іх радыёхвалях.

РАДЫЁСТÁНЦЫЯ (ад *лац.* radio = выпраменьваю + statio = стаянка) — комплекс устройстваў для прыёму і перадачы інфармацыі з дапамогай радыёхваль.

РАДЫЁТРАНСЛЯ́ЦЫЯ (ад *лац.* radio = выпраменьваю + + translatio = перадача) — перадача радыёпраграм з дапамогай правадной лініі сувязі.

РАДЫКÁЛ[1] (*с.-лац.* radicalis = карэнны, ад *лац.* radix = = корань) — 1) *мат.* знак $\sqrt{\ }$, які абазначае дзеянне здабывання кораня; 2) *хім.* устойлівая група атамаў у малекуле, якая пераходзіць без змен з аднаго хімічнага злучэння ў другое.

РАДЫКÁЛ[2] (*фр.* radical < *с.-лац.* radicalis = карэнны, ад *лац.* radix = корань) — 1) прыхільнік *радыкалізму*; член радыкальнай партыі (параўн. *ліберал* 1); 2) *перан.* прыхільнік крайніх, рашучых дзеянняў, поглядаў.

РАДЫКАЛІ́ЗМ (*фр.* radicalisme, ад *с.-лац.* radicalis = карэнны) — 1) палітычная плынь, прыхільнікі якой падвяргаюць крытыцы існуючую сістэму і настойваюць на неабходнасці карэнных пераўтварэнняў і рэформ; 2) *перан.* рашучы спосаб дзеянняў.

РАДЫКА́ЛЬНЫ (*с.-лац.* radicalis = карэнны, ад *лац.* radix = = корань) — 1) які мае адносіны да *радыкалізму* 1 (напр. р-ая партыя, р-ыя перакананні); 2) *перан.* рашучы, карэнны (напр. р-ыя меры).

РАДЫЯ́ТАР (*ням.* Radiator, ад *лац.* radiare = выпраменьваць) — 1) прыбор для ахаладжэння ў рухавіках унутранага згарання, у халадзільных установках; 2) награвальны прыбор у сістэме ацяплення, па ўнутраных каналах якога цыркуліруе гарачая вада або пара.

РАДЫЯ́ЦЫЯ (*лац.* radiatio = выпрамяненне) — 1) выпрамяненне, што ідзе ад якога-н. цела (напр. сонечная р.); 2) радыеактыўнае выпрамяненне (напр доза радыяцыі).

РАДЭ́О (*англ.* rodeo, ад *лац.* rotare = круціць) — спаборніцтвы *каўбояў* у верхавой яздзе, накідванні *ласо* і інш.

РАЁН (*фр.* rayon, ад *лац.* radius = прамень) — 1) частка тэрыторыі, цэласная ў якіх-н. адносінах (напр. жылы р., прамысловы р.); 2) месца, прастора, на якую распаўсюджваецца пэўнае дзеянне (напр. р. затаплення, р. баявых дзеянняў); 3) адміністрацыйна-тэрытарыяльная адзінка ў Беларусі, Расіі і некаторых іншых краінах (напр. Мінскі р., Навагрудскі р.).

РАЗЕ́ТКА (*фр.* rosette) — 1) прыстасаванне з гнёздамі для ўключэння асвятляльных прыбораў у электрычную сетку; 2) сабраныя ў пучок стужка, тасьма, шнур, якія служаць упрыгожаннем; 3) элемент арнаменту ў выглядзе кветкі з аднолькавымі пялёсткамі (у мастацтве, архітэктуры); 4) маленькі сподачак для варэння, мёду і інш.; 5) група лістоў, якія скучана размешчаны на вертыкальным парастку.

РАКЕ́ТА (*ням.* Rakete < *іт.* rochetta, ад rocca = верацяно) — 1) снарад для асвятлення і сігналізацыі, які пасля выстралу ярка свеціцца ў паветры; 2) баявы снарад, які прыводзіцца ў рух рэактыўнай сілай; 3) касмічны лятальны апарат з рэактыўным рухавіком.

РАКЕ́ТКА (*фр.* raquette, ад *ар.* raksat = далонь) — зацягнуты сеткай абруч авальнай формы з дзяржаннем або лапатачка з ручкай для гульні ў *тэніс, бадмінтон, пінг-понг.*

РАКІРАВА́ЦЦА (*фр.* roquer, ад roc < *перс.* roch = ладдзя) — рабіць аднача́сова ход каралём і ладдзёй, калі караля пераносяць цераз адно поле ў бок ладдзі, а ладдзю пераносяць цераз караля і ставяць побач з ім (пры гульні ў шахматы).

РА́КУРС (*фр.* raccourci = скарачэнне) — 1) адлюстраванне фігуры або прадмета ў перспектыве з моцным скарачэннем аддаленых ад гледача частак (у жывапісе і графіцы); 2) пункт погляду на што-н., аспект (напр. падаць праблему ў розных ракурсах).

РА́ЛІ (*англ.* raily = збор) — спартыўныя спаборніцтвы на спецыяльна падрыхтаваных аўтамабілях або матацыклах паводле зададзенага рэжыму руху.

РАМАЗА́Н, РАМАДА́Н (*тур.* ramazan, *ар.* ramadan) — дзявяты месяц мусульманскага месячнага календара, а таксама саракадзённы строгі пост у мусульман у гэтую пару.

РАМАНТЫ́ЗМ (*фр.* romantisme) — 1) напрамак у літаратуры і мастацтве канца XVIII — першай чвэрці XIX ст., які ўзнік у барацьбе з класіцызмам і імкнуўся да паказу ідэальных герояў, іх інтарэсаў і пачуццяў; 2) творчы метад у літаратуры і мастацтве, прасякнуты імкненнем у яркіх вобразах паказаць высокае прызначэнне чалавека; 3) светапогляд, пранікнуты ідэалізацыяй рэчаіснасці, летуценнай сузіральнасцю.

РАМА́НТЫК (*фр.* romantique = рамантычны) — 1) паслядоўнік *рамантызму*; 2) той, хто схільны да летуценнасці, да ідэалізацыі людзей і жыцця.

РАМА́НТЫКА (*фр.* romantique = рамантычны) — незвычайнасць, нязведанасць чаго-н., якая выклікае эмацыянальныя, прыўзнятыя адносіны (напр. р. далёкіх падарожжаў).

РА́МПА (*фр.* rampe) — 1) нізкі бар'ер, які аддзяляе авансцэну ад глядзельнай залы; 2) асвятляльная апаратура, якая змяшчаецца за такім бар'ерам.

РАНГ (*ням.* Rang, ад *фр.* rang = рад) — 1) ступень адрознення, чын, званне (напр. дыпламатычныя рангі, капітан першага рангу); 2) катэгорыя, разрад якіх-н. прадметаў, з'яў, асоб (напр. работнікі высокага рангу).

РАНДЭВУ́ (*фр.* rendez-vous = *літар.* прыходзьце) — 1) дамоўленае раней спатканне, пераважна любоўнае; 2) вызначанае месца сустрэчы караблёў у моры, а таксама сама сустрэча.

РАНЖЫ́Р (*ням.* Rangierung, ад *фр.* ranger = ставіць у рад) — 1) пастраенне людзей па росце ў адну шарэнгу; 2) *перан.* пэўны парадак у чым-н., устаноўлены правіламі і традыцыямі.

РА́НЧА (*ісп.* rancho) — 1) сядзіба ў краінах Лацінскай Амерыкі; 2) ферма, звычайна жывёлагадоўчая, у ЗША.

РА́ПАРТ (*фр.* rapport) — вуснае ці пісьмовае паведамленне аб выкананні загаду, абавязкаў ці даручэнняў.

РАПІ́РА (*ням.* Rapier, ад *фр.* rapière) — колючая зброя з доўгім гібкім чатырохгранным клінком, якая зараз выкарыстоўваецца толькі ў вучэбным і спартыўным фехтаванні.

РАРЫТЭ́Т (*ням.* Rarität, ад *лац.* raritas, -atis = рэдкасць) — рэдкасць, вельмі рэдкая рэч, якая ўяўляе сабой музейную каштоўнасць.

РАСІ́ЗМ (*фр.* racisme, ад race < *іт.* razza = раса) — чалавеканенавісніцкая тэорыя аб фізічнай і псіхічнай нераўнацэннасці чалавечых рас і аб тым, што адна раса павінна панаваць над іншымі.

РА́ТА [*польск.* rata, ад *лац.* rata (pars) = вызначаная частка] — адна з частак належнай выплаты, якая ўносіцца ў вызначаны тэрмін.

РАТАПРЫ́НТ (*англ.* rotaprint, ад *лац.* rota = кола + *англ.* print = друк) — малафарматная друкарская машына для капіравання машынапіснага тэксту.

РАТЫФІКА́ЦЫЯ (*лац.* ratificatio, ад ratus = зацверджаны + facere = рабіць) — зацвярджэнне вышэйшым органам дзяржаўнай улады міжнароднага дагавору, заключанага ўпаўнаважанымі прадстаўнікамі дзяржаў.

РА́УНД (*англ.* round = кола, круг) — 1) трохмінутны перыяд у боксе, на працягу якога вядзецца бой; 2) *перан.* адносна самастойны этап якіх-н. дзеянняў (напр. перагавораў).

РА́УТ (*англ.* rout) — урачысты званы вечар, прыём, які часта мае палітычнае значэнне (напр. дыпламатычны р.).

РАФІНІ́РАВАНЫ (*фр.* raffiné, ад raffiner = ачышчаць) — 1) ачышчаны ад прымесей (напр. р. алей); 2) *перан.* вытанчаны, далікатны (напр. р-ая публіка).

РА́ФТЫНГ (*англ.* rafting, ад raft = плыт) — *сп.* спуск на плытах ці лодках па горных рэках.

РА́ЦЫЯ (*польск.* racja, ад *лац.* ratio = розум) — разумная падстава, слушнасць (напр. мець рацыю).

РАЦЫЯНАЛІЗА́ЦЫЯ (*ням.* Rationalisation, ад *лац.* rationalis = разумны) — арганізацыя якой-н. дзейнасці найбольш мэтазгоднымі, *рацыянальнымі* спосабамі.

РАЦЫЯНА́ЛЬНЫ (*лац.* rationalis = разумны) — 1) мэтазгодны, разумны (напр. р-ае выкарыстанне часу); 2) *мат.* суразмерны адзінцы ці яе частцы (напр. р. лік).

РАЯ́ЛЬЦІ (*англ.* royalty) — чарговыя плацяжы за купленыя па ліцэнзіі вынаходствы, што выплачваюцца на працягу пэўнага перыяду, вызначанага ў ліцэнзійным пагадненні.

РО́БАТ (*чэш.* robot) — аўтамат, які выконвае складаныя дзеянні, падобныя да дзеянняў чалавека.

РОК (*англ.* rock = гайдацца) — 1) тое, што і *рок-музыка*; 2) тое, што і *рок-н-рол.*

РО́КЕР (*англ.* rocker, ад *англ.* rock = гайдацца) — 1) выканаўца *рок-музыкі*; 2) член маладзёжнай групы, якая наладжвае начныя гонкі на матацыклах у абавязкова чорных скураных куртках.

РОК-МУ́ЗЫКА (*англ.* rock-music) — напрамак эстраднай музыкі, якая выконваецца на электрамузычных інструментах і ў аснове якой ляжыць выразны басавы рытм.

РОК-Н-РО́Л (*англ.* rock'n'roll, ад rock and roll = *літар.* трасіся і пагойдвайся) — парны танец амерыканскага паходжання, для якога характэрны харэаграфічныя падтрымкі, разнастайныя імправізацыі, а таксама музыка да гэтага танца.

РО́ЛЕР (*англ.* roller) — аматар катання на ролікавых каньках.

РО́ЛІНГ (*англ.* rolling) — *сп.* катанне на спецыяльнай дошцы на роліках.

РО́ЎМІНГ (*англ.* roaming) — пашырэнне прасторы дзеяння мабільнай сувязі.

РУ́БРЫКА (*лац.* rubrica, ад ruber = чырвоны) — 1) загаловак раздзела ў газеце, часопісе і інш.; 2) раздзел тэксту, падраздзяленне (напр. разнесці лічбы па рубрыках).

РУДЫМЕ́НТ (*лац.* rudimentum = зачатак; пачатковая ступень) — 1) астаткавы, недаразвіты орган, які страціў у працэсе эвалюцыі сваё асноўнае значэнне, напр. вочы ў крата, хваставыя пазванкі і апендыкс у чалавека; 2) *перан.* астатак, рэшткі якой-н. з'явы.

РУЛЕ́Т (*фр.* roulette, ад rouler = каціць) — 1) ежа з сечанага мяса з вараным яйкам ці іншай начынкай, запечанага ў выглядзе прадаўгаватага акруглага кавалка; 2) кумпяк, з якога вынята костка і якому нададзена форма каўбасы; 3) пірог з цеста, згорнутага ў некалькі слаёў з салодкай начынкай.

РУЛЕ́ТКА (*фр.* roulette, ад rouler = каціць) — 1) інструмент для вымярэння ў выглядзе вузкай (пераважна стальной) стужкі з дзяленнямі, якая накручваецца на валік, змешчаны ў футляры; 2) прыстасаванне для азартнай гульні ў выглядзе рухомага круга з нумараванымі ямкамі, па якім коціцца шарык, а таксама сама гэта гульня.

РУ́ПАР (*гал.* roeper) — 1) труба з расшыраным канцом для ўзмацнення гуку; 2) *перан.* той, хто распаўсюджвае якія-н. ідэі, погляды.

РУЦІ́НА (*фр.* routine, ад route = дарога, напрамак) — застой, кансерватыўнасць, боязь новага.

РУЦІНЕ́Р (*фр.* routinier) — чалавек, схільны да *руціны*, пазбаўлены пачуцця новага.

РЫ́ЗЫКА (*польск.* ryzyka, ад *іт.* risico) — дзеянні наўдачу, у надзеі на шчаслівы выпадак.

РЫМЕ́ЙК, РЭМЕ́ЙК (*англ.* remake) — 1) імкненне да ўзнаўлення мінулага, якое выяўляецца ў знешнім выглядзе абстаноўкі, у захаванні адпаведных звычаяў, правіл этыкету; 2) абнаўленчая версія старога фільма, музычнага запісу, старой фатаграфіі і г. д.

РЫ́НАК (*польск.* rynek, ад *ням.* Ring) — 1) месца рознічнага гандлю, базар; 2) сфера тавараабароту (напр. унутраны р., знешні р.); 3) сістэма эканамічных адносін паміж таваравытворцамі.

РЫНГ (*англ.* ring) — 1) агароджаная канатам пляцоўка для боксу; 2) кароткачасовы дагавор паміж прадпрымальні-

камі з мэтай атрымаць прыбытак шляхам скупкі тавару на рынку і наступнага продажу яго па больш высокіх цэнах.

РЫТМ (*гр.* rhythmos) — 1) раўнамернае чаргаванне якіх-н. элементаў (рухальных, гукавых, моўных, біялагічных і інш.) (напр. р. сэрца, р. дыхання, музычны р.); 2) размераны, наладжаны ход чаго-н. (напр. р. працы).

РЫ́ТМІКА (*гр.* rhythmikos = размераны, стройны) — 1) сукупнасць праяўленняў рытму ў музыцы, паэзіі (напр. р. верша); 2) вучэнне аб рытме (у музыцы, вершах, танцах і інш.); 3) сістэма фізічных практыкаванняў пад музыку (напр. урокі рытмікі).

РЫТО́РЫКА (*гр.* rhetorike) — 1) тэорыя і майстэрства красамоўства; 2) *перан.* залішняя прыўзнятасць выказвання, напышлівасць пры неглыбокім змесце.

РЫТУА́Л (*лац.* ritualis = абрадавы) — 1) прынятая паслядоўнасць абрадавых дзеянняў (напр. р. вянчання); 2) устаноўлены парадак выканання чаго-н. (напр. вясельны р., р. прыняцця прысягі).

РЫЭ́ЛТАР (*англ.* realtor, ад realty = нерухомая маёмасць) — агент, гандлёвы пасрэднік па продажы нерухомай маёмасці.

РЭАБІЛІТА́ЦЫЯ (*с.-лац.* reabilitatio) — 1) аднаўленне ў ранейшых правах, вяртанне добрага імя беспадстаўна абвінавачанай асобе; 2) вяртанне добрай *рэпутацыі*; 3) *мед.* устараненне вынікаў якой-н. цяжкай хваробы або траўмы (напр. р. хворага).

РЭАГАВА́ЦЬ (ад *лац.* re = нанава + agere = дзейнічаць) — 1) адклікацца, адказваць пэўным чынам на знешнія раздражненні (напр. р. на святло); 2) выяўляць свае адносіны да дзеяння, выказвання каго-н. (напр. спакойна р. на заўвагі); 3) уступаць у хімічную рэакцыю (аб рэчывах).

РЭА́КЦЫЯ (*фр.* réaction, ад *лац.* re- = супраць + actio = = дзеянне) — 1) дзеянне ў адказ на знешняе раздражненне, уздзеянне (напр. р. вока на святло); 2) выяўленне сваіх адносін да дзеяння, выказвання каго-н. (напр. р. на крытыку); 3) рэзкая змена ў настроі, спад пасля нервовага ўзбуджэння; 4) фізічнае або хімічнае ўзаемадзеянне паміж рэчывамі (напр. ланцуговая р.); 5) палітыка актыўнага супраціўлення грамадскаму прагрэсу, імкненне замацаваць старыя парадкі.

РЭАКЦЫЯНЕ́Р (*фр.* réactionnaire, ад *лац.* re- = супраць + + actio = дзеянне) — прыхільнік палітычнай рэакцыі, вораг сацыяльнага і культурнага прагрэсу.

РЭАЛІЗА́ЦЫЯ (*фр.* réalisation, ад *с.-лац.* realis = = сапраўдны) — 1) ажыццяўленне, здзяйсненне, правядзенне ў жыццё чаго-н., напр. плана, праграмы, праекта; 2) про́даж маёмасці, тавару, каштоўных папер (напр. р. прадукцыі).

РЭАЛІ́ЗМ (*фр.* réalisme, ад *с.-лац.* realis = сапраўдны) — 1) напрамак у літаратуры і мастацтве, які ставіць мэтай праўдзівае адлюстраванне рэчаіснасці ў яе тыповых рысах; 2) здольнасць дакладна ўлічваць наяўныя ўмовы, абставіны, магчымасці (напр. палітычны р., р. у планаванні).

РЭА́ЛІЯ (*н.-лац.* realia, ад *с.-лац.* realis = сапраўдны) — кожная рэч матэрыяльнага свету.

РЭА́ЛЬНЫ (*с.-лац.* realis = сапраўдны) — 1) які існуе ў рэчаіснасці, сапраўдны, не ўяўны (напр. р. прадмет); 2) заснаваны на разуменні і ўліку наяўных умоў, абставін, магчымасцей (напр. р. погляд на жыццё); 3) які можна практычна ажыццявіць (напр. р. план).

РЭАНІМА́ЦЫЯ (*лац.* reanimatio) — ажыўленне арганізма ў перыяд агоніі і клінічнай смерці.

РЭАРГАНІЗА́ЦЫЯ (*фр.* réorganisation, ад *лац.* re- = нанова + + *с.-лац.* organisatio = арганізацыя) — перабудова, змена структуры і функцый установы, арганізацыі і інш.

РЭБЁРФІНГ (англ.rebirthing = духоўнае абнаўленне) — спосаб зняцця стрэсаў (у тым ліку родавага) пры дапамозе асобай сістэмы бесперапыннага дыхання.

РЭ́БУС (*лац.* rebus = пры дапамозе рэчаў) — 1) загадка, дзе словы або фразы, якія трэба разгадаць, перадаюцца ў выглядзе камбінацый малюнкаў, літар; 2) *перан.* нешта загадкавае, незразумелае, мудрагелістае.

РЭВАЛЬВА́ЦЫЯ (*фр.* révaluation) — павышэнне залатога забеспячэння грашовай адзінкі або павышэнне яе курсу ў адносінах да *валют* іншых краін (процiл. *дэвальвацыя* 1).

РЭВАЛЮ́ЦЫЯ (*фр.* révolution, ад *лац.* revolutio = пераварот) — 1) карэнны пераварот у жыцці грамадства, які заключаецца ў гвалтоўным звяржэнні старога грамадскага ладу і ўстанаўленні новага; 2) *перан.* карэнныя змены ў якой-н.

галіне (навуцы, тэхніцы, мастацтве), якія прыводзяць да абнаўлення (напр. навукова-тэхнічная р.).

РЭВА́НШ (*фр.* revanche = адплата, пакаранне) — адплата за паражэнне, няўдачу, пройгрыш (на вайне, у гульні), а таксама барацьба з мэтай узяць верх над ранейшым пераможцам (напр. імкнуцца да рэваншу, матч-рэванш).

РЭВАНШЫ́ЗМ (*фр.* revanchisme) — палітыка пераможанай у вайне дзяржавы або яе пэўных грамадскіх сіл, накіраваная на падрыхтоўку новай вайны з мэтай узяць *рэванш*.

РЭВЕРА́НС (*фр.* révérence) — 1) пачцівы паклон з лёгкім прысяданнем як знак прывітання, падзякі і інш.; 2) *перан.* празмернае выражэнне пачцівасці (напр. рабіць рэверансы).

РЭ́ВЕРС (*англ.* reverse, ад *лац.* reversus = адваротны) — 1) прыстасаванне, пры дапамозе якога можна мяняць напрамак руху машыны ў процілеглы бок; 2) адваротны бок манеты, медаля (параўн. *аверс*); 3) пісьмовае абавязацельства, якое гарантуе што-н.; 4) удар над галавой злева пры гульні ў тэніс.

РЭВІ́ЗІЯ (*лац.* revisio = перагляд) — 1) праверка правільнасці і законнасці чыіх-н. дзеянняў (прадпрыемства, установы, арганізацыі, службовай асобы); 2) перагляд палажэнняў вучэння, тэорыі з мэтай унесці ў іх карэнныя змены.

РЭВІЗО́Р (*лац.* revisor = які правярае) — службовая асоба, упаўнаважаная рабіць рэвізію, праверку дзейнасці прадпрыемства, установы, арганізацыі.

РЭВЮ́ (*фр.* revue = агляд) — тэатральны агляд, паказ асобных сцэн і нумароў, аб'яднаных агульнай тэмай.

РЭГА́ЛІІ (*лац.* regalia, ад regalis = царскі) — 1) знешнія знакі манархічнай улады (карона, скіпетр, трон і інш.); 2) знакі ўзнагароды (ордэн, медаль і інш.).

РЭГА́ТА (*іт.* regata, ад riga = рад) — спартыўнае спаборніцтва на вёсельных, парусных або маторных суднах.

РЭ́ГБІ (*англ.* rugby, ад Rugby = назва горада ў Англіі) — спартыўная камандная гульня накшталт *футбола*, у час якой дазваляецца браць мяч рукамі.

РЭ́ГЕНТ (*лац.* regens- -ntis = які кіруе) — 1) часовы правіцель манархічнай дзяржавы, які назначаецца, калі трон незаняты або манарх не можа здзяйсняць уладу з-за хва-

робы, непаўналеццяя, працяглай адсутнасці; 2) дырыжор хору, пераважна царкоўнага.

РЭГІЁН (*англ.* region, ад *лац.* regio, -onis = вобласць) — частка тэрыторыі, якая вылучаецца характэрнымі рысамі (геаграфічнымі, этнаграфічнымі, эканамічнымі і інш.).

РЭГІСТРА́ЦЫЯ (*с.-лац.* registratio) — запіс з мэтай уліку, з мэтай надання факту законнай сілы (напр. р. шлюбу).

РЭГІЯНА́ЛЬНЫ (*лац.* regionalis = абласны) — які адносіцца да пэўнай мясцовасці — *рэгіёна*, краіны, групы краін (напр. р-ае пагадненне, р-ая нарада, р. слоўнік).

РЭГІЯНА́РНЫ (*ням.* regionär, ад *лац.* regio, -onis = вобласць) — *мед.* мясцовы, не агульны (напр. р-ая анестэзія, р. кровазварот).

РЭГЛА́МЕНТ (*фр.* réglement, ад *лац.* regula = правіла) — 1) сукупнасць правіл, якія вызначаюць парадак дзейнасці дзяржаўнага органа, установы, арганізацыі; 2) парадак вядзення пасяджэнняў, канферэнцый, з'ездаў.

РЭГЛАМЕНТА́ЦЫЯ (*фр.* réglementation, ад *лац.* regula = правіла) — падпарадкаванне ўстаноўленым правілам.

РЭГРЭ́С (*лац.* regressus) — упадак у развіцці чаго-н., рух назад (напр. р. культуры); проціл. *прагрэс*.

РЭГУЛЯВА́ЦЬ (*лац.* regulare) — 1) прыводзіць што-н. у пэўную сістэму, падпарадкоўваць пэўнаму правілу (напр. р. дарожны рух, р. цэны); 2) наладжваць правільнае ўзаемадзеянне частак механізма.

РЭГУЛЯ́РНЫ (*лац.* regularis = правільны) — 1) раўнамерны, які адбываецца праз пэўныя прамежкі часу (напр. р-ая інфармацыя); 2) пастаянны, арганізаваны па ўсіх правілах (напр. р-ая армія).

РЭДА́КТАР (*фр.* rédacteur, ад *с.-лац.* redactor = які парадкуе) — 1) той, хто правіць, рэдагуе які-н. тэкст пры падрыхтоўцы да друку, для перадачы па радыё і інш.; 2) кіраўнік выдання газеты, часопіса і інш. (напр. галоўны р.).

РЭДА́КЦЫЯ (*фр.* rédaction, ад *лац.* redactus = прыведзены ў парадак) — 1) апрацоўка і падрыхтоўка рукапісу да друку (напр. р. артыкула); 2) пэўны тэкст або пэўная фармуліроўка, якія чым-н. адрозніваюцца ад падобных тэкстаў або фармуліровак (напр. новая р. статута); 3) група работнікаў, якія займаюцца падрыхтоўкай рукапісу да выдан-

ня (напр. пасяджэнне рэдакцыі); 4) калектыў рэдактараў, якія кіруюць перыядычным органам друку, а таксама памяшканне, дзе яны працуюць (напр. галоўная р.).

РЭЁСТР (*польск.* rejestr, ад *с.-лац.* regestrum) — спіс, пералік, а таксама кніга для запісу спраў і дакументаў.

РЭЖЫ́М (*фр.* régime, ад *лац.* regimen = улада) — 1) дзяржаўны лад, метад кіравання; 2) дакладна ўстаноўлены распарадак жыцця, працы, адпачынку (напр. р. дня, санаторны р.); 2) сістэма правіл, мерапрыемстваў, неабходных для дасягнення пэўнай мэты (напр. р. бяспекі на вытворчасці).

РЭЖЫСЁР (*фр.* régisseur, ад *лац.* regere = кіраваць) — пастаноўшчык спектакляў, фільмаў, эстрадных ці цыркавых праграм.

РЭЗАЛЮ́ЦЫЯ (*лац.* resolutio = дазвол) — 1) рашэнне, пастанова з'езда, канферэнцыі, сходу; 2) пісьмовае распараджэнне службовай асобы на дзелавой паперы (напр. накласці рэзалюцыю).

РЭЗАНА́НС (*фр.* résonance, ад *лац.* resonans = які дае водгук) — 1) узбуджэнне ваганняў аднаго цела намаганнямі другога з той жа частатой; 2) здольнасць узмацняць гучанне, уласцівае некаторым памяшканням (напр. зала мае добры р.); 3) *перан.* водгук, водгалас (напр. грамадскі р.).

РЭЗАНЁР (*фр.* raisonneur) — 1) персанаж п'есы, які прама выражае ідэі, маральна-этычныя погляды аўтара; 2) чалавек, які любіць весці доўгія размовы павучальнага характару.

РЭЗЕРВА́ЦЫЯ (*лац.* reservatio = зберажэнне) — месца прымусовага пасялення карэннага насельніцтва краіны (існуюць у Паўночнай Амерыцы, Паўднёвай Афрыцы і Аўстраліі).

РЭЗІДЭ́НТ (*фр.* résident, ад *лац.* residens, -ntis = які сядзіць на месцы) — 1) дыпламатычны прадстаўнік адной дзяржавы ў другой, па рангу ніжэйшы за пасланніка; 2) тайны прадстаўнік разведкі, які дзейнічае на тэрыторыі іншай дзяржавы.

РЭЗІДЭ́НЦЫЯ (*лац.* residentia = месцазнаходжанне) — месца, дзе пастаянна знаходзіцца ўрад, кіраўнік дзяржавы або высокапастаўленая адміністрацыйная асоба.

РЭЗО́Н (*фр.* raison, ад *лац.* ratio, -onis = падстава, прычына) — доказ, разумная падстава, сэнс.

РЭЗЮМЭ́ (*фр.* résumé) — кароткі выклад сутнасці кнігі, артыкула, прамовы.

РЭЙВ (*англ.* rave = трызненне) — напрамак у сучаснай маладзёжнай музычнай і танцавальнай культуры, які характарызуецца спалучэннем энергічных рытмаў электроннай музыкі з яркімі светлавымі эфектамі.

РЭ́ЙВЕР (*англ.* raver) — прадстаўнік маладзёжнага субкультурнага напрамку *рэйв.*

РЭ́ЙНДЖЭР (*англ.* ranger) — вайсковец у падраздзяленнях арміі ЗША, прызначаных для разведвальна-дыверсійных дзеянняў у тыле праціўніка.

РЭ́ЙТЫНГ (*англ.* rating) — індывідуальны лікавы каэфіцыент ацэнкі палітычнай, грамадскай, культурнай і іншай дзейнасці як розных арганізацый, так і асобнага чалавека; выводзіцца на аснове галасавання, сацыялагічных апытванняў, анкет або паказчыкаў дасягненняў.

РЭКАМЕНДА́ЦЫЯ (*с.-лац.* recomendatio = даручэнне) — 1) станоўчая характарыстыка каго-н. з прапановай выкарыстаць у якой-н. справе; 2) спрыяльны водзыў (звычайна ў пісьмовай форме) для паступлення у якую-н. арганізацыю; 3) парада, прапанова (напр. р. урача).

РЭКАНСТРУ́КЦЫЯ (ад *лац.* re = нанава + constructio = пабудова) — 1) карэнная перабудова, пераабсталяванне чаго-н. (напр. р. завода); 2) аднаўленне чаго-н. па рэштках ці па апісаннях (напр. р. помніка).

РЭКАРДСМЕ́Н (*англ.* recordsman) — 1) спартсмен, які ўстанавіў *рэкорд*; 2) *перан.* чалавек, які дасягнуў найбольшых поспехаў у чым-н.

РЭ́КВІЕМ (*лац.* requiem, ад requies = спакой) — 1) музычны твор жалобнага характару; 2) памінальнае каталіцкае набажэнства.

РЭКВІЗІ́Т (*лац.* requisitus = неабходны) — 1) сукупнасць сапраўдных або бутафорскіх прадметаў, якія выкарыстоўваюцца ў тэатральнай пастаноўцы; 2) неабходны элемент у афармленні дакумента (месца, дата выдачы, подпісы і інш.), без чаго дакумент лічыцца несапраўдным.

РЭ́КЕТ (*англ.* racket, ад rack = мучыць, катаваць) — буйны шантаж, вымагальніцтва шляхам пагроз і гвалту.

РЭКЕЦІ́Р (*англ.* racketeur) — чалавек, які займаецца *рэкетам*, шантажыст.

РЭКЛА́МА (*фр.* réclame, ад *лац.* reclamare = крычаць) — 1) аб'ява, паведамленне аб якім-н. мерапрыемстве, тавары, паслузе з мэтай прыцягнуць увагу гледачоў, пакупнікоў, спажыўцоў; 2) распаўсюджванне звестак аб кім-н., каб стварыць папулярнасць.

РЭКЛАМА́ЦЫЯ (*лац.* reclamatio = пярэчанне, неадабрэнне) — заява пакупніка з патрабаваннем пакрыць расходы і аплаціць страты з прычыны дрэннай якасці прысланага тавару.

РЭКО́РД (*англ.* record) — найлепшы вынік, дасягнуты ў якой-н. галіне, напр. у працы, спорце.

РЭ́КРУТЫНГ (*англ.* recruiting) — наём рабочай сілы (пераважна для работы за мяжой) праз спецыяльныя агенцтвы.

РЭ́КТАР (*лац.* rector = кіраўнік) — кіраўнік вышэйшай навучальнай установы.

РЭЛІ́ГІЯ (*лац.* religio) — 1) форма грамадскай свядомасці, у аснове якой ляжыць вера ў існаванне звышнатуральных сіл (багоў, духаў, анёлаў і інш.); 2) адзін з напрамкаў такой грамадскай свядомасці (*будызм, іслам, хрысціянства*).

РЭЛІ́КВІЯ (*лац.* reliquiae = рэшткі) — 1) прадмет рэлігійнага пакланення, напр. мошчы; 2) прадмет, які беражліва захоўваецца як памяць аб мінулым (напр. гістарычная р., сямейная р.).

РЭЛІ́КТ (*лац.* relictum = астатак) — арганізм, рэч або з'ява, якія засталіся як перажыткі ад мінулых эпох.

РЭЛЯКСА́ЦЫЯ (*лац.* relaxatio = памяншэнне, аслабленне) — 1) *фіз.* паступовае вяртанне ў стан раўнавагі фізічнай або фізіка-хімічнай сістэмы, якая была ў неўраўнаважаным стане пад уздзеяннем знешніх сіл; 2) *мед.* штучнае зніжэнне тонусу шкілетнай мускулатуры пры некаторых хірургічных аперацыях.

РЭМА́РКА (*фр.* remarque = памета) — 1) тлумачэнне аўтара да тэксту п'есы (звычайна ў дужках), у якім даецца дадатковая характарыстыка абставін дзеяння, знешняга выгляду і паводзін персанажа; 2) *уст.* памета на палях кнігі, рукапісу.

РЭМАРКЕ́ТЫНГ (ад *лац.* re = нанава + *англ.* marketing = = маркетынг) — разнавіднасць *маркетынгу*, задачай якога з'яўляецца ажыўленне попыту на тавары і паслугі ў выпадку яго зніжэння.

РЭМЕ́ЙК гл. *рымейк.*

РЭМІНІСЦЭ́НЦЫЯ (*лац.* reminiscentia = успаміны) — 1) няясныя ўспаміны, а таксама з'ява, якая наводзіць на ўспаміны, на супастаўленне чаго-н.; 2) адлюстраванне ўплыву чыёй-н. творчасці ў літаратурным, музычным або іншым творы.

РЭМІ́СІЯ (*лац.* remissio = памяншэнне, паслабленне) — 1) часовае паслабленне або зніжэнне праяўленняў хваробы; 2) *кам.* скідка для выраўноўвання сумы плацяжу па рахунку.

РЭНАМЭ́ (*фр.* renommée) — думка, якая склалася пра каго-н., што-н.

РЭНЕГА́Т (*с.-лац.* renegatus, ад *лац.* renegare = адракацца) — 1) чалавек, які здрадзіў сваім перакананням і перайшоў у лагер праціўніка; 2) чалавек, які адрокся ад сваёй веры; адступнік.

РЭ́НТА (*ням.* Rente, ад *фр.* rente) — даход ад капіталу, маёмасці або зямлі, які не патрабуе ад уладальніка ніякай прадпрымальніцкай дзейнасці.

РЭНТА́БЕЛЬНЫ (*ням.* rentabel) — мэтазгодны з гаспадарчага пункту погляду, прыбытковы, даходны (напр. р-ая гаспадарка).

РЭП (*англ.* rap) — стыль эстрадна-танцавальнай музыкі; характарызуецца дэкламацыяй рытмічных вершаў у суправаджэнні *сінтэзатара.*

РЭПАРТА́Ж (*фр.* reportage, ад *англ.* report = паведамляць) — інфармацыя па радыё, тэлебачанні, паведамленне ў газеце аб мясцовых здарэннях, падзеях.

РЭПАРЦЁР (*англ.* reporter) — работнік газеты, радыё, тэлебачання, які дастаўляе рэдакцыі звесткі аб падзеях і здарэннях мясцовага жыцця.

РЭПАТРЫЯ́НТ (*п.-лац.* repatrians, -ntis = асоба, якая вяртаецца на радзіму ў выніку *рэпатрыяцыі.*

РЭПАТРЫЯ́ЦЫЯ (*с.-лац.* repatriatio) — вяртанне на радзіму ваеннапалонных, бежанцаў, перасяленцаў.

РЭ́ПЕР (*англ.* rapper) — прыхільнік *рэпа.*

РЭПЕРТУА́Р (*фр.* répertoire, ад *п.-лац.* repertorium = спіс) — 1) сукупнасць п'ес, музычных твораў, якія ідуць у тэатры, у кіно, выконваюцца ў канцэртных залах, на эстрадзе; 2) сукупнасць ролей, музычных ці літаратурных твораў, якія выконваюцца артыстам, музыкантам, дэкламатарам.

РЭПЕТЫ́ЦЫЯ (*лац.* repetitio = паўтарэнне) — 1) развучванне або пробнае выкананне п'есы, музычнага і іншага твора перад пастаноўкай (напр. генеральная р.); 2) *перан.* папярэдняе пробнае выкананне, падрыхтоўка чаго-н. (напр. р. парада, р. матча).

РЭ́ПЛІКА (*фр.* réplique, ад *лац.* replicare = пярэчыць) — 1) кароткая заўвага, пярэчанне, адказ, выкрык з месца на сходзе (напр. падаць рэпліку); 2) адказ на словы субяседніка ў сцэнічным дыялогу, а таксама канец фразы, апошнія словы адной дзеючай асобы, непасрэдна за якой гаворыць другая; 3) паўтарэнне музычнай фразы іншым голасам або ў іншай танальнасці.

РЭПРЫ́НТ (*англ.* reprint = перадрук) — перадрук, перавыданне якой-н. кнігі, звычайна з захаванннем паліграфічнага або мастацкага афармлення, а таксама кніга, выдадзеная такім спосабам.

РЭПРЭЗЕНТАТЫ́ЎНЫ (*фр.* représentatif, ад *лац.* representare = прадстаўляць) — паказальны ў якіх-н. адносінах; прадстаўнічы, характэрны (напр. р-ая выбарка дадзеных).

РЭПРЭ́СІЯ (*лац.* repressio = падаўленне) — карная мера, пакаранне, якое прымяняецца дзяржаўнымі органамі.

РЭПУТА́ЦЫЯ (*фр.* réputation, ад *лац.* reputatio = абдумванне, роздум) — агульная думка, якая склалася аб кім-н. (напр. незаплямленая р.).

РЭСЕ́ЙЛЕР (*англ.* resaler) — *кам.* перапрадавец тавараў або паслуг, які атрымлівае прыбытак на розніцы ў цэнах.

РЭСПАНДЭ́НТ (*лац.* respondens, -ntis) — асоба, якая адказвае на пытанні анкеты або дае інтэрв'ю.

РЭСПЕКТА́БЕЛЬНЫ (*фр.* respectable, ад *лац.* respectus = = погляд) —1) паважаны, шаноўны, важны (напр. р. выгляд, р-ая сям'я); 2) які карыстаецца высокай рэпутацыяй; прэстыжны (напр. р-ая фірма, р. атэль).

РЭСПУ́БЛІКА (*лац.* respublica, ад res = справа + publicus = = агульны, усенародны) — форма дзяржаўнага кіравання, пры якой вярхоўная ўлада належыць выбраным на пэў-

ны тэрмін органам, а таксама краіна з такім дзяржаўным ладам.

РЭСТАЎРА́ЦЫЯ (*лац.* restauratuo) — 1) узнаўленне разбураных ці пашкоджаных ад старасці помнікаў мастацтва, гісторыі, культуры; 2) аднаўленне ранейшага, звергнутага палітычнага ладу.

РЭ́СТЛІНГ (*англ.* wrestling) — разнавіднасць прафесійнай барацьбы (з выкарыстаннем прыёмаў класічнай барацьбы і дзюдо).

РЭСТЫТУ́ЦЫЯ (*лац.* restitutio) — *юр.* аднаўленне былых парушаных правоў з кампенсацыяй страт.

РЭСУ́РСЫ (*фр.* ressources = дапаможныя сродкі) — сродкі, запасы, крыніцы чаго-н. (напр. прыродныя р., харчовыя р.).

РЭ́ТРА (*лац.* retro = назад) — усё, што ўзнаўляе старадаўняе, мінулае (напр. мода на р.).

РЭТРАГРА́Д (*лац.* retrogradus = які ідзе назад) — чалавек з адсталымі поглядамі, праціўнік прагрэсу.

РЭТРАСПЕКТЫ́ЎНЫ (*фр.* retrospectif, ад *лац.* retro = назад + spectare = глядзець) — звернуты назад, да мінулага; прысвечаны разгляду мінулага (напр. р. паказ фільмаў).

РЭФАРМА́ЦЫЯ (*лац.* reformatio = змяненне) — 1) сацыяльна-палітычны рух супраць феадалізму ў Заходняй Еўропе XVI ст., які набыў форму барацьбы з каталіцкай царквой; 2) правядзенне рэлігійных пераўтварэнняў у духу *пратэстантызму*.

РЭФЕРА́Т (*ням.* Referat, ад *лац.* referre = дакладваць, паведамляць) — кароткі выклад якога-н. пытання, зместу кнігі, а таксама даклад з такім выкладам.

РЭФЕРЭ́НДУМ (*лац.* referendum = тое, што павінна быць паведамлена) — усенароднае галасаванне з мэтай высветліць грамадскую думку па якім-н. важным дзяржаўным пытанні.

РЭФЕРЭ́НТ (*лац.* referens, -ntis = які паведамляе) — службовая асоба, якая з'яўляецца дакладчыкам або кансультантам па пэўных пытаннях (напр. р. міністра).

РЭФЛЕ́КСІЯ (*лац.* reflexio = адлюстраванне) — роздум, поўны сумненняў і хістанняў, схільнасць аналізаваць свае перажыванні.

РЭФО́РМА (*фр.* réforme, ад *лац.* reformare = пераўтвараць) — пераўтварэнне, перабудова чаго-н. без змены асноў існуючай структуры (напр. аграрная р., р. правапісу).

РЭЦІРАВА́ЦЦА (*фр.* se retirer) — 1) *уст.* адступіць у час баявых дзеянняў (аб войсках); 2) *перан.* адысці, знікнуць (напр. своечасова р.).

РЭЦЫДЫВІ́СТ (*фр.* récidiviste, ад *лац.* recidivus = які вяртаецца) — асоба, якая пасля адбывання пакарання за злачынства паўторна зрабіла злачынства.

РЭЦЫДЫ́Ў (*фр.* récidive, ад *лац.* recidivus = які вяртаецца) — 1) паўторнае праяўленне якой-н. з'явы пасля таго, як яна здавалася, знікла; 2) новае абвастрэнне хваробы пасля таго, калі чалавек быццам бы паправіўся; 3) паўторна зробленае злачынства асобай, якая была пакарана.

РЭЦЭНЗЕ́НТ (*лац.* recensens, -ntis = які пераглядае, даследуе) — аўтар *рэцэнзіі.*

РЭЦЭ́НЗІЯ (*лац.* recensio = разгляд) — крытычны водзыў, ацэнка мастацкага, навуковага, публіцыстычнага твора, спектакля, кінафільма і інш.

РЭЦЭПІ́СА (*фр.* récepissé, ад *лац.* recipere = атрымліваць) — распіска, якая пацвярджае атрыманне тавараў.

РЭЦЭ́ПТ (*лац.* receptum = прыняты, узяты) — 1) прадпісанне ўрача аб саставе лякарства, яго прыгатаванні і спосабе прымянення; 2) спосаб прыгатавання чаго-н. (напр. р. марынавання); 3) *перан.* настаўленне, парада, як дзейнічаць (напр. няма гатовых рэцэптаў на ўсе выпадкі жыцця).

РЭЦЭ́СІЯ (*лац.* recessio = адступленне) — *экан.* спад вытворчасці або запавольванне тэмпаў яе росту.

С

САБАТА́Ж (*фр.* sabotage, ад saboter = стукаць чаравікамі) — 1) наўмысны зрыў работы ці якога-н. мерапрыемства; 2) замаскіраванае процідзеянне ажыццяўленню чаго-н.

САБО́ (*фр.* sabot) — 1) чаравікі на драўлянай падэшве або выдзеўбаныя з дрэва; 2) сучасная мадэль жаночага летняга абутку з закрытым наском, без пяткі, на тоўстай падэшве з дрэва або спецыяльнага пластыку.

САДЫ́ЗМ (*фр.* sadisme, ад D. de Sade = прозвішча французскага пісьменніка) — 1) палавая ненармальнасць, якая

праяўляецца ў жаданні мучыць асобу другога полу, каб задаволіць сваё палавое пачуццё; 2) *перан.* ненармальная схільнасць да жорсткасці, катаванняў, задавальненне ад чужых пакут.

СА́ЙДЫНГ (*англ.* siding) — матэрыял для вонкавага афармлення будынкаў.

САЙТ (*англ.* site = месца) — месца ў сетцы *Інтэрнэта*, якое адводзіцца карыстальніку гэтай сеткі (асобе або ўстанове) для размяшчэння ў ім візуальнай інфармацыі.

САКВАЯ́Ж (*фр.* sac de voyage, ад sac = мяшок + voyage = = падарожжа) — ручная дарожная сумка са скуры або шчыльнай тканіны, з замком.

САКРА́ЛЬНЫ (*с.-лац.* sacralis, ад *лац.* sacer = святы) — які мае адносіны да рэлігійнага культу.

САКРАМЕНТА́ЛЬНЫ (*с.-лац.* sacramentalis, ад *лац.* sacramentum = клятва, прысяга) — 1) абрадавы, рытуальны, свяшчэнны, варты пакланення; 2) традыцыйны, які стаў звычаёвым (напр. с-ая фраза).

САКРАТА́Р (*фр.* secrétaire, ад *с.-лац.* secretarius = удзельнік таемных нарад) — 1) асоба, якая вядзе справаводства ўстановы, арганізацыі або прыватнай асобы; 2) складальнік пратакола сходу, пасяджэння; 3) выбарны кіраўнік якой-н. арганізацыі, якога-н. органа; 4) асоба, якая загадвае арганізацыйна-выканаўчым аддзелам якой-н. установы.

САКРАТАРЫЯ́Т (*фр.* secrétariat) — 1) арганізацыйна-выканаўчы орган, аддзел пры ўстанове ці арганізацыі для вядзення бягучых спраў (напр. с. міністэрства); 2) сукупнасць супрацоўнікаў такога органа, аддзела; 3) асобы, выбраныя на сходзе, канферэнцыі для вядзення пратаколаў.

САКРЭ́Т[1] (*фр.* secret, ад *лац.* secretum = таемнае) — 1) тайна, таямніца; тое, што падлягае захаванню ўпотай; 2) тайны спосаб атрымання, вырабу чаго-н., які невядомы іншым; 3) патайная канструкцыя ў механізме (напр. замок з сакрэтам); 4) перадавы патайны ваенны вартавы пост (напр. выстаўлены с.).

САКРЭ́Т[2] (*лац.* secretus = выдзелены) — неабходнае для арганізма рэчыва, якое выпрацоўваецца залозамі (напр. жоўць, сліна, страўнікавы сок).

САКРЭ́ЦЫЯ (*лац.* secretio = выдзяленне) — выпрацоўка і выдзяленне залозамі асобых рэчываў (*сакрэтаў*[2]), неабходных для жыццядзейнасці арганізма.

САЛІДА́РНЫ (*фр.* solidaire) — 1) які выяўляе згоду з кім-н., чым-н., агульнасць інтарэсаў, адзінства поглядаў; 2) *юр.* які нясе сумесную з кім-н. адказнасць.

САЛІ́ДНЫ (*фр.* solide, ад *лац.* solidus = трывалы) — 1) моцны, добра зроблены (напр. с-ая пабудова); 2) які вылучаецца грунтоўнасцю, глыбінёй, сур'ёзнасцю (напр. с-ая аргументацыя); 3) важны, аўтарытэтны (напр. с. вучоны); 4) мажны, поўны (напр. с. мужчына); 5) не вельмі малады, сталы (напр. с. узрост); 6) значны па памеру, сіле (напр. с. капітал).

САЛІ́СТ (*іт.* solista, ад *лац.* solus = адзін) — спявак, музыкант ці балетны артыст, які выступае адзін.

САЛО́Н (*фр.* salon) — 1) зала спецыяльнага грамадскага прызначэння (для чакання, адпачынку, дэманстрацыі і продажу розных вырабаў, прыёму і абслугоўвання наведвальнікаў, заказчыкаў і інш.); 2) унутранае памяшканне для пасажыраў у аўтобусе, тралейбусе, на параходзе, самалёце; 3) парадная гасціная ў арыстакратычным доме, а таксама літаратурна-мастацкі або палітычны гурток, які збіраўся ў прыватным доме.

СА́ЛЬДА (*іт.* saldo) — розніца паміж прыходам і расходам рахунка (напр. знешнегандлёвае с.).

СА́ЛЬТА (*іт.* salto = скачок) — акрабатычны нумар, пры якім акрабат пераварочваецца ў паветры.

САЛЮ́Т (*фр.* salut, ад *лац.* salus, -utis = віншаванне) — урачыстая форма прывітання або аддача пашаны каму-н., чаму-н. артылерыйскімі і ружэйнымі залпамі, падняццем ці апусканнем сцягаў і інш.

САЛЯ́МІ (*іт.* salame) — гатунак цвёрдай вэнджанай каўбасы.

САЛЯ́РЫЙ (*лац.* solarium, ад sol = сонца) — пляцоўка, абсталяваная для прыняцця сонечных ваннаў (параўн. *аэрарый*).

СА́МІТ (*англ.* summit = *літар.* вяршыня, ад *лац.* summus = = вышэйшы) — сустрэча, перагаворы кіраўнікоў дзяржаў.

САМНАМБУЛІ́ЗМ (*фр.* somnambulisme, ад *лац.* somnus = = сон + ambulare = хадзіць) — разлад свядомасці, калі ча-

лавек у стане сну аўтаматычна выконвае звычайныя дзеянні (ходзіць, перакладвае рэчы і інш.).

САНАТО́РЫЙ (*н.-лац.* sanatorius = які вылечвае, ад *лац.* sanare = лячыць) — лячэбна-прафілактычная ўстанова курортнага тыпу для лячэння і адпачынку.

САНА́ЦЫЯ (*лац.* sanatio = лячэнне, аздараўленне) — 1) прафілактычныя і лячэбныя мерапрыемствы па аздараўленню поласці рота; 2) *экан.* сістэма мерапрыемстваў, якія праводзяцца з мэтай папярэдзіць банкруцтва банкаў, трэстаў і інш.

САНГВІ́НІК (ад *лац.* sanguis, -inis = кроў; жыццёвая сіла) — чалавек, для тэмпераменту якога характэрна рухомасць, жыццярадаснасць, схільнасць да захаплення.

СА́НДВІЧ (*англ.* sandwich, ад J.Sandwich = прозвішча англійскага лорда) — дзве складзеныя разам скібачкі хлеба з маслам, каўбасой або сырам паміж імі.

САНІТАРЫ́Я (*н.-лац.* sanitarius = які датычыць здароўя, ад *лац.* sanitas = здароўе) — сукупнасць мерапрыемстваў, накіраваных на захаванне і ажыццяўленне правіл гігіены, на ахову здароўя насельніцтва.

СА́НКЦЫЯ (*лац.* sanctio = строгая пастанова) — 1) зацвярджэнне вышэйшым органам якога-н. акта, што надае яму сілу закона; 2) *юр.* мера супраць парушэння закона, дагавора, абавязацельства (напр. эканамічныя санкцыі).

САНТЫМЕ́НТЫ (*фр.* sentiment = пачуццё) — празмерная чуллівасць, якая праяўляецца ў словах, учынках (напр. с. разводзіць).

САРДАНІ́ЧНЫ [*лац.* sardonicus (risus) = іранічны смех] — зласліва-насмешлівы, з'едлівы (напр. с-ая ўсмешка).

САРКА́ЗМ (*гр.* sarkasmos, ад sarkazo = *літар.* рву мяса) — злосная, вострая, з'едлівая насмешка.

САРКАСТЫ́ЧНЫ (*гр.* sarkastikos) — які выражае *сарказм*, прасякнуты сарказмам (напр. с. тон).

САРКАФА́Г (*гр.* sarkophagos = *літар.* пажыральнік мяса) — 1) манументальная, парадна аформленая труна; 2) *перан.* масіўнае збудаванне, якое закрывае ўзніклую ў выніку катастрофы крыніцу экалагічнай небяспекі (напр. чарнобыльскі с.).

СА́РЫ (*інд.* sari) — жаночае адзенне ў выглядзе кавалка тканіны, абкручанага вакол цела і перакінутага цераз плячо (у Паўднёвай Азіі).

САТРА́П (*гр.* satrapes. ад *перс.* sitrab) — 1) правіцель правінцыі ў Старажытнай Персіі; 2) *перан.* жорсткі начальнік, самадур, дэспат.

САТЫ́РА (*лац.* satira) — 1) літаратурны твор, у якім рэзка высмейваюцца адмоўныя з'явы жыцця; 2) наогул высмейванне, ганьбаванне чаго-н.

САТЭЛІ́Т (*лац.* satelles, -llitis = спадарожнік, паплечнік) — 1) спадарожнік планеты (напр. Месяц — с. Зямлі); 2) дзяржава, фармальна незалежная, а фактычна падпарадкаваная іншай, больш моцнай дзяржаве; 3) *перан.* паслугач, выканаўца чужой волі.

СА́УНА (*фін.* sauna) — гарачая сухая лазня.

СА́УНДТРЭ́К (*англ.* soundtrack, ад sound = гук + track = = след) — музыка да фільма.

САФА́РЫ (*англ.* safari, ад *ар.* safari = падарожжа) — 1) запаведнік у Афрыцы, дзе дазволена паляванне на дзікіх звяроў; 2) турпаездка, працяглае падарожжа ў экзатычныя краіны; 3) вопратка прамога крою з лёгкай гладкай тканіны з накладнымі кішэнямі, клапанамі, пагонамі.

САФІ́ЗМ (*гр.* sophisma = выдумка, галаваломка) — вывад, які толькі фармальна здаецца правільным, бо заснаваны на наўмысна няправільным падборы зыходных палажэнняў.

САФІ́СТЫКА (*гр.* sophistike) — разважанні, заснаваныя на *сафізмах*, слоўныя хітрыкі.

САЦЫЯ́ЛЬНЫ (*лац.* socialis = грамадскі) — грамадскі, які мае дачыненне да грамадскага ладу, да жыцця людзей і іх адносін у грамадстве, вынікае з умоў грамадскага жыцця (напр. с-ае становішча, с-ыя пераўтварэнні).

СВІ́НГЕР (*англ.* swinger) — фасон жаночага верхняга адзення, расклёшанага ад плячэй, у выглядзе курткі, кароткага паліто.

СВІ́ТЫНГ (*англ.* sweating = паценне) — надзвычай цяжкая форма эксплуатацыі работнікаў наймальнікамі, асабліва ў прыватных дамах.

СВОП (*англ.* swap) — аперацыя па абмену валюты на замежную з абавязацельствам зваротнага абмену праз пэў-

ны тэрмін, якая ажыццяўляецца паміж цэнтральнымі банкамі.

СЕА́НС (*фр.* séance) — дэманстрацыя або выкананне чаго-н. у пэўны прамежак часу без перапынку (напр. с. у кіно, с. гіпнозу).

СЕГРЭГА́ЦЫЯ (*лац.* segregatio = аддзяленне) — адна з форм расавай *дыскрымінацыі,* звязаная з абмежаваннем у правах па матывах расавай ці нацыянальнай прыналежнасці, напр. з прымусовым адасабленнем неграў ад белых.

СЕЗО́Н (*фр.* saison) — 1) адна з чатырох пор года (напр. летні с.); 2) частка года, найбольш прыдатная для якой-н. работы, адпачынку (напр. с. жніва, купальны с., тэатральны с.) або звязаная з якімі-н. пастаяннымі з'явамі прыроды (напр. с. дажджоў).

СЕЙЛ (*англ.* sale) — распрадажа тавараў па зніжаных цэнах, якая адбываецца звычайна ў канцы каляндарных сезонаў або з выпадку якіх-н. дзяржаўных або рэлігійных свят.

СЕЙМ (*польск.* sejm) — 1) саслоўна-прадстаўнічы орган у старажытнай Польшчы і Вялікім княстве Літоўскім; 2) назва *парламента* ў некаторых дзяржавах, напр. у Польшчы, Фінляндыі.

СЕЙСМІ́ЧНЫ (ад *гр.* seismos = землетрасенне) — звязаны з землетрасеннямі; прызначаны для вывучэння ваганняў зямной паверхні (напр. с-ыя з'явы, с-ая станцыя).

СЕЙФ (*англ.* safe = *літар.* надзейны) — 1) незгаральная металічная шафа для захоўвання сакрэтных папер, грошай, дакументаў; 2) памяшканне з такімі шафамі ў банку.

СЕКВЕ́СТР (*лац.* sequestrum) — забарона ці абмежаванне, якое накладваецца дзяржаўнымі ўладамі на карыстанне якой-н. маёмасцю.

СЕКРЭТЭ́Р (*фр.* secrétaire) — кніжная паліца з адкіднай або высоўнай дошкай, якая замяняе стол.

СЕКС (*англ.* sex, ад *лац.* sexus = пол) — сукупнасць псіхічных рэакцый, перажыванняў і ўчынкаў, звязаных з праяўленнем і задавальненнем палавых пачуццяў.

СЕКСАПІ́ЛЬНЫ (*англ.* sex appeal = фізічная прывабнасць) — які выклікае палавую цягу, пачуццёвыя эмоцыі.

СЕКС-ШÓП (*англ.* sex-shop) — магазін, які гандлюе эратычнай літаратурай, вырабамі эратычнага, сексуальнага характару.

СЕКС-ШÓУ (*англ.* sex-show) — тэатралізаванае прадстаўленне з эратычным, сексуальным ухілам.

СÉКТА (*лац.* secta = вучэнне, напрамак, школа) — 1) рэлігійная група, якая адкалолася ад пануючай царквы; 2) *перан.* група асоб, якая замкнулася ва ўласных вузкіх інтарэсах.

СÉКТАР (*лац.* sector = які адсякае) — 1) *мат.* частка плоскай фігуры, абмежаваная дугой і радыяльнымі лініямі (напр. с. круга); 2) частка якой-н. прасторы, абмежаваная радыяльнымі лініямі (напр. с. стадыёна); 3) частка народнай гаспадаркі, якая мае пэўныя эканамічныя і сацыяльныя прыметы (напр. дзяржаўны с., прыватны с.); 4) аддзел установы або арганізацыі, які мае пэўную спецыялізацыю (напр. с. уліку).

СЕКУЛЯРЫЗÁЦЫЯ (*фр.* sécularisation, ад *лац.* secularis = свецкі) — 1) перадача царкоўнай і манастырскай маёмасці ва ўласнасць дзяржавы; 2) вылучэнне чаго-н. з царкоўнага падпарадкавання і перадача свецкаму, грамадзянскаму (напр. с. школьнай адукацыі); 3) *перан.* вызваленне ад уплыву рэлігіі ў грамадскай і творчай дзейнасці.

СÉКЦЫЯ (*лац.* sectio = разразанне) — 1) аддзел установы ці арганізацыі з пэўнай спецыялізацыяй (напр. с. абутку ва універмагу, с. прозы ў Саюзе пісьменнікаў); 2) група ўдзельнікаў з'езда, канферэнцыі, нарады, якая працуе над пэўным колам пытанняў; 3) частка якога-н. збудавання, машыны, канструкцыі (напр. с. трубаправода).

СЕК'ЮРЫЦІ (*англ.* security) — 1) сістэма дзяржаўнай бяспекі, контрразведка; 2) *разм.* чалавек або група людзей, якія ажыццяўляюць ахову асобы, што іх наняла.

СЕЛÉКЦЫЯ (*лац.* selectio = адбор) — 1) штучны адбор у сельскай гаспадарцы для вывядзення лепшых парод жывёл і сартоў раслін; 2) навука аб вывядзенні лепшых парод жывёл і сартоў раслін; 3) *тэх.* вылучэнне карысных сігналаў на фоне перашкод у каналах сувязі.

СЕМЕ́СТР (*лац.* semestris = шасцімесячны) — навучальнае паўгоддзе ў вышэйшых або сярэдніх спецыяльных навучальных установах.

СЕМІНА́Р (*лац.* seminarium) — 1) практычныя заняткі, арганізаваныя ў вышэйшай навучальнай установе па групах; абмеркаванне студэнцкіх або аспіранцкіх дакладаў, самастойных работ; 2) групавыя заняткі, арганізаваныя для спецыяльнай падрыхтоўкі, павышэння кваліфікацыі або палітычнай адукацыі (напр. с. настаўнікаў).

СЕМІНА́РЫЯ (*лац.* seminarium = рассаднік) — 1) сярэдняя духоўная навучальная ўстанова; 2) сярэдняя навучальная ўстанова для падрыхтоўкі настаўнікаў у царскай Расіі і некаторых іншых краінах.

СЕНА́Т (*лац.* senatus) — 1) вышэйшы орган дзяржаўнай улады ў Старажытным Рыме рэспубліканскага перыяду; 2) вышэйшая судова-адміністрацыйная ўстанова ў царскай Расіі; 3) верхняя заканадаўчая палата парламента ў ЗША, Францыі і некаторых іншых краінах.

СЕНІ́ЛЬНЫ (*лац.* senilis) — *мед.* старэчы (напр. с. псіхоз).

СЕНСА́ЦЫЯ (*фр.* sensation, ад *лац.* sensus = пачуццё, адчуванне) — 1) моцнае ўражанне ад якой-н. падзеі, паведамлення; 2) з'ява, паведамленне, якое выклікае ўсеагульную цікавасць, узбуджэнне.

СЕНТЭ́НЦЫЯ (*лац.* sententia = думка, меркаванне) — выслоўе павучальнага характару (напр. выслухваць сентэнцыі).

СЕПАРА́ТНЫ (*лац.* separatus = аддзелены) — 1) асобны, адасоблены (напр. с-ая група); 2) які вядзецца, заключаецца без ведама і згоды саюзнікаў (напр. с. мір).

СЕПАРАТЫ́ЗМ (*фр.* séparatisme, ад *лац.* separatus = аддзелены) — імкненне да аддзялення, адасаблення (напр. палітычны с.); проціл. *уніянізм.*

СЕ́РВЕР (*англ.* server) — 1) *камп'ютэр*, які выконвае функцыі абслугоўвання карыстальнікаў і кіруе размеркаваннем інфармацыйных рэсурсаў у вылічальных сетках; 2) праграма, якая забяспечвае доступ да інфармацыйных рэсурсаў у вылічальных сістэмах.

СЕРВІ́З (*фр.* service, ад servir = накрываць на стол) — поўны набор сталовай ці чайнай пасуды з агульным мастацкім афармленнем на пэўную колькасць асоб.

СЕРВІЛІ́ЗМ (*фр.* servilisme, ад *лац.* servilis = рабскі) — рабалепства, прыслужніцтва, рабская ўгодлівасць.

СЕРВІ́ЛЬНЫ (*лац.* servilis = рабскі) — рабалепны, угодлівы (напр. с-ыя манеры).

СЕРВІРАВА́ЦЬ (*фр.* server, ад *лац.* servire = служыць) — расстаўляць па пэўных правілах пасуду, стравы, рыхтуючы стол да абеду.

СЕРТЫФІКА́Т (*фр.* certificat, ад *лац.* certus = верны + facere = рабіць) — 1) пазыковае фінансавае абавязацельства дзяржавы, а таксама назва аблігацый спецыяльных дзяржаўных пазык; 2) дакумент са звесткамі пра асартымент, колькасць, якасць тавару, які экспартуецца.

СЕРЫЯ́Л (*англ.* serial, ад *лац.* serias = рад) — тэлевізійны фільм, які налічвае многа *серый.*

СЕ́СІЯ (*лац.* sessio = пасяджэнне) — 1) пасяджэнне прадстаўнічага органа, суда, навуковай або грамадскай арганізацыі; 2) перыяд здачы экзаменаў у ВНУ і тэхнікумах.

СЁРФІНГ (*англ.* surfing) — від воднага спорту, які заключаецца ў тым, што спартсмен, стоячы на спецыяльнай дошцы, слізгаціць па прыбойных хвалях.

СІБАРЫ́Т (*гр.* sybarites = жыхар старажытнагрэчаскай калоніі Сібарыс) — распешчаны, раздураны раскошаю чалавек, багаты спешчаны гультай.

СІДЗІРО́М [*англ.* CD-ROM, ад c(ompact) d(isk) = кампактдыск + r(ead) o(nly) m(emory) = чытае толькі памяць] — дыск, які выкарыстоўваецца для пастаяннага захоўвання дадзеных, знешніх у адносінах да *камп'ютэра.*

СІ́КВЭЛ (*англ.* sequel) — фільм, зняты як працяг раней існуючай стужкі.

СІЛАГІ́ЗМ (*гр.* syllogismos) — розумазаключэнне, атрыманае на аснове двух суджэнняў.

СІ́МВАЛ (*гр.* symbolon) — 1) прадмет або яго малюнак, а таксама графічны знак, якія выражаюць пэўную з'яву, ідэю; 2) умоўнае абазначэнне якой-н. велічыні, паняцця (напр. сімвалы хімічных элементаў); 3) мастацкі вобраз, які ўмоўна перадае якую-н. думку, перажыванне; 4) знак, які нясе пэўную інфармацыю (у інфарматыцы і вылічальнай тэхніцы).

СІМПА́ТЫЯ (*гр.* sympatheia = спачуванне) — цяга, прыхільнасць да каго-н. або чаго-н. (проціл. *антыпатыя*).

СІМПО́ЗІУМ (*лац.* symposium, ад *гр.* symposion = *літар.* баляванне) — нарада па якім-н. навуковым пытанні (напр. с. па праблемах ядзернай энергетыкі).

СІМПТО́М (*гр.* symptoma = супадзенне, прыкмета) — 1) знешняе праяўленне хваробы; 2) *перан.* знешняя прымета якой-н. з'явы (напр. сімптомы набліжэння крызісу).

СІМУЛЯ́ЦЫЯ (*лац.* simulatio) — прытворства, стварэнне ілжывага ўяўлення аб чым-н. з мэтай увесці ў зман (напр. с. хваробы).

СІНАГО́ГА (*гр.* synagoge = сход) — яўрэйскі малітоўны дом.

СІНГЛ (*англ.* single = адзін, адзіны) — 1) гульня ў *тэніс*, калі кожны бок прадстаўлены адным гульцом; 2) дыск з запісам песень аднаго аўтара або выканаўцы.

СІНДРО́М (*гр.* syndromos = які разам бяжыць) — 1) комплекс *сімптомаў*, характэрных для якога-н. захворвання; 2) *перан.* сукупнасць прымет якой-н. грамадскай з'явы, падзеі, што мае звычайна негатыўныя вынікі (напр. чарнобыльскі с.).

СІНДЫКА́Т (*фр.* syndicat, ад *гр.* syndikas = які дзейнічае сумесна) — 1) манапалістычнае аб'яднанне прадпрыемстваў з мэтай абмежавання канкурэнцыі і забеспячэння панавання на рынках; 2) назва прафсаюзаў у Францыі і некаторых іншых краінах.

СІНЕКУ́РА (*лац.* sine cura = без клопату) — пасада, якая добра аплачваецца і не патрабуе асаблівых намаганняў.

СІНКРЭТЫ́ЗМ (*гр.* synkretismos = злучэнне) — 1) злітнасць, нерасчлянёнасць, якія характарызуюць першапачатковы, неразвіты стан якой-н. з'явы (напр. с. першабытнага мастацтва); 2) *філас.* разнавіднасць *эклектызму*, неарганічнае спалучэнне разнародных элементаў — філасофскіх поглядаў, рэлігійных сістэм і інш.

СІ́НТЭЗ (*гр.* synthesis = злучэнне, спалучэнне) — 1) даследаванне з'яў у іх адзінстве і ўзаемнай сувязі частак, абагульненне, звядзенне дадзеных у адзінае цэлае (параўн. *аналіз* 1); 2) атрыманне складаных хімічных злучэнняў з больш простых (напр. с. бялкоў).

СІНТЭЗА́ТАР (ад *гр.* synthesis = злучэнне, спалучэнне) — клавішны электрамузычны інструмент, здольны ствараць, сінтэзаваць гукі, падобныя на гучанне музычных інструментаў.

СІНХРО́ННЫ (*гр.* synchronos, ад syn = разам + chronos = = час) — які адбываецца адначасова, супадае ў часе (напр. с-ае вярчэнне матораў, с. пераклад).

СІСТЭ́МА (*гр.* systema = злучэнне, складзенае з частак) — 1) сукупнасць заканамерна звязаных паміж сабой элементаў (прадметаў, з'яў, поглядаў, ведаў і г. д.), якія складаюць пэўнае цэласнае ўтварэнне, адзінства; 2) пэўны парадак у размяшчэнні і сувязі частак чаго-н. (напр. с. механізмаў); 3) форма арганізацыі чаго-н. (напр. выбарчая с.); 4) сукупнасць прынцыпаў, якія служаць асновай якога-н. вучэння (напр. філасофская с. Гегеля); 5) форма грамадскага ладу (напр. дзяржаўная с.); 6) сукупнасць органаў, якія маюць агульную функцыю (напр. нервовая с.); 7) канструкцыя (напр. с. самалёта).

СІСТЭМАТЫЗА́ЦЫЯ (*фр.* systematisation, ад *гр.* systema = злучэнне, складзенае з частак) — размяшчэнне чаго-н. у вызначаным парадку і сувязі частак, прывядзенне ў *сістэму*.

СІТУА́ЦЫЯ (*фр.* situation, ад *п.-лац.* situatio = становішча) — сукупнасць абставін, якія ствараюць тое або іншае становішча (напр. міжнародная с.).

СІЯНІ́ЗМ (*ням.* Sionizm, ад *ст.-яўр.* Sion = назва гары ў Іерусаліме) — яўрэйскі нацыянальны рух, які прапагандуе аб'яднанне яўрэяў розных краін на аснове агульнасці іх гістарычнай радзімы.

СКАБРО́ЗНЫ (*фр.* scabreux, -use, ад *лац.* scabrosus = грубы) — непрыстойны (напр. с. анекдот).

СКАНДА́Л (*фр.* scandale) — 1) ганебнае здарэнне, выпадак, які ставіць яго ўдзельнікаў у няёмкае становішча (напр. палітычны с.); 2) сварка з крыкам, лаянкай, бойкай (напр. учыніць с.).

СКАНДЗІ́РАВАЦЬ (*ням.* skandieren, ад *лац.* scandere) — выразна, па складах вымаўляць словы (напр. с. верш).

СКА́НЕР (*англ.* scanner) — *інф.* устройства для аптычнага ўводу інфармацыі (тэкстаў, графікаў і інш.) у памяць *камп'ютэра*.

СКАНІ́РАВАЦЬ (*англ.* scan = уважліва разглядаць) — *інф.* уводзіць пры дапамозе *сканера* інфармацыю (тэкст, графік і інш.) у памяць *камп'ютэра*.

СКА́УТ (*англ.* scout = разведчык) — член скауцкай (гл. *скаутызм*) арганізацыі.

СКАУТЫ́ЗМ (ад *англ.* scout = разведчык) — адна з форм дзіцячага і юнацкага руху, якая ўзнікла ў Англіі ў 1907 г. з мэтай выхавання моладзі ў духу патрыятызму і рэлігійнасці; у розных краінах набыла розныя формы; аб'ядноўвае *бойскаутаў* і *гёрлскаутаў*.

СКВОШ (*англ.* squash) — спартыўная гульня з мячом і ракеткамі на спецыяльным *корце*, у якой два гульцы па чарзе адбіваюць удары мяча, які адскоквае ад сцяны.

СКЕЙТБО́РД (*англ.* skateboard, ад skate = катацца + board = = дошка) — *сп.* катанне на спецыяльнай дошцы з ролікамі.

СКЕ́ЙТЭР (*англ.* skater) — той, хто займаецца *скейтбордам*.

СКЕ́ПСІС (*гр.* skepsis = разбор, сумненне) — сумненне, недавер да чаго-н.

СКЕ́ПТЫК (*гр.* skeptikos = які разглядае, крытыкуе) — 1) прыхільнік *скептыцызму* 1; 2) недаверлівы чалавек, які сумняваецца ва ўсім.

СКЕПТЫЦЫ́ЗМ (*фр.* scepticisme, ад *гр.* skeptikos = які разглядае, крытыкуе) — 1) філасофскі напрамак, які падвяргае сумненню магчымасць пазнання аб'ектыўнай рэчаіснасці (параўн. *агнастыцызм*); 2) крытычны недавер, крайняе сумненне ў чым-н.

СКЕТЧ (*англ.* sketch = эскіз) — невялікая эстрадная п'еса жартаўлівага зместу.

СКІНХЭ́Д (*англ.* skinhead, ад skin = скура + head = галава) — член маладзёжнай групоўкі, агрэсіўна настроенай па адносінах да людзей іншых рас і нацыянальнасцей; знешне адрозніваецца паголенай галавой.

СКЛЕРО́З (*гр.* sklerosis = зацвярдзенне) — зацвярдзенне тканак або органа, выкліканае старэннем і адміраннем дзейных клетак і заменай іх злучальнай тканкай (напр. с. сасудаў, с. мозгу).

СКОТЧ (*англ.* scotch = надрэз) — клейкая празрыстая стужка для канцылярскіх, гаспадарчых патрэб.

СКРАБ (*англ.* scrub) — касметычны сродак для глыбокага ачышчэння скуры.

СКРУПУЛЁЗНЫ (*лац.* scrupulosus) — вельмі акуратны, дакладны да дробязей (напр. с-ае даследаванне).

СКУ́ТЭР (*англ.* scooter, ад scoot = бегчы) — аднамесная пласкадонная спартыўная лодка з падвесным маторам.

СЛАЙД (*англ.* slide) — 1) фатаграфічны здымак на шкле або празрыстай плёнцы для праекцыйнага ліхтара; 2) рухомае сядзенне для грабца ў гоначнай лодцы.

СЛА́КСЫ (*англ.* slacks) — шырокія штаны з лёгкай тканіны.

СЛА́ЛАМ (*нарв.* slalom) — скарасны спуск з гор на лыжах па вельмі звілістай дарожцы як від горналыжнага спорту.

СЛЕНГ (*англ.* slang = жаргон) — сукупнасць слоў і выразаў, якія складаюць слой размоўнай лексікі людзей пэўных узроставых груп, прафесій, сацыяльных праслоек і г. д. (напр. маладзёжны с., с. мастакоў).

СЛІ́ПЕР (ад *англ.* sleep = спаць) — той, каго прыводзяць у гіпнатычны стан з мэтай унушыць яму пэўныя адчуванні, выклікаць гатоўнасць да пэўных дзеянняў.

СЛО́ГАН (*англ.* slogan) — 1) кароткі лозунг, які выражае пэўны погляд або рэкламуе тавар; 2) сціслая, лёгкаўспрымальная фармуліроўка рэкламнай ідэі.

СМОГ [*англ.* smog, ад smo(ke) = дым + (fo)g = туман] — сумесь дыму і пылу з туманам, якая ўтварае завесу над буйнымі прамысловамі гарадамі.

СМО́КІНГ [*англ.* smoking (jacket) = *літар.* пінжак, у якім курацъ] — пінжак з чорнага сукна з адкрытай грудзінай і доўгімі абшытымі шоўкам адваротамі.

СМЭШ (*англ.* smech = удар) — удар па тэнісным мячы, які ляціць вышэй галавы, з мэтай накіраваць яго ўніз на поле праціўніка.

СНАБІ́ЗМ (*англ.* snobbism) — манеры, паводзіны, уласцівыя *снобу*.

СНА́ЙПІНГ (*англ.* sniping, ад snipe = страляць з укрыцця) — звышметкая снайперская стральба.

СНІ́КЕРС (*англ.* snickers) — шакаладны батончык імпартнага паходжання.

СНОБ (*англ.* snob) — чалавек, які беспадстаўна прэтэндуе на вытанчаны густ, манеры, асобую інтэлектуальнасць.

СНОЎБО́РДЫНГ (*англ.* snowboarding) — від горналыжнага спорту, скорасны спуск на пластыкавай дошцы.

СО́ЛА (*іт.* solo, ад *лац.* solus = толькі адзін) — музычны твор або яго частка, прызначаныя для выканання адным

музыкантам, спеваком, танцорам, а таксама выкананне такога твора адным чалавекам (напр. с. для скрыпкі).

СОРТ (*фр.* sorte, ад *лац.* sors, -rtis = частка, разнавіднасць) — 1) тое, што і *гатунак* 1; 2) разнавіднасць якой-н. культурнай расліны, якая адрозніваецца ад іншых раслін гэтага ж віду каштоўнымі якасцямі (напр. высокаўраджайны с. пшаніцы).

СО́УЛ (*англ.* soul) — стыль рок-музыкі.

СО́ЦЫУМ (*лац.* socium = агульнае, сумеснае) — *філас.* калектыў людзей, які характарызуецца агульнасцю сацыяльнага, эканамічнага і культурнага жыцця.

СПАГЕ́ЦЦІ (*іт.* spaghetti) — выраб з пшанічнай мукі ў выглядзе доўгіх ніцей, якія адварваюцца цалкам.

СПА́ЗМА (*гр.* spasma) — сутаргавае скарачэнне мышцаў (напр. с. сціснула горла).

СПАНТА́ННЫ (*лац.* spontaneus = адвольны) — выкліканы ўнутранымі прычынамі, без знешніх уздзеянняў (напр. с-ае развіццё, с. працэс).

СПАРАДЫ́ЧНЫ (*лац.* sporadicus, ад *гр.* sporadikos) — адзінкавы, не рэгулярны, выпадковы (напр. с-ая з'ява).

СПА́РЫНГ (*англ.* sparring) — трэніровачны бой баксёраў перад спаборніцтвам; вольны бой.

СПЕКТА́КЛЬ (*фр.* spectacle, ад *лац.* spectaculum = відовішча) — 1) тэатральная пастаноўка (напр. вячэрні с.); 2) *перан.* якое-н. незвычайнае відовішча, здарэнне (напр. устроіць с.).

СПЕКУЛЯ́ЦЫЯ (*лац.* speculatio = высочванне, назіранне) — 1) гандаль з мэтай нажывы, скупка і перапродаж тавараў і прадуктаў па больш высокіх цэнах; 2) *перан.* выкарыстанне чаго-н. з карыслівымі мэтамі (напр. с. на сяброўскіх пачуццях); 3) *філас.* абстрактныя разважанні, адарваныя ад вопыту і практыкі (напр. псеўданавуковыя спекуляцыі).

СПЕЦЫ́ФІКА (*лац.* specificus = асаблівы) — тое, што ўласціва толькі дадзенаму прадмету ці з'яве, іх асаблівасць.

СПЕЦЫЯЛІЗА́ЦЫЯ (*фр.* spécialisation, ад *лац.* specialis = асаблівы) — 1) набыццё спецыяльных ведаў у якой-н. галіне; 2) абмежаванне вытворчай дзейнасці якой-н. спецыяльнай галіной; 3) падзел працы на асобныя аперацыі.

СПЕЦЫЯЛІ́СТ (*фр.* spécialiste, ад *лац.* specialis = асаблівы) — асоба, якая валодае прафесійна спецыяльнымі ведамі і навыкамі ў якой-н. галіне навукі, тэхнікі, вытворчасці, мастацтва; майстар сваёй справы.

СПЕЦЫЯ́ЛЬНЫ (*лац.* specialis) — 1) асобы, прызначаны толькі для чаго-н. (напр. с. рэйс); 2) звязаны з асобнай галіной навукі, тэхнікі, вытворчасці, мастацтва (напр. с-ая адукацыя).

СПІДВЕ́Й (*англ.* speedway, ад speed = хуткасць + way = шлях, дарога) — мотагонкі на гаравым, травяным або ледзяным трэку.

СПІ́КЕР (*англ.* speaker, ад speak = гаварыць) — старшыня парламента або (у парламентах некаторых краін) яго ніжняй палаты.

СПІРЫТЫ́ЗМ (*фр.* spiritisme, ад *лац.* spiritus = душа, дух) — містычная вера ў замагільнае жыццё душ памерлых і ў магчымасць зносін з імі, а таксама ўяўныя зносіны з душамі памерлых пры дапамозе розных прыёмаў (вярчэння сталоў, сподачкаў і г. д.).

СПІЧ (*англ.* speech) — кароткая прывітальная застольная прамова.

СПІЧРА́ЙТЭР (*англ.* speechwriter, ад speech = прамова + + writer = які піша) — той, хто піша тэксты прамоў для высокапастаўленых асоб дзяржавы.

СПЛІН (*англ.* spleen, ад *гр.* splen = селязёнка) — сумны настрой, апатыя, хандра.

СПО́ЙЛЕР (*англ.* spoiler) — засцерагальная дэталь на кузаве аўтамабіля.

СПО́НСАР (*англ.* sponsor) — асоба або арганізацыя, якія фінансуюць пэўнае мерапрыемства як з мэтай яго падтрымкі, так і для рэкламы ўласнай дзейнасці.

СПО́РТЫНГ (*англ.* sporting) — від стралковага спорту, стральба з гладкаствольных ружжаў па рухомых мішэнях.

СПОТ (*англ.* spot) — біржавая здзелка на наяўны тавар з неадкладнай аплатай.

СПО́ЎКСМЕН (*англ.* spokesman, ад speak = гаварыць + + man = чалавек) — прадстаўнік якой-н. афіцыйнай асобы, які публічна выражае яе пазіцыю па тых ці іншых пытаннях.

СПРЫНТ (*англ.* sprint) — спаборніцтва на кароткія дыстанцыі ў лёгкаатлетычным бегу, катанні на каньках, у веласіпедным спорце, плаванні і інш.

СПРЫ́НТЭР (*англ.* sprinter) — спартсмен, які спецыялізуецца ў *спрынце* (параўн. *стаер* 1).

СПУ́НІНГ (*англ.* spooning) — вучэбная грабная аднамесная лодка.

СПУРТ (*англ.* spurt = рывок) — рэзкі, імклівы рывок перад фінішам у час бегу, плавання, катання на коньках, веласіпедных гонак і інш.

СТАБІЛІЗА́ЦЫЯ (*фр.* stabilisation, ад *лац.* stabilis = устойлівы) — прывядзенне чаго-н. ва ўстойлівае становішча, замацаванне на пэўным узроўні (напр. с. напружання, с. эканомікі).

СТАБІ́ЛЬНЫ (*лац.* stabilis = устойлівы) — устойлівы, нязменны, пастаянны (напр. с-ае напружанне, с-ыя цэны).

СТАГНА́ЦЫЯ (*англ.* stagnation, ад *лац.* stagnare = рабіць нерухомым) — застой у эканоміцы, вытворчасці, грамадскім жыцці.

СТАГФЛЯ́ЦЫЯ [*англ.* stagflation, ад stag(nation) = стагнацыя + (inf)lation = інфляцыя] — форма *інфляцыі*, якая характарызуецца праяўленнямі *стагнацыі* эканомікі і адначасовым ростам дарагавізны.

СТАДЫЁН (*гр.* stadion = месца для спаборніцтваў) — комплекснае спартыўнае збудаванне з футбольным полем, бегавымі дарожкамі, пляцоўкамі для спаборніцтваў і трэніровак, трыбунамі для гледачоў.

СТА́ЕР (*англ.* stayer = *літар.* вынослівы чалавек) — 1) спартсмен, які спецыялізуецца ў бегу ці гонках на доўгія дыстанцыі (параўн. *спрынтэр*); 2) конь, які дасягнуў на скачках найбольшай хуткасці на доўгіх дыстанцыях (параўн. *фляер*).

СТАЖ (*фр.* stage) — тэрмін, на працягу якога чалавек працуе або набывае спецыялізацыю (напр. працоўны с., вытрабавальны с.).

СТА́ЛКЕР (*англ.* stalker, ад stalk = падкрадвацца) — 1) першапраходзец, першаадкрывальнік (звычайна ў небяспечных для жыцця месцах); 2) той, хто рызыкуе жыццём, падвяргае яго вялікай небяспецы для дасягнення якой-н. мэты.

СТАМАТО́ЛАГ (ад *гр.* stoma, -atos = рот + logos = слова, вучэнне) — спецыяліст, які вывучае захворванні органаў поласці рота (зубоў, сківіц і інш.); параўн. *дантыст*.

СТАНДА́РТ (*англ.* standard = норма, узор, мерка) — 1) узор, мадэль, эталон, якім павінна адпавядаць што-н. сваім памерам, формай, якасцю і г. д. (напр. с. вырабаў); 2) *перан.* нешта шаблоннае, што не мае ў сабе нічога арыгінальнага, творчага (напр. дзейнічаць па стандарту).

СТАРТ (*англ.* start) — 1) момант пачатку спартыўных спаборніцтваў (па бегу, плаванні і г. д.) або ўзлёту лятальнага апарата (ракеты, касмічнага карабля); 2) месца, з якога пачынаюцца спаборніцтвы па хадзьбе, бегу, яздзе, плаванні (напр. выйсці на с.); 3) *перан.* пачатак, зыходны пункт пры адліку якой-н. падзеі.

СТА́ТУС (*лац.* status) — прававое становішча, стан (напр. дыпламатычны с., с. незалежнай дзяржавы).

СТА́ТУС-КВО́ (*лац.* status quo) — становішча, якое існавала або існуе ў пэўны момант.

СТА́ТУ́Т (*польск.* statut, ад *лац.* statutum) — 1) звод палажэнняў, якія вызначаюць структуру, прынцыпы і парадак дзейнасці якой-н. арганізацыі, установы (напр. С. Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі); 2) звод правіл, якія рэгулююць парадак выканання ці прымянення чаго-н. (напр. вайсковы с.); 3) звод законаў у некаторых краінах Еўропы XIV—XVIII стст. (напр. С. Вялікага княства Літоўскага).

СТАТЫ́СТ (*іт.* statista, ад *гр.* statos = які стаіць) — 1) акцёр, які выконвае на сцэне другарадныя ролі без слоў; 2) *перан.* пасіўны назіральнік.

СТАТЫ́СТЫКА (*ням.* Statistik, ад *лац.* status = стан) — 1) навука аб колькасных зменах у развіцці грамадства і народнай гаспадаркі (напр. эканамічная с.); 2) навуковы метад колькасных даследаванняў у некаторых галінах ведаў (напр. матэматычная с.).

СТАТЫ́ЧНЫ (*гр.* statikos = які ўтрымлівае раўнавагу) — нерухомы, які знаходзіцца ў стане спакою, раўнавагі (напр. с-ая поза).

СТАФА́Ж (*ням.* Staffage) — 1) невялікія фігуры людзей і жывёл, намаляваныя на пейзажнай карціне для яе ажыўлення; 2) *перан.* малазначныя, несамастойныя фігуры ў палітыцы, прызначаныя адцягнуць увагу апанентаў.

СТАЦЫЯНА́Р (*лац.* stationarius = нерухомы) — 1) установа з пастаянным месцам знаходжання (напр. бібліятэка-с.);

2) лячэбная ўстанова, якая мае пастаянныя ложкі для хворых; 3) дзённае аддзяленне ў ВНУ ў адрозненне ад вячэрняга і завочнага (напр. вучыцца на стацыянары).

СТРАТАСФЁРА (ад *лац.* stratum = слой + sphaira = шар) — слой зямной *атмасферы*, размешчаны над *трапасферай*, на вышыні ад 8—16 да 55 км.

СТРАТАЦЫ́Д (ад *лац.* stratum = слой + caedere = забіваць) — знішчэнне насельніцтва па прымеце прыналежнасці да пэўнага слою грамадства (кулацтва, купецтва, дваранства, інтэлігенцыі і г. д.).

СТРАТЭ́ГІЯ (*гр.* strategia, ад stratos = войска + ago = вяду) — 1) навука аб вядзенні вайны, майстэрства вядзення вайны (параўн. *тактыка* 1); 2) *перан.* майстэрства кіраўніцтва, заснаванае на доўгатэрміновых прагнозах.

СТРУКТУ́РА (*лац.* structura) — 1) узаемаразмяшчэнне і сувязь састаўных частак чаго-н.; будова (напр. с. глебы, с. слова); 2) устройства, арганізацыя (напр. с. кіравання).

СТРЫ́НГЕР (*англ.* stringer) — карэспандэнт, які працуе ў небяспечных умовах.

СТРЫПТЫ́З (*англ.* striptease, ад strip = знімаць + tease = = дражніць) — эратычнае танцавальнае выступленне з паступовым распрананнем танцоўшчыцы ці танцоўшчыка.

СТРЫПТЫ́З-БІ́ЗНЕС (ад *англ.* striptease = стрыптыз + business = бізнес) — бізнес, звязаны з арганізацыяй і дэманстрацыяй стрыптызу і іншых эстрадна-эратычнах шоу.

СТРЭС (*англ.* stress) — стан напружання арганізма, які ўзнікае пад уплывам моцных уздзеянняў (холаду, голаду, псіхічных і фізічных траўм).

СТРЭ́ТЧЫНГ (*англ.* stretching = расцягванне) — комплекс фізічных практыкаванняў для расцягвання пэўных частак цела, пры якім чаргуюцца напружанне і расслабленне розных мышц.

СТУ́ДЫЯ (*іт.* studio = стараннe, вывучэнне) — 1) майстэрня мастака або скульптара; 2) школа для падрыхтоўкі мастакоў або артыстаў; 3) спецыяльна абсталяванае памяшканне для вядзення радыё- і тэлеперадач, для фота- і кіназдымак.

СТЫ́КЕР (*англ.* sticker, ад stick = наклейваць) — этыкетка, ярлык, якія наклейваюцца на тавар.

СТЫЛІ́СТ (*фр.* styliste, ад *гр.* stylos = палачка для пісьма) — чалавек, які валодае майстэрствам літаратурнага стылю, піша добрым стылем.

СТЫЛЬ (*фр.* style, ад *гр.* stylos = палачка для пісьма) — 1) сукупнасць характэрных прымет мастацкага афармлення пэўнага часу або пэўнага напрамку (напр. гатычны с.); 2) прыём, спосаб, метад работы або паводзін (напр. с. кіраўніцтва); 3) сукупнасць моўных прыёмаў пісьменніка або літаратурнага твора, жанру (напр. публіцыстычны с.); 4) спосаб летазлічэння (напр. стары с., новы с.).

СТЫ́МУЛ (*лац.* stimulus = *літар.* востраканцовы кій, якім паганялі жывёл) — прычына, якая заахвочвае да работы, да дзейнасці (напр. матэрыяльныя стымулы).

СТЫМУЛЯ́ЦЫЯ (*лац.* stimulatio) — паскарэнне або ўзмацненне развіцця, актывізацыя дзейнасці чаго-н. (напр. с. росту раслін, с. дзейнасці сардэчнай мышцы).

СТЫПЕ́НДЫЯ (*лац.* stipendium = плата) — штомесячная грашовая дапамога студэнтам, аспірантам і навучэнцам сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў.

СТЫХІ́Я (*гр.* stoicheion) — 1) адзін з асноўных элементаў прыроды (вада, зямля, паветра, агонь) у антычнай філасофіі; 2) з'явы прыроды, якія праяўляюцца як магутная разбуральная сіла (напр. марская с.); 3) *перан.* неарганізаваная сіла, якая дзейнічае ў сацыяльным асяроддзі (напр. с. інфляцыі); 4) *перан.* прывычнае асяроддзе (напр. свая с.).

СТЭ́ЛА (*лац.* stela, ад *гр.* stele = слуп) — вертыкальна пастаўленая каменная або металічная пліта (мемарыяльная, надмагільная) з надпісам або рэльефнымі выявамі.

СТЭНАГРА́МА (ад *гр.* stenos = вузкі, цесны + gramma = = знак, рыса) — запіс вуснай мовы (прамовы, лекцыі і інш.) пры дапамозе асобай сістэмы знакаў і скарочаных слоў і спалучэнняў.

СТЭРЫЛІЗА́ЦЫЯ (*фр.* sterilisation, ад *лац.* sterilis = бясплодны) — 1) знішчэнне мікраарганізмаў пры дапамозе высокай тэмпературы ці хімічных рэчываў; 2) штучнае абясплоджванне.

СТЭРЭАСКАПІ́Я (ад *гр.* stereos = прасторавы + skopeo = гляджу) — метад атрымання адлюстраванняў, што ствараюць ураджанне аб'ёмнасці прадметаў і іх прасторавага размяшчэння.

СТЭРЭАТЫ́П (ад *гр.* stereos = прасторавы + typos = адбітак) — 1) *палігр.* металічная пласціна, на якой дакладна перадаецца друкарскі набор і якая служыць для друкавання шматтыражных выданняў; 2) *перан.* нязменны ўзор, шаблон (напр. дзейнічаць па стэрэатыпу).

СУБАРДЫНА́ЦЫЯ (ад *лац.* sub = пад + ordinatio = прывядзенне ў парадак) — сістэма строгага падпарадкавання малодшых службовых асоб старшым.

СУБВЕ́НЦЫЯ (*лац.* subventio = дапамога) — від дзяржаўнай грашовай дапамогі асобным галінам гаспадаркі, якая, у адрозненне ад *датацыі*, павінна быць выкарыстана на канкрэтныя мэты.

СУБ'Е́КТ (*лац.* subjectum) — 1) *філас.* чалавек, які пазнае знешні свет (*аб'ект*) і ўздзейнічае на яго; 2) асоба або арганізацыя, якія валодаюць пэўнымі правамі і абавязкамі (напр. с. права); 3) чалавек, звычайна з адмоўнымі рысамі характару; 4) прадмет суджэння ў логіцы; 5) *лінгв.* дзейнік.

СУБ'ЕКТЫ́ЎНЫ (*лац.* subjectivus = які далучаецца) — 1) уласцівы толькі дадзенай асобе, асабісты (напр. с-ыя перажыванні); 2) небесстаронні, прадузяты (проціл. *аб'ектыўны* 2).

СУБЛІМА́ЦЫЯ (*лац.* sublimatio = падніманне) — 1) пераход рэчыва пры награванні з цвёрдага стану непасрэдна ў газападобны, абмінаючы вадкі; 2) пераключэнне ніжэйшых, пераважна сексуальных пабуджэнняў на высокія, інтэлектуальна і сацыяльна карысныя мэты.

СУБСІ́ДЫЯ (*лац.* subsidium) — дапамога ў грашовай або натуральнай форме каму-н.

СУБСТРА́Т (*лац.* substratum = аснова, падкладка) — 1) *філас.* агульная аснова ўсіх працэсаў і з'яў; 2) элементы мовы папярэдняга насельніцтва дадзенай тэрыторыі, якія захаваліся ў мове прышэльцаў (параўн. *адстрат*).

СУБТЫ́ЛЬНЫ (*лац.* subtilis) — 1) кволы, слабы; 2) далікатны (аб чалавеку).

СУБЦІ́ТР (*фр.* subtitre, ад *лац.* sub = пад + *фр.* titre = надпіс) — надпіс на ніжняй частцы кадра іншаземнага фільма з перакладам іншамоўнага тэксту на мову, зразумелую гледачам.

СУВЕНІ́Р (*фр.* souvenir) — памятны падарунак або пакупка як памяць аб наведванні краіны, горада і г. д.

СУВЕРЭНІТЭТ (*ням.* Souveränität, ад *фр.* souverainité) — поўная незалежнасць дзяржавы ў знешняй і ўнутранай палітыцы.

СУВЕРЭННЫ (*фр.* souverain) — 1) незалежны, самастойны (напр. с-ая дзяржава); 2) які ажыццяўляе вярхоўную ўладу (напр. с. правіцель).

СУІНГ (*англ.* swing = рытм) — стыль джазавай музыкі, характэрнай асаблівасцю якой з'яўляецца сольная імправізацыя, складаны акампанемент, вялікая колькасць выканаўцаў.

СУІЦЫД (*фр.* suicide, ад *лац.* sui = сябе + caedere = забіваць) — *юр., мед.* самазабойства.

СУПЕРВАЙЗЕР (*англ.* supervisor) — арганізатар работ, якія патрабуюць дзеянняў па пэўнай адзінай праграме.

СУПЕРМАРКЕТ (*англ.* supermarket, ад *лац.* super = над, звыш + *англ.* market = рынак) — буйны магазін самаабслугоўвання па гандлю таварамі паўсядзённага попыту, пераважна спажывецкага.

СУПЕРМЭН (*англ.* superman, ад *лац.* super = над, звыш + + *англ.* man = чалавек) — 1) герой дэтэктываў, коміксаў, кінабаевікоў, надзелены нязвыклымі якасцямі, якія робяць яго непераможным, абаяльным; 2) *іран.* чалавек, упэўнены ў сваёй перавазе над іншымі.

СУПЕРШОЎ (*англ.* supershow, ад *лац.* super = над + *англ.* show = шоу) — прадстаўленне, у якім выкарыстоўваюцца спецыяльныя сродкі, прыёмы для стварэння моцнага ўражання ў гледачоў.

СУРАГАТ (*лац.* surrogatus = пастаўлены замест іншага) — 1) непаўнацэнны замяняльнік чаго-н.; 2) *перан.* падробка, фальсіфікацыя.

СУРВЭТКА (*фр.* serviette) — 1) невялікі абрус; 2) невялікі кавалак тканіны або паперы ў выглядзе хустачкі для выцірання губ пасля яды, засцеражэння вопраткі ў цырульні і інш.

СУТЭНЁР (*фр.* souteneur) — маральна паўшы чалавек, які жыве на сродкі прастытуткі.

СУФЛЁР (*фр.* souffleur) — 1) работнік тэатра, які падказвае акцёрам словы ролі ў час спектакля; 2) *перан.* падказчык.

СФЁРА (*лац.* sphaera, ад *гр.* sphaira = шар) — 1) шар або яго ўнутраная паверхня (напр. зямная с., нябесная с.); 2) вобласць распаўсюджання чаго-н. (напр. с. прыцягнення планеты, с. уплыву); 3) галіна якой-н. дзейнасці, праяўлення якіх-н. інтарэсаў (напр. с. вытворчасці, с. абслугоўвання); 4) грамадскае асяроддзе, кола асоб, аб'яднаных агульнасцю сацыяльнага становішча або заняткаў (напр. навуковая с., дзелавая с.).

СХАЛА́СТЫКА (*гр.* scholastikos = школьны) — 1) сярэдневяковая рэлігійна-ідэалістычная філасофія, якая вызначалася абстрактнымі разважаннямі і фармальнымі лагічнымі мудрагельствамі; 2) *перан.* фармальныя веды, адарваныя ад жыцця.

СХЕМАТЫ́ЗМ (*гр.* schematismos = абрысы, форма) — спрошчанасць, трафарэтнасць у мысленні, у адлюстраванні чаго-н.

СЦЭ́НА (*лац.* scaena, ад *гр.* skene) — 1) спецыяльная пляцоўка, на якой адбываюцца спектаклі, прадстаўленні; 2) тэатр, тэатральная дзейнасць (напр. майстры сцэны); 3) частка дзеяння, эпізод у п'есе, літаратурным творы, карціне мастака, кінафільме; 4) рэзкая, вострая размова (напр. сямейная с.); 5) *перан.* арэна дзейнасці (напр. сысці са сцэны).

СЦЮАРДЭ́СА (*англ.* stewardess) — бортправадніца на самалёце.

СЭЙШН (*англ.* session) — музычная вечарынка, неафіцыйны канцэрт *рок-* або *поп-музыкі*, часцей для вузкага кола аб'яднаных агульнымі інтарэсамі людзей.

СЭ́КАНД-ХЭ́НД (*англ.* second-hand, ад second = другі + + hand = рука) — 1) былыя ва ўжыванні, патрыманыя, не новыя рэчы (звычайна адзенне); 2) магазін, які гандлюе паношаным адзеннем.

СЭНС (*польск.* sens, ад *лац.* sensus) — 1) значэнне, унутраны змест (напр. с. артыкула); 2) мэта, разумная падстава; карысць, толк (напр. ёсць с. асвоіць стэнаграфію, чакаць няма сэнсу).

СЭ́РВІС (*англ.* service = служба) — арганізаванае абслугоўванне насельніцтва ў сферы быту.

СЭТ (*англ.* set) — партыя гульні ў *тэніс*, у якой неабходна выйграць мінімум шэсць яе частак (*геймаў*), каб мець двайную перавагу (параўн. *тайм*).

СЮЗЕРЭ́Н (*фр.* suzerain) — 1) *гіст.* буйны феадал у сярэдневяковай Заходняй Еўропе, які быў гаспадаром у адносінах да залежных ад яго *васалаў*; 2) *перан.* дзяржава, у адносінах да якой іншая дзяржава знаходзіцца ў васальнай залежнасці.

СЮРПРЫ́З (*фр.* surprise) — 1) прыемнае нечаканае здарэнне, нечаканасць; 2) нечаканы падарунак.

Т

ТА́БЕЛЬ (*ням.* Tabelle, ад *лац.* tabella = дошчачка) — спіс, кніга або спецыяльная дошка для ўліку чаго-н. (напр. т. паспяховасці).

ТАБЛЕ́ТКА (*фр.* tablette) — невялікі сплюшчаны шарык з прасаванага лекавага парашку.

ТАБЛІ́ЦА (*польск.* tablica, ад *лац.* tabula = дошка) — пералік звестак, лічбавых дадзеных, прыведзеных у пэўную сістэму і размешчаных па графах (напр. т. множання, турнірная т.).

ТАБЛО́ (*фр.* tableau, ад *лац.* tabula = дошка) — шчыт, на якім пры дапамозе светлавога сігналу перадаецца якая-н. інфармацыя (рэкламная, спартыўная, біржавая і інш.).

ТАБЛО́ІД (*англ.* tabloid) — малафарматная газета з кароткім тэкстам і вялікай колькасцю ілюстрацый.

ТАБУ́ (*фр.* tabou, ад *палінез.* tapu) — 1) рэлігійная забарона ў першабытных народаў на якое-н. дзеянне, прадмет; 2) *перан.* наогул якая-н. забарона.

ТАЙБО́КСІНГ (*англ.* tieboxing, ад tie = сувязь + boxing = = бокс) — разнавіднасць усходняй барацьбы, заснаваная на нанясенні ўдараў без баксёрскіх пальчатак.

ТАЙ-БРЭ́ЙК (*англ.* tie-break) — прадастаўленне абмежаванага часу пры роўным ліку ў каманд, гульцоў у некаторых відах спорту (напр. шахматны т.).

ТАЙМ (*англ.* time = час) — перыяд гульні ў *футболе, баскетболе, хакеі* і іншых спартыўных гульнях з мячом (параўн. *сэт*).

ТАЙМ-А́ЎТ (*англ.* time out = па-за часам) — прадугледжаны правіламі перапынак у спартыўнай гульні (напр. у *баскетболе*) па просьбе каманды або яе трэнера.

ТА́ЙМЕР (*англ.* timer, ад time = час) — прыбор, які аўтаматычна ўстанаўлівае час пачатку і канца пэўнага працэсу, дзеяння або асобных яго этапаў (напр. кухонны т.).

ТАЙФУ́Н (*англ.* typhoon, ад *кіт.* taj fung = вялікі вецер) — трапічны цыклон вялікай разбуральнай сілы.

ТА́КСА (*с.-лац.* taxa, ад *лац.* taxare = ацэньваць) — афіцыйна ўстаноўленая расцэнка тавараў або норма аплаты чаго-н. (напр. паштовая т.).

ТАКСАФО́Н (ад *гр.* taksis = парадак + phone = гук) — тэлефон-аўтамат.

ТАКСІ́ (*фр.* taxi) — аўтамабіль для перавозкі пасажыраў і грузаў з аплатай па *таксометру* (напр. маршрутнае т., грузавое т.).

ТАКСІКО́З (*гр.* toksikos = атрутны) — нездаровы стан арганізма, які ўзнікае ў выніку дзеянняў на аго ядаў і ядавітых рэчываў (*таксінаў*).

ТАКСІ́НЫ (ад *гр.* toksikon = яд) — ядавітыя рэчывы расліннага і жывёльнага паходжання (ёсць у ядах змей, павукоў, скарпіёнаў); прымяняюцца для вырабу антыбіётыкаў.

ТАКСІ́ЧНЫ (*гр.* toksikos = атрутны) — 1) ядавіты, атручвальны (напр. т-ае рэчыва); 2) які выклікаецца дзеяннем *таксінаў* (напр. т. грып).

ТАКСО́МЕТР (ад *с.-лац.* taxa = расцэнка + *гр.* metreo = вымяраю) — лічыльнік у *таксі*, які паказвае плату за праезд.

ТАКТ (*фр.* tact, ад *лац.* tactus = дотык, адчуванне) — 1) кожная з роўных па працягласці доляў, на якія дзеліцца музычны твор па ліку метрычных націскаў у ім; 2) рытм якога-н. руху, дзеяння (напр. адбіваць т. нагой); 3) *перан.* пачуццё меры, уменне весці сябе належным чынам (напр. педагагічны т.).

ТА́КТЫКА [*гр.* taktike (techne) = уменне строіць войска] — 1) тэорыя і практыка падрыхтоўкі і вядзення бою (параўн. *стратэгія* 1); 2) *перан.* сукупнасць прыёмаў грамадскай і палітычнай барацьбы, спосабаў дасягнення мэты; лінія паводзін каго-н.

ТА́ЛЕНТ (*лац.* talentum, ад *гр.* talanton = вага, вагі) — 1) надзвычайныя прыродныя здольнасці (напр. паэтычны т.); 2) асоба, надзеленая надзвычайнымі здольнасцямі (напр. шукаць маладыя таленты).

ТАЛЕРА́НТНЫ (*лац.* tolerans, -ntis = які церпіць) — 1) *мед.* здольны пераносіць неспрыяльны ўплыў якіх-н. фактараў; 2) цярпімы да чужых меркаванняў, паводзін і інш.

ТАЛІСМА́Н (*фр.* talisman, ад *ар.* tilisman) — прадмет, які, на думку забабонных людзей, здольны прыносіць яго ўладальніку шчасце, удачу (параўн. *амулет*).

ТАЛМУ́Д (*ст.-яўр.* talmud = вучэнне) — звод рэлігійных, бытавых, прававых прадпісанняў *іудаізму*, заснаваны на схаластычным тлумачэнні кніг Старога запавету.

ТАЛО́Н (*фр.* talon, ад *лац.* talus = пята) — 1) кантрольны лісток, які дае права атрымаць што-н., карыстацца чым-н.; 2) частка дакумента, якая аддзяляецца ад яго.

ТА́МБУР (*фр.* tambour) — 1) закрытая пляцоўка пасажырскага чыгуначнага вагона; 2) прыбудова каля ўваходных дзвярэй, якая засцерагае асноўнае памяшканне ад холаду.

ТАМПО́Н (*фр.* tampon) — кавалачак стэрыльнага бінта, які ўводзіцца ў рану для спынення крывацёку або выдалення гною.

ТАНА́Ж (*фр.* tonnage, ад tonne = тона) — 1) водазмяшчэнне судна ў тонах; 2) грузапад'ёмнасць транспарту ў тонах.

ТА́РА (*іт.* tara, ад *ар.* tarĥa = вылічэнне) — упакоўка для тавараў, грузаў (мяшкі, скрынкі, бочкі і інш.).

ТАРШЭ́Р (*фр.* torchère, ад torche = факел) — свяцільня на высокай падстаўцы, з абажурам, якая ставіцца на падлогу.

ТАРЫ́Ф (*фр.* tarif, ад *ар.* ta'rif = вызначэнне) — норма збораў, аплаты за што-н., напр. за перавоз пасажыраў, грузаў, паштовыя паслугі, карыстанне электраэнергіяй, газам і інш. (напр. чыгуначны т., таможны т.).

ТАРЫФІКА́ЦЫЯ (*фр.* tarification, ад tarif < *ар.* ta'rif = вызначэнне) — вызначэнне *тарыфу* на аснове якой-н. класіфікацыі аб'ектаў абкладання або аплаты (напр. т. заработнай платы).

ТАТАЛІЗА́ТАР (*фр.* totalisateur, ад totaliser = падсумоўваць) — 1) механічны лічыльнік на скачках, які паказвае суму грашовых ставак на таго ці іншага каня, а таксама бюро, якое прымае такія стаўкі і аддае выйгрыш; 2) гульня на грошы на скачках.

ТАТАЛІТА́РНЫ (*фр.* totalitaire, ад *лац.* totus = увесь, цэлы) — заснаваны на поўным панаванні дзяржавы над усімі

бакамі жыцця грамадства, гвалце, знішчэнні дэмакратычных свабод і правоў асобы (напр. т. рэжым).

ТАТАЛІТАРЫЗМ (*фр.* totalitarisme, ад *лац.* totus = увесь, цэлы) — *таталітарны* палітычны, дзяржаўны рэжым.

ТАТА́ЛЬНЫ (*фр.* total, ад *лац.* totus = увесь, цэлы) — усеабдымны, усеагульны (напр. т-ая мабілізацыя).

ТАТУА́Ж (*фр.* tatouage, ад tatouer = татуіраваць) — нанясенне татуіроўкі на цела (распаўсюджана ў якасці моднага захаплення ў маладзёжным і артыстычным асяроддзі).

ТАЎТАЛО́ГІЯ (*п.-лац.* tautologia, ад *гр.* tauto = тое самае + + logos = слова) — паўтарэнне таго ж самага іншымі словамі.

ТОК-ШО́У (*англ.* talk show, ад talk = размова + show = відовішча, паказ) — тэлевізійнае *інтэрв'ю* з якой-н. вядомай асобай (палітыкам, грамадскім дзеячам, акцёрам і г. д.), з групай такіх асоб.

ТО́ЛІНГ (*англ.* tolling) — *кам.* асобы таможны рэжым, які ажыццяўляецца пра ўвозе ў краіну замежнай фірмай прамысловай сыравіны, што апрацоўваецца пры фінансавай падтрымцы гэтай фірмы, а атрыманы прадукт вывозіцца назад, пры гэтым увоз і вываз абкладаецца меншай пошлінай, чым пры звычайным імпарце і экспарце тавару.

ТО́ЛІНГЕР (*англ.* tollinger) — *кам.* фірма, якая займаецца ўвозам у краіну прамысловай сыравіны і вывазам атрыманага прадукту ў рэжыме *толінгу.*

ТО́НІК (*англ.* tonic, ад *гр.* tonikos = які напружвае, павышае) — 1) танізавальны лекавы сродак; 2) горка-кіслы газіраваны напітак; 3) касметычны сродак для ачышчэння скуры.

ТО́НУС (*лац.* tonus, ад *гр.* tonos = напружанне) — 1) працяглае ўзбуджэнне нервовых цэнтраў і мышачных тканак, якое не суправаджаецца стомай і абумоўлівае пэўнае функцыянаванне органаў; 2) жыццёвая актыўнасць, жыццядзейнасць (напр. павышаны т.).

ТО́ПЛЕС (*англ.* topless = які агаляе грудзі) — 1) жаночы купальнік, які не закрывае грудзі; 2) выступленне танцоўшчыцы, распранутай па пояс.

ТОП (*англ.* top = верх) — самы папулярны, модны твор (у эстраднай музыцы); спіс такіх твораў.

ТОП-ХІ́Т (ад *англ.* top = верх + hit = удача, поспех) — найбольш папулярны шлягер у *хіт-парадзе,*

ТОСТ (*англ.* toast, ад *лац.* panis tostus = падсмажаны хлеб) — 1) кароткая застольная прамова, здравіца ў гонар каго-н., чаго-н.; 2) падсмажаная ці падсушаная лустачка хлеба.

ТО́СЦЕР (*англ.* toaster, ад toast = падсмажаны хлеб) — электрапрыбор для прыгатвання *тостаў* 2.

ТРАГЕ́ДЫЯ (*лац.* tragoedia, ад *гр.* tragodia = казліны спеў) — 1) драматычны твор, які паказвае вострыя жыццёвыя канфлікты, што звычайна вядуць да смерці героя; 2) *перан.* вялікае няшчасце.

ТРАГІ́ЗМ (*фр.* tragisme, ад *гр.* tragikos = трагічны) — 1) трагічная аснова мастацкага твора; 2) безвыходнасць, цяжкасць душэўнага стану, што прыводзіць да катастрофы.

ТРАГІКАМЕ́ДЫЯ (ад *гр.* tragikos = трагічны + komodia = = камедыя) — 1) драматычны твор, у якім спалучаюцца характэрныя рысы трагедыі і камедыі; 2) *перан.* гісторыя, падзея, становішча, у якіх да сумнага прымешваецца смешнае.

ТРАГЛАДЫ́Т (*лац.* troglodyta, ад *гр.* troglodytes = які жыве ў пячоры) — 1) першабытны пячорны чалавек; 2) *перан.* грубіян, некультурны чалавек.

ТРАДЫ́ЦЫЯ (*лац.* traditio = перадача) — звычай, парадак; нормы паводзін, якія перадаюцца з пакалення ў пакаленне.

ТРАЙБАЛІ́ЗМ (*англ.* tribalism, ад tribe = племя) — варожыя адносіны адной этнічнай групы да другой.

ТРА́ЙДЭНТ (*англ.* trident = трызубец) — міжкантынентальная ракета з ядзернай боегалоўкай, якая размяшчаецца на падводнай лодцы; падводная лодка з такімі ракетамі (у ЗША).

ТРАКТА́Т (*лац.* tractatus = абмеркаванне, разгляд) — 1) навуковая праца, у якой раглядаецца асобнае пытанне ці праблема (напр. філасофскі т.); 2) міжнародны дагавор, пагадненне (напр. мірны т.).

ТРАМПЛІ́Н (*фр.* tremplin) — 1) спартыўнае збудаванне або прыстасаванне для адштурхоўвання пры скачках (напр. лыжны т.); 2) *перан.* зыходны пункт для якой-н. дзейнасці.

ТРАНЖЫ́РЫЦЬ (*фр.* trancher = разразаць) — неразумна, без толку траціць грошы, маёмасць і інш. (напр. т. дзяржаўныя сродкі, т. час).

ТРАНЗІ́СТАР [*англ.* transistor, ад tran(sfer) = пераносіць + + (re)sistor = супраціўленне] — 1) паўправадніковы прыбор, які служыць для ўзмацнення і пераўтварэння электрычных сігналаў; 2) невялікі радыёпрыёмнік на паўправадніках.

ТРАНЗІ́Т (*лац.* transitus = пераход, праходжанне) — 1) правоз пасажыраў і грузаў з аднаго пункта ў іншы праз прамежкавыя пункты; 2) перавозка грузаў без перагрузкі іх на прамежкавы́х станцыях.

ТРАНКВІЛІЗА́ТАРЫ (ад *англ.* tranquilliser = супакойваць) — лекавыя сродкі, якія аказваюць супакойліваe дзеянне на цэнтральную нервовую сістэму і аслабляюць некаторыя сімптомы псіхозаў (трызненне, галюцынацыі, страх, трывогу і інш.).

ТРАНС (*фр.* transe) — павышанае нервовае ўзбуджэнне са стратай самакантролю, а таксама зацямненне свядомасці пры *гіпнозе.*

ТРАНСА́КЦЫЯ (*лац.* transactio = здзелка) — 1) дагавор (палітычны, юрыдычны), які суправаджаецца ўзаемнымі ўступкамі; 2) банкаўская аперацыя, перавод грашовых сродкаў (у тым ліку за мяжу) для якіх-н. мэт.

ТРАНСКРЫ́ПЦЫЯ (*лац.* transcriptio = перапісванне) — 1) дакладная перадача на пісьме ўсіх асаблівасцей жывой гаворкі літарамі алфавіта і некаторымі спецыяльнымі знакамі; 2) *муз.* пералажэнне музычнага твора, напісанага для аднаго музычнага інструмента або голасу, для выканання другім інструментам або галасам.

ТРАНСЛІТАРА́ЦЫЯ (ад *лац.* trans = цераз + littera = літара) — перадача тэксту, напісанага адным алфавітам, літарамі іншага алфавіта.

ТРАНСЛЯ́ЦЫЯ (*лац.* translatio = перадача) — перадача інфармацыі па радыё і тэлебачанні на адлегласць.

ТРАНСПАРА́НТ (*фр.* transparent = *літар.* празрысты) — 1) ліст з чорнымі лініямі, які падкладваецца пад нелінеепую паперу, каб пры пісьме былі роўныя радкі; 2) тканіна з малюнкам або тэкстам, нацягнутая на раму.

ТРА́НСПАРТ (ад *лац.* transportare = перамяшчаць) — 1) галіна народнай гаспадаркі, звязаная з перавозкай людзей і грузаў, а таксама сродкі для такой перавозкі (напр. чыгуначны т., аўтамабільны т.); 2) партыя грузаў, што пры-

былі разам (напр. т. хлеба); 3) сукупнасць сродкаў перавозкі спецыяльнага прызначэння (напр. санітарны т.); 4) ваеннае судна для перавозкі грузаў, людзей (напр. мінны т., дэсантны т.).

ТРАНСПЛАНТА́ЦЫЯ (*п.-лац.* transplantatio, ад *лац.* transplantare = перасаджваць) — перасадка з наступным прыжыўленнем тканак і органаў у межах аднаго арганізма таго ж віду, другога віду ці нават роду.

ТРАНССЕКСУА́Л (ад *лац.* trans = цераз + sexus = пол) — чалавек, які пры дапамозе хірургічнай аперацыі змяніў свой пол на процілеглы.

ТРАНСФАРМА́ЦЫЯ (*лац.* transformatio) — 1) пераўтварэнне віду, формы, асаблівасцей чаго-н. (напр. т. паветраных мас, т. мастацкіх вобразаў); 2) эстрадны або цыркавы нумар, заснаваны на хуткім змяненні акцёрам свайго знешняга вобліку.

ТРАНСФЕ́РТ (*фр.* transfert, ад *лац.* transferre = пераносіць, пераводзіць) — 1) перавод замежнай валюты або перадача золата з адной краіны ў другую; 2) *юр.* перадача права ўладання імяннымі каштоўнымі паперамі (*акцыямі*) другой асобе; 3) абмен насельніцтвам паміж дзяржавамі на падставе міжнароднага пагаднення, аўтаматычнае змяненне грамадства.

ТРАНСФО́РМЕР (*англ.* transformer, ад *лац.* trans = праз, за + *англ.* former = складальнік) — цацка, якая разбіраецца на асобныя часткі.

ТРАНШ (*фр.* tranche = серыя, частка) — серыя або частка займа (як правіла, міжнароднага), што прадастаўляецца з разлікам на паляпшэнне рыначнай кан'юнктуры ў будучым.

ТРАПАСФЕ́РА (ад *гр.* tropos = паварот + sphaira = шар) — ніжні слой зямной *атмасферы* да *стратасферы.*

ТРА́СА (*ням.* Trasse) — 1) напрамак лініі дарогі, канала, трубапровада і інш.; 2) шлях, дарога (напр. аўтамабільная т.); 3) вогненны след, які пакідае за сабой трасіруючая куля або снарад, ракета.

ТРАТУА́Р (*фр.* trottoir) — дарожка для пешаходаў (з каменных пліт, асфальту, дошак) па баках вуліцы, плошчы.

ТРА́ЎМА (*гр.* trauma = рана) — 1) пашкоджаннне арганізма, выклікавае раненнем, ударам, апёкам і інш.; 2) *перан.* нервовае ўзрушэнне, прыгнечанне (напр. псіхічная т.).

ТРАФАРЭ́Т (*іт.* traforetto) — 1) пласцінка з металу, кардону, фанеры, пластмасы, у якой прарэзаны літары або малюнкі, што дазваляе лёгка наносіць іх на плакаты, сцены і г. д.; 2) *перан.* узор, якога слепа прытрымліваюцца (напр. дзейнічаць па трафарэту).

ТРАХЕ́Я (*гр.* tracheia) — дыхальнае горла ў чалавека і пазваночных жывёл, размешчанае паміж гартанню і бронхамі.

ТРУБАДУ́Р (*фр.* troubadour) — 1) сярэдневяковы паэт-спявак у паўднёвай Францыі, які апяваў радасці жыцця і каханне; 2) *перан.* той, хто што-н. услаўляе, прапагандуе.

ТРУІ́ЗМ (*англ.* truism) — агульнавядомая, збітая ісціна (напр. гаварыць труізмы).

ТРУК (*фр.* truc) — 1) лоўкі прыём (напр. акрабатычны т.); 2) *перан.* лоўкі ўчынак (напр. дыпламатычны т.).

ТРУ́ПА (*ням.* Truppe, ад *фр.* troupe = натоўп) — калектыў артыстаў тэатра, цырка.

ТРЫБУ́Н (*лац.* tribunus) — бліскучы прамоўца, публіцыст, грамадскі дзеяч.

ТРЫБУНА́Л (*лац.* tribunal = судзілішча) — надзвычайны судовы орган (напр. ваенны т., міжнародны т.).

ТРЫ́Б'ЮТ (*англ.* tribute) — прысвячэнне музычнага твора аднаго выканаўцы другому, уласная версія чужой песні.

ТРЫВІЯ́ЛЬНЫ (*фр.* trivial, ад *лац.* trivialis = звычайны, просты) — пошлы, збіты, пазбаўлены свежасці і арыгінальнасці (напр. т-ая думка, т. жарт).

ТРЫЕНА́ЛЕ (*іт.* triennale, ад *лац.* tres, tria = тры + annus = год) — выстаўка, якая паўтараецца кожныя тры гады.

ТРЫКАТА́Ж (*фр.* tricotage) — тканіна машыннай вязкі, а таксама вырабы з яе.

ТРЫКО́ (*фр.* tricot) — 1) шарсцяная, паўшарсцяная або баваўняная тканіна ўзорнага пляцення для верхняга адзення; 2) трыкатажнае адзенне, якое шчыльна аблягае цела (напр. гімнастычнае т.).

ТРЫ́КСТЭР (*англ.* trickster) — падманшчык, ашуканец.

ТРЫ́ЛЕР (*англ.* thriller, ад thrill = хваляваць) — кніга або кінафільм, мэта якіх — стварыць эфект моцнага хвалявання ў чытача, гледача.

ТРЫЛО́ГІЯ (*гр.* trilogia, ад tri- = трох- + logos = слова) — тры творы аднаго аўтара (у літаратуры, музыцы, кіно), звязаныя адзінствам задумы і пераемнасцю сюжэта (параўн. *дылогія, тэтралогія*).

ТРЫ́ПЦІХ (*гр.* triptychos = складзены ўтрая) — 1) твор мастацтва з трох карцін, барэльефаў, малюнкаў, аб'яднаных адной задумай і выкананых у адным стылі; 2) трохстворкавы складзень (складны абраз).

ТРЫУМВІРА́Т (*лац.* triumviratus, ад tres, trium = тры + + vir = муж) — 1) саюз трох палітычных дзеячаў у Старажытным Рыме перыяду заняпаду рэспублікі (I ст. да н. э.), якія імкнуўся захапіць вярхоўную ўладу; 2) *перан.* тры асобы, якія аб'ядналіся для сумеснай дзейнасці.

ТРЫУ́МФ (*лац.* triumphus) — бліскучы поспех, урачыстасць з выпадку выдатнай перамогі.

ТРЭ́ЙДЭР (*англ.* traider) — *кам.* аптовы гандляр спажывецкімі таварамі.

ТРЭ́ЙЛЕР (*англ.* trailer, ад trail = цягнуць) — аўтамабільны прычэп для перавозкі цяжкавагавых грузаў.

ТРЭК (*англ.* track) — спартыўнае збудаванне з кругавой трасай для трэніровак і спаборніцтваў па вела- і мотаспорце.

ТРЭКБО́Л (*англ.* trackball) — дапаможнае ўстройства для ўводу інфармацыі ў партатыўных камп'ютэрах, вярчэннем якога вакол цэнтра кантраліруецца становішча *курсора* на *маніторы*.

ТРЭНА́Ж (*фр.* trainage, ад *англ.* train = трэніраваць) — трэніроўка, а таксама комплекс практыкаванняў для трэніроўкі (у спорце, балеце і інш.).

ТРЭ́НЕР (*англ.* trainer, ад *англ.* train = трэніраваць) — спецыяліст, які займаецца трэніроўкай спартсменаў.

ТРЭ́НІНГ (*англ.* training, ад *англ.* train = трэніраваць) — спецыяльны трэніровачны рэжым (напр. т. баксёра, т. плыўцоў).

ТРЭСТ (*англ.* trust) — 1) аб'яднанне прадпрыемстваў, звязаных аднароднасцю прадукцыі або рознымі стадыямі перапрацоўкі сыравіны; 2) манапалістычнае аб'яднанне некалькіх прадпрыемстваў пад адным кіраўніцтвам.

ТРЭЦІ́РАВАЦЬ (*ням.* traitieren, ад *фр.* traiter = абыходзіцца) — абыходзіцца з кім-н. пагардліва, звысоку.

ТУБЕРКУЛЁЗ (*н.-лац.* tuberculosis, ад *лац.* tuberculum = = бугарок) — інфекцыйная хвароба чалавека і жывёл, выкліканая палачкай Коха; паражае лёгкія, косці, суставы, кішэчнік.

ТУ́МБА (*ням.* Tumbe, ад *лац.* tumba = магіла) — 1) невысокі слупок каля дарогі або тратуара; 2) ніжняя частка пісьмовага стала ў выглядзе невялікай шафкі з шуфлядамі; 3) круглае збудаванне для наклейвання аб'яў, афіш.

ТУ́МБЛЕР (*англ.* tumbler) — механічны пераключальнік у электра- і радыётэхнічных прыборах.

ТУНЭ́ЛЬ (*англ.* tunnel) — скразны праход, праезд, пракапаны пад зямлёй або прабіты ў гарах.

ТУР (*фр.* tour, ад *лац.* tornare = кругліць) — 1) адзін круг танца (напр. т. вальса); 2) асобны этап якога-н. спаборніцтва, у якім кожны яго ўдзельнік выступае адзін раз; 3) асобны этап якой-н. падзеі, з'явы.

ТУРНІКЕ́Т (*фр.* tourniquet) — прыстасаванне ў выглядзе рухомай крыжавіны, што ўстанаўліваецца ў праходах, каб наведвальнікі маглі праходзіць па адным.

ТУРНІ́Р (*ням.* Tirnier, ад *фр.* tourneoi) — 1) *гіст.* спаборніцтва рыцараў у сярэднія вякі; 2) спартыўнае спаборніцтва, у якім усе ўдзельнікі маюць паміж сабой па адной ці дзве сустрэчы (напр. шахматны т.).

ТУРНЭ́ (*фр.* tournée) — 1) падарожжа па кругавым маршруце (напр. т. вакол Еўропы); 2) паездка артыстаў на гастролі, а таксама спартсменаў на выступленні.

ТУРЫ́ЗМ (*фр.* tourisme) — падарожжа ў вольны час па сваёй краіне і ў іншыя краіны, калі адпачынак спалучаецца з элементамі спорту і пазнавальнымі задачамі.

ТУ́ЦІ (*іт.* tutti = *літар.* усе) — выкананне музычнага твора ўсім саставам аркестра або хору.

ТУ́ЦІ-ФРУ́ЦІ (*іт.* tutti-frutti, ад tutti = усе + frutti = фрукты) — прысмакі для дзяцей, прыгатаваня з фруктовага мармеладу, адлітага ў фігурных формах.

ТЫНЭЙДЖЭР (*англ.* teenager = падлетак) — юнак або дзяўчына ва ўзросце ад 13 да 19 гадоў.

ТЫП (*фр.* type, ад *гр.* typos = адбітак, вобраз) — 1) узор, мадэль, форма чаго-н. (напр. т. самалёта); 2) *біял.* адзінка

ў сістэматызацыі раслін і жывёл, якая аб'ядноўвае роднасныя класы (напр. т. кветкавых раслін, т. членістаногіх); 3) разрад, катэгорыя людзей з характэрнымі агульнымі знешнімі або ўнутранымі рысамі (напр. славянскі т. твару); 4) абагулены мастацкі вобраз якой-н. групы людзей (напр. літаратурны т.).

ТЫРА́ДА (*фр.* tirade, ад *іт.* tirade) — доўгая фраза, урывак прамовы, шматслоўная рэпліка, сказаная ў прыўзнятым тоне.

ТЫРА́Ж (*фр.* tirage) — 1) колькасць экзэмпляраў якога-н. друкаванага выдання (напр. т. газеты, т. кнігі); 2) розыгрыш выйгрышаў у пазыцы, латарэі; пагашэнне аблігацый.

ТЫРА́Н (*гр.* tyrannos) — 1) правіцель, улада якога заснавана на дэспатызме і гвалце; 2) *пераН.* прыгнятальнік, мучыцель.

ТЫТА́Н (*гр.* Titan = імя старажытнагрэчаскага міфалагічнага гіганта, які змагаўся з багамі) — чалавек вялікага таленту, надзвычайнага розуму (напр. т. навукі).

ТЫ́ТУЛ (*лац.* titulus = надпіс) — 1) ганаровае радавое або падараванае дваранскае званне (напр. т. графа, т. барона); 2) званне, якое прысвойваецца каму-н. у знак прызнання яго заслуг (напр. т. чэмпіёна); 3) старонка кнігі, на якой надрукаваны загаловак, імя аўтара, год і месца выдання; тытульны ліст.

ТЫФЛІ́Т (*фр.* typhlite, ад *гр.* typlos = сляпы) — *мед.* запаленне сляпой кішкі (параўн. *апендыцыт*).

ТЭАДЫЦЭ́Я (*фр.* théodicée, ад *гр.* theos = бог + dike = справядлівасць, права) — рэлігійна-філасофскае вучэнне, паводле якога Бог не нясе адказнасці за прысутнасць зла на зямлі.

ТЭАКРА́ТЫЯ (*гр.* theokratia, ад theos = бог + kratos = улада) — форма дзяржаўнага кіравання, калі палітычныя ўлада ў краіне належыць духавенству, а таксама дзяржава з такой формай кіравання.

ТЭАЛО́ГІЯ (*гр.* theologia, ад theos = бог + logos = вучэнне) — багаслоўе, рэлігійнае вучэнне, якое імкнецца абгрунтаваць рэлігійныя догмы і вераванні.

ТЭА́ТР (*фр.* théâtre, ад *гр.* theatron = месца для відовішча) — 1) род мастацтва, спецыфічным сродкам выражэння якога з'яўляецца сцэнічнае дзеянне, ажыццёўленае акцёрамі

перад гледачом; 2) установа, якая мае пэўны састаў артыстаў і ставіць спектаклі, а таксама будынак са сцэнай і залай, дзе адбываецца тэатральны паказ; 3) *перан.* месца, дзе разгортваюцца якія-н. значныя падзеі (напр. т. ваенных дзеянняў).

ТЭЗА́ЎРУС (*лац.* thesaurus, ад *гр.* thesauros = скарб) — 1) слоўнік, які найбольш поўна ахоплівае лексіку дадзенай мовы; 2) *інф.* поўны сістэматызаваны набор дадзеных аб якой-н. галіне ведаў, які дазваляе вылічальнай машыне або чалавеку арыентавацца ў гэтай галіне.

ТЭ́ЗІС (*гр.* thesis) — палажэнне, якое коратка перадае адну з асноўных думак лекцыі, даклада.

ТЭІ́ЗМ (*фр.* théisme, ад *гр.* theos = бог) — рэлігійна-філасофскае вучэнне, якое грунтуецца на разуменні бога як абсалютнай асобы, што стварыла свет і дзейнічае ў ім.

ТЭКСТ (*лац.* textum = сувязь, злучэнне) — 1) тое, што напісана або надрукавана (напр. т. пратакола, т. рамана); 2) асноўная частка напісанага або надрукаванага без падрадковых заўваг, спасылак, каментарыяў (напр. зноска пад тэкстам); 3) словы, на якія напісана музыка (напр. т. песні).

ТЭКСТЫ́ЛЬ (*лац.* textile, ад texere = ткаць) — агульная назва ткацкіх вырабаў з натуральных і штучных валокнаў, а таксама пража і сыравіна для іх.

ТЭЛЭВІ́ЗАР (*англ.* televisor, ад *гр.* tele = далёка + *лац.* visor = які бачыць) — апарат для прыёму зрокавых перадач і іх гукавога суправаджэння.

ТЭЛЕГРА́МА (ад *гр.* tele = далёка + gramma = знак, рыса) — тэрміновае паведамленне, перададзенае па *тэлеграфе*, а таксама бланк з такім паведамленнем.

ТЭЛЕГРА́Ф (ад *гр.* tele = далёка + grapho = пішу) — 1) сістэма сувязі, якая забяспечвае хуткую перадачу паведамленняў на адлегласць пры дапамозе электрычных сігналаў па правадах; 2) установа, дзе прымаюцца і адпраўляюцца такія паведамленні.

ТЭЛЕКІНЭ́З (ад *гр.* tele = далёка + kinesis = рух, перамяшчэнне) — перамяшчэнне матэрыяльнах прадметаў без дакранання да іх, толькі напружаннем волі чалавека.

ТЭ́ЛЕКС [*англ.* telex, ад tel(egraph) = тэлеграф + ex(change) = абмен] — 1) міжнародная сетка абаненцкага тэлеграфа-

вання, абсталяваная аўтаматычнымі тэлеграфнымі станцыямі; 2) апарат для такога тэлеграфавання; 3) паведамленне, атрыманае па такім апараце (напр. атрымаць т.).

ТЭЛЕПА́ТЫЯ (ад *гр.* tele = далёка + pathos = пачуццё) — здольнасць некаторых людзей перадаваць думкі і пачуцці на адлегласць.

ТЭЛЕТА́ЙП (*англ.* teletype, ад *гр.* tele = далёка + *англ.* type = адбітак) — літарадрукавальны апарат для прыёму і перадачы тэкстаў па тэлеграфных каналах сувязі.

ТЭЛЕФА́КС (ад *гр.* tele = далёка + *лац.* fac simile = рабі падобнае) — тое, што і *факс.*

ТЭЛЕШО́У (*англ.* teleshow, ад *гр.* tele = далёка + *англ.* show = відовішча) — яркае сцэнічнае відовішча з удзелам зорак эстрады, цырка, балета, якое транслiруецца па тэлебачанні.

ТЭ́МА (*гр.* thema) — 1) прадмет апісання, адлюстравання, даследавання, размовы (напр. т. рамана, т. даклада); 2) асноўны матыў музычнага твора (напр. т. з варыяцыямі).

ТЭМП (*іт.* tempo, ад *лац.* tempus = час) — 1) хуткасць выканання музычнага твора (напр. т. песні); 2) ступень хуткасці ў ажыццяўленні чаго-н. (напр. т. будаўніцтва).

ТЭМПЕРА́МЕНТ (*лац.* temperamentum = суразмернасць, належныя суадносіны частак) — 1) сукупнасць псіхічных рыс асобы, якія залежаць ад фізіялагічных асаблівасцей арганізма і складаюць пэўны псіхалагічны тып (напр. флегматычны т., халерычны т.); 2) жыццёвая энергія, здольнасць да ўнутранага ўздыму, страснасць (напр. чалавек з тэмпераментам).

ТЭ́НАР (*іт.* tenore) — 1) самы высокі мужчынскі голас, а таксама спявак з такім голасам; 2) духавы музычны інструмент, які ўваходзіць у склад духавых аркестраў.

ТЭНДЭ́НЦЫЯ (*с.-лац.* tendentia, ад *лац.* tendere = накіроўваць, імкнуцца) — 1) напрамак развіцця чаго-н. (грамадства, эканомікі, культуры і інш.), імкненне, свядомы намер (напр. т. да прагрэсу, дэмакратычныя тэндэнцыі); 2) асноўная думка, ідэя, накіраванасць мастацкага, навуковага твора (напр. т. рамана); 3) прадузятая думка, якую імкнуцца навязаць чытачу, гледачу, слухачу (напр. п'еса з тэндэнцыяй).

ТЭ́НДЭР (*англ.* tender) — форма выдачы заказаў на пастаўку тавараў або падрадаў на выкананне пэўных работ на падставе прапаноў некалькіх пастаўшчыкоў або падрадчыкаў з мэтай забеспячэння найбольш выгадных камерцыйных або іншых умоў здзелкі для арганізатараў гандлю.

ТЭ́НІС (*англ.* tennis) — спартыўная гульня ў мячык, які перакідваецца ўдарамі ракетак ад аднаго гульца да другога праз нізкую сетку, што раздзяляе *корт*.

ТЭО́РЫЯ (*гр.* theoria = разгляд, даследаванне) — 1) сістэма навуковых поглядаў, ідэй, якія абагульняюць практычны вопыт і адлюстроўваюць заканамернасці прыроды, грамадства; 2) сукупнасць палажэнняў якой-н. галіны ведаў (напр. т. ваеннай навукі, т. шахматнай гульні); 3) уласныя меркаванні, погляды на што-н. (напр. мець сваю тэорыю).

ТЭРАПІ́Я (*гр.* therapeia = лячэнне) — 1) раздзел медыцыны, які вывучае ўнутраныя хваробы, іх прафілактыку і лячэнне; 2) лячэнне ўнутраных хвароб лекавымі сродкамі і іншымі нехірургічнымі спосабамі.

ТЭРАРЫ́ЗМ (*фр.* terrorisme, ад *лац.* terror = страх, жах) — палітыка і практыка *тэрору* 1.

ТЭРАРЫ́СТ (*фр.* terroriste, ад *лац.* terror = страх, жах) — прыхільнік і ўдзельнік *тэрору* 1.

ТЭ́РМІН (*лац.* terminus = мяжа, граніца) — 1) пэўны прамежак часу, адведзены для чаго-н. (напр. двухмесячны т.); 2) вызначаная дата, да наступлення якой што-н. павінна адбыцца, закончыцца (напр. прыехаць у т.); 3) *лінгв.* слова, якое дакладна абазначае пэўнае паняцце якой-н галіны навукі, тэхнікі, мастацтва.

ТЭРМІНА́Л (*англ.* terminal, ад *лац.* terminalis = заключны, канчатковы) — 1) *інф.* устройства ў ЭВМ, прызначанае для ўводу інфармацыі і вываду яе пасля апрацоўкі; 2) частка порта, дзе апрацоўваюцца кантэйнерныя і пакетаваныя грузы.

ТЭРО́Р (*лац.* terror = страх, жах) — 1) гвалт, які даходзіць да фізічнага знішчэння праціўнікаў; 2) празмерная жорсткасць у адносінах да каго-н., запалохванне (напр. палітычны т.).

ТЭРЫТО́РЫЯ (*лац.* territorium, ад terra = зямля) — 1) зямельная прастора з пэўнымі межамі (напр. т. раёна, т. горада); 2) вобласць распаўсюджання якіх-н. з'яў (напр. моўная т.).

ТЭСТ (*англ.* test = выпрабаванне, даследаванне) — 1) стандартнае заданне для выяўлення разумовых здольнасцей, схільнасцей, валявых якасцей чалавека; 2) апытальнік для сацыялагічнага абследавання.

ТЭТРАЛО́ГІЯ (*гр.* tetralogia, ад tetra = чатыры + logos = слова) — чатыры творы аднаго аўтара (у літаратуры, музыцы, кіно), звязаныя адзінствам задумы і пераемнасцю сюжэта (параўн. *дылогія, трылогія*).

ТЭХНАКРА́Т (ад *гр.* techne = майстэрства + kratos = улада) — прадстаўнік *тэхнакратыі.*

ТЭХНАКРА́ТЫЯ (ад *гр.* techne = майстэрства + kratos = улада) — напрамак у грамадскай думцы, які лічыць, што грамадства можа рэгулявацца рацыянальнымі прынцыпамі, што выпрацавалі вучоныя, інжынеры, тэхнікі (*тэхнакраты*).

ТЭХНАЛО́ГІЯ (ад *гр.* techne = майстэрства + logos = навука, вучэнне) — 1) сукупнасць метадаў апрацоўкі матэрыялаў у працэсе вытворчасці і іх навуковае апісанне (напр. т. зваркі); 2) *перан.* сукупнасць прыёмаў, якія выкарыстоўваюцца ў якой-н. справе, майстэрстве (напр. т. творчасці).

ТЭХНАПО́ЛІС (ад *гр.* techne = майстэрства + polis = горад) — буйны прамысловы, навуковы цэнтр, горад.

ТЭХНАТРО́НІКА (*англ.* technotronic) — тэхніка з выкарыстаннем электронікі, якая ўплывае на развіццё грамадства.

ТЭХНАФО́БІЯ (ад *гр.* techne = майстэрства + phobos = = страх) — непрыняцце, боязь тэхнічных устройстваў, электроннага абсталявання.

ТЭ́ХНІКА (*гр.* technikos = дасведчаны, майстэрскі) — 1) сукупнасць сродкаў, якія ствараюцца для ажыццяўлення працэсаў вытворчасці і абслугоўвання невытворчых патрэб грамадства (напр. будаўнічая т., ваенная т.); 2) сукупнасць прыёмаў у якой-н. галіне дзейнасці, а таксама валоданне гэтымі прыёмамі (напр. музычная т., спартыўная т.).

У

УЗУРПА́ТАР (*лац.* usurpator) — асоба, якая незаконна захапіла ўладу або прысвоіла чужыя правы на што-н.

ЎЗУС (*лац.* usus) — тое, што прынята, што стала звычайным; звычка.

УІК-Э́НД (*англ.* week-end, ад week = тыдзень + end = канец) — час адпачынку і забаў ад суботы да панядзелка; загарадная паездка з мэтай адпачынку ў гэты час.

УЛЬТЫМА́ТУМ (*с.-лац.* ultimatum, ад *лац.* ultimus = самы апошні) — катэгарычнае патрабаванне чаго-н. з пагрозай прымянення мер уздзеяння ў выпадку адмовы (напр. заявіць у.).

ЎЛЬТРА (*фр.* ultra, ад *лац.* ultra = больш, звыш) — член крайне радыкальных палітычных арганізацый у некаторых краінах.

УНІВЕРСА́Л (*лац.* universalis = усеагульны) — чалавек, які валодае разнастайнымі спецыяльнасцямі ў межах сваёй прафесіі.

УНІВЕРСА́ЛЬНЫ (*лац.* universalis) — 1) рознабаковы, усеабдымны (напр. у-ыя здольнасці, у. спецыяліст); 2) прыгодны для многіх мэт, з разнастайным прызначэннем (напр. у. станок, у. магазін).

УНІКА́ЛЬНЫ (ад *лац.* unicus = адзіны ў сваім родзе) — вельмі рэдкі, адзіны ў сваім родзе, выключны (напр. у. рукапіс, у-ае збудаванне).

ЎНІКУМ (*лац.* unicum = адзінае ў сваім родзе, незвычайнае) — 1) вельмі рэдкі прадмет, вялікая рэдкасць; 2) *перан.* выключная ў якіх-н. адносінах асоба.

УНІСО́Н (*іт.* unisono, ад *лац.* unus = адзін + sonus = гук) — 1) *муз.* сугучча з двух або некалькіх гукаў аднолькавай вышыні (напр. спяваць ва ў.); 2) *перан.* зладжанасць якіх-н. учынкаў (напр. дзейнічаць ва ў.).

УНІТА́РНЫ (*фр.* unitaire, ад *лац.* unitas = адзінства) — аб'яднаны, адзіны, які ўтварае адно цэлае (напр. у-ая дзяржава).

УНІФІКА́ЦЫЯ (*ням.* Unifikation, ад *лац.* unus = адзін + facere = рабіць) — звядзенне чаго-н. да адзінай формы, да адзінай нормы (напр. у. арфаграфіі).

УНІФО́РМА (*фр.* uniforme, ад *лац.* unus = адзін + forma = = форма) — форменнае адзенне, аднолькавае для ўсіх людзей якой-н. групы.

У́НІЯ (*лац.* unio = аб'яднанне, адзінства) — 1) аб'яднанне дзвюх дзяржаў пад уладай аднаго манарха; 2) аб'яднанне праваслаўнай і каталіцкай царквы пад уладай папы рымскага; 3) назва розных адміністрацыйных міжнародных саюзаў.

УНІЯНІ́ЗМ (*фр.* unionisme, ад *лац.* unio = аб'яднанне, адзінства) — імкненне да аб'яднання, зліцця (напр. палітычны у.); процiл. ***сепаратызм***.

УРБАНІЗА́ЦЫЯ (*фр.* urbanisation, ад *лац.* urbanus = гарадскі) — 1) працэс канцэнтрацыі насельніцтва і эканамічнага жыцця ў буйных гарадах; 2) распаўсюджанне гарадскога спосабу жыцця ў сельскай мясцовасці.

УРБАНІ́ЗМ (*фр.* urbanisme, ад *лац.* urbanus = гарадскі) — 1) напрамак у літаратуры і мастацтве, аб'ектам якога з'яўляецца паказ гарадскога жыцця; 2) напрамак у архітэктуры, паводле якога гарады павінны развівацца без тэрытарыяльных абмежаванняў і шчыльна забудоўвацца вялікімі будынкамі.

УТО́ПІЯ (*англ.* utopia, ад *гр.* u = не + topos = месца) — 1) пазбаўленае навуковага абгрунтавання вучэнне аб ідэальным грамадскім ладзе, а таксама літаратурны твор з паказам ідэальнага грамадскага ладу будучага; 2) нерэальны, неажыццявімы на практыцы план; фантазія, мара, якая не можа быць здзейснена.

УТРЫ́РАВАЦЬ (*фр.* outrer) — падаваць у перабольшаным выглядзе, скажаць з'яву залішнім падкрэсліваннем аднаго якога-н. боку, рысы.

УТЫЛІЗА́ЦЫЯ (*фр.* utilisation, ад *лац.* utilis = карысны) — выкарыстанне чаго-н. з карысцю, напр. адходаў у якасці сыравіны, паліва, угнаення і інш.

УТЫЛІ́ТА (*англ.* utility) — сэрвісная праграма, якая аблягчае карыстанне іншымі праграмамі, працу з *камп'ютэрам*.

УТЫЛІТА́РНЫ (*фр.* utilitaire, ад *лац.* utilitas = карысць) — 1) прасякнуты імкненнем да матэрыяльнай выгады, карысці (напр. у. падыход да справы); 2) прыкладны, вузкапрактычны (напр. у-ыя веды).

УТЫЛІТАРЫ́ЗМ (*фр.* utilitarisme, ад *лац.* utilitas = карысць) — 1) напрамак у *этыцы*, які лічыць карысць асновай маральнасці і крытэрыем чалавечых паводзін; 2) *перан.* імкненне з усяго мець выгаду, карысць; дробязны практыцызм.

УТЫЛІТАРЫ́СТ (*фр.* utilitariste, ад *лац.* utilitas = карысць) — 1) паслядоўнік *утылітарызму* 1; 2) чалавек, які імкнецца з усяго мець выгаду, карысць, расцэньвае ўсё з вузкапрактычнага пункту гледжання.

УТЫ́ЛЬ (*лац.* utilis = карысны) — рэчы, якія ўжо не прыгодны для карыстання, але могуць быць сыравінай для вырабу іншых рэчаў (металалом, папера, анучы і інш.).

УФАЛО́ГІЯ [*англ.* ugology, ад UFO < U(nknown) F(lying) O(bject) = непазнаны лятаючы аб'ект + *гр.* logos = навука] — збор, сістэматызацыя матэрыялаў аб неапазнаных лятаючых аб'ектах.

УШЎ (*кіт.* wushu) — традыцыйная кітайская аздараўленчая і спартыўная гімнастыка.

Ф

ФА́БРЫКА (*лац.* fabrica = майстэрня) — 1) прамысловае прадпрыемства, заснаванае на прымяненні сістэмы машын (напр. абутковая ф., швейная ф.); 2) *перан.* месца, дзе што-н. ствараецца ў вялікай колькасці (напр. ф. хлусні).

ФАБРЫКАВА́ЦЬ (*лац.* fabricare) — 1) *уст.* рабіць што-н. фабрычным спосабам; 2) ствараць што-н. дрэнна і ў вялікай колькасці (напр. ф. вершы); 3) *перан.* рабіць і распаўсюджваць што-н. ілжывае, фальшывае (напр. ф. плёткі).

ФАВАРЫ́Т (*іт.* favorito, ад *лац.* favor = прыхільнасць) — 1) любімец уплывовай асобы, які карыстаецца яе заступніцтвам; любімец наогул; 2) конь, коннік або каманда ў скачках, што мае найбольшыя шансы на першынство.

ФАВО́Р (*лац.* favor = прыхільнасць) — прыхільныя адносіны, заступніцтва ўплывовай асобы.

ФАЁ (*фр.* foyer = *літар.* ачаг) — памяшканне ў тэатры, кіно, філармоніі для адпачынку гледачоў перад пачаткам спектакля, фільма, канцэрта або ў час антракта.

ФА́ЗА (*гр.* phasis = з'яўленне) — 1) момант, асобная стадыя ў развіцці якой-н. з'явы або працэсу ў прыродзе ці грамадстве, у змене формы ці стану чаго-н. (напр. ф. цвіцення расліны, другая ф. месяца); 2) *фіз.* велічыня, якая характарызуе стан вагальнага працэсу ў кожны момант часу (напр. газападобная ф. рэчыва); 3) адзін з электрычных ланцугоў у мнагафазавай сістэме пераменнага току.

ФАЗЭ́НДА (*парт.* fazenda) — 1) буйны маёнтак у Бразіліі; 2) *перан., жарт.* загарадны ўчастак, дача.

ФАЙЛ (*англ.* file) — *інф.* пайменаванае месца памяці *камп'ютэра*, у якім захоўваюцца праграмы і дадзеныя (напр. запісаць імя файла, загрузіць ф.).

ФАКІ́Р (*ар.* faqir = жабрак) — 1) мусульманскі вандроўны манах, які займаецца жабраваннем (параўн. *дэрвіш*); 2) вандроўны фокуснік.

ФАКС (*лац.* fac simile = рабі падобнае) — 1) сістэма тэлеграфнай факсімільнай сувязі для перадачы графічнай інфармацыі (напр. перадаць паведамленне па факсу); 2) апарат, які перадае або прымае такую інфармацыю (напр. уключыць ф.); 3) паведамленне, перададзенае або прынятае гэтым апаратам (напр. атрымаць ф.).

ФАКСІ́МІЛЕ (*лац.* fac simile = рабі падобнае) — дакладная копія рукапісу, дакумента, малюнка, чыйго-н. подпісу пры дапамозе фотамеханічнай рэпрадукцыі.

ФАКТ (*лац.* factum = зробленае) — 1) сапраўдны, нявыдуманы выпадак, з'ява, здарэнне; 2) рэальнасць, рэчаіснасць, наяўнасць чаго-н.

ФА́КТАР (*лац.* factor = які робіць, ствараe) — рухальная сіла, прычына якога-н. працэсу, якая вызначае яго характар або асобныя рысы (напр. ф. нечаканасці, ф. часу).

ФАКТО́РЫНГ (*англ.* factoring) — разнавіднасць пасрэдніцкай дзейнасці, пры якой кампанія-пасрэднік за пэўную плату атрымлівае ад прадпрыемства права сыскаць ад пакупнікоў і залічыць на свой рахунак належную яму суму грошай.

ФАКТУ́РА (*лац.* factura = апрацоўка, будова) — 1) характар апрацоўкі, які вызначае знешні выгляд тканіны, скуры і іншых матэрыялаў (напр. ф. мармуру, ф. шкла); 2) своеасаблівасць мастацкай тэхнікі ў творах мастацтва (напр. ф. верша, ф. жывапісу); 3) *кам.* рахунак з вопісам адпраўленага тавару.

ФАКУЛЬТАТЫЎНЫ (*лац.* facultativus = магчымы) — неабавязковы, дадатковы (напр. ф. курс лекцый).

ФАКУЛЬТЭТ (*ням.* Fakultät, ад *лац.* facultas, -atis = здольнасць, магчымасць) — аддзяленне вышэйшай навучальнай установы, дзе выкладаецца курс навуковых дысцыплін па пэўнай спецыяльнасці.

ФАЛІЯНТ (*ням.* Foliant, ад *лац.* folium = ліст) — 1) кніга фарматам у палавіну папяровага аркуша; 2) тоўстая кніга вялікага фармату.

ФАЛЬСІФІКАЦЫЯ (*с.-лац.* falsification, ад *лац.* falsificare = падрабляць) — 1) падробліванне, скажэнне, падмена чаго-н. з мэтай выдаць за сапраўднае (напр. ф. дакументаў); 2) падробленая рэч, якая выдаецца за сапраўдную; падробка.

ФАЛЬСТАРТ (*англ.* false start = няправільны старт) — *сп.* старт, узяты кім-н. з удзельнікаў спаборніцтва раней, чым патрэбна.

ФАЛЬШ (*польск.* falsz < *ням.* Falsch, ад *лац.* falsus = памылковы) — 1) абман, няпраўда, хлусня; няшчырасць, крывадушнасць; 2) недакладна ўзятая (выкананая) нота ў спевах, падчас ігры на музычным інструменце.

ФАМІЛЬЯРНЫ (*лац.* familliaris = сямейны, дамашні) — бесцырымонны, развязны (аб чалавеку, яго паводзінах).

ФАНАБЭРЫЯ (*польск.* fanaberia, ад *яўр.-ням.* faine = тонкі, зграбны + berie = чалавек) — пыхлівасць, зазнайства, ганарыстасць (напр. фанабэрыі хоць адбаўляй).

ФАНАТ (ад *лац.* fanaticus = раз'юшаны; непрытомны) — 1) апантаны балельшчык, прыхільнік якога-н. спартсмена, спартыўнай каманды, артыста і г. д.; 2) тое, што і *фанатык* 2.

ФАНАТЫЗМ (*фр.* fanatisme, ад *лац.* fanaticus = раз'юшаны; непрытомны) — сляпая адданасць сваім вераванням або перакананням, злучаная з крайняй нецярпімасцю да чужых поглядаў і імкненняў.

ФАНАТЫК (*лац.* fanaticus = раз'юшаны; непрытомны) — 1) чалавек, які вызначаецца апантанай рэлігійнасцю, крайняй нецярпімасцю да іншых вераванняў; 2) чалавек, які страсна аддаецца якой-н. справе, поглядам, ідэям.

ФАНК (*англ.* funk) — стыль джазавай музыкі, спалучэнне *блюза* і *рэпа* з падкрэсленым рытмічным малюнкам.

ФАНТАСМАГО́РЫЯ (ад *гр.* phantasma = прывід + agoreuo = = гавару) — прывіды, вычварныя фантастычныя малюнкі, што бачацца чалавеку ў хваравітым стане.

ФАНТА́СТЫКА (*гр.* phantastike = уяўляць) — 1) штосьці неверагоднае, нерэальнае, заснаванае на творчым уяўленні, на фантазіі; 2) літаратурныя творы, у якіх апісваюцца выдуманыя, не існуючыя ў рэчаіснасці падзеі.

ФАНТО́М (*фр.* fantôme, ад *гр.* phantasma = прывід) — прывід, здань.

ФАНФАРО́Н (*фр.* fanfaron < *ісп.* fanfarron, ад *ар.* farfar = = легкаважны) — хвалько, выхваляка.

ФАРВА́ТЭР (*гал.* vaarwater, ад vaar = чысты + water = вада) — 1) водны шлях для бяспечнага праходу суднаў, звычайна вызначаны сігнальнымі знакамі (бакенамі, вехамі, буямі); 2) *перан.* сфера якога-н. уплыву, асноўная лінія, кірунак дзейнасці, творчасці.

ФАРМАЛІ́ЗМ (*фр.* formalisme, ад *лац.* formalis = які датычыцца формы) — 1) фармальнае стаўленне да чаго-н. на шкоду справе (напр. ф. у кіраўніцтве); 2) напрамак у эстэтыцы, мастацтве, літаратуры, філасофіі, які надае асноўнае значэнне форме, яе знешняму выражэнню.

ФАРМАЛІ́СТ (*фр.* formaliste, ад *лац.* formalis = які датычыцца формы) — 1) той, хто фармальна ставіцца да чаго-н. са шкодай для справы; 2) паслядоўнік *фармалізму* 2.

ФАРМА́ЛЬНЫ (*лац.* formalis) — 1) звязаны з формай, уласцівы форме (напр. ф-ае значэнне слоў); 2) афіцыйны, законны, зроблены па форме (напр. ф-ае абвінавачанне); 3) зроблены для прыліку, такі, дзе захавана толькі знешняя форма (напр. ф. падыход да справы).

ФАРМА́Т (*фр.* format, ад *лац.* formatus = сфармаваны) — памер (вышыня і даўжыня) кнігі, папяровага аркуша, карткі і г. д.

ФАРМА́ЦЫЯ (*лац.* formatio = утварэнне, від) — 1) пэўная стадыя ў развіцці грамадства, а таксама структура грамадства на гэтай стадыі з уласцівым толькі ёй спосабам вытворчасці; 2) сістэма поглядаў, унутраны склад (напр. чалавек новай фармацыі); 3) *геал.* комплекс генетычна звязаных горных парод аднаго часу і спосабу ўтварэння.

ФАРМАЦЭ́ЎТ (*гр.* pharmakeutes = які робіць лякарства) — аптэчны работнік з вышэйшай або сярэдняй фармацэўтычнай (гл. *фармацэўтыка*) адукацыяй.

ФАРМАЦЭЎТЫКА (*гр.* pharmakeutike) — комплекс дысцыплін, якія вывучаюць пытанні здабычы, апрацоўкі, вырабу, захоўвання і водпуску лекавых сродкаў.

ФАРМІРАВАЦЬ (*ням.* formieren, ад *лац.* formare) — 1) арганізоўваць, ствараць, састаўляць (напр. ф. дывізію, ф. урад, ф. таварны састаў); 2) выпрацоўваць у каго-н. адпаведныя рысы характару, светапогляд і інш.

ФАРМУЛЯВАЦЬ (*польск.* formulować, ад *лац.* formula = = форма, правіла, палажэнне) — каратка і дакладна выражаць якую-н. думку, рашэнне (напр. ф. вынікі назіранняў).

ФАРМУЛЯР (*ням.* Formular, ад *лац.* formula = форма, правіла, палажэнне) — 1) асобная кніга або бланк, куды заносяцца асноўныя звесткі аб стане, эксплуатацыі якога-н. механізма, збудавання; 2) бібліятэчная ўліковая картка.

ФАРПОСТ (*ням.* Vorposten) — 1) вартавы пост, які выстаўляецца наперадзе войск, калі яны знаходзяцца недалёка ад праціўніка; 2) *перан.* перадавы пункт, апора чаго-н. (напр. ф. навукі).

ФАРС (*фр.* farce, ад *лац.* farsus = набіты) — 1) лёгкая камедыя-вадэвіль з чыста знешнімі жартаўлівымі прыёмамі; 2) *перан.* грубы, цынічны жарт; 3) *перан.* ганебнае відовішча (напр. судовы ф.).

ФАРСІРАВАЦЬ (*фр.* forcer) — 1) узмацняць, паскараць што-н. (напр. ф. развіццё прамысловасці); 2) *ваен.* пераадольваць водную перашкоду пад агнём праціўніка.

ФАРТУНА (*лац.* fortuna, ад Fortuna = імя багіні шчасця, лёсу, удачы ў старажытнарымскай міфалогіі) — лёс, удача, шчаслівы выпадак (напр. кола фартуны).

ФАРФЕЙТЫНГ (*англ.* forfeiting) — прадастаўленне банкам у часовае карыстанне часткі ўласнага або прыцягненага капіталу.

ФАРЦОЎШЧЫК (ад *англ.* for saite = для продажу) — той, хто займаецца купляй або абменам валюты і рэчаў у іншаземцаў і спекуляцыяй імі.

ФАРШМАК (*ням.* Vorschmack) — страва са здробленага селядца ці мяса, запечаных з бульбай, цыбуляй.

ФАРЫСЕЙ (*гр.* pharisaios, ад *ст.-яўр.* paruchim = адшчапенец) — 1) член рэлігійна-палітычнай секты ў Старажытнай Іудзеі, што абараняла інтарэсы заможных слаёў на-

сельніцтва і вызначалася фанатызмам і крывадушнасцю; 2) *перан.* ханжа, крывадушнік.

ФАС (*фр.* face, ад *лац.* facies = твар) — выгляд спераду, з твару (напр. фатаграфавацца ў фас).

ФАСАВА́ЦЬ (*польск.* fasować, ад *ням.* fassen) — раскладваць, разважваць тавар на пэўныя часткі і запакоўваць іх, рыхтуючы да продажу.

ФАСА́Д (*фр.* façade, ад *іт.* facciata) — *архіт.* пярэдняя частка будынка, што выходзіць на вуліцу.

ФАСІЛІТА́ТАР (ад *англ.* facilitate = садзейнічаць) — чалавек, які садзейнічае правядзенню семінараў, круглых сталоў і інш.

ФАСО́Н (*фр.* façon) — 1) крой, мадэль, форма якога-н. адзення, абутку (напр. сукенка новага фасону); 2) *перан.* пэўны спосаб, манера (напр. трымаць ф.).

ФАСТ-ФУ́Д (*англ.* fast food) — сістэма хуткага харчавання.

ФАСФА́ТЫ (*фр.* phosphate, ад *гр.* phos = святло) — солі фосфарнай кіслаты, якія выкарыстоўваюцца як угнаенне, а таксама ў тэхніцы і медыцыне.

ФАТ (*фр.* fat, ад *лац.* fatuus = дурны) — самазадаволены *франт*, пусты, пошлы чалавек.

ФАТАЛІ́ЗМ (*фр.* fatalisme, ад *лац.* fatalis = наканаваны) — вера ў непазбежнасць лёсу, у тое, што ўсё прадвызначана нейкай таямнічай сілай.

ФАТАЛІ́СТ (*фр.* fataliste, ад *лац.* fatalis = наканаваны) — чалавек, які верыць у непазбежнасць лёсу.

ФАТА́ЛЬНЫ (*лац.* fatalis) — непазбежны, наканаваны лёсам (напр. ф. збег акалічнасцей).

ФА́УНА (*н.-лац.* fauna, ад *лац.* Fauna = імя багіні палёў і лясоў, апякункі статкаў у старажытнарымскай міфалогіі) — сукупнасць усіх відаў жывёл якой-н. мясцовасці або геалагічнага перыяду (параўн. *флора*).

ФАШЫ́ЗМ (*іт.* fascismo, ад *лац.* fascis = вязка прутоў, пучок) — ідэалагічная форма адкрытай ваяўнічай тэрарыстычнай дыктатуры, якая ажыццяўляе палітыку шавінізму, расізму, агрэсіі.

ФЕДЭРА́ЦЫЯ (*фр.* fédération, ад *лац.* foederato = саюз, аб'яднанне) — 1) форма дзяржаўнага ўладкавання, пры якой некалькі дзяржаўных утварэнняў, якія валодаюць пэўнай

юрыдычнай і палітычнай самастойнасцю, утвараюць адну саюзную дзяржаву, а таксама сама дзяржава, арганізаваная на такіх пачатках; 2) саюз свабодных таварыстваў, арганізацый (напр. шахматная ф.).

ФЕЕРВЕ́РК (*ням.* Feuerwerk, ад Feuer = агонь + Werk = работа) — 1) каляровыя агні, рознакаляровыя асвятляльныя ракеты, якія запускаюцца ў час свят, урачыстасцей; 2) *перан.* імклівы паток чаго-н. (напр. ф. слоў).

ФЕЕ́РЫЯ (*фр.* féerie, ад fée, = фея, чараўніца) — 1) тэатральны спектакль або цыркавое прадстаўленне з казачным сюжэтам і выкарыстаннем розных сцэнічных эфектаў; 2) *перан.* чароўнае, казачнае відовішча.

ФЕЛЬЕТО́Н (*фр.* feuilleton, ад feuille = ліст, аркуш) — кароткі газетны або часопісны артыкул гумарыстычнага ці сатырычнага зместу на надзённую тэму.

ФЕМІ́ДА (*гр.* Themis, -idos = імя багіні правасуддзя ў старажытнарымскай міфалогіі) — *перан.* правасуддзе.

ФЕМІНІ́ЗМ (*фр.* féminisme, ад *лац.* femina = жанчына) — грамадскі рух за ўраўноўванне ў правах жанчын з мужчынамі.

ФЕМІНІ́СТ (*фр.* féministe, ад *лац.* femina = жанчына) — прыхільнік *фемінізму.*

ФЕНАМЕНА́ЛЬНЫ (*фр.* phénoménal, ад *гр.* phainomenon = = якое з'яўляецца) — выключны, незвычайны, выдатны па сваіх якасцях (напр. ф-ыя здольнасці)

ФЕНО́МЕН (*фр.* phénomène, ад *гр.* phainomenon = тое, што з'яўляецца) — 1) выключная, рэдкая, незвычайная з'ява (напр. ф. прыроды); 2) выключны ў якіх-н. адносінах чалавек (напр. ён сапраўдны ф. розуму).

ФЕ́РМА[1] (*англ.* farm) — 1) прыватнае сельскагаспадарчае прадпрыемства на ўласнай або арандаванай зямлі; 2) дзяржаўнае або кааператыўнае прадпрыемства, занятае жывёлагадоўляй (напр. малочная ф.).

ФЕ́РМА[2] (*фр.* ferme) — канструкцыя са злучаных паміж сабой металічных, жалезабетонных ці драўляных брусоў (напр. ф. маста).

ФЕРМЕ́НТЫ (*лац.* fermentum = закваска) — арганічныя бялковыя рэчывы, якія выпрацоўваюцца ў жывых клетках і рэгулююць абмен рэчываў у арганізме.

ФЕ́РМЕР (*англ.* farmer) — уладальнік або арандатар *фермы*[1] 1.

ФЕСТЫВА́ЛЬ (*фр.* festival, ад *лац.* festivus = святочны) — масавае свята з паказам лепшых твораў музычнага, тэатральнага, эстраднага, цыркавога або іншага віду мастацтва (напр. ф. мастацкіх фільмаў).

ФЕТЫ́Ш (*фр.* fétiche, ад *парт.* feitiço = чары) — 1) прадмет, які, паводле ўяўленняў вернікаў, надзелены звышнатуральнай сілай і служыць аб'ектам рэлігійнага культу; 2) *перан.* аб'ект сляпога пакланення.

ФЕТЫШЫ́ЗМ (*фр.* fétichisme, ад *парт.* feitiço = чары) — 1) рэлігійнае пакланенне матэрыяльным прадметам (*фетышам*); 2) *перан.* сляпое пакланенне чаму-н.

ФЕХТАВА́ЦЬ (*ням.* fechten) — займацца адзінаборствам на шпагах, рапірах і інш.

ФЕШЭНЕ́БЕЛЬНЫ (*англ.* fashionable, ад fashion = фасон, мода) — элегантны, вытанчана-прыгожы, які адпавядае патрабаванням высокага густу і моды (напр. ф-ая гасцініца).

ФЕ́Я (*фр.* fée, ад *лац.* fatum = лёс) — 1) істота жаночага полу, здольная рабіць цуды, чараўніца ў заходнееўрапейскай міфалогіі; 2) *перан.* чароўная жанчына.

ФІГЛЯ́Р (*польск.* figlarz = жартаўнік) — 1) *уст.* фокуснік, штукар, акрабат; 2) *перан.* штукар, крыўляка.

ФІГУ́РА (*лац.* figura = вобраз, выгляд) — 1) форма, абрысы чаго-н.; 2) знешнія абрысы чалавечага цела (напр. стройная ф.); 3) *перан.* чалавек як носьбіт якіх-н. уласцівасцей (напр. палітычная ф.); 4) *перан.* важная, значная асоба (напр. буйная ф. у навуцы); 5) становішча цела, прадмета (у танцы, пры палёце) (напр. ф. вальса, ф. вышэйшага пілатажу); 6) гральная фішка (напр. шахматная ф.); 7) *мат.* сукупнасць пунктаў на плоскасці або ў прасторы (напр. геаметрычная ф.); 8) моўны зварот, які надае мове асаблівую выразнасць (напр. стылістычная ф.).

ФІГУРАВА́ЦЬ (*лац.* figurare = рабіць выгляд, уяўляць) — 1) прысутнічаць, знаходзіцца дзе-н., прымаючы ў чым-н. удзел (напр. ф. на мітынгу); 2) называцца, упамінацца (напр. ф. у фельетоне).

ФІГУРА́ЛЬНЫ (ад *лац.* figura = вобраз, выгляд) — вобразны, іншасказальны (напр. ф. выраз).

ФІГУРА́НТ (*фр.* figurant, ад *лац.* figurans, -ntis = які прадстаўляе) — 1) танцоўшчык, які выступае ў *кардэбалеце*;

2) драматычны акцёр, які іграе ролі без слоў, статыст; 3) *перан.* крыўляка, пазёр.

ФІЗІ́ЧНЫ (*гр.* physikos) — 1) які мае адносіны да фізікі, уласцівы галіне з'яў, якімі займаецца фізіка (напр. ф-ыя законы, ф-ыя працэсы); 2) прызначаны для вывучэння фізікі (напр. ф-ая лабараторыя); 3) звязаны са станам чалавечага арганізма, працай мышцаў (напр. ф-ае выхаванне); 4) звязаны з уздзеяннем на цела, арганізм (напр. ф-ае пакаранне).

ФІЗІЯНАМІ́СТ (*фр.* physionomiste, ад *гр.* physis = прырода + gnomon = які ведае) — той, хто па мініцы твару ўмее распазнаваць унутраны стан чалавека.

ФІЗІЯНО́МІЯ (*фр.* physionomie, ад *гр.* physis = прырода + + gnomon = які ведае) — 1) твар чалавека, выраз твару, грымаса (напр. кіслая ф.); 2) *перан.* індывідуальны выгляд, адметныя рысы каго-н., чаго-н. (напр. ф. навакольных з'яў).

ФІЗІЯТЭРАПІ́Я (ад *гр.* physis = прырода + therapeia = лячэнне) — раздзел медыцыны, які вывучае ўздзеянне на арганізм розных фізічных фактараў, прыродных (вада, паветра, сонечнае святло і цеплыня) і штучных (электрычны ток, магнітнае поле), а таксама распрацоўвае метады лячэння хвароб фізічнымі сродкамі.

ФІКСАВА́ЦЬ (*фр.* fixer, ад *лац.* fixus = цвёрды, нязменны, моцны) — 1) адзначаць на паперы або замацоўваць у свядомасці (напр. ф. у памяці); 2) канчаткова ўстанаўліваць, замацоўваць, вызначаць (напр. ф. заработную плату, ф. тэрмін); 3) засяроджваць, накіроўваць (напр. ф. погляд на чым-н.); 4) замацоўваць у пэўным становішчы (напр. ф. рэйку); 5) апрацоўваць фіксажам праяўлены адбітак на негатыве або пазітыве (напр. ф. фотаплёнку).

ФІКТЫ́ЎНЫ (*фр.* fictif, ад *лац.* fictio = выдумка) — выдуманы, несапраўдны; падроблены, фальшывы (напр. ф. шлюб, ф-ыя дакументы).

ФІ́КЦЫЯ (*лац.* fictio) — нешта несапраўднае, наўмысна выдуманае з пэўнымі мэтамі.

ФІЛАЛО́ГІЯ (*гр.* philologia, ад phileo = люблю + logos = слова) — сукупнасць навук, якія вывучаюць мову і літаратуру якога-н. народа або групы народаў (напр. класічная ф., славянская ф., беларуская ф.).

ФІЛАНТРО́П (*гр.* philanthropos, ад phileo = люблю + anthropos = чалавек) — той, хто займаецца *філантропіяй*, дабрачынец.

ФІЛАНТРО́ПІЯ (*гр.* philanthropia, ад phileo = люблю + anthropos = чалавек) — дапамога бедным, дабрачыннасць.

ФІЛАРМО́НІЯ (*фр.* philharmonie, ад *гр.* phileo = люблю + + harmonia = гармонія) — установа, якая займаецца арганізацыяй канцэртаў і прапагандай музычнай культуры, а таксама будынак, дзе яна размяшчаецца.

ФІЛАСО́ФІЯ (*гр.* philosophia, ад phileo = люблю + sophia = = мудрасць) — 1) навука аб найбольш агульных законах развіцця прыроды, грамадства і мыслення; 2) метадалагічныя прынцыпы якой-н. навукі (напр. ф. права, ф. мовазнаўства); 3) *перан.* абстрактныя разважанні (напр. разводзіць філасофію).

ФІЛАТЭЛІ́Я (*фр.* philatélie, ад *гр.* phileo = люблю + ateleia = = вызваленне ад аплаты) — калекцыяніраванне і вывучэнне паштовых і гербавых марак, канвертаў і паштовак з маркамі і штэмпелямі.

ФІЛАФАНІ́Я (ад *гр.* phileo = люблю + phone = гук) — калекцыяніраванне гукавых, у асноўным музычных запісаў.

ФІЛІ́СТЭР (*ням.* Philister) — чалавек з абывацельскім, мяшчанскім кругаглядам і ханжаскімі паводзінамі.

ФІЛІЯ́Л (*ням.* Filial, ад *лац.* filialis = сыноўні) — самастойнае аддзяленне буйной установы ці арганізацыі (напр. ф. музея, ф. трэста).

ФІЛЬМАТА́ЙП (ад *англ.* film = плёнка + type = адбітак) — фотанаборная машына з ручной устаноўкай шрыфтавога шаблону і фотаматэрыялу.

ФІЛЬМПА́К (*англ.* filmpack, ад film = плёнка + pack = пакет) — святлонепранікальная каробка з негатыўнай фотаплёнкай.

ФІМІЯ́М (*гр.* thymiama) — 1) духмянае рэчыва для курэння ў час рэлігійных абрадаў, а таксама пахучы дым, які ўзнікае пры гарэнні гэтага рэчыва; 2) *перан.* ліслівая ўзнёслая пахвала; *курыць фіміям* — празмерна ўсхваляць каго-н.

ФІНА́Л (*іт.* finale, ад *лац.* finalis = канечны, канцавы) — 1) заключная частка, завяршэнне чаго-н. (напр. ф. п'есы, ф. оперы); 2) заключная частка спартыўных спаборніцт-

ваў, у якой выяўляюцца пераможцы (напр. каманда выйшла ў ф.).

ФІНА́НСЫ (*фр.* finances, ад *с.-лац.* finantia = даход) — 1) грашовыя сродкі, якія маюцца ў распараджэнні дзяржавы, а таксама сістэма іх фарміравання і выкарыстання (напр. дзяржаўныя ф.); 2) *разм.* грошы, грашовыя справы (напр. з фінансамі цяжка).

ФІ́НІШ (*англ.* finish) — 1) заключная частка спартыўных спаборніцтваў на хуткасць (напр. ф. забегу на 1000 м); 2) канечны пункт спартыўнага бегу на хуткасць (напр. дасягнуць фінішу); 3) некаторая адлегласць на дыстанцыі перад канечным пунктам (напр. сабраць усе сілы на фінішы)

ФІНТ (*ням.* Finte, ад *іт.* finta = прытворства, выдумка) — 1) *сп.* падманны рух, фальшывы выпад; 2) *перан.* хітры выкрутас; *выкінуць фінт* — зрабіць што-н. хітрае, нечаканае.

ФІ́РМА (*іт.* firma) — 1) гандлёвае ці прамысловае прадпрыемства, вытворчае аб'яднанне (напр. замежная фірма); 2) *перан.* знешні выгляд, прыкрыцце чаго-н. (напр. пад фірмай добразычлівасці).

ФІСКА́ЛЬНЫ (*лац.* fiscalis = казённы) — які мае адносіны да дзяржаўнай казны (напр. ф-ыя органы).

ФІТАДЫЗА́ЙН (ад *гр.* phyton = расліна + *англ.* design = = дызайн) — *дызайн*, звязаны з выкарыстаннем раслін у якасці мастацка-эстэтычнага элемента.

ФІТАДЫЗА́ЙНЕР (ад *гр.* phyton = расліна + *англ.* designer = дызайнер) — спецыяліст па афармленню інтэр'ераў з дапамогай раслін (жывых і штучных).

ФІТАТЭРАПІ́Я (ад *гр.* phyton = расліна + therapeia = лячэнне) — лячэнне лекавымі раслінамі.

ФІ́ТНЭС (*англ.* fitness) — здаровы лад жыцця, прыметамі якога з'яўляюцца фізічная актыўнасць, збалансаванае харчаванне, адмаўленне ад курэння і алкаголю, дастатковы сон.

ФІ́ШБУРГЕР [*англ.* fishburger, ад fish = рыба + (ham)burger = гамбургер] — 1) разрэзаная напалам круглая булачка з начынкай з рыбы; 2) катлета з рыбнага фаршу з начынкай.

ФІ́ШКА (*фр.* fiche) — кружок або кубік, які служыць для падліку ачкоў у розных гульнях, перасоўвання па клетках і інш.

ФІЯ́СКА (*іт.* fiasco) — поўны правал, няўдача (напр. пацярпець ф.).

ФЛА́ЕРС (*англ.* flyers, ад fly = лятаць) — рэкламны лісток, які пры прад'яўленні дае права на памяншэнне платы за ўваход або на бясплатнае наведванне якога-н. мерапрыемства або ўстановы (выстаўкі, рэчавага рынку і г. д.).

ФЛАМА́СТЭР (*англ.* flowmaster, ад flow = цячы + master = = мастак) — карандаш, у якім пішучым элементам з'яўляецца порысты стрыжань, насычаны фарбавальнікам.

ФЛЕГМА́ТЫК (*гр.* phlegmatikos) — чалавек, які па сваім тэмпераменце характарызуецца марудлівасцю, спакоем, слабым праяўленнем пачуццяў.

ФЛІРТ (*англ.* flirt) — какецтва, лёгкае заляцанне.

ФЛО́ПІ-ДЫСК (*англ.* floppy disk) — тое, што і *дыскета*.

ФЛО́РА (*н.-лац.* flora, ад *лац.* Flora = імя багіні кветак і вясны ў старажытнарымскай міфалогіі) — сукупнасць усіх відаў раслін якой-н. мясцовасці або геалагічнага перыяду (параўн. *фауна*).

ФЛЮІ́ДЫ (*лац.* fluidus = цякучы) — 1) вадкі або газападобны кампанент магмы; 2) знешне незаўважныя токі, якія вылучаюцца кім-н. або чым-н. (напр. ф. дабра).

ФЛЯ́ЕР (*англ.* flayer = *літар.* які лятае) — конь, які дасягнуў на скачках найбольшай хуткасці на кароткіх дыстанцыях (параўн. *стаер* 2).

ФО́КУС¹ (*лац.* focus = ачаг) — 1) пункт перасячэння адбітых або праломленых прамянёў, якія падаюць на аптычную сістэму паралельным пучком; 2) пункт, у якім прадмет, што фатаграфуецца або разглядаецца пры дапамозе аптычнага прыбора, мае найлепшую рэзкасць, выразнасць; 3) *перан.* цэнтр якіх-н. з'яў, уласцівасцей, падзей.

ФО́КУС² (*ням.* Hokuspokus) — 1) лоўкі прыём, заснаваны на падмане зроку, увагі пры дапамозе хуткага і ўмелага руху, спрыту (напр. картачны ф.); 2) *мн.* хітрыкі, выкрутасы; капрызы, прычуды (напр. выкідваць фокусы).

ФОЛК-РО́К (*англ.* folk-rock) — напрамак у *рок-музыцы*, заснаваны на апрацоўцы народных мелодый.

ФОН[1] (*фр.* fond, ад *лац.* fondus = аснова) — 1) асноўны колер карціны (напр. светлы ф.); 2) задні план карціны або таго, што мы бачым (напр. дом на фоне мора); 3) *перан.* агульныя ўмовы, абставіны, у якіх што-н. адбываецца (напр. агульны ф. падзей).

ФОН[2] (*гр.* phone = гук) — пабочны шум, трэск, якім часам суправаджаецца радыёперадача, дэманстрацыя кінафільма, тэлефонная размова і інш.

ФОНД (*фр.* fond, ад *лац.* fondus = аснова) — 1) рэсурсы, запасы, рэзервы чаго-н. (напр. зямельны ф., насенны ф., жыллёвы ф.); 2) грашовыя сродкі, прызначаныя для якой-н. мэты (напр. ф. заработнай платы, ф. матэрыяльнага заахвочвання).

ФО́РА (*іт.* fuora) — 1) выгук усхвалявання ў італьянскім тэатры, якім просяць паўтарыць нумар праграмы; 2) перавага, ільгота, якая даецца больш слабому ўдзельніку спаборніцтва; *даць фору* — пераўзысці, апярэдзіць каго-н. у чым-н.

ФО́РВАРД (*англ.* forward = *літар.* пярэдні) — гулец нападзення ў *футболе, хакеі* і некаторых іншых спартыўных гульнях.

ФОРД [*англ.* ford, ад H.Ford = прозвішча амерыканскага аўтамабільнага прамыслоўца (1863—1947)] — марка легкавых і грузавых аўтамабіляў, якія выпускаюць заводы амерыканскага канцэрна «Форд Моторс».

ФО́РЗАЦ (*ням.* Vorsatz) — *палігр.* падвойны ліст шчыльнай паперы, які злучае вокладку і кніжны блок.

ФОРС (*фр.* force = сіла, вага, значэнне) — самахвальства, франтаватасць, імкненне здзівіць прысутных раскошай, манерамі і інш.

ФО́РСІНГ (*англ.* forcing, ад force = нагнятаць) — фарсіраваны бой у боксе, які характарызуецца безупыннымі атакамі.

ФО́РТЭЛЬ (*польск.* fortel, ад *ням.* Vorteil) — выхадка, выбрык.

ФО́РУМ (*лац.* forum = плошча) — масавы прадстаўнічы сход, з'езд (напр. ф. вучоных).

ФОТАГЕНІ́ЧНЫ (ад *гр.* phos, -otos = святло + genos = род, паходжанне) — які мае выразныя рысы, што добра перадаюцца на фотаздымку, кінаплёнцы (напр. ф. твар).

ФРАГМЕ́НТ (*лац.* fragmentum = абломак, кавалак) — частка твора мастацтва (карціны, скульптуры), урывак тэксту, музычнага твора (напр. ф. антычнай скульптуры, ф. рамана, ф. балета).

ФРА́ЕР (*ням.* Freier = жаніх) — *разм.* франтаваты, пусты чалавек.

ФРА́ЗА (*гр.* phrasis = выраз, моўны зварот) — 1) інтанацыйна аформленае спалучэнне слоў, якое выражае думку (напр. вымавіць фразу); 2) *перан.* напышлівы, беззместоўны выраз (напр. пустая ф.); 3) *муз.* невялікая і адносна закончаная частка мелодыі (напр. музычная ф.).

ФРАЗЁР (*фр.* phraseur, ад *гр.* phrasis = гаварыць) — чалавек, які любіць гаварыць напышлівыя, але беззместоўныя фразы; балбатун, пустаслоў.

ФРА́КЦЫЯ (*фр.* fraction, ад *лац.* fractio = разломванне) — 1) група членаў якой-н. партыі ў парламенце, грамадскай арганізацыі або адасобленая групоўка ўнутры палітычнай партыі; 2) частка сыпкага або кускавога цвёрдага рэчыва, выдзеленага дробнай перагонкай з вадкасці, раствору (напр. ф. нафты).

ФРАНДЗІ́РАВАЦЬ (*фр.* fronder) — выражаць незадаволенасць з-за жадання супярэчыць.

ФРАНТ (*польск.* frant < *чэш.* frant, ад František = імя уласнае) — чалавек, які любіць модна апранацца; моднік.

ФРАНТА́ЛЬНЫ (*фр.* frontal, ад *лац.* frontalis) — 1) накіраваны ў бок фронта, лабавы (напр. ф-ая атака, ф. удар); 2) размешчаны ў пярэдняй частцы чаго-н. (напр. ф-ая сцяна); 3) звернуты тварам да гледача (у выяўленчым, тэатральным мастацтве); 3) *перан.* агульны, адначасовы для ўсіх.

ФРАНЧА́ЙЗЕР (*англ.* franchiser) — фірма, якая прадастаўляе *франчайзінг*.

ФРАНЧА́ЙЗІНГ (*англ.* franchising = прывілея) — прадастаўленне эканамічнага спрыяння, прывілей з боку якой-н. фірмы сваім кліентам, якія пачынаюць новую справу.

ФРАПІ́РАВАЦЬ (*фр.* frapper = *літар.* біць, ударацць) — непрыемна паражаць, здзіўляць.

ФРЫ (*фр.* frit = смажаны) — засмажаны ў вялікай колькасці тлушчу да ўтварэння румянай скарыначкі (напр. бульба фры, рыба фры).

ФРЫВО́ЛЬНЫ (*фр.* frivole, ад *лац.* frivolus = дурны, пусты) — легкадумны, блізкі да непрыстойнага (напр. ф-ыя размовы).

ФРЫЗ (*фр.* frise) — 1) *архіт.* сярэдняя частка *антаблемента* паміж *архітравам* і *карнізам* 1; 2) аблямовачная арнаментальная паласа дывана, падлогі ці прадмета прыкладнога мастацтва.

ФРЫСТА́ЙЛ (*англ.* freestyle, ад free = вольны + style = = стыль) — від горналыжнага спорту, які спалучае ў сабе скорасны спуск на лыжах з элементамі акрабатыкі ці балета.

ФРЫЦЮ́Р (*фр.* friture) — глыбокі слой алею або жывёльнага тлушчу, у якім смажаць кулінарныя вырабы.

ФУЖЭ́Р (*фр.* fougére) — вялікі бакал на высокай ножцы.

ФУНДА́МЕНТ (*лац.* fundamentum = аснова) — 1) падмурак, аснова якога-н. збудавання, машыны і інш. (напр. цагляны ф.); 2) *перан.* база, аснова ведаў, пачуццяў, дзеянняў (напр. навуковы ф. эканомікі).

ФУНДАМЕНТА́ЛЬНЫ (*лац.* fundamentalis) — 1) вялікі, трывалы, моцны (напр. ф. будынак); 2) асноўны, галоўны (напр. ф-ыя законы фізікі); 3) грунтоўны, салідны (напр. ф-ыя веды, ф. твор).

ФУНДА́ТАР (*лац.* findator) — той, хто засноўвае што-н. або дае грошы на заснаванне.

ФУНІКУЛЁР (*фр.* funiculaire, ад *лац.* finiculus = канат, вяроўка) — горная канатная дарога для перавозкі пасажыраў на крутых пад'ёмах на невялікую адлегласць.

ФЎНКЦЫЯ (*лац.* functio = выкананне) — 1) прызначэнне, роля, задача аб'екта ў пэўнай сістэме адносін (напр. ф. матора); 2) абавязак, кола дзейнасці, работа (напр. службовыя функцыі); 3) *мат.* залежная пераменная велічыня, якая змяняецца ўслед за змяненнем другой велічыні (*аргумента* 2); 4) *фізіял.* спецыфічная дзейнасць органа або арганізма (напр. ф. сэрца).

ФУНКЦЫЯНЕ́Р (*ням.* Funktionär, ад *лац.* functio, -onis = = выкананне) — работнік адміністрацыйнага або партыйнага апарата, чыноўнік.

ФУРНІТЎРА (*фр.* fourniture, ад fournir = забяспечваць) — дапаможныя матэрыялы ў якой-н. вытворчасці, напр. гузікі, кнопкі, кручкі ў кравецкай справе.

ФУРО́Р (*лац.* furor = апантанасць) — шумны публічны поспех (напр. выклікаць ф.).

ФУРШЭ́Т (*фр.* fourchette) — банкет, дзе госці ядуць і п'юць, сточы ля сталоў, і дзе падаюць, як правіла, халодныя парцыйныя закускі, якія можна есці без нажа і лыжкі, захопліваючы відэльцам.

ФУ́РЫЯ (*лац.* Furia = імя кожнай з трох багінь помсты ў старажытнарымскай міфалогіі) — *перан.* злосная, сварлівая жанчына.

ФУТБО́Л (*англ.* football, ад foot = ступня + ball = мяч) — спартыўная камандная гульня з мячом на спецыяльнай пляцоўцы (полі) з варотамі, у якой кожная з каманд імкнецца ўдарамі ног (ці галавы) забіць мяч у вароты праціўніка.

ФУ́ТЫНГ (*англ.* footing, ад foot = ісці пешшу) — трэніровачны або аздараўленчы бег у хуткім тэмпе; хуткая хадзьба.

ФУТУРАЛО́ГІЯ (ад *лац.* futurum = будучыня + *гр.* logos = = вучэнне) — галіна навуковых ведаў, якая займаецца прагназіраваннем сацыяльных працэсаў.

ФЭЙС-КАНТРО́ЛЬ (*англ.* face control, ад face = твар + *фр.* contrôle = кантроль) — праверка адпаведнасці знешняга выгляду правілам і ўстанаўленням для наведвальнікаў рэстаранаў, начных клубаў.

ФЭН (*англ.* fan) — тое, што і *фанат* 1.

ФЭ́НТЭЗІ (*англ.* fantasy) — жанр літаратуры і мастацтва, блізкі да навуковай фантастыкі, які ў больш свабоднай манеры выкарыстоўвае матывы перамяшчэння ў прасторы і часе, тэмы іншапланетных светаў, штучных арганізмаў, міфалогію старажытных цывілізацый.

Ф'Ю́ЧЭРС (*англ.* futures, ад *лац.* futurum = будучыня) — від біржавых аперацый па куплі-продажу з агаворкай аб пастаўках на наступны тэрмін (звычайна ад тыдня да некалькіх гадоў) па курсу на момант заключэння кантракта.

Х

ХА́БАР (*цюрк.* chabar, ад *ар.* habar = паведамленне) — грошы або рэчы, што даюцца службовай асобе як подкуп з мэтай атрымання якой-н. выгады.

ХАДЖ (*ар.* chadj) — паломніцтва да мусульманскай святыні Кааба ў Мекку або да гроба Мухамеда ў Медыну.

ХАДЖЫ́ (*ар.* chadji) — ганаровы тытул мусульманіна, які выканаў *хадж* (звычайна ставіцца перад імем).

ХАЙВЭ́Й (*англ.* highway, ад high = інтэнсіўны, галоўны + + way = шлях, дарога) — скарасная *аўтастрада* з аднабаковым рухам.

ХАЙДЖЭ́КЕР (*англ.* hijacker) — згоншчык самалёта, паветраны пірат.

ХА́ЙРЫНГ (*англ.* highring, ад high = інтэнсіўны, галоўны + ring = круг) — адна з форм сярэднетэрміновага крэдытавання экспарту без перадачы права ўласнасці на тавар арандатару.

ХАКЕ́Й (*англ.* hockey) — спартыўная камандная гульня з клюшкамі і шайбай на лёдзе або з мячом на траве.

ХА́КЕР (*англ.* hacker) — камп'ютэрны хуліган, які пранікае ў чужыя інфармацыйныя сістэмы з мэтай забавы або для атрымання сакрэтных звестак, увядзення ілжывых дадзеных і г. д.

ХА́КІ (*інд.* khaki = колер гразі, ад *перс.* khak = зямля, гразь) — 1) шаравата-зялёны колер (напр. гімнасцёрка колеру хакі); 2) тканіна шаравата-зялёнага колеру і форменнае адзенне з яе (напр. быць апранутым у хакі).

ХА́КІНГ (*англ.* hacking) — узломванне камп'ютэрных кодаў з мэтай счытвання закрытай інфармацыі.

ХАЛАКО́СТ (*англ.* holocaust, ад *гр.* holos = цалкам + kaustos = спалены) — масавае знішчэнне людзей спальваннем (параўн. *генацыд*).

ХАЛЕ́РЫК (*лац.* cholericus < *гр.* cholerikos, ад chole = = жоўць) — чалавек, энергічны па тэмпераменце, які лёгка ўзбуджаецца пад уздзеяннем якіх-н. уражанняў.

ХАЛЕСТЭРЫ́Н (ад *гр.* chole = жоўць + stereos = цвёрды) — арганічнае тлушчападобнае рэчыва з групы стэрынаў, якое змяшчаецца ў нервовай і тлушчавай тканках, печані

жывёл і чалавека і выконвае важную ролю ў жыццядзейнасці арганізма.

ХÁЛІ-ГÁЛІ (*англ.* hully-gully) — групавы амерыканскі бальны танец, які мае шматлікія варыянты кампазіцый, а таксама музыка да гэтага танца.

ХАЛÍФ (*ар.* chalifa = пераемнік) — тытул вярхоўнага правіцеля ў радзе краін мусульманскага Усходу, які аб'ядноўваў у сваіх руках духоўную і свецкую ўладу.

ХАМЕЛЕÓН (*лац.* chamaeleon, ад *гр.* chamaileon) — 1) паўзун атрада яшчарак, здольны мяняць афарбоўку скуры пры раздражненні, перамене колеру навакольнага асяроддзя; 2) *перан.* чалавек, які лёгка мяняе свае погляды ў залежнасці ад абставін.

ХАНДРÁ [ад *гр.* (hypo)chondria = жывот, вантробы] — маркотны, сумны настрой; туга.

ХАНЖÁ (*тур.* chadžy, ад *ар.* hadji = паломнік) — прытворна набожны або прытворна дабрадушны чалавек, крывадушнік.

ХАÓС (*гр.* chaos) — 1) бязмерная прастора, бязмежная першабытная маса, з якой, паводле старажытнагрэчаскай міфалогіі, утварылася пасля ўсё існуючае; 2) *перан.* беспарадак, неразбярыха.

ХАРАКÍРЫ (*яп.* hara-kiri, ад hara = жывот + kiri = рэзаць) — самазабойства шляхам успорвання жывата, прынятае ў японскіх самураяў.

ХАРÁКТАР (*гр.* charakter = адрознівальная рыса, асаблівасць) — 1) сукупнасць псіхічных асаблівасцей чалавека, якія выяўляюцца ў паводзінах (напр. мяккі х.); 2) цвёрдая воля, настойлівасць у дасягненні чаго-н. (напр. чалавек з характарам); 3) уласцівасць чаго-н., якая-н. якасць (напр. артыкул крытычнага характару); 4) мастацкі вобраз, які абагульняе тыповыя рысы пэўнай групы людзей (напр. намаляваць х.).

ХАРАКТАРЫ́СТЫКА (*гр.* charakteristikos = які адрозніваецца) — 1) апісанне, вызначэнне істотных, адметных рыс, асаблівасцей каго-н. або чаго-н. (напр. трапная х.); 2) апісанне характару, учынкаў якога-н. персанажа ў мастацкім творы; 3) афіцыйны дакумент з водзывам аб службовай, грамадскай дзейнасці каго-н. (напр. х. з месца работы); 4) *мат.* цэлая частка дзесятковага лагарыфма.

ХАРДКО́Р (*англ.* hard core) — разнавіднасць цяжкай музыкі, якая ўзнікла ў канцы 90-х гадоў XX ст. на аснове альтэрнатыўнай музыкі.

ХА́РДЛАЙНЕР (*англ.* hard-liner, ад hard = цвёрды + line = лінія) — прыхільнік жорсткага курсу ў палітыцы, праціўнік кампрамісаў.

ХАРД-РО́К (*англ.* hard rock, ад hard = цвёрды + rock = гайдацца) — гучная, энергічная музыка, якая ўяўляе сабой далейшае развіццё *рок-н-рола*.

ХАРД-РО́КЕР (*англ.* hardrocker) — музыкант, які выконвае музыку *хард-рок*.

ХА́РТЫЯ (*гр.* chartion, ад chartes = папера, грамата) — 1) старадаўні рукапіс, а таксама матэрыял (папірус або пергамент), на якім ён напісаны; 2) дакумент важнага грамадска-палітычнага значэння.

ХАРЫ́ЗМА (*гр.* charisma = міласць, боскі дар) — 1) выключная адоранасць (аб святых); 2) высокі аўтарытэт, заснаваны на ўменні падначальваць іншых сваёй волі.

ХАЎБЕ́К (*англ.* half-back, ад half = напалавіну + back = = абаронца) — паўабаронца ў *футболе* і *хакеі*.

ХАЎТА́ЙМ (*англ.* half-time, ад half = напалавіну + time = = час) — палавіна гульні ў *футбол* і *хакей* (45 мінут).

ХЕДЖ (*англ.* hedge = перашкода) — *экан.* тэрміновая здзелка, заключаная для страхоўкі ад магчымага змянення цэн.

ХЕ́ДЖЭР (*англ.* hedger, ад hedge = агароджваць) — *экан.* прадпрыемства, банк, фермер або іншы гаспадарчы суб'ект, які ажыццяўляе *хедж*.

ХЕТ-ТРЫ́К (*англ.* hat trick) — 1) тры галы, забітыя адным гульцом у адным матчы (у футболе, хакеі); 2) тры перамогі запар у спартыўных спаборніцтвах.

ХЕШ (*англ.* hash) — *жарг.* гашыш; наркотык.

ХІ́ЛЕР (*англ.* healer = лекар) — лекар, які лечыць біятокамі, малітвамі, замовамі, а таксама аперацыямі без хірургічных інструментаў (параўн. *экстрасэнс*).

ХІМЕ́РА (*лац.* chimaera, ад *гр.* Chimaira = агнядышная пачвара з ільвінай галавой, казліным тулавам і хвастом дракона) — *перан.* неажыццявімая мара, нездзяйсняльная фантазія.

ХІ́НТЭРЛАНД (*ням.* Hinterland, ад hinter = за, ззаду + + Land = краіна) — раён, які прылягае да прамысловага, гандлёвага цэнтра, порта і г. д.

ХІ́ПІ (*англ.* hippie, ад hip = маркота, туга) — 1) групы моладзі ў некаторых краінах, якія адмаўляюць існуючыя маральныя асновы, грамадскія нормы паводзін і вядуць валацужніцкае жыццё; 2) *перан.* чалавек, які паводзіць сябе экстравагантна, знарок неахайна і прэтэнцыёзна апранаецца.

ХІП-ХО́П (*англ.* hip hop, ад hip = ура + hop = скачок) — музычны стыль эстраднай музыкі з дынамічнай танцавальнай мелодыяй.

ХІРАМА́НТЫЯ (*п.-лац.* chiromantia, ад *гр.* cheir = рука + + manteia = варажба) — прадказанне будучага і вызначэнне характару чалавека па выразных лініях і бугарках на далонях рук.

ХІРАТО́НІЯ (*гр.* cheirotonia, ад heir = рука + teino = цягнуць) — пасвячэнне асоб духоўнага звання ў сан епіскапа, свяшчэнніка, дыякана (у праваслаўнай царкве).

ХІРУРГІ́Я (*лац.* chirurgia, ад *гр.* cheir = рука + ergon = праца) — галіна *медыцыны*, якая вывучае аперацыйныя метады лячэння хвароб.

ХІТ (*англ.* hit = удача, поспех) — модная песня, спектакль, кніга і г. д., якія маюць поспех.

ХІТ-ПАРА́Д (*англ.* hit parade, ад hit = удача, поспех + parade = паказ, парад) — спіс найбольш папулярных музычных твораў (звычайна эстрадных песень) і іх выканаўцаў, які фарміруецца на аснове апытання экспертаў або слухачоў і публікуецца сродкамі масавай інфармацыі.

ХЛАРАФО́РМ (*фр.* chloroforme, ад *гр.* chloros = зялёны + + *лац.* formica = мурашка) — арганічнае злучэнне, лятучая вадкасць з прыкрым пахам, якая ўтрымлівае хлор і выкарыстоўваецца для наркозу.

ХО́БІ (*англ.* hobby) — захапленне чым-н., любімы занятак у вольны час.

ХОЛ (*англ.* hall) — вялікае памяшканне, звычайна ў грамадскіх будынках, прызначанае для адпачынку, чакання (напр. х. кінатэатра, х. гасцініцы).

ХО́ЛДЫНГ (*англ.* holding, ад hold = затрымліваць) — кампанія, якая сама не мае вытворчых прадпрыемстваў, а валодае акцыямі іншых кампаній.

ХО́СПІС (*англ.* hospice, ад *лац.* hospitium = гасціннасць) — прытулак, багадзельня, спецыяльная клініка для безнадзейна хворых.

ХО́СТЫНГ (*англ.* hosting) — размяшчэнне за пэўную плату інфармацыі кліента на *серверы*.

ХОТ-ДО́Г (*англ.* hot dog, ад hot = гарачы + dog = сабака) — гарачая сасіска, якая падаецца ў разрэзанай булцы з соусам або гарчыцай.

ХРАНАЛО́ГІЯ (*лац.* chronologia, ад *гр.* chronos = час + + logos = вучэнне) — 1) дапаможная гістарычная дысцыпліна, якая ўстанаўлівае гістарычныя даты, час з'яўлення дакументаў і інш.; 2) пералік падзей у парадку іх паслядоўнасці ў часе; 3) паслядоўнасць з'яўлення чаго-н. у часе (напр. х. выданняў Скарыны).

ХРО́НІКА (*гр.* chronoka = летапіс, ад chronos = час) — 1) запіс гістарычных падзей у храналагічнай паслядоўнасці; летапіс; 2) літаратурны твор, у якім паслядоўна выкладаецца гісторыя грамадскіх, палітычных і іншых падзей; 3) кароткае паведамленне аб бягучых падзеях у газеце, па радыё, а таксама дакументальны фільм аб падзеях бягучага жыцця.

ХРЫСЦІЯ́НСТВА (*гр.* christianos, ад Christos = *літар.* памазанік) — адна з трох (побач з *будызмам* і *ісламам*) сусветных рэлігій, якая ўзнікла ў пачатку I ст. і стала адной з найбольш пашыраных рэлігій на Зямлі.

ХУ́НТА (*ісп.* junta = *літар.* сход, аб'яднанне) — 1) назва розных грамадска-палітычных груповак і аб'яднанняў у Іспаніі і краінах Лацінскай Амерыкі; 2) выканаўчы ўрадавы орган у некаторых лацінаамерыканскіх краінах; 3) група ўдзельнікаў ваеннага перавароту ў краінах Лацінскай Амерыкі.

ХЭВІ-МЕТА́Л (*англ.* heavy metall) — узмоцнены, інтэнсіўны *хард-рок*.

ХЭ́ПЕНІНГ (*англ.* happening = выпадак, падзея) — 1) від сцэнічнага дзеяння, для якога характэрны парадаксальнасць і намераная бязмэтнасць, разлік на шырокую імправізацыю; 2) здарэнне.

ХЭ́ПІ-Э́НД (*англ.* happy end = шчаслівы канец) — удачная развязка, шчаслівы канец (у фільме, рамане і інш.).

Ц

ЦНО́ТА (*польск.* cnota) — маральная чысціня; сціпласць у маральных адносінах.

ЦО́КАЛЬ (*іт.* zoccolo) — 1) ніжняя частка вонкавай сцяны будынка, слупа, помніка, якая размешчана непасрэдна на фундаменце і крыху выступае; 2) металічная частка электрычнай лямпачкі, якая служыць для замацавання яе ў патроне.

ЦУКА́ТЫ (*польск.* cukaty < *іт.* succade, ад *лац.* succus = = сок) — зацукраваныя фрукты.

ЦУНА́МІ (*яп.* tsunami) — гіганцкія ўсёразбуральныя хвалі, якія ўзнікаюць на паверхні акіяна ў час падводных землетрасенняў.

ЦЫВІЛІЗА́ЦЫЯ (*фр.* civilisation, ад *лац.* civilis = грамадзянскі) — 1) узровень развіцця матэрыяльнай і духоўнай культуры, дасягнуты якой-н. грамадскай фармацыяй (напр. антычная ц.); 2) сучасная сусветная культура, прагрэс, асвета; 3) ступень грамадскага развіцця, наступная пасля варварства.

ЦЫВІ́ЛЬНЫ (*польск.* cywilny, ад *лац.* civilis = грамадзянскі) — грамадзянскі, не ваенны (напр. ц. чалавек).

ЦЫКЛ (*гр.* kyklos = круг) — 1) сукупнасць узаемазвязаных з'яў, працэсаў, якая складае замкнёны круг развіцця (напр. вытворчы ц., ц. развіцця лічынкі); 2) закончаны рад твораў, лекцый, канцэртаў, аб'яднаных агульнай тэматыкай (напр. ц. вершаў); 3) пэўная група навук, дысцыплін (напр. гістарычны ц., прыродазнаўчы ц.).

ЦЫКЛО́Н (*гр.* kyklon = які верціцца) — буйнамаштабны атмасферны віхор з паніжэннем ціску ад перыферыі да цэнтра, які суправаджаецца вялікай воблачнасцю і ападкамі; бура, ураган (параўн. *антыцыклон*).

ЦЫ́МУС (*яўр.* cymes) — 1) салодкая ежа, прыгатаваная з морквы; 2) *перан.* самае смачнае, самая сутнасць, самае цікавае.

ЦЫНІ́ЗМ (*фр.* cynisme, ад *гр.* kynismos = вучэнне цынікаў) — нахабнасць, бессаромнасць, пагардлівыя адносіны да агульнапрынятых правіл маралі.

ЦЫРК (*лац.* circus = *літар.* круг) — від мастацтва, які ўключае акрабатыку, эквілібрыстыку, жангліраванне,

клаунаду, эксцэнтрыку, дрэсіроўку жывёл і інш., а таксама будынак з арэнай і амфітэатрам, дзе адбываюцца цыркавыя прадстаўленні.

ЦЫРКУЛЯ́Р (*ням.* Zirkular, ад *лац.* circularis = кругавы) — пісьмовае распараджэнне, якое рассылаецца падведамасным установам або падначаленым службовым асобам.

ЦЫРКУЛЯ́РНЫ (*лац.* circularis = кругавы) — кругавы, звязаны з рухам па крузе (напр. ц. душ, ц-ая піла).

ЦЫРЫМАНІЯ́Л (*лац.* caeremoniale = кніга абрадавых правіл) — афіцыйна прыняты парадак урачыстых прыёмаў, шэсцяў і інш. (напр. ц. адкрыцця алімпіяды).

ЦЫРЫМО́НІЯ (*лац.* caeremonia) — 1) прыняты парадак правядзення якога-н. абраду, урачыстасці (напр. шлюбная ц.); 2) *мн., перан.* умоўнасці ў паводзінах, манернасць (напр. не будзем разводзіць цырымоніі).

ЦЫТАДЭ́ЛЬ (*іт.* cittadella = *літар.* маленькі горад) — 1) найбольш умацаваная ўнутраная частка крэпасці, прыстасаваная для самастойнай абароны, а таксама крэпасць наогул; 2) *перан.* апора, цвярдыня (напр. ц. гуманізму).

ЦЫТА́ТА (*лац.* citatum, ад citare = заклікаць, называць) — даслоўная вытрымка з якога-н. тэксту.

ЦЭЙТНО́Т (*ням.* Zeitnot, ад Zeit = час + Not = неабходнасць) — 1) недахоп часу на абдумванне чарговых хадоў пры гульні ў шахматы, шашкі; 2) *перан.* востры недахоп часу ў якой-н. справе.

ЦЭЛАФА́Н (*англ.* cellophane, ад *лац.* cellula = клетка + *гр.* phanos = светлы) — тонкая празрыстая плёнка з *цэлюлозы*, якая выкарыстоўваецца для ўпакоўкі, а таксама ў паліграфіі, агародніцтве і некаторых іншых вытворчасцях.

ЦЭЛІБА́Т (*лац.* caelibatus, ад caelebs = нежанаты) — абавязковая бязшлюбнасць, устаноўленая для каталіцкага духавенства.

ЦЭЛЮЛО́ЗА (*фр.* cellulose, ад *лац.* cellula = клетка) — рэчыва з хімічна апрацаванай драўніны, якое выкарыстоўваецца для вырабу паперы, штучнага шоўку і інш.

ЦЭНЗ (*лац.* census) — умовы, якія абмяжоўваюць карыстанне асобай тымі ці іншымі правамі (напр. узроставы ц., маёмасны ц., адукацыйны ц.).

ЦЭНЗЎРА (*лац.* censura) — сістэма дзяржаўнага нагляду за друкам і сродкамі масавай інфармацыі.

ЦЭНТ (*англ.* cent, ад *лац.* centum = сто) — разменная манета ЗША, Канады, Аўстраліі і некаторых іншых краін, роўная 1/100 грашовай адзінкі (*долара*, гульдэна).

ЦЭНТР (*лац.* centrum, ад *гр.* kentron = вастрыё) — 1) пункт дакладна ў сярэдзіне геаметрычнай фігуры (напр. ц. акружнасці); 2) сярэдзіна, сярэдняя частка чаго-н. (напр. ц. горада); 3) месца сканцэнтравання якой-н. дзейнасці (напр. касмічны ц.); 4) буйны населены пункт, які мае адміністрацыйнае, культурнае значэнне для якой-н. мясцовасці, краіны (напр. раённы ц., прамысловы ц.); 5) вышэйшы орган кіравання якой-н. дзейнасцю (напр. дырэктывы цэнтра).

ЦЭНТРАЛІЗА́ЦЫЯ (*фр.* centralisation, ад *лац.* centralis = = які знаходзіцца ў сярэдзіне) — сканцэнтраванне чаго-н. у адным *цэнтры*, аб'ядноўванне ў адным месцы, у адных руках (напр. ц. кіраўніцтва, ц. капіталу).

ЦЭНТРАЛІ́ЗМ (*фр.* centralisme, ад *лац.* centralis = які знаходзіцца ў сярэдзіне) — сістэма кіравання, пры якой мясцовыя ўстановы, органы падпарадкаваны цэнтральнай уладзе, цэнтру.

ЦЮ́НЕР (*англ.* tuner) — высокачастотны прыбор настройкі радыёпрыёмніка на патрэбную хвалю, які забяспечвае высокую якасць гуку.

ЦЮ́НІНГ (*англ.* tuning) — аснашчэнне машыны дадатковымі прыладамі.

Ч

ЧАДРА́ (*тур.* čadyr, ад *перс.* čadar) — лёгкае пакрывала, у якое жанчыны-мусульманкі пры выхадзе з дому закутваюцца з галавы да ног, пакідаючы толькі шчыліну для вачэй.

ЧАЛМА́ (*цюрк.* čalma) — мужчынскі галаўны ўбор у мусульман у выглядзе доўгага кавалка тканіны, абкручанага некалькі разоў вакол галавы.

ЧАРГА́ (*цюрк.* čarga) — 1) пэўны парадак у следаванні, руху чаго-н.; месца ў парадку следавання (напр. выклікаць па чарзе, заняць чаргу); 2) адзін з участкаў будоўлі, якая ўводзіцца ў строй па частках; 3) група людзей, якія ста-

яць адзін за адным для атрымання чаго-н.; 4) рад выстралаў з кулямёта, аўтамата.

ЧАРТ (*англ.* chart) — спіс найбольш папулярных музычных груп, выканаўцаў, складзены на аснове вынікаў продажу іх альбомаў, дыскаў.

ЧА́РТЭР (*англ.* charter) — дагавор паміж уладальнікам судна і тым, хто яго фрахтуе, на арэнду ўсяго судна ці яго часткі на пэўны рэйс або тэрмін.

ЧАТ (*англ.* chat) — віртуальнае месца сустрэчы ў *Інтэрнэце* для зносін.

ЧЫ́ЗБУРГЕР [*англ.* cheeseburger, ад cheese = сыр + + (ham)burger = гамбургер] — булачка круглай формы, разрэзаная папалам, з начынкай, абавязковым кампанентам якой з'яўляецца сыр.

ЧЫП (*англ.* chip) — паўправадніковы крышталь з нанесенай на ім інтэгральнай схемай у мікрапрацэсарах *камп'ютэра*.

ЧЫ́ПСЫ (*англ.* chips, ад chip = луска) — бульба ў выглядзе хрусткіх лустачак.

ЧЭК (*англ.* check) — 1) дакумент, у якім даецца распараджэнне банку выдаць ці пералічыць прад'яўніку пэўную суму грошай з бягучага рахунку асобы, што падпісала гэты дакумент; 2) квітанцыя касы аб прыёме грошай ад пакупніка за тавар.

ЧЭМПІЁН (*англ.* champion, *фр.* champion, ад *лац.* campio = = б'юся, змагаюся) — пераможца ў спартыўных спаборніцтвах на першынство.

ЧЭМПІЯНА́Т (*фр.* championnat, ад *лац.* campio = б'юся, змагаюся) — спаборніцтва на званне *чэмпіёна* ў якім-н. відзе спорту або ў спартыўных гульнях.

Ш

ШАБЛО́Н (*ням.* Schablone, ад *фр.* échantillon = узор) — 1) узор, форма для вырабу якіх-н. аднолькавых прадметаў; 2) *перан.* збіты ўзор, які слепа пераймаюць (напр. паэтычны ш.).

ШАВІНІ́ЗМ (*фр.* chauvinisme, ад N. Chauvin = прозвішча французскага салдата XIX ст., прыхільніка заваявальніц-

кай палітыкі Напалеона) — крайне агрэсіўная форма нацыяналізму, якая прапаведуе выключнасць сваёй нацыі і пагарду да іншых народаў.

ШАВІНІСТ (*фр.* chauviniste, ад N. Chauvin = прозвішча французскага салдата XIX ст., прыхільніка заваявальніцкай палітыкі Напалеона) — прыхільнік *шавінізму*.

ШАЙБА (*ням.* Scheibe) — 1) круглая металічная пласцінка з адтулінай пасярэдзіне, якая падкладваецца пад гайку ці пад галоўку вінта; 2) спартыўная прылада для гульні ў хакей у выглядзе гумавага ці пластмасавага дыска.

ШАКІРАВАЦЬ (*ням.* schokieren, ад *фр.* choquer = зневажаць) — бянтэжыць, ставіць каго-н. у няёмкае становішча сваімі паводзінамі, парушаючы правілы прыстойнасці.

ШАЛЬМАВАЦЬ (*ням.* schelmen) — 1) ганьбаваць, знеслаўляць каго-н.; 2) хітрыць, падманваць.

ШАМПУР (*груз.* šampuri) — металічны пруток для смажання *шашлыка* на агні.

ШАНАВАЦЬ (*польск.* szanować, ад *ням.* schonen) — 1) беражліва адносіцца да каго-н., чаго-н. (напр. ш. сяброў); 2) адносіцца з пашанай, павагай да каго-н., чаго-н. (напр. ш. народныя традыцыі).

ШАНС (*фр.* chance) — верагоднасць поспеху, удачы, ажыццяўлення чаго-н.

ШАНТАЖ (*фр.* chantage) — запалохванне пагрозай выкрыцця або паведамлення якіх-н. непажаданых звестак з мэтай вымагання чаго-н.

ШАРАДА (*фр.* charade) — загадка, у якой загаданае слова падзяляецца на часткі з наданнем ім значэнняў самастойных слоў.

ШАРЖ (*фр.* charge) — сатырычная ці гумарыстычная выява (звычайна партрэт), у якой пры захаванні знешняга падабенства зменены і падкрэслены найбольш характэрныя рысы мадэлі.

ШАРЛАТАН (*фр.* charlatan, ад *іт.* ciarlatano = шут) — падманшчык, махляр, невук, які выдае сябе за знатака.

ШАРМ (*фр.* charme) — чароўнасць, прывабнасць.

ШАРЫЯТ (*ар.* šariat) — звод мусульманскіх прававых і рэлігійных норм і правіл, заснаваных на *каране* (параўн. *адат*).

ШАСІ (*фр.* châssis) — 1) асноўная частка аўтамабіля і іншых машын, на якой умацаваны рухавік, механізмы, кузаў; 2) узлётна-пасадачнае ўстройства самалёта (верталёта).

ШАСЭ (*фр.* chaussée) — аўтамабільная дарога, пакрытая асфальтам, мошчаная шчэбенем або іншым цвёрдым пакрыццём.

ШАЎРОН (*фр.* chevron) — галунная нашыўка ў выглядзе вугла на рукаве адзення салдат і малодшых афіцэраў.

ШАХ (*перс.* šah = цар, кароль) — 1) тытул манарха ў некаторых краінах Усходу, а таксама асоба, якая носіць гэты тытул; 2) нападзенне якой-н. фігуры на караля праціўніка ў шахматнай гульні.

ШАШЛЫК (*цюрк.* šišlik) — страва з кавалачкаў мяса (часцей бараніны), нанізаных на металічны стрыжань (*шампур*) і засмажаных разам з кольцамі цыбулі.

ШКВАЛ (*англ.* squall) — 1) нечаканы моцны парыў ветру, часцей за ўсё пры навальніцах; 2) *перан.* што-н. раптоўнае, інтэнсіўнае (напр. ш. агню, ш. авацый).

ШЛІФАВАЦЬ (*польск.* szlifować, ад *ням.* schleifen) — 1) апрацоўваць да гладкасці якую-н. паверхню (напр. ш. мармур); 2) *перан.* удасканальваць, паляпшаць што-н. (напр. ш. стыль артыкула).

ШЛЯГЕР (*ням.* Schlager) — новая модная, вельмі папулярная ў які-н. перыяд песня, мелодыя.

ШМУЦТЫТУЛ (*ням.* Schmutztitel, ад Schmutz = бруд + + Titel = загаловак) — ліст паперы перад пачаткам кнігі або асобнай яе часткай, на якім змяшчаецца загаловак, прысвячэнне, ілюстрацыя і інш.

ШНУР (*польск.* sznur, ад *ням.* Schnur) — 1) тонкая вяровачка, звітая з некалькіх кручаных нітак; 2) вяроўка, намазаная мелам або вугалем, якая служыць цеслярам для адбівання прамой лініі на бярвеннях; 3) электрычны провад, які складаецца з некалькіх ізаляваных жыл; 4) вузкая палоска зямлі; 5) *перан.* чарада птушак.

ШОК (*фр.* choc = *літар.* удар) — 1) агульнае цяжкае расстройства функцый арганізма ў выніку псіхічнай або фізічнай траўмы; 2) стан крайняй разгубленасці (напр. маральны ш.).

ШОКІНГ (*англ.* shoking) — *разм.* 1) стан крайняй разгубленасці; 2) пачуццё збянтэжанасці.

ШОП (*англ.* shop) — магазін, устроены па заходнім узоры.

ШО́ПІНГ (*англ.* shopping) — наведванне магазінаў з мэтай набыцця пакупак.

ШОРТ-ТРЭ́К (*англ.* short track = *літар.* кароткая дарожка) — гонкі на каньках па маленькім крузе, абазначаным на хакейнай пляцоўцы (з 1998 г. — алімпійскі від спорту).

ШО́РТЫ (*англ.* shorts, ад short = кароткі) — кароткія летнія штаны.

ШО́У (*англ.* show = відовішча, паказ) — 1) пышнае сцэнічнае відовішча з удзелам майстроў эстрады, цырка і інш.; 2) *перан.* што-н. паказное, разлічанае на шумны знешні эфект (напр. палітычнае шоу).

ШО́У-БІ́ЗНЕС (*англ.* show business) — арганізацыя і правядзенне на камерцыйнай аснове эстрадных канцэртаў, конкурсаў прыгажосці і інш. з мэтай атрымаць даход.

ШОУМЭ́Н (*англ.* showman, ад show = відовішча, паказ + + man = чалавек) — спецыяліст па арганізацыі і правядзенню *шоу* 1.

ШПА́ГА (*іт.* spada) — халодная колючая зброя з прамым вузкім і доўгім клінком; *скрыжаваць шпагі* — пачаць паядынак, бой, спрэчку.

ШПІТА́ЛЬ (*польск.* szpital < *ням.* Spital, ад *лац.* hospitalis = гасцінны, ветлівы) — вялікая бальніца, звычайна ваенная.

ШПІЯНА́Ж (*ням.* Spionage, ад *фр.* espionnage) — выведванне дзяржаўных і ваенных тайн з мэтай перадачы іх іншай дзяржаве.

ШПРЫЦ (*ням.* Spritze) — медыцынскі інструмент у выглядзе цыліндра з поршнем і трубчастай іголкай для ўколаў.

ШРЫФТ (*ням.* Schrift) — 1) камплект друкарскіх літар і іншых знакаў, неабходных для набору, якія адрозніваюцца памерам і формай, нахілам, насычанасцю (напр. курсіўны ш., светлы ш., газетны ш.); 2) форма, малюнак напісаных ці намаляваных *літар.*

ШТА́БЕЛЬ (*ням.* Stabel) — роўна, у пэўным прадку складзены рад ці некалькі радоў чаго-н. (напр. ш. дроў, ш. шпал).

ШТАМП (*ням.* Stampfe, ад *іт.* stampa = пячатка) — 1) форма для вырабу вялікай колькасці аднолькавых прадметаў спосабам ціску або чаканкі; 2) прамавугольная пячатка з

назвай і адрасам установы, прадпрыемства, арганізацыі (напр. паставіць ш.); 3) *перан.* збіты выраз (напр. пазбягаць моўных штампаў).

ШТА́НГА (*ням.* Stange) — 1) металічны прут як састаўная частка многіх інструментаў, механізмаў (напр. буравая ш.); 2) бакавая стойка (часам і верхняя перакладзіна) футбольных і хакейных варот; 3) спартыўны снарад у выглядзе металічнага прута з дыскамі на абодвух канцах для заняткаў цяжкай атлетыкай.

ШТАТ[1] (*ням.* Staat = дзяржава) — адміністрацыйна-тэрытарыяльная адзінка з унутраным самакіраваннем у ЗША, Аўстраліі, Індыі, краінах Лацінскай Амерыкі.

ШТАТ[2] (*лац.* status = стан, сновішча) — пастаянны склад супрацоўнікаў якой-н. установы, арганізацыі.

ШТАТЫ́Ў (*ням.* Stativ, ад *лац.* stativus = нерухомы) — 1) падстаўка для лабараторных прыбораў (напр. ш. мікраскопа); 2) складаная трынога для фотаапарата, кінакамеры, тэадаліта і іншых геадэзічных або астранамічных прыбораў.

ШТО́ПАР (*ням.* Stopper) — 1) прылада ў выглядзе прутка з завостраным вінтападобным канцом для выцягвання коркаў з бутэлек; 2) імклівы рух самалёта ўніз па вінтавой лініі.

ШТРАФ (*ням.* Strafe) — грашовае спагнанне як мера ўздзеяння на асоб, вінаватых у парушэнні пэўных правіл.

ШТРУ́КСЫ (*польск.* sztruksy, ад *ням.* Struck) — штаны асобага крою з вельвету.

ШТРЫХ (*ням.* Strich) — 1) тонкая рыса, лінія (на малюнку, чарцяжы); 2) *перан.* характэрная ўласцівасць чаго-н. (напр. дадаць ш. да характарыстыкі літаратурнага вобраза).

ШТРЭЙКБРЭ́ХЕР (*ням.* Streikbrecher, ад Streik = забастоўка + brechen = ламаць) — асоба, якая ідзе на працу ў час забастоўкі і гэтым самым перашкаджае яе правядзенню.

ШТУДЗІ́РАВАЦЬ (*ням.* studieren, ад *лац.* studere = вучыцца, старанна займацца) — старанна вывучаць што-н.

ШТУ́КА (*польск.* sztuka, ад *с.-в.-ням.* stücke = кавалак) — 1) асобная рэч, прадмет з шэрагу аднародных (напр. некалькі штук яблыкаў); 2) рулон тканіны (напр. ш. палатна); 3) *перан.* выхадка, выбрык, незвычайны ўчынак (напр. устроіць штуку).

ШТУРМ (*ням.* Sturm) — 1) рашучая атака крэпасці, горада, апорнага пункта або ўмацаванай пазіцыі праціўніка; 2) *перан.* рашучыя дзеянні, накіраваныя на дасягненне чаго-н. (напр. ш. космасу, ш. навукі).

ШТЭ́КЕР (*ням.* Stecker) — металічны кантактны стрыжань, які служыць аднаполюснай вілкай штэпсельнага (гл. *штэпсель*) злучэння.

ШТЭ́МПЕЛЬ (*ням.* Stempel) — пячатка з выпуклым адваротным надпісам або малюнкам, а таксама адбітак, зроблены такой пячаткай.

ШТЭ́ПСЕЛЬ (*ням.* Stöpsel) — прыстасаванне ў выглядзе металічнай вілкі ў пластмасавым корпусе для падключэння ў электрычную сетку прыбораў.

ШЫК (*фр.* chic) — паказная раскоша, франтаватасць, форс.

ШЫКА́РНЫ (*фр.* chicard) — 1) раскошны, багаты, пышны (напр. ш-ае ўбранне); 2) вельмі прыгожы, цудоўны (напр. ш. букет).

ШЫ́ЛЬДА (*ням.* Schild) — дошка з надпісам назвы ўстановы, прадпрыемства, арганізацыі і інш.

ШЫ́РМА (*ням.* Schirm) — 1) перасоўная перагародка з драўляных створак або з абцягнутых тканінай ці паперай рам; 2) *перан.* усё, што служыць для прыкрыцця сапраўдных мэт, спраў.

ШЫФР (*фр.* chiffre, ад *ар.* sifr = нуль) — 1) сістэма ўмоўных знакаў для сакрэтнага пісьма; 2) код, які выкарыстоўваецца пры механізаванай апрацоўцы дадзеных на ЭВМ; 3) бібліятэчны рэгістрацыйны знак на кнігах.

ШЭДЭ́ЎР (*фр.* chef-d'oeuvre) — узорны, выдатны твор літаратуры, мастацтва, майстэрства.

ШЭЗЛО́НГ (*фр.* chaise longue = *літар.* доўгі стол) — лёгкае рассоўнае крэсла з пакатай спінкай і прадаўгаватым сядзеннем, у якім можна адпачываць паўлежачы.

ШЭ́ЙКЕР (*англ.* shaker = трэсці, устрэсваць) — спецыяльная пасудзіна для прыгатавання *кактэйляў*.

ШЭ́ЙПІНГ (*англ.* shaping, ад shape = надаваць форму) — комплекс фізічных практыкаванняў для мадэліравання фігуры.

ШЭФ (*фр.* chef) — 1) кіраўнік, начальнік у адносінах да падначаленых; 2) асоба, прадпрыемства або арганізацыя, якая пастаянна дапамагае каму-н.

Э

ЭВАКУА́ЦЫЯ (*п.-лац.* evacuatio, ад *лац.* evacuare = апаражняць) — вываз насельніцтва, прадпрыемстваў, установў, маёмасці з мясцовасці, якую можа захапіць вораг або якой пагражае стыхійнае бедства, а таксама вываз раненых, хворых і матэрыяльных каштоўнасцей з месца баёў.

ЭВАЛЬВА́ЦЫЯ (*фр.* évaluation, ад value = цана, вартасць) — ацэньванне, аблічэнне.

ЭВАЛЮ́ЦЫЯ (*лац.* evolutio = разгортванне) — працэс развіцця чаго-н., змянення ад аднаго стану да другога; бесперапынная колькасная змена чаго-н., якая падрыхтоўвае якасную змену (напр. э. жывёльнага свету, э. мастацтва, э. светапогляду).

ЭВЕНТУА́ЛЬНЫ (*с.-лац.* eventualis, ад *лац.* eventus = выпадак) — магчымы пры пэўных умовах, акалічнасцях (напр. э-ае супрацоўніцтва).

ЭГАІ́ЗМ (*фр.* égoïsme, ад *лац.* ego = я) — сябелюбства, клопат толькі пра свае інтарэсы (проціл. *альтруізм*).

ЭГАІ́СТ (*фр.* égoïste, ад *лац.* ego = я) — чалавек, якому ўласцівы *эгаізм*; сябелюб (проціл. *альтруіст*).

ЭГАЛІТА́РНЫ (*фр.* égalitaire, ад égalité = роўнасць) — заснаваны на ўраўняльным падзеле прыватнай уласнасці.

ЭГАТЫ́ЗМ (*фр.* égotisme, ад *лац.* ego = я) — перабольшаная думка пра сваю асобу, пра свае вартасці і значэнне; самаўлюблёнасць.

ЭГАЦЭНТРЫ́ЗМ (*фр.* égocentrisme, ад *лац.* ego = я + centrum = цэнтр) — крайняя форма праяўлення *эгаізму*.

ЭГІ́ДА (*гр.* aigis, -gidos = шчыт Зеўса ў старажытнагрэчаскай міфалогіі) —заступніцтва, абарона (напр. знаходзіцца пад эгідай закона).

ЭДЭ́М (*ст.-яўр.* eden = асалода) — 1) біблейскі рай; 2) *перан.* прыгожая мясцовасць, дзе можна бесклапотна і шчасліва жыць.

ЭЗАТЭРЫ́ЧНЫ (*гр.* esoterikos = унутраны) — тайны, прызначаны толькі для азнаёмленых з містычным, рэлігійным вучэннем (проціл. *экзатэрычны*).

ЭЙФАРЫ́Я (*гр.* euphoria, ад eu = добра + phoreo = пераношу) — 1) стан прыўзнятага настрою, бестурботнасці,

здаволення, які не адпавядае аб'ектыўным умовам; 2) *мед.* хваравіты стан раскошы, выкліканы наркатычнымі сродкамі або душэўшным захворваннем.

ЭКАЛО́ГІЯ (ад *гр.* oikos = дом, радзіма + logos = навука) — 1) раздзел біялогіі, які вывучае ўзаемадзеянне раслінных і жывёльных арганізмаў паміж сабой і навакольным асяроддзем; 2) стан навакольнага асяроддзя, які склаўся ў выніку безгаспадарчага выкарыстання прыродных рэсурсаў і зараз пагражае існаванню людзей.

ЭКАНО́МІКА (*гр.* oikonomike, ад oikos = жыллё + nomos = = закон) — 1) сукупнасць вытворчых адносін на пэўным этапе развіцця грамадства; 2) народная гаспадарка краіны, вобласці, раёна, якой-н. галіны грамадскай дзейнасці (напр. э. Беларусі, э. гандлю); 3) навуковая дысцыпліна, якая вывучае тую ці іншую галіну гаспадаркі (напр. э. бульбаводства).

ЭКАНО́МІКС (*англ.* economics, ад *гр.* oikonomike = эканоміка) — галіна эканамічнай навукі, якая раскрывае на макра- і мікраўзроўнях законы бізнесу, метады гаспадарання і інш.

ЭКАНО́МІЯ (*гр.* oikonomia = загадванне гаспадаркай) — 1) ашчаднасць, беражлівасць пры расходаванні чаго-н.; 2) *уст.* буйная памешчыцкая гаспадарка; 3) выгада, якая атрымліваецца пры ашчадным расходаванні чаго-н.

ЭКВАЛА́ЙЗЕР (*англ.* equaliser) — радыёэлектроннае ўстройства ў высокаякасных стэрэафанічных комплексах, рэгулятар частотных характарыстык гуку, тэмбру.

ЭКВІВАЛЕ́НТ (*лац.* aequivalens, -ntis = раўназначны, раўнацэнны) — 1) што-н. раўназначнае чаму-н., здольнае поўнасцю замяніць яго (напр. механічны э. цяпла); 2) тавар, які выражае вартасць іншых тавараў, на якія ён абменьваецца.

ЭКВІЛІБРЫ́СТ (ад *лац.* aequilibris = які знаходзіцца ў раўнавазе) — 1) цыркавы артыст, які займаецца *эквілібрыстыкай* 1; 2) *перан.* чалавек, які праяўляе незвычайную спрытнасць, выкрутлівасць у паводзінах, спрэчках.

ЭКВІЛІБРЫ́СТЫКА (ад *лац.* aequilibritas = раўнавага) — 1) жанр цыркавога мастацтва, заснаваны на ўменні выканаўцы рабіць складаныя акрабатычныя практыкаванні, захоўваць раўнавагу ў разнастайных становішчах; 2) *пе-*

ран. уменне лёгка прыстасоўвацца, лавіраваць у розных абставінах.

ЭКЗАЛЬТА́ЦЫЯ (*лац.* exaltatio) — крайне ўзбуджаны стан, хваравітая ўзбуджанасць.

ЭКЗА́РХ (*гр.* eksarchos = кіраўнік, галава) — галава царкоўнай акругі ў праваслаўнай царкве.

ЭКЗАТЭРЫ́ЧНЫ (*гр.* eksoterikos = знешні) — агульнадаступны, прызначаны для неазнаёмленых з містычным, рэлігійным вучэннем (проціл. *эзатэрычны*).

Э́КЗІТ-ПОЛ (*англ.* exit-poll, ад exit = выхад + poll = падлік галасоў) — апытанне асоб, якія прымалі ўдзел у выбарах, аб выніках галасавання пры іх выхадзе з выбарчага ўчастка.

ЭКЗО́ТЫКА (*гр.* eksotikos = чужаземны) — 1) сукупнасць характэрных прадметаў, з'яў, рыс, уласцівых далёкім краінам, раёнам (напр. незвычайная прырода, звычаі, мастацтва паўднёвых краін з пункту гледжання жыхароў поўначы); 2) *перан.* нешта вычварнае, незвычайнае.

ЭКЗЭМПЛЯ́Р (*лац.* exemplar = узор) — 1) асобны прадмет з шэрагу аднародных прадметаў, асобная адзінка чаго-н. (напр. э. кнігі); 2) *перан.* асоба, якая вызначаецца незвычайнымі або адмоўнымі ўласцівасцямі (напр. загадкавы э.).

ЭКІВО́К (*фр.* équivoque, ад *лац.* aequivocus = двухсэнсоўны) — двухсэнсоўнасць, двухсэнсоўны намёк, выкрутас.

ЭКІПІ́РАВАЦЬ (*фр.* équiper) — забяспечваць каго-н., што-н. усім неабходным (напр. э. атрад).

ЭКЛЕКТЫ́ЗМ (*фр.* éclectisme, ад *гр.* eklektikos = які выбірае) — механічнае аб'яднанне розных, часта нават супрацьлеглых прынцыпаў, поглядаў, мастацкіх элементаў і г. д.

ЭКЛЕКТЫ́ЧНЫ (*гр.* eklektikos = які выбірае) — які мае адносіны да *эклектызму*, прасякнуты эклектызмам (напр. э-ыя погляды, э-ая будова).

ЭКРА́Н (*фр.* écran) — 1) заслона, якая засцерагае ад уздзеяння шкодных прамянёў, магнітнага поля, гарачыні, святла і інш. (напр. радыяцыйны э.); 2) паверхня для ўзнаўлення светлавых адбіткаў (напр. э. тэлевізара); 3) нацягнутая на раму белая тканіна для дэманстрацыі фільмаў, дыяпазітываў і інш.; 4) *перан.* кінамастацтва (напр. навіны экрана).

ЭКСГУМА́ЦЫЯ (*п.-лац.* exhumatio, ад *лац.* ex = з + humus = зямля) — даставанне трупа з месца пахавання для судова-медыцынскага даследавання.

ЭКСКЛЮЗІ́ЎНЫ (*англ.* exclusive, ад *лац.* excludere = выключаць) — выключны, прадастаўлены толькі для пэўнай арганізацыі або асобы, напр. права на вытворчасць чаго-н. або на распаўсюджанне інфармацыйных матэрыялаў (напр. э-ыя паўнамоцтвы, э-ае інтэрв'ю).

Э́КСКУРС (*лац.* excursus) — адступанне ад галоўнай тэмы выкладання для асвятлення пабочнага або дадатковага пытання (напр. э. у мінулае).

ЭКСКУ́РСІЯ (*лац.* excursio = паездка) — калектыўнае наведванне музея, выстаўкі, гістарычнага помніка, выдатных мясцін з вучэбнай або культурна-асветніцкай мэтай, а таксама група ўдзельнікаў такога наведвання.

ЭКСЛІ́БРЫС (*лац.* ex libris = з кніг) — па-мастацку аформлены кніжны знак, наклеены або адціснуты на адвароце вокладкі, які ўказвае на прыналежнасць кнігі пэўнаму ўладальніку.

ЭКСПАЗІ́ЦЫЯ (*лац.* expositio = выкладанне, паказ) — 1) размяшчэнне выставачнага матэрыялу, экспанатаў для агляду (напр. музейная э.); 2) уступная частка літаратурнага твора, у якой апісваюцца абставіны, што папярэднічаюць пачатку дзеі, развіццю сюжэта; 3) першы раздзел музычнага твора (санаты, фугі), дзе выкладаецца яго асноўная тэма; 4) колькасць асвятлення, якую атрымлівае святлоадчувальны матэрыял у час фатаграфавання або кіназдымкі.

ЭКСПАНА́Т (*лац.* exponatus = выстаўлены напаказ) — прадмет, выстаўлены для агляду ў музеі ці на выстаўцы (напр. рэдкі э.).

ЭКСПАНЕ́НТ (*лац.* exponens, -ntis = які выстаўлае напаказ) — 1) асоба або арганізацыя, якая выстаўляе на выстаўцы свае *экспанаты*; 2) *мат.* паказчык ступені.

ЭКСПАНСІ́ЎНЫ (*фр.* expansif, ад *лац.* expansio = пашырэнне, распаўсюджанне) — нястрыманы, які бурна выражае свае пачуцці.

ЭКСПА́НСІЯ (*лац.* expansio = пашырэнне, распаўсюджанне) — 1) распаўсюджанне чаго-н. за першапачатковыя межы; 2) пашырэнне сферы ўплыву дзяржаў, грамадскіх

груп, арганізацый, якое ажыццяўляецца прымусовымі або якімі-н. іншымі сродкамі (напр. эканамічная э.).

Э́КСПАРТ (*англ.* export, ад *лац.* exportare = вывозіць) — 1) выбаз тавараў за мяжу для рэалізацыі на знешнім рынку (проціл. *імпарт* 1); 2) агульная колькасць або агульны кошт тавараў, вывезеных якой-н. краінай, а таксама сам вывезены тавар (проціл. *імпарт* 2).

ЭКСПАРЦЁР (*фр.* exporteur, ад *лац.* exportare = вывозіць) — краіна, установа або асоба, якія займаюцца *экспартам* 1 (проціл. *імпарцёр*).

ЭКСПАТРЫЯ́ЦЫЯ (*с.-лац.* expatriatio, ад *лац.* ex = з + patria = радзіма) — добраахвотнае або прымусовае высяленне каго-н. за межы радзімы, звязанае звычайна з пазбаўленнем грамадзянства.

ЭКСПЕДЫ́ЦЫЯ (*лац.* expeditio) — 1) адпраўка і рассылка чаго-н. (карэспандэнцыі, тавараў і інш.); 2) установа або аддзел установы, які займаецца адпраўкай і рассылкай чаго-н. (напр. э. выдавецтва); 3) паездка, паход групы асоб з якім-н. спецыяльным заданнем, а таксама ўдзельнікі гэтай паездкі, паходу (напр. палярная э., дыялекталагічная э.); 4) ваенная аперацыя, якая праводзіцца ўзброенымі сіламі ў аддаленай мясцовасці, а таксама ўзброеныя сілы, прызначаныя для такой аперацыі.

ЭКСПЕ́РТ (*фр.* expert, ад *лац.* expertus = вопытны) — спецыяліст, якога запрашаюць для правядзення *экспертызы* па якім-н. спрэчным ці няясным пытанні, напр. у судовай практыцы.

ЭКСПЕРТЫ́ЗА (*фр.* expertise, ад *лац.* expertus = вопытны) — вывучэнне спецыялістам (*экспертам*) пытанняў, для вырашэння якіх патрэбны спецыяльныя веды ў галіне навукі, тэхнікі, мастацтва і г. д. (напр. бухгалтарская э., судовая э.).

ЭКСПЕРЫМЕ́НТ (*лац.* experimentum = вопыт, практыка) — 1) навукова пастаўлены дослед (напр. правесці э.); 2) спроба ажыццявіць што-н. (напр. смелы э.).

ЭКСПІРА́ЦЫЯ (*лац.* expiratio) — *мед.* выдых, выдыханне (параўн. *інспірацыя*).

ЭКСПЛІКА́ЦЫЯ (*лац.* explicatio = тлумачэнне) — 1) тлумачэнне ўмоўных абазначэнняў на планах, картах; легенда;

2) кароткае пісьмовае суправаджэнне экспазіцыі музея або выстаўкі.

ЭКСПЛІЦЫ́ТНЫ (*фр.* explicite, ад *лац.* explicitus = прыведзены ў парадак) — яўна выражаны, які знешне праяўляецца, відавочны (проціл. *імпліцытны*).

ЭКСПЛУАТА́ЦЫЯ (*фр.* exploitation) — 1) прысваенне прадуктаў чужой працы ўласнікамі сродкаў вытворчасці (напр. э. працоўных); 2) выкарыстанне прыродных багаццяў, зямлі, прамысловых прадпрыемстваў, транспарту, будынкаў і г. д.

ЭКСПО́ [*фр.* expo(sition) = выстаўка] — міжнародная выстаўка, звычайна з лічбай, якая ўказвае год (напр. Экспо-2004).

ЭКСПРАПРЫЯ́ЦЫЯ (*фр.* expropriation, ад *лац.* ex = з + proprius = уласны) — прымусовае адабранне маёмасці, сродкаў вытворчасці, якое праводзіцца дзяржаўнымі органамі.

ЭКСПРО́МТ (*лац.* expromtus = гатовы) — невялікі верш, музычны твор, кароткая прамова, створаныя адразу, у момант выканання.

ЭКСПРЭ́С (*англ.* express, ад *лац.* expressus = узмоцнены) — поезд, судна або аўтобус, якія ідуць з найбольшай скорасцю і робяць прыпынкі толькі на буйных станцыях.

ЭКСПРЭ́СІЯ (*лац.* expressio = выражэнне) — выразнасць, сіла выражэння пачуццяў, перажыванняў (напр. э. слова, э. колеру).

ЭКСТА́З (*гр.* ekstasis = захапленне, раз'юшанасць) — найвышэйшая ступень захаплення, пры якой чалавек даходзіць да самазабыцця.

ЭКСТРААРДЫНА́РНЫ (*лац.* extraordinarius, ад extra = паза + ordinarius = звычайны) — 1) надзвычайны, рэдкі (напр. э-ая сустрэча); 2) *уст.* пазаштатны (напр. э. прафесар); проціл. *ардынарны* 2.

ЭКСТРАВАГА́НТНЫ (*фр.* extravagant, ад *лац.* extra = звыш + vagari = распаўсюджвацца) — незвычайны, які разыходзіцца з агульнапрынятымі звычаямі (напр. э. учынак).

ЭКСТРАВЕ́РТ (*англ.* extravert, ад *лац.* extra = па-за + vertere = паварочваць) — *псіх.* чалавек, псіхічны склад якога характарызуецца накіраванасцю на знешні свет, на кантакты з людзьмі (проціл. *інтраверт*).

ЭКСТРАДЫ́ЦЫЯ (*фр.* extradition, ад *лац.* ex = з + traditio = перадача) — выдача замежнай дзяржаве асобы, якая парушыла законы гэтай дзяржавы.

ЭКСТРА́КТ (*лац.* extractus = выцягнуты, здабыты) — 1) лекавы прэпарат, атрыманы выцяжкай з раслінных або жывёльных тканак і растворany ў спірце ці ў вадзе; 2) прадукт, які атрымліваецца шляхам згушчэння сокаў ягад, пладоў (напр. малінавы э.).

Э́КСТРАННЫ (ад *лац.* extra = звыш, па-за) — 1) паспешны, тэрміновы (напр. э-ая тэлеграма); 2) надзвычайны, непрадугледжаны (напр. э-ая справа).

ЭКСТРАПАЛЯ́ЦЫЯ (*фр.* extrapolation, ад *лац.* extra = па-за, звыш + polire = рабіць гладкім) — пашырэнне вывадаў, атрыманых пры вывучэнні адной часткі з'явы, на іншыя яе часткі.

ЭКСТРАСЭ́НС (ад *лац.* extra = звыш + sensus = пачуццё, адчуванне) — чалавек, які валодае асобымі біяэнергетычнымі ўласцівасцямі і звышпачуццёвымі здольнасцямі, якія найчасцей выкарыстоўваюцца для дыягностыкі і лячэння хвароб.

ЭКСТРЫ́М (*англ.* extreme, ад *лац.* extremus = крайні) — тое, што выходзіць за межы звычайнага.

ЭКСТРЭМА́ЛЬНЫ (*англ.* extremal, ад *лац.* extremus = крайні) — крайні па сваім праяўленні, напр. па складанасці, цяжкасці, небяспецы і г. д. (напр. працаваць у э-ых умовах, э-ая сітуацыя).

ЭКСТРЭМІ́ЗМ (*фр.* extrémisme, ад *лац.* extremus = крайні) — схільнасць да крайніх поглядаў і крайніх мер, пераважна ў палітыцы.

ЭКСТРЭМІ́СТ (*фр.* extrémiste, ад *лац.* extremus = крайні) — прыхільнік *эстрэмізму*.

Э́КСТЭЗІ (*англ.* extasy, ад *гр.* extasis = захапленне, раз'юшанасць) — полісінтэтычны наркотык у выглядзе таблетак, які ўзбуджае нервовую сістэму.

ЭКСТЭНСІ́ЎНЫ (*лац.* extensivus = расшыральны, працяглы) — звязаны толькі з колькасным павелічэннем без паляпшэння якасці (напр. э-ае расшырэнне рынкаў).

ЭКСТЭР'ЕР (*фр.* extérieur = знешні) — знешні выгляд і склад цела жывёлы (параўн. *інтэр'ер* 2).

ЭКСЦЭНТРЫ́ЧНЫ (*фр.* excentrique, ад *лац.* ex = з, паза + centrum = цэнтр) — незвычайны, дзіўны, вельмі своеасаблівы (напр. э. учынак, э-ыя паводзіны).

ЭКСЦЭ́С (*лац.* exseccus = выхад, ухіленне) — 1) крайняе праяўленне чаго-н., няўстрыманасць; 2) парушэнне нармальнага ходу чаго-н., напр. грамадскага парадку.

ЭКУМЕНІ́ЗМ (ад *гр.* oikumene = Сусвет) — рух за аб'яднанне ўсіх хрысціянскіх цэркваў.

ЭКШН (*англ.* action) — фільм у жанры баевіка з пастановачнымі трукамі.

ЭЛАСТЫ́ЧНЫ (*н.-лац.* elasticus, ад *гр.* elastikos = пругкі) — 1) пругкі, гнуткі, здольны расцягвацца і вяртацца ў ранейшы стан (напр. э. бінт, э-ыя калготкі); 2) *перан.* мяккі, плаўны, павольны (напр. э-ыя рухі).

ЭЛЕГА́НТНЫ (*фр.* élégant, ад *лац.* elegans, -ntis = вытанчаны) — 1) зграбны, прыгожы (напр. э. касцюм); 2) з густам апрануты (напр. э-ая жанчына).

ЭЛЕКТАРА́Т (*англ.* electorat, ад *лац.* elector = выбаршчык) — сукупнасць выбаршчыкаў, што галасуюць за якую-н. палітычную партыю або за якога-н. палітычнага дзеяча на парламенцкіх, прэзідэнцкіх або муніцыпальных выбарах.

ЭЛЕКТРО́Д (ад *гр.* elektron = янтар + hodos = дарога) — 1) праваднік, якім заканчваецца ўчастак электрычнага ланцуга; 2) састаўная частка гальванічнага элемента, матэрыял якога непасрэдна ўдзельнічае ў электрахімічнай рэакцыі; 3) праваднік у выглядзе сеткі або пласціны, змешчаны ўнутры электроннай лямпы з мэтай стварэння электрычнага поля.

ЭЛЕКТРО́НІКА (*англ.* electronics, ад *гр.* elektron = янтар) — 1) раздзел фізікі, які вывучае электронныя працэсы ў вакууме, газах, цвёрдых целах; 2) галіна тэхнікі, якая звязана з вытворчасцю і прымяненнем электронных прыбораў; 3) электронныя прыборы, устройствы, машыны.

ЭЛЕКТРЫФІКА́ЦЫЯ (ад *гр.* elektron = янтар + *лац.* facere = рабіць) — шырокае прымяненне электрычнай энергіі ў вытворчасці і быце.

ЭЛЕМЕ́НТ (*лац.* elementum = стыхія, першапачатковае рэчыва) — 1) простае рэчыва, якое ўжо нельга раскласці на больш дробныя (напр. перыядычная сістэма элементаў);

2) састаўная частка чаго-н.; дэталь якога-н. механізма; 3) доля чаго-н. у чым-н. (напр. усходнія элементы ў паэзіі); 4) член сацыяльнай групы (напр. прагрэсіўныя элементы грамадства, злачынныя элементы).

ЭЛЕМЕНТА́РНЫ (*лац.* elementarius) — 1) зыходны, пачатковы (напр. э-ая матэматыка); 2) прасцейшы, нескладаны (напр. э. схема); 3) асноўны, самы неабходны (напр. э-ыя ўмовы); 4) найменшы з вядомых, з наяўных (напр. э-ыя часціцы).

ЭЛІКСІ́Р (*фр.* élixir, ад *ар.* al-iksir = філасофскі камень) — 1) выцяжка з раслін ці моцны настой чаго-н. на спірце, які ўжываецца ў медыцыне і касметыцы (напр. зубны э.); 2) фантастычны напітак, які марна шукалі алхімікі як сродак, што нібыта зможа прадоўжыць чалавечае жыццё.

ЭЛІ́ТА (*фр.* élite) — 1) адборныя расліны або жывёлы, пакінутыя для вывядзення сорту ці пароды (напр. э. пшаніцы); 2) лепшыя прадстаўнікі якой-н. часткі грамадства (напр. тэатральная э.); 3) група асоб, якая ажыццяўляе кіроўныя функцыі ў грамадстве (напр. палітычная э.).

ЭМАНСІПА́ЦЫЯ (*лац.* emancipatio) — вызваленне ад якой-н. залежнасці, прыгнёту, забабонаў; ураўноўванне ў правах (напр. э. жанчын).

ЭМБА́РГА (*ісп.* embargo = накладванне арышту, забарона) — 1) забарона на ўвоз у краіну ці вываз за яе межы золата, пэўных відаў тавараў, зброі і інш.; 2) затрыманне суднаў і грузаў, якія належаць іншай дзяржаве, у сувязі з палітычнымі ўскладненнямі.

ЭМІГРА́НТ (*лац.* emigrans, -ntis = які высяляецца, выязджае) — асоба, якая перасялілася са сваёй краіны ў чужую па палітычных, эканамічных, рэлігійных ці іншых прычынах (параўн. *імігрант* 1, *мігрант* 1).

ЭМІГРА́ЦЫЯ (*лац.* emigratio = высяленне, выезд) — 1) перасяленне людзей з краіны, дзе яны жылі, у чужую краіну па палітычных, эканамічных і іншых прычынах (параўн. *іміграцыя* 1, *міграцыя* 1); 2) сукупнасць *эмігрантаў*, што пражываюць у якой-н. краіне.

ЭМІ́Р (*ар.* amir = уладар) — тытул правіцеля ў некаторых мусульманскіх краінах Усходу і Афрыкі, а таксама асоба, якая мае гэты тытул.

ЭМІСА́Р (*лац.* emissarius = пасланец) — асоба, якую пасылаюць у іншую краіну з сакрэтным палітычным даручэннем.

ЭМІ́СІЯ (*лац.* emissio = выпуск) — выпуск у абарачэнне папяровых грошай і каштоўных папер.

ЭМІТЭ́НТ (*лац.* emittens, -ntis = які выпускае) — банк або ўстанова, якія праводзяць *эмісію.*

ЭМО́ЦЫІ (*фр.* émotion, ад *лац.* emovere = хвалявацць) — душэўныя перажыванні, пачуцці, хваляванні (напр. э. радасці, э. страху).

ЭМПІРЫ́ЗМ (*фр.* empirisme, ад *гр.* empeiria = вопыт) — філасофскі напрамак, які прызнае пачуццёвае ўспрыманне і вопыт адзінай крыніцай пазнання і прыніжае значэнне лагічнага аналізу і тэарэтычных абагульненняў.

Э́НДШПІЛЬ (*ням.* Endspiel) — заключная стадыя шахматнай або шашачнай партыі (параўн. *дэбют* 2, *мітэльшпіль*).

ЭНЕРГЕ́ТЫКА (*гр.* energetikos = які датычыць энергіі) — 1) навука, якая вывучае працэсы вытворчасці, пераўтварэння, перадачы і выкарыстання розных відаў энергіі (напр. ядзерная э.); 2) галіна эканомікі, якая займаецца практычным выкарыстаннем гэтых працэсаў.

ЭНЕ́РГІЯ (*гр.* energeia = дзеянне, дзейнасць) — 1) мера руху матэрыі і яе здольнасць выконваць работу (напр. сонечная э., ядзерная э.); 2) рашучасць і настойлівасць у дасягненні пастаўленай мэты (напр. працаваць з энергіяй).

ЭНТРАПІ́Я (*гр.* entropia, ад en = унутр + trope = паварот, пераўтварэнне) — 1) фізічная велічыня, якая характарызуе цеплавы стан цела або сістэмы цел; 2) *інф.* мера няпэўнасці сітуацыі з канчатковым або цотным лікам зыходаў.

ЭНТУЗІЯ́ЗМ (*гр.* enthusiasmos) — высокая ступень натхнення, душэўны ўздым (напр. працоўны э.).

ЭНТУЗІЯ́СТ (*гр.* enthusiastes = натхнёны) — чалавек, ахоплены *энтузіязмам*, натхнёны якой-н. ідэяй (напр. э. навукі).

ЭНЦЫКЛАПЕДЫ́ЗМ (*фр.* encyclopédisme, ад *лац.* encyclopaedia < *гр.* enkyklopaedia = круг ведаў) — усебаковая адукаванасць, глыбокая дасведчанасць у розных галінах ведаў.

ЭНЦЫКЛАПЕ́ДЫЯ (*фр.* encyclopédie < *лац.* encyclopaedia, ад *гр.* enkyklopaedia = круг ведаў) — навуковае даведачнае выданне ў выглядзе слоўніка, дзе даюцца асноўныя звесткі па ўсіх або па асобных галінах ведаў.

ЭНЦЫ́КЛІКА (*н.-лац.* encyclica, ад *гр.* enkyklios = кругавы) — афіцыйнае пасланне папы рымскага да ўсіх католікаў або да вернікаў якой-н. адной краіны па пытаннях рэлігіі, маралі, палітыкі, выхавання і інш.

ЭПАПЕ́Я (*гр.* epopoiia) — 1) вялікі твор эпічнага жанру, у якім апісваюцца значныя гістарычныя падзеі; 2) *перан.* шэраг значных падзей, якія ўтвараюць адно цэлае (напр. э. партызанскай барацьбы).

Э́ПАС (*гр.* epos = слова, апавяданне) — 1) гераічныя народныя паданні (напр. былінны э.); 2) адзін з трох асноўных родаў мастацкай літаратуры (побач з *драмай* і *лірыкай*); апавядальныя творы (напр. раман — адзін з жанраў эпасу).

ЭПАТА́Ж (*фр.* épatage) — скандальная выхадка; паводзіны, якія парушаюць агульнапрынятыя нормы і правілы.

ЭПАЦІ́РАВАЦЬ (*фр.* épater) — уражваць, здзіўляць незвычайнымі паводзінамі, скандальнымі ўчынкамі, парушэннем агульнапрынятых норм і правіл.

ЭПІГО́Н (*фр.* épigone, ад *гр.* epigonos = нашчадак) — паслядоўнік якога-н. навуковага, палітычнага, мастацкага напрамку, які механічна паўтарае ідэі і метады сваіх папярэднікаў і нічога не ўносіць новага сам.

ЭПІГРА́МА (*гр.* epigramma = надпіс) — кароткі сатырычны верш, у якім дасціпна высмейваецца пэўная асоба ці грамадская з'ява.

ЭПІДЭ́МІЯ (*гр.* epidemia, ад epi = на, сярод + demos = народ) — 1) шырокае распаўсюджанне якой-н. інфекцыйнай хваробы (напр. э. грыпу); 2) *перан.* хуткае пашырэнне чаго-н. (напр. э. рок-музыкі).

ЭПІЗО́Д (*фр.* épisode, ад *гр.* episodion = устаўка, дадатак) — 1) выпадак, здарэнне, адзін з момантаў у ходзе падзей (напр. э. гісторыі, э. бою); 2) адносна закончаная частка мастацкага твора (напр. э. з рамана).

ЭПІЛЕ́ПСІЯ (*гр.* epilepsia) — хранічная хвароба галаўнога мозгу, якая выклікае сутаргавыя прыступы са стратай прытомнасці; падучая хвароба.

ЭПІЛО́Г (*гр.* epilogos, ад epi = пасля + logos = слова) — 1) заключная частка літаратурнага твора, у якой паведамляецца пра далейшы лёс герояў; 2) заключная сцэна ў оперы; 3) *перан.* завяршэнне, развязка чаго-н.

ЭПІСТАЛЯ́РНЫ (*фр.* épestolaire, ад *лац.* epistola < *гр.* epistole = пісьмо) — 1) які датычыць літаратурных твораў, напісаных у форме пісем (напр. э. раман, э. стыль); 2) які з'яўляецца сукупнасцю чыіх-н. пісем (напр. э-ая спадчына Янкі Купалы).

ЭПІТА́ФІЯ [*гр.* epitaphios (logos) = надмагільнае слова] — 1) надпіс на надмагільнай пліце; 2) кароткі верш, напісаны з выпадку чыёй-н. смерці.

ЭПІЦЭ́НТР (*п.-лац.* epicentrum, ад *гр.* epi = над + kentron = = цэнтр) — 1) вобласць на паверхні Зямлі, размешчаная непасрэдна над ачагом землетрасення або выбуху; 2) *перан.* месца, дзе з найбольшай сілай праяўляецца якая-н. з'ява, падзея (напр. э. пажару, у эпіцэнтры падзей).

ЭПО́ХА (*гр.* epoche = прыпынак) — вялікі прамежак часу, які выдзяляецца па характэрных падзеях, з'явах (напр. э. Адраджэння, ледніковая э.).

ЭРГАНО́МІКА (*англ.* ergonomics, ад *гр.* ergon = работа + nomos = закон) — галіна ведаў, якая вывучае чалавека і яго дзейнасць ва ўмовах сучаснай вытворчасці з мэтай аптымізацыі прылад, умоў і працэсу працы.

ЭРЗА́Ц (*ням.* Ersatz = *літар.* замена) — тое, што і *сурагат* 1.

ЭРО́ТЫКА (*гр.* erotikos = любоўны) — 1) пачуццёвасць, цікавасць да аголенага цела, да палавых адносін; 2) адлюстраванне аголенага цела і палавых адносін у літаратуры, жывапісе, кіна- і фотамастацтве, а таксама творы, якія змяшчаюць такое адлюстраванне.

ЭРУДЫ́Т (*лац.* eruditus = адукаваны, вучоны) — асоба, якая вылучаецца вялікай *эрудыцыяй*.

ЭРУДЫ́ЦЫЯ (*лац.* eruditio = вучонасць, адукаванасць) — начытанасць, глыбокія і ўсебаковыя веды, дасведчанасць у адной ці некалькіх галінах навукі.

ЭРЫ́СТЫКА (*гр.* eristikos = які спрачаецца) — майстэрства спрачацца, умельства палемізаваць з праціўнікам, выкарыстоўваючы яго промахі.

ЭРЭТЫ́ЗМ (*гр.* erethismos) — *мед.* павышаная нервова-псіхічная ўзбуджальнасць і раздражняльнасць.

ЭСКАЛА́ТАР (*англ.* escalator, ад *лац.* scala = лесвіца) — прыстасаванне ў выглядзе рухомай лесвіцы з прыступкамі для пад'ёму і спуску людзей або грузаў на розныя ўзроўні (напр. э. метрапалітэна, э. судна).

ЭСКАЛА́ЦЫЯ (*англ.* escalation) — паступовае ўзмацненне, пашырэнне, нарошчванне чаго-н. (напр. э. ваенных дзеянняў, э. агрэсіі).

ЭСКАПА́ДА (*фр.* escapade, ад *іт.* scappata) — экстравагантная выхадка, выпад.

ЭСКАПІ́ЗМ (*англ.* escapism, ад escape = бегчы, ратавацца) — імкненне адысці ад рэальнага жыцця, ад жыццёвых праблем у свет ілюзій, фантазій.

ЭСКАПІ́СТ (*англ.* escapist, ад escape = бегчы, ратавацца) — той, хто прытрымліваецца *эскапізму.*

ЭСКАРТАВА́ЦЬ (*фр.* escorter) — суправаджаць каго-н., што-н. у якасці *эскорта.*

ЭСКІ́З (*фр.* esquisse) — 1) папярэдні накід малюнка, карціны; накід, план літаратурнага або музычнага твора; 2) малюнак, па якім ствараецца дэкарацыя, тэатральны касцюм і інш.

ЭСКО́РТ (*фр.* escorte. ад *іт.* scorta) — 1) канвой, ахова, суправаджэнне каго-н. (напр. ганаровы э., э. матацыклістаў); 2) група ваенных суднаў, прызначаная для аховы транспартных суднаў пры марскім пераходзе.

ЭСПЕРА́НТА (*эсп.* esperanto, ад *лац.* sperare = спадзявацца) — штучная міжнародная мова, створаная ў 1887 г. варшаўскім урачом Л. Заменгофам.

ЭСТАКА́ДА (*фр.* estacade, ад *іт.* steccata = загарода) — надземнае збудаванне маставога тыпу ў месцы перасячэння шляхоў для пропуску транспарту, пешаходаў, пракладвання інжынерных камунікацый і інш.

ЭСТА́МП (*фр.* estampe) — адбітак мастацкага відарыса з друкарскай формы, выкананай мастаком або майстрам-гравёрам.

ЭСТАФЁТА (*фр.* estafette < *іт.* stafetta, ад staffa = стрэмя) — спаборніцтва спартыўных каманд па бегу ці плаванню са зменай удзельнікаў на дыстанцыі і перадачай умоўнага прадмета, а таксама прадмет, які перадаецца на такім спаборніцтве.

ЭСТРА́ДА (*фр.* estrade, ад *ісп.* estrado = памост) — 1) пляцоўка для канцэртных выступленняў (напр. адкрытая э.); 2) від выканаўчага мастацтва, які ўключае малыя формы драматургіі, вакальнага мастацтва, музыкі, харэаграфіі і г. д.

ЭСТЭ́Т (*фр.* esthéte, ад *гр.* aisthetes = які ўспрымае, адчувае) — 1) прыхільнік усяго прыгожага, вытанчанага; 2) чалавек, які больш цэніць у мастацтве форму, чым змест.

ЭСТЭ́ТЫКА (*гр.* aisthetikos = які адносіцца да пачуццёвага ўспрымання) — 1) навука аб прыгожым, аб ідэйнай сутнасці і формах прыгожага ў мастацкай творчасці, у прыродзе і ў жыцці; 2) прыгажосць, мастацкасць чаго-н. (напр. э. архітэктуры, э. адзення).

ЭСЭ́ (*фр.* essai = *літар.* спроба) — нарыс, публіцыстычны *эцюд*, які трактуе літаратурныя, філасофскія, сацыяльныя праблемы ў вольнай форме.

ЭСЭІ́СТ (*фр.* essayiste) — пісьменнік, які распрацоўвае жанр *эсэ*.

ЭТАЛО́Н (*фр.* étalon) — 1) дакладны ўзор устаноўленай адзінкі вымярэння (напр. э. вагі, э. метра); 2) *перан.* узор, стандарт для параўнання з чым-н. (напр. э. прыстойнасці).

ЭТА́П (*фр.* étape) — 1) момант, стадыя ў развіцці якога-н. працэсу (напр. э. будаўніцтва); 2) асобная частка шляху, дыстанцыі ў спартыўных спаборніцтвах (напр. э. велагонкі); 3) прыпынак на шляху руху (войск, арыштантаў).

ЭТАТЫ́ЗМ (*фр.* étatisme, ад état = дзяржава) — 1) напрамак палітычнай думкі, які разглядае дзяржаву як вышэйшы вынік і мэту грамадскага развіцця; 2) палітыка актыўнага ўдзелу дзяржавы ў эканамічным жыцці грамадства.

ЭТАТЫ́СТ (*фр.* étatiste, ад état = дзяржава) — прыхільнік *этатызму*.

ЭТНАГРА́ФІЯ (ад *гр.* ethnos = народ + grapho = пішу) — 1) навука, якая вывучае матэрыяльную і духоўную культуру народаў; 2) сукупнасць асаблівасцей быту, нораваў, звычаяў, культуры якога-н. народа або мясцовасці (напр. э. Палесся).

Э́ТНАС (*гр.* ethnos = народ) — устойлівая сацыяльная групоўка людзей, што склалася гістарычна (племя, народнасць, нацыя).

ЭТНІ́ЧНЫ (*гр.* ethnikos = народны) — які мае адносіны да пэўнага народа, яго побыту, нораваў, звычаяў, культуры.

Э́ТЫКА (*лац.* ethica, ад *гр.* ethikos = звязаны са звычаямі) — 1) вучэнне аб маралі як адна з форм ідэалогіі; 2) нормы паводзін чалавека ў грамадстве, мараль пэўнай грамадскай або прафесійнай групы (напр. спартыўная э., урачэбная э.).

ЭТЫКЕ́Т (*фр.* étiquette) — прыняты парадак паводзін чалавека ў якім-н. асяроддзі, у грамадстве (напр. дыпламатычны э., захоўваць э.).

ЭТЫКЕ́ТКА (*фр.* étiquette) — ярлык, наклейка на чым-н. (на тавары, упакоўцы, экспанаце і г. д.) з абазначэннем назвы, гатунку, цаны і інш.

ЭТЫ́ЧНЫ (*гр.* ethikos) — які адпавядае правілам *этыкі*, нормам паводзін (напр. э-ае выхаванне).

ЭЎРЫ́СТЫКА (ад *гр.* heurisko = знаходжу) — 1) сістэма лагічных прыёмаў і правіл тэарэтычнага даследавання; 2) метад навучання пры дапамозе наводных пытанняў.

ЭЎТАНА́ЗІЯ (*гр.* euthanasia, ад eu = добра + thanatos = = смерць) — добраахвотная, узгодненая з урачом смерць невылечна хворага з дапамогай спецыяльных абязбольвальных сродкаў.

ЭЎФЕМІ́ЗМ (*гр.* euphemismos, ад eu = добра + phemi = гавару) — слова або выраз, якім замяняюць непажаданы, грубы або непрыстойны выраз.

ЭЎФУІ́ЗМ (*англ.* euphuism, ад *гр.* euphyes = вытанчаны) — штучны, манерны, напышлівы стыль мовы.

ЭФЕ́КТ (*лац.* effectus = дзеянне) — 1) вынік якога-н. дзення (напр. эканамічны э., э. лячэння); 2) моцнае ўражанне ад каго-н., чаго-н. (напр. зрабіць э.); 3) сродак стварэння моцнага ўражання (напр. светлавы э., шумавы э.).

ЭФЕ́КТНЫ (*гр.* effectus = дзеянне) — які стварае ўражанне, разлічаны на тое, каб стварыць *эфект* 2 (напр. э-ае відовішча, э. гарнітур).

ЭФЕКТЫ́ЎНЫ (*лац.* effectivus) — які прыводзіць да патрэбных вынікаў, дзейсны (напр. э. метад).

ЭФЕМЕ́РНЫ (*гр.* ephemeros = аднадзённы) — 1) мімалётны, недаўгавечны (напр. э-ае існаванне); 2) уяўны, невыканальны (напр. э-ая задума, э-ыя надзеі).

ЭФІ́Р (*гр.* aither) — 1) *хім.* бясколерная лятучая вадкасць з рэзкім пахам, якая ўтвараецца пры злучэнні спірту з кіслотамі і выкарыстоўваецца ў медыцыне, парфумерыі, прамысловасці (напр. этылавы э.); 2) самы верхні чысты і празрысты слой паветра, дзе, паводле старажытнагрэчаскай міфалогіі, размяшчаюцца багі; 3) вобразная назва асяроддзя, дзе распаўсюджваюцца радыёхвалі; *выйсці ў эфір* — пачаць перадачы па радыё.

ЭЦЮ́Д (*фр.* étude) — 1) эскізная замалёўка часткі будучага жывапіснага твора, выкананая з натуры (напр. э. да карціны); 2) вучэбнае маляванне з натуры (напр. пайсці на эцюды); 3) музычны твор віртуознага характару (напр. эцюды Шапэна); 4) невялікі твор літаратурнага, навуковага характару, прысвечаны аднаму пытанню; 5) практыкаванне ў музычнай, тэатральнай, шахматнай тэхніцы (напр. рашыць шахматны э.).

ЭШАФО́Т (*фр.* échafaud) — памост для пакарання смерцю; *узысці на эшафот* — прынесці ў ахвяру жыццё.

Ю

ЮБІЛЕ́Й [*лац.* jubilaeus (annus) = юбілейны год, ад *ст.-яўр.* jobel = бараноў рог] — гадавіна якой-н. падзеі, дзейнасці якой-н. асобы, існавання ўстановы, горада, а таксама святкаванне гэтай гадавіны.

ЮБІЛЯ́Р [*ням.* Jubilar, ад *лац.* jubilaeus (annus) = юбілейны год, ад *ст.-яўр.* jobel = бараноў рог] — асоба, установа, горад, чый *юбілей* адзначаецца.

Ю́ЗЕР (*англ.* user) — *жарг.* карыстальнік персанальным *камп'ютэрам.*

ЮНІЁР (*лац.* junior = малодшы) — спартсмен ад 18 да 20 гадоў, які ўдзельнічае ў спаборніцтвах сваёй узроставай групы.

ЮПІ́ТЭР (*лац.* Juppiter = імя вярхоўнага бога ў старажытнарымскай міфалогіі) — магутны электрычны асвятляльны прыбор, які выкарыстоўваецца пры кіназдымках.

ЮРЫДЫ́ЧНЫ (*лац.* juridicus = судовы) — 1) звязаны з прававымі нормамі і іх практычным прымяненнем (напр. ю-ая дапамога); 2) звязаны з вывучэннем права (напр.

ю-ая адукацыя); 3) які мае адносіны да арганізацыі работы ў галіне права (напр. ю-ая кансультацыя, ю-ыя органы).

ЮРЫСДЫ́КЦЫЯ (*лац.* jurisdictio = судаводства) — 1) права праводзіць суд, рашаць прававыя пытанні; 2) круг паўнамоцтваў судовага або адміністрацыйнага органа па прававой ацэнцы канкрэтных фактаў і прымяненню прадугледжаных законам санкцый.

ЮРЫСКО́НСУЛЬТ (*лац.* jurisconsultus = правазнавец) — службовая асоба юрыдычнай службы міністэрства, ведамства, прадпрыемства, установы, арганізацыі па практычных пытаннях права і абароны інтарэсаў гэтай арганізацыі ў юрыдычных органах.

ЮРЫСПРУДЭ́НЦЫЯ (*лац.* jurisprudentia = веданне права) — 1) сукупнасць навук аб праве; правазнаўства; 2) практычная дзейнасць *юрыстаў*.

ЮРЫ́СТ (*ням.* Jurist < *с.-лац.* jurista, ад *лац.* jus, juris = = права) — спецыяліст у галіне *юрыспрудэнцыі*, дзеяч судовых органаў.

ЮСТЫ́ЦЫЯ (*лац.* justitia = справядлівасць, законнасць) — 1) правасуддзе, судаводства; 2) сістэма судовых устаноў (напр. міністэрства юстыцыі).

Я

ЯКУ́ДЗА (*яп.* jakudza) — мафія, арганізаваны злачынны свет у Японіі.

Я́НКІ (*англ.* yankee) — мянушка амерыканцаў, ураджэнцаў ЗША.

Я́ПІ [*англ.* yuppie, ад y(oung) u(rban) p(rofessional) p(erson) = *літар.* малады гарадскі прафесіянальны чалавек] — малады чалавек (пераважна ў ЗША), які арыентуецца на прафесіяналізм, кар'еру і высокі сацыяльны статус, што выражаецца ў манеры паводзін (падкрэсленая выхаванасць), вопратцы (строгі касцюм) і г. д.

ЯРЛЫ́К (*цюрк.* jarlyk) — 1) грамата ханаў Залатой Арды і крымскіх ханаў (XII—XV стст.); 2) лісток на чым-н. з назвай рэчы, указаннем нумара, месца вырабу, цаны або іншых звестак (напр. багажны я.); 3) *перан.* уласцівасць,

якасць, якая прыпісваецца каму-н. па традыцыі, звычцы (напр. вешаць я.).

ЯТРАГЕ́НІЯ (ад *гр.* iatros = урач + gennao = параджаю) — *мед.* захворванне, якое ўзнікае як рэакцыя на няправільна вытлумачаныя хворым словы або паводзіны ўрача, прачытаную медыцынскую літаратуру.

Я́ХТА (*англ.* yacht, ад *гал.* jacht) — невялікае паруснае, маторнае або парусна-маторнае судна, прызначанае для воднага спорту і прагулак.

ЯХТ-КЛУ́Б (*англ.* yacht-club) — спартыўная арганізацыя, якая аб'ядноўвае спартсменаў, што займаюцца водным спортам (парусным, вёсельным, маторным), а таксама водная станцыя такой арганізацыі.

ЯХТСМЕ́Н (*англ.* yachtsman, ад yacht = яхта + man = чалавек) — спартсмен, які займаецца водным спортам на *яхтах*.

ЗМЕСТ

Даведачнае выданне

БУЛЫКА А. М.
(д-р філал. навук, праф.,
чл.-кар. НАН Беларусі)

**СЛОЎНІК ІНШАМОЎНЫХ СЛОЎ.
АКТУАЛЬНАЯ ЛЕКСІКА**

Афармленне — *М. В. Драко*

Падпісана да друку з гатовых дыяпазітываў 16.12.2004.
Фармат 84×108/32. Папера газетная. Друк высокі з ФПФ
Ум. друк. арк. 27,72. Ул.-выд. арк. 15,37.
Тыраж 5000 экз. Заказ 190.

ТАА «Харвест». Ліцэнзія ЛВ № 02330/0056935 ад 30.04.04.
Рэспубліка Беларусь, 220013, г. Мінск,
вул. Кульман, д. 1, корп. 3, пав. 4, пак. 42.

ААТ «Паліграфкамбінат імя Я. Коласа».
Рэспубліка Беларусь, 220600, г. Мінск, вул. Чырвоная, 23.

ISBN 985-13-2635-6
9 789851 326354